

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA
MOKYTOJŲ KOMPETENCIJOS CENTRAS

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA

IKIMOKYKLINIO, PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO VADYBOS KOKYBĖS VERTINIMAS

TYRIMO ATASKAITA

Tyrėjų grupė:

Prof.dr. Jonas Ruškus (grupės vadovas)

Dr. Dainius Žvirdauskas

Renata Žvirdauskienė

Ieva Eskytė

Roberta Motiečienė

Agnė Dorelaitienė

Elvyra Jagelavičiūtė

2009 m.

Tyrimo ataskaita

Užsakovas: Mokytojų kompetencijų centras (Didlaukio g. 82)

Vykdytojai:

Prof.dr. Jonas Ruškus (tyrimo vadovas), Vytauto Didžiojo universitetas;
Dr. Dainius Žvirdauskas, Vytauto Didžiojo universitetas, Kauno m. „Purienu“ vidurinė mokykla;
Renata Žvirdauskienė, KTU Maisto institutas;
Ieva Eskytė, Vytauto Didžiojo universitetas;
Roberta Motiečienė, Vytauto Didžiojo universitetas;
Agnė Dorelaitienė, Vytauto Didžiojo universitetas;
Elvyra Jagelavičiūtė, Kauno m. „Purienu“ vidurinė mokykla.

„IKIMOKYKLINIO, PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO VADYBOS KOKYBĖS VERTINIMAS“

2009 m.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. KAI KURIŲ PEDAGOGINIŲ IR VADYBOS KONCEPCIJŲ BEI IKIMOKYKLINĮ IR PRIEŠMOKYKLINĮ UGDYMĄ REGLAMENTUOJANČIŲ DOKUMENTŲ APŽVALGA.....	9
1.1. Ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą reglamentuojančių dokumentų ir teisės aktų apžvalga	9
1.2. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų vadybos ypatumai, remiantis teorinėmis ir teisinėmis į vaiką orientuoto ugdymo ir vadybos koncepcijomis	17
1.2.1. Į vaiką orientuoto ugdymo paradigma	17
1.2.2. Bendruomenių vadyba	21
1.2.3. Visuminis požiūris į vadybos koncepcijas	27
2. TYRIMO METODIKA	36
2.1. Trianguliacija	36
2.2. Focus grupės ir interviu metodai – žvalgomasis tyrimas.....	36
2.3. Struktūrizuota apklausa raštu	37
2.4. Ekspertinio vertinimo metodas	38
2.5. Tyrimo organizavimas, reprezentatyvumas, imtis	39
2.5.1. Tyrimo organizavimas	39
2.5.1. Reprezentatyvumas.....	39
2.5.2. Focus grupių ir interviu imtis	39
2.5.3. Struktūrizuotos apklausos imtis	40
3. TYRIMO REZULTATAI.....	42
3.1. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo misija, tikslai	42
3.1.1. Sritys ir požymių reitingai	42
3.1.2. Misijos ir tikslų sričių reitingai.....	52
3.1.3. Misijos ir tikslų sričių realizavimas	57
3.2. Pedagogų savybės	58
3.2.1. Sritys ir požymių reitingai	58
3.2.2. Pedagogų savybių sričių reitingai	62
3.2.3. Pedagogų savybių realizavimas	66
3.2.4. Valdymo patirtis.....	66
3.3. Ikimokyklinės ir priešmokyklinės įstaigos ir tėvų bendradarbiavimas.....	68
3.3.1. Sritys ir požymių reitingai	68
3.3.2. Bendradarbiavimo sričių reitingai.....	75
3.3.3. Bendradarbiavimo realizavimas.....	77
3.4. Informacijos šaltiniai	78
3.4.1. Sritys ir požymių reitingai	78
3.4.2. Informacijos sričių reitingai	81
3.4.3. Informacijos šaltinių realizavimas	83
3.5. Ikimokyklinių ir priešmokyklinių ugdymo įstaigų (Darželių) ypatybės.....	83
3.5.1. Sritys ir požymių reitingai	83
3.5.2. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų ypatumų sričių reitingai	91
3.5.3. Ikimokyklinių ir priešmokyklinių ugdymo (darželių) įstaigų ypatybių realizavimas	93
3.6. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sričių tarpusavio ryšiai	94
3.7. Sprendimų galių pasiskirstymas.	99
3.8. Ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų atvejų apžvalga.	110
3.8.1. „A“ į vaiko prigimtinių galių, saviraiškos ir orumo ugdymą orientuotas ikimokyklinės priešmokyklinės įstaigos atvejis.....	110

3.8.2. „B”į bendruomenės kūrimą ir tobulinimą orientuotas ikimokyklinės priešmokyklinės įstaigos atvejis.....	112
3.8.3. „C” į vaiko konkurencingumą orientuotas ikimokyklinės priešmokyklinės įstaigos atvejis.	114
3.9. Ekspertinio interviu rezultatai.....	116
3.10. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių elgsenos strategijos.....	118
3.11. Apibendrinimas. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės modelis.....	121
IŠVADOS.	122
REKOMENDACIJOS.	127
LITERATŪRA	132
 PRIEDAI	 135
1 priedas. Tyrimo instrumentai	
2 priedas. Lentelės (One way Anova)	
3 priedas. Demografiniai kintamieji	
4 priedas. Duomenų patikimumo ir tinkamumo statistiniai rodikliai	

LENTELIŲ SARAŠAS

1.1 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų vadybos edukacinio (ugdymo paradigmu lygmens) ir socialinės bendruomenių vadybos (teorinio lygmens) požymiai ..	28
2.1 lentelė. Nuomonių, patirties ir interesų struktūrizuotų klausimynų struktūra ir respondentai....	38
3.6.1 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sričių tarpusavio ryšiai pagal patirtį.....	97
3.6.2 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sričių tarpusavio ryšiai pagal svarbą.....	98
3.7.1 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Vaiko ugdymo metodų	99
3.7.2 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Vaiko ugdymo tikslų.....	100
3.7.3 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Vaiko ugdymo aplinkų	100
3.7.4 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Ugdymo turinio	101
3.7.5 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Pedagoginių kompetencijų.....	102
3.7.6 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Tėvų dalyvavimo.....	102
3.7.7 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Vaiko ugdymo vertybių	103
3.7.8 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Ikimokyklinio ugdymo įstatymų.....	103
3.7.9 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Darželio strateginių tikslų ir priemonių jiems pasiekti.....	105
3.7.10 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Naujovių įdiegimo darželiuose	106
3.7.11 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Vaiko pasiekimų vertinimo.....	106
3.7.12 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios. Vaikų grupės sudėties	107
3.10.1 lentelė. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių keturių elgsenos tipų pasiskirstymas pagal dažnius ir procentus	119

PAVEIKSLU SARASAS

1.2 pav. Teorinis hipotetinis vadybos kokybės modelis	33
3.1.1 pav. Drausmė, tvarka, paklusnumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį	43
3.1.2 pav. Konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį.....	44
3.1.3 pav. Bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį	46
3.1.4 pav. Savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį.....	48
3.1.5 pav. Meninis-kūrybinis dalyvavimas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį	49
3.1.6 pav. Asmeninis susivokimas ir refleksija: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį	50
3.1.7 pav. Kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį	51
3.1.8 pav. Kūno sveikata: požymio reitingas pagal svarbą ir patirtį.....	51
3.1.9 pav. Misijos ir tikslų sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį	53
3.1.10 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tikslų realizavimo lygmuo	57
3.2.1 pav. Dalinimasis ekspertiškumu su vaiku, tėvais kitais pedagogais	59
3.2.2 pav. Aukšta kvalifikacija.....	60
3.2.3 pav. Ekspertiškumas ir autoritetiškumas.....	61
3.2.4 pav. Empatiškumas.....	62
3.2.5 pav. pedagogų savybių sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį.....	63
3.2.6 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų savybių realizavimo lygmuo	66
3.3.1 pav. Analizė ir įšivertinimas.....	69
3.3.2 pav. Bendras veiklų organizavimas ir dalyvavimas	71
3.3.3 pav. Tėvų informavimas ir ugdymas	74
3.3.4 pav. Bendradarbiavimo sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį	75
3.3.5 pav. Bendradarbiavimo realizavimo lygmuo.....	78
3.4.1 pav. Vieša (administracinė) erdvė.....	79
3.4.2 pav. Internetas.....	79
3.4.3 pav. Informacijos šaltiniai žiniasklaidoje.....	80
3.4.4 pav. Individuali ir kolektyvinė patirtis.....	80
3.4.5 pav. Informacijos šaltinių sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį	81
3.4.6 pav. Informacijos apie darželius pateikimo realizavimo lygmuo	83
3.5.1 pav. Valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva.....	84
3.5.2 pav. Demokratinis strateginis valdymas	85
3.5.3 pav. Orientavimasis į pasiekimus ir pripažinimą	85
3.5.4 pav. Vertybinis – pasaulėžiūrinis ugdymas	86
3.5.5 pav. Edukacinių resursų įvairovė	88
3.5.6 pav. Lankstus prisitaikymas prie vartotojų poreikių	90
3.5.7 pav. Darželių ypatybių sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį	91
3.5.8 pav. Darželių ypatybių realizavimo lygmuo	94
3.7.1 pav. Santykis dalyvių galių pasiskirstymas: realus modelis.....	108
3.7.2 pav. Santykis dalyvių galių pasiskirstymas: siekiamybės modelis	109
3.10.1 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių keturi elgsenos strategijos	119
3.10.2 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių keturi elgsenos strategijos dalyvių populiacijose.....	120
3.11.1 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės modelis	121

IVADAS. TYRIMO UŽDUOTIS IR METODOLOGINĖ APIBRĖŽTIS

Objektas ir tyrimo klausimai

2009 metais grupė Vytauto Didžiojo universiteto tyrėjų atsiliepė į „Mokytojų kompetencijos centro“ ir „Švietimo ir mokslo ministerijos“ kvietimą atlikti tyrimą „Ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės vertinimas“ ir po konkurso, buvo pakviesti atlikti šį tyrimą.

Tyrimas atliktas remiantis visomis socialinio tyrimo tradicijomis: apibrėžtas tyrimo objektas, dalykas, tikslas, numatyti tyrimo uždaviniai, siekta kuo didesnio reprezentatyvumo, atlikta tyrimo objekto operacionalizacija, taikyti ir derinti tarpusavyje kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai, panaudoti įvairūs šaltiniai, konstruoti keli tyrimo instrumentai, racionalizuotas tyrimo organizavimas ir procedūros, interpretuoti duomenys.

Tyrimo pradžioje buvo apibrėžiami ir tikslinami tyrimo objektas, dalykas ir tikslas, nusakantys tyrimo kryptį, turinį, esmę:

Objektas:

Ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybė ir plėtotės galimybės.

Tyrimo dalykas:

Lietuvos ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės vertinimas remiantis politinėmis strateginėmis nuostatomis, į vaiką orientuoto ugdymo bei bendruomenių vadybos teorijomis, ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo faktais bei subjektyviomis paslaugų gavėjų ir teikėjų nuomonėmis ir patirtimis.

Tyrimo tikslas: Remiantis teorinėmis į vaiką orientuoto ugdymo bei bendruomenių vadybos koncepcijomis, esminiais politiniais dokumentais ir įvertinus surinktus empirinius duomenis, atlikti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės Lietuvoje būklės analizę ir projektuoti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pokyčių kryptingumą.

Tyrimo uždaviniai: Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo būklei išanalizuoti ir pokyčių kryptingumui nustatyti būtina atlikti šiuos esminius uždavinius ir atitinkamus veiksmus:

1. Identifikuoti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje dominuojančias vaiko ugdymo koncepcijas ir jas analizuoti, atskaitos tašku laikant į vaiką orientuoto ugdymo koncepciją. Vaiko ugdymo koncepcija suprantama kaip vertybinis ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės pagrindas.
2. Identifikuoti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistemos administravimo ir ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų vadybos ypatumus. Analizuojami tokie

vadybos kokybės kintamieji, kaip tikslai, prieinamumas, komunikacijos, sprendimų priėmimas, dalyvių įtraukimas, ugdymo aplinkos, iniciatyvos, inovacijos ir t.t. Vadybos kintamųjų modeliu laikomos tarptautiniu mastu pripažintos bendruomenių vadybos koncepcijos.

3. Identifikuoti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo administravimo sistemos ir ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų vadybinio ir administracinio personalo kompetencijų turinį ir kvalifikacijos kėlimo gaires.
4. Įvertinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pasiūlos ir paklausos (poreikio) santykį vadybos kokybės aspektais: vaiko ugdymo koncepcijos ir ugdymo tikslų, personalo kompetencijų, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo administravimo sistemos ir įstaigų vadybos kokybės.
5. Atskleisti alternatyvias ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo koncepcijas, jų argumentavimo turinį ir jomis grįstas iniciatyvas.
6. Identifikuoti keturių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo valdymo lygmenų (valstybės, savivaldybės, įstaigos ir grupės) vadybos kokybės bendrumus ir savitumus. Identifikuoti ankstyvojo ugdymo , vadybos kokybės bendrumus ir savitumus, atsižvelgiant į ugdytinių amžių (iki 1 m.; 1-3 m.; 3-6 m.; 6-7 m.).
7. Identifikuoti nepriklausomų vadybos kokybės kintamųjų (teritorinių, lyties, amžiaus, specialiųjų poreikių vaikų, grįžusių iš užsienio lietuvių kilmės vaikų, skirtingų profesinių ir socialinių vaidmenų) ryšį su vaiko ugdymo kokybe.
8. Apibrėžti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo administravimo sistemos ir įstaigų pokyčių gaires.

Tyrimo ataskaitoje visi aštuoni uždaviniai yra nagrinėjami atskirai ir sąsajose vienas su kitu. Atsakymai į šiuos uždavinius yra integruoti į ataskaitos rezultatų aptarimo ir išvadų bei rekomendacijų tekstus.

1. KAI KURIŲ PEDAGOGINIŲ IR VADYBOS KONCEPCIJŲ BEI IKIMOKYKLINIŲ IR PRIEŠMOKYKLINIŲ UGDYMĄ REGLAMENTUOJANČIŲ DOKUMENTŲ APŽVALGA

1.1. IKIMOKYKLINIŲ IR PRIEŠMOKYKLINIŲ UGDYMĄ REGLAMENTUOJANČIŲ DOKUMENTŲ IR TEISĖS AKTŲ APŽVALGA

Ugdymo personalo kompetencijų ikimokyklinio ugdymo praktikoje požymių dokumentuose ir teisės aktuose atskleidimas. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28) numatoma, jog pedagogas – asmuo, įgijęs valstybės nustatytą išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją. Kompetencija traktuojama, kaip mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma.

Pedagogų rengimo koncepcijoje¹ (patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 – 09 – 16 įsakymu Nr. ĮSAK-1441) numatoma, jog pedagogo kompetencijos pagrindą sudaro šie glaudžiai susiję dėmenys: bendroji kultūrinė kompetencija; dalykinė kompetencija; pedagogo profesinė kompetencija.

Mokytojo profesijos kompetencijos apraše² (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. ĮSAK-54) numatoma, jog mokytojo profesijos kompetencijos apima bendrakultūrinę, profesines, bendrąsias ir specialiąsias kompetencijas.

Pavyzdiniame auklėtojo pareigybės aprašyme³ (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. lapkričio 11d. įsakymu Nr. ĮSAK-2249) numatoma, jog auklėtojas privalo turėti aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą ir būti baigęs vieną iš mokytojų rengimo ikimokyklinėms įstaigoms arba edukologijos studijų krypties programų ir turintis auklėtojo kvalifikaciją.

Savo profesinėje veikloje auklėtojas turi gebėti taikyti šiuos ugdymo principus: visuminis ugdymas, individualizavimas, tęstinumas, dermė.

Dokumente išskiriamos šios auklėtojo funkcijos ir pareigos: organizuoti ir vykdyti ugdomąjį procesą; prirėikus dalyvauti rengiant individualias vaikų ugdymo(-si) programas; sistemingai vertinti, fiksuoti vaikų daromą pažangą, apie vaikų pasiekimus informuoti tėvus (globėjus); inicijuoti ir/ar dalyvauti bendruose įstaigos renginiuose, projektuose ir kitose veiklose; teikti informaciją, pagal kompetenciją konsultuoti tėvus (globėjus), kitus įstaigoje dirbančius specialistus ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo klausimais; organizuojant ir vykdant ugdomąjį procesą grupėje, atsižvelgti į individualius vaikų ugdymosi poreikius ir amžių, įstaigos

¹ [http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2004-09-16-ISAK-1441\(2\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2004-09-16-ISAK-1441(2).doc)

² [http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-01-15-ISAK-54\(2\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-01-15-ISAK-54(2).doc)

³ <http://www.smm.lt/ugdymas/ikimokyklinis.htm>

ikimokyklinio ugdymo programos tikslus, saugoti ir stiprinti vaikų sveikatą, garantuoti vaikų fizinį ir psichologinį saugumą grupėje, salėje, kitose įstaigos erdvėse, žaidimų aikštelėse ir kt. aplinkose; derinti tarpusavyje vaikų ugdymą, priežiūrą, globą; bendradarbiauti su šeima, skatinti tėvus (globėjus) dalyvauti grupės veikloje, derinti šeimos ir įstaigos interesus, didinti vaiko kokybiško ugdymo(-si) galimybes; bendradarbiauti su kitais grupėje, įstaigoje dirbančiais specialistais vaikų ugdymo klausimais; sistemingai informuoti tėvus (globėjus) apie vaikų pasiekimus, ugdymo(-si) poreikius ar iškilusias problemas.

Priešmokyklinio ugdymo pedagogo pavyzdiniame pareigų apraše⁴ (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. lapkričio 10 įsakymu Nr. ĮSAK-1581) numatoma, jog priešmokyklinės grupės pedagogas privalo turėti aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, būti įgijęs ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojo arba (ir) pradinių klasių mokytojo kvalifikaciją ir iki 2005 m. papildomai išklauses priešmokyklinio ugdymo kvalifikacijos tobulinimo kursą pagal Švietimo ir mokslo ministerijos reikalavimus atitinkančias kvalifikacijos tobulinimo programas.

Priešmokyklinio ugdymo pedagogas savo veikloje vadovaujasi principais, kurie įvardijami kaip: visuminis ugdymas; individualizavimas; nuoseklumas; ugdymo šeimoje ir institucijoje sąveika.

Dokumente išskiriamos šios priešmokyklinio ugdymo pedagogo funkcijos ir pareigos: pagal kompetenciją konsultuoti tėvus, įstaigos pedagogus, kitus su priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymu susijusius asmenis ar institucijų atstovus; sistemingai stebėti ir vertinti vaiko gebėjimus, socialinę kultūrinę kompetenciją, brandumo mokyklai lygmenį, įvairiais būdais fiksuoti vaiko pasiekimus; daryti išvadas apie kiekvieno vaiko patirties kaupimo ypatumus, prireikus inicijuoti individualių ugdymo (-si) programų rengimą, dalyvauti jas rengiant; organizuoti pedagoginį procesą, orientuotą į individualius vaiko ugdymo (-si) poreikius, priešmokyklinio ugdymo tikslus, uždavinius, standartus; kurti stimuliuojančią, funkcionalią, dinamišką, psichologiškai ir fiziškai saugią ugdymo (-si) aplinką; supažindinti šeimą su priešmokyklinio ugdymo ypatumais, nuolat informuoti apie vaiko daromą vystymosi pažangą; skatinti tėvus dalyvauti grupės veikloje, rūpintis tėvų švietimu, pagal kompetenciją teikti jiems informaciją, konsultuoti; parinkti ugdymo metodus ir priemones, atitinkančias specialiuosius vaikų ugdymo (-si) poreikius; taikyti specialias kalbos mokymo metodikas vaikams iš kitakalbių ar mišrių šeimų, jeigu tėvai ketina juos leisti į mokyklą negimtają kalba. Bendradarbiauti su kitais pedagogais; bendrauti ir bendradarbiauti su vietos bendruomene, administracinėmis bei socialinės rūpybos įstaigomis, įvairiomis visuomeninėmis organizacijomis ir kt., prisidėti prie bendruomenės socialinių programų įgyvendinimo.

Priešmokyklinio ugdymo koncepcijoje (patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) numatoma, jog priešmokyklinėje grupėje

⁴ <http://www.smm.lt/ugdymas/ikimokyklinis.htm>

dirba priešmokyklinio ugdymo pedagogas, turintis aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, įgijęs ikimokyklinio arba (ir) pradinio ugdymo kvalifikaciją, papildytą priešmokyklinio ugdymo studijų programa arba papildomai išklauses priešmokyklinio ugdymo kursą.

Koncepcijoje numatoma, jog priešmokyklinės grupės pedagogas: jautrus ir dėmesingas, moka stebėti ir gerai pažįsta šio amžiaus vaiką, jo individualiąsias savybes, geba išvelgti vystymosi netolygumus ar spragas, įvertinti vaiko ugdymosi poreikius, moka organizuoti, apmąstyti ir vertinti jo ugdymą(si) orientuodamasis į vaikų brandumo mokyklai rodiklius. Ugdydamas specialiuju poreikių vaikus, vaikų brandumo mokyklai rodikliais naudojasi kaip gairėmis, o ne siekiamybe.

Barselonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose⁵ (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime) numatoma, kad dienos priežiūros teikėjai – priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo pedagogai, privalo turėti atitinkamą profesinį pasirengimą, būtinas žinias ir įgūdžius, siekiant garantuoti aukštos kokybės dienos paslaugas.

Rekomendacijose numatoma, jog ugdymo įstaigoje dirbantis pedagogas gebėtų: užmegzti, vystyti ir plėtoti pasitikėjimu grįstus santykius su vaikais, būti dėmesingas jų poreikiams, vystyti individualų darbą su vaiku, atsižvelgiant į vaiko ir/ ar jo šeimos asmeninius poreikius, gebėjimus, lūkesčius, gyvenimo aplinkybes, kalbą ir kultūrinį paveldą, vietos bendruomenės kontekstą. Taip pat numatoma, jog dienos paslaugas teikiantis profesionalas gebėtų mokyti vaikus mokytis išgyvenant kasdienes patirtis.

Priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi gebėti vystyti ir plėtoti pagarba grįstus santykius su tėvais, kolegomis ir kitais profesionalais, vystyti bendradarbiavimą ir partnerystę, kartu reflektuoti apie ugdymo praktiką, profesinį tobulėjimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos⁶ (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270) pripažįstama, jog vienas iš svarbiausių uždavinių – orientuoti visų lygių švietimą į dabartinei darbo rinkai būtinų bendrųjų asmens vertybinių nuostatų ir gebėjimų ugdymą, sukurti specialistų rengimo ir darbo rinkos nuolatinio derinimo sistemą. Siekiant mažinti struktūrinę nedarbą investuojant į žmones, siektina didinti mokytojų ir dėstytojų kompetenciją.

Siekiant švietimo ir mokymo sistemas pritaikyti naujiems kompetencijų reikalavimams būtina reaguoti į naujus profesinius poreikius, svarbiausius gebėjimus ir būsimus įgūdžių reikalavimus, užtikrinti kvalifikacijų apibrėžimų tobulinimą ir skaidrumą, veiksmingą jų pripažinimą, neformalaus ir neinstitucinio mokymosi įvertinimą.

5

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2002\)8§or=secCM&language=lanEnglish&ver=original&backcolorintr=9999CC&backcolorintra=FFBB55&backcolorlogge=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2002)8§or=secCM&language=lanEnglish&ver=original&backcolorintr=9999CC&backcolorintra=FFBB55&backcolorlogge=FFAC75)

⁶ <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/lisabona.php>

Ugdymo koncepcijų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje požymių dokumentuose ir teisės aktuose atskleidimas. Priešmokyklinio ugdymo koncepcijoje (2000 m. lapkričio 9d. Nr. 1374) numatoma, jog įgyvendinant humanistinės, demokratiškos, atviros Lietuvos mokyklos idėjas, perimant pozityvią pasaulio patirtį, kintant požiūriui į vaiko ugdymą, svarbiausia yra vaiko brandinimas mokyklai, tai yra, visų jo fizinių ir psichinių galių puoselėjimas, pozityvios socialinės ir emocinės patirties įgijimas, pažinimo motyvacijos skatinimas, o ne siauras dalykinis parengimas mokytis skaityti, rašyti, skaičiuoti.

Priešmokyklinis ugdymas yra Lietuvos nuosekliojo švietimo dalis, todėl siekiama Lietuvos švietimo koncepcijoje suformuotų visai sistemai svarbių tikslų, taip pat, specifinio, tik šiai pakopai būdingo tikslo – padėti vaiko socializacijos, demokratinio bendravimo pamatus bei brandinti vaiką mokyklai ir palengvinti jo perėjimą nuo ugdymosi šeimoje ar darželyje prie sistemingo ugdymo(si) mokykloje, tai yra visiems vaikams padaryti lygias mokyklinio starto galimybes. Šiam tikslui pasiekti keliamų uždavinių turinį sudaro: vaiko fizinės ir psichinės sveikatos sergėjimas ir stiprinimas, socialinio saugumo garantavimas; pasitikėjimo savimi, savigarbos, savivertės puoselėjimas; pagalba perimant bendražmogiškąsias vertybes; savarankiškumo ugdymas bei bendravimo patirties plėtotė; kūrybinių ir pažintinių galių plėtotė; vaikų kultūros saugojimas ir puoselėjimas; ugdymo netolygumų šalinimas tenkinant individualius vaiko ugdymosi poreikius; noro tapti mokiniu skatinimas; partneriškų tėvų ir ugdymo institucijos santykių kūrimas, demokratiškų tėvų nuostatų formavimas.

Priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdyme svarbūs šie principai: visuminis ugdymas, individualizavimas, nuoseklumas, ugdymo šeimoje ir institucijoje sąveikos.

Priešmokyklinio ugdymo organizavimo forma – priešmokyklinė grupė; galimi 2 modeliai: kaip institucinio ikimokyklinio ugdymo tąsa (vaikams, iki 5 metų lankiusiems darželi), kaip ugdymo šeimoje tąsa (darželio nelankiusiems vaikams). Priešmokyklinio ugdymo grupėje gali būti iki 20 vaikų, jei yra daugiau kaip 20 vaikų ir nėra galimybių steigti 2 grupių, priešmokyklinio ugdymo pedagogui talkina pedagogo padėjėjas.

Priešmokyklinės grupės komplektuojamos švietimo įstaigose, prie kultūros, kitų institucijų, privačiuose namuose. Valdymo ir finansavimo kompetencijos priklauso: Švietimo ir Mokslo ministerijai, apskritims, savivaldybėms.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme⁷ (Nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28) ikimokyklinio ugdymo paskirtis suprantama kaip pagalba vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius poreikius. Ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvams (globėjams) pageidavus ar atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus, pagal ikimokyklinio ugdymo

⁷ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=302313

programą ir teikiamas vaikui nuo 1 iki 5 (arba 6) metų. Šios ugdymo pakopos programą vykdo lopšeliai, lopšeliai-darželiai, darželiai, mokyklos-darželiai ir kitos mokyklos, laisvasis mokytojas ar kitas švietimo teikėjas. Įstatyme numatyta, jog šio amžiaus tarpsnio vaiką namuose auginančiai šeimai teikiama švietimo pagalba Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka.

Įstatyme numatyta, jog priešmokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą. Šis ugdymas pradedamas teikti vaikui, kai tais kalendoriniais metais jam sueina 6 metai. Priešmokyklinis ugdymas anksčiau gali būti teikiamas tėvų prašymu ir jeigu vaikas yra pakankamai tokiam ugdymui subrendęs, bet ne anksčiau, negu jam sueis 5 metai. Atsakingų už vaiko teisių apsaugą institucijų sprendimu atskiram vaikui jis gali būti privalomas. Šios ugdymo pakopos programą vykdo darželiai, pradinės ir kitos mokyklos, laisvasis mokytojas ar kitas švietimo teikėjas. Nelankančiam ugdymo įstaigos 5–6 metų vaikui švietimo pagalba teikiama Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka.

Lietuvos Respublikos nutarime dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos⁸ (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270) numatoma padėti asmeniui suvokti šiuolaikinių pasaulį, įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją, būti savarankiškam, veikliam ir atsakingam, trokštančiam ir gebančiam nuolat mokytis, kurti savo ir bendruomenės gyvenimą. Vienas iš svarbiausių uždavinių – orientuoti visų lygių švietimą į dabartinei darbo rinkai būtinų bendrųjų asmens vertybinių nuostatų ir gebėjimų ugdymą, sukurti specialistų rengimo ir darbo rinkos nuolatinio derinimo sistemą.

Priešmokykliniame ugdyme, kaip ir kitose ugdymo pakopose, numatoma daugiau dėmesio skirti mokiniams, kuriems turi būti sudarytos palankesnės sąlygos įgyti ir plėtoti asmeninę, socialinę, pažinimo ir kultūrinę kompetenciją.

Numatoma švietimo ir mokymo sistemas pritaikyti naujiems kompetencijų reikalavimams: užtikrinti ir didinti švietimo ir mokymo patrauklumą bei atvirumą, tobulinti kokybės standartus, didinti švietimo ir mokymo galimybių pasiūlą, užtikrinti lanksčius mokymosi modelius, plėtoti mokomų asmenų mobilumo galimybes; įvairinti švietimo, mokymo ir žinių siekimo formas, lengvinti jų prieinamumą visiems tinkamai organizuojant darbą, pasitelkiant šeimos paramos tarnybas, profesinį orientavimą ir prireikus naujus išlaidų pasidalijimo būdus.

Priešmokyklinio ugdymo organizavimo tvarkos apraše⁹ (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. birželio 22 d. įsakymu Nr. ĮSAK- 1180) numatoma, jog priešmokyklinis ugdymas teikiamas vaikui, kuriam tais kalendoriniais metais sueina 6 metai, minimali programos įgyvendinimo trukmė – 640 valandos.

⁸ <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/lisabona.php>

⁹ http://www.smm.lt/ugdymas/docs/ikimokyklinis/priesm_ugd_organizavimo_aprasas.doc

Priešmokyklinio ugdymo grupėje, kurioje ugdomi vaikas(ai) negalintis(ys) savarankiškai dalyvauti ugdyme, turintis(ys) labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių steigiamas mokytojo padėjėjo etatas. Kitais atvejais dėl priešmokyklinio ugdymo pedagogo padėjėjo etato steigimo sprendimus priima steigėjas. Specialiojoje priešmokyklinio ugdymo grupėje, kurioje ugdomi vaikai, turinys žymų ir labai žymų protinį atsilikimą, dirba specialusis pedagogas. Vienas sutrikusio, riboto intelekto, kurčias, neprigirdintis, aklas, silpnaregis, turintis judesio ir padėties, kompleksinių, emocijų, elgesio ir socialinės raidos ar žymių kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų vaikas, integruotai ugdomas priešmokyklinio ugdymo grupėje, prilyginimas 2 tos grupės vaikams – atitinkamai mažinamas maksimalus vaikų skaičius grupėje.

Dokumente numatoma, kad esant ilgesnei nei 4 valandų per dieną ugdomajai veiklai yra organizuojamas vaikų maitinimas ir poilsis; grupės vaikų ugdomoji veikla yra vientisas procesas, jis neskaidomas į atskiras sritis (atskirus dalykus) ir vyksta integruotai.

Priešmokyklinio ugdymo organizavimo tvarkos apraše numatoma, kad vaikų pažangą ir pasiekimus vertina priešmokyklinio ugdymo pedagogas(ai); vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, pasiekimus vertina priešmokyklinio pedagogas kartu su specialistu(ais) (specialiuoju pedagogu, logopedu, psichologu ir kitais specialistais), individualiai dirbusiu(ais) su vaiku; vaikų pažanga programos įgyvendinimo laikotarpiu yra vertinami nuolat, laisvai pasirenkant vertinimo būdus ir metodus; pasiekimai fiksuojami tam skirtame Vaiko pasiekimų apraše; atliekamas grupės vaikų pirminis ir galutinis pasiekimų įvertinimas, parengiant laisvos formos išvadą – rekomendacijas pradinių klasių mokytojui.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007 – 2012 metų programos¹⁰ (patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057) paskirtis – didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumą visoms gyventojų grupėms, mažinant socialinę atskirtį ir skirtumus tarp savivaldybių; užtikrinti lanksčias ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugas, atitinkančias ilgalaikės ekonominės visuomenės plėtros perspektyvas; laiduoti gerą ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kokybę, formuoti mokymosi visą gyvenimą pradmenis ir mažinti pasitraukimo iš mokymosi proceso riziką.

Šios programos tikslas – atsižvelgiant į socialinius, kultūrinius ir ekonominius veiksnius, didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumą ir veiksmingumą, gerinti kokybę. Tikslui pasiekti numatytų uždavinių turinį sudaro: ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumo, ypač kaimo vietovėse didinimas; švietimo pagalbos teikimo galimybių ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams ir jų šeimoms plėtotė; sąlygų nevalstybinėms mokykloms, kitiems švietimo teikėjams teikti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugas gerinimas; visuomenei prieinamos informacijos apie ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą užtikrinimas;

¹⁰ <http://www.smm.lt/ugdymas/docs/ikimokyklinis/2007-09-19-1057.pdf>

ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas vykdančių įstaigų higienos, užkrečiamųjų ligų profilaktikos sąlygų ir aprūpinimo gerinimas; ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugas teikiančių pedagogų rengimo metodologinių pagrindų stiprinimas; ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą organizuojančių ir šias paslaugas teikiančių darbuotojų kompetencijų ir prestižo didinimas; ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo stebėsenos atlikimas.

Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių apraše¹¹ (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. ĮSAK-1478) numatomi šie priešmokyklinio ugdymo organizavimo principai: prieinamumas; ugdymo poreikių tenkinimas; ugdymo kokybės užtikrinimas; finansinis optimalumas.

Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelius sudaro: priešmokyklinė grupė lopšelyje-darželyje, mokykloje-darželyje, pagrindinėje mokykloje ir kitur, kurios veiklos trukmė per dieną – 4 valandos; priešmokyklinė grupė lopšelyje-darželyje, mokykloje-darželyje, pagrindinėje ar kitoje mokykloje, kurios veikla yra ilgesnė nei 4 valandos; mišraus amžiaus vaikų grupė; ne visos darbo savaitės priešmokyklinė grupė; sezoninė priešmokyklinio ugdymo grupė; savaitinė priešmokyklinio ugdymo grupė.

Dokumente numatomi šie tautinių mažumų ir užsieniečių, atvykstančių dirbti į Lietuvą, vaikų priešmokyklinio ugdymo organizavimo modeliai: kitakalbių vaikų; tautinių mažumų šeimų vaikų, ketinančių mokytis lietuviškose mokyklose, priešmokyklinio ugdymo grupė; mišri priešmokyklinio ugdymo grupė; ugdymo(si) tautinės mažumos gimtąja kalba priešmokyklinio ugdymo grupė.

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų priešmokyklinio ugdymo organizavimo modeliai: priešmokyklinio amžiaus vaikai, turintys raidos sutrikimų, ugdomi arčiausiai gyvenamosios vietos esančiose bendrosiose priešmokyklinėse grupėse; lokalus specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo modelis; kooperuotas specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo modelis; mobilusis specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo modelis. Vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyti gali būti pasirenkamas patogiausias iš siūlomų priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių.

Barselonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose¹² (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime) teigiama, jog vaiko dienos priežiūra turėtų būti organizuojama tenkinant visus jo poreikius ir interesus; prieinama visiems vaikams, nepaisant šeimų ekonominės padėties.

¹¹ http://www.smm.lt/ugdymas/docs/modeliai_isakymui.doc

¹²

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2002\)8§or=secCM&language=lanEnglish&ver=original&backcolorintr=9999CC&backcolorintra=FFBB55&backcolorlogge=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2002)8§or=secCM&language=lanEnglish&ver=original&backcolorintr=9999CC&backcolorintra=FFBB55&backcolorlogge=FFAC75)

Išskiriami šie pagrindiniai dienos priežiūros paslaugų kriterijai: prieinamumas (dienos priežiūros paslaugos kaime ir mieste turi atitikti besikeičiančius vaikų ir šeimų poreikius; vaikams turi būti sudaromos galimybės gauti kokybiškas dienos priežiūros paslaugas, nepriklausomai nuo šeimos pajamų, tėvų socialinio ir ekonominio statuso, specialiųjų poreikių ir kitų individualių priežasčių; tėvams turi būti sudaromos sąlygos gauti informaciją apie dienos paslaugas vaikams šalyje, regione ir gyvenamojoje teritorijoje); lengvatos/ išgalėjimas (derinant įvairias pagalbos priemones ir galimybes siekiama užtikrinti, kad vaikams būtų teikiamos dienos priežiūros paslaugos); lankstumas (teikiamos paslaugos turi būti jautrios ir tenkinti vietines sąlygas, taikant atitinkamus metodus bei siekiant užtikrinti aukštą paslaugų kokybę); kokybė (kokybė vertinama atsižvelgiant į dienos priežiūros paslaugų teikėjus, tėvų įtraukimą, veiklų programas, fizinę aplinką, grupių sudėtį, suaugusiojo ir vaiko santykių).

Dokumente tėvų įtraukimas pripažįstamas kaip būtinas kokybiškų paslaugų aspektas, garantuojantis vaiko ugdymo tęstinumą. Atsakomybės dalijimasis vaiko ugdymo klausimais tarp tėvų ir ugdytojų, garantuoja partneriškus santykius, pagrįstus nuolatiniu konstruktyviu dialogu, tarpusavio pasitikėjimu, supratimu, pagarba, informacijos ir ekspertinių žinių dalijimusi. Numatoma, jog tėvų įtraukimas į vaiko ugdymo procesą turėtų būti vystomas skirtingais būdais ir lygmenimis.

Dienos priežiūros paslaugų institucijoje programos ir veiklos turėtų būti paremtos holistiniu požiūriu; lanksčios ir pasižyminčios daugybe planuotų ir spontaniškų veiklų; drąsinančios vaikų sąveiką su aplinka, lengvinančios jų socialinę integraciją. Į vykdomas veiklas turėtų būti įtraukiamas kasdienių buitinių įgūdžių lavinimas; veiklos viduje ir lauke. Komunikacinių įgūdžių lavinimui svarbi kokybiška vaiko ir suaugusiojo (ugdytojo) sąveika, vykstanti vaikui saugioje ir jį palaikančioje aplinkoje. Atsižvelgiant į vaiko amžių, išsivystymo lygį, individualius poreikius ir lūkesčius bei bendrą grupės situaciją, veiklos ugdymo institucijoje turi būti planuojamos taip, jog natūralių patirčių metu vaikas įgytų naujų žinių, įgūdžių, elgesio bruožų ir modelių, vystytų sąvokas ir supratimą.

Atsižvelgiant į vaiko amžių, jam turi būti sudaromos galimybės dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, taip ugdant jo demokratinius įgūdžius. Veiklų įgyvendinime naudojami metodai turi įgalinti vaikus vystyti teigiamą savęs vaizdą, pagarbą rasių, kultūrų, kalbų, lyčių, fizinių ir protinių galių skirtumams.

Siekiant užtikrinti deramą dalyvavimą ir integraciją į visuomenę, specialiųjų poreikių ir neįgaliems vaikams kasdienės veiklos ir programos turi būti projektuojamos bendradarbiaujant įvairių sričių specialistams.

Planuojant ir įgyvendinant kasdienes veiklas ir programas būtina atsižvelgti į gabių ir talentingų vaikų poreikius, lūkesčius. Taip pat dėmesys turi būti skiriamas vaikams, kurių gimtoji kalba skiriasi nuo šalies, kurioje jis gyvena.

Ugdymo institucijos veiklos programos turi būti reguliariai vertinamos siekiant patenkinti kintančius poreikius.

Dienos priežiūros paslaugų fizinė aplinka turi būti saugi, atitikti higienos normas. Pageidautina, jog naudojama įranga ir priemonės būtų kuo įvairesnės bei turėtų ugdomąją prasmę. Fizinė įstaigų aplinka turi būti pritaikyta neįgaliems vaikams.

Siekiant užtikrinti kokybišką ugdytojo ir ugdytinio santykį, grupėje turi būti adekvatus vaikų ir suaugusiųjų skaičius, kad būtų galima palaikyti kontaktą, tenkinti individualius vaikų poreikius, rodyti dėmesį, garantuoti saugumo jausmą bei dirbti mažose grupelėse. Ugdymo institucijoje turi būti sudaromos tinkamos sąlygos ugdytojo darbui ir santykio plėtotei dirbant integruotose grupėse, specialiųjų poreikių ir neįgalių vaikų grupėse, multikultūrinėse grupėse, skirtingo ir/ arba vieno amžiaus vaikų grupėse.

1.2. IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGŲ VADYBOS YPATUMAI, REMIANTIS TEORINĖMIS IR TEISINĖMIS Į VAIKĄ ORIENTUOTO UGDYMO IR VADYBOS KONCEPCIJOMIS

1.2.1. Į vaiką orientuoto ugdymo paradigma

Ugdymo paradigmu kaita ir naujai kylančios ugdymo turinio kaitos tendencijos įgalina tyrėjus atskleisti į vaiką orientuotos paradigmos svarbą. Ši paradigma akcentuoja vaiką dėmesio centre ir pabrėžia, jog vaiko savitumą, poreikius, raidos dėsningumus, reikalauja individualaus požiūrio į vaiką ir jį supančią aplinką. Humanistinio, progresyvistinio ir pragmatinio ugdymo koncepcijos į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos pagrindas - išryškina požiūrį į vaiką kaip į laisvą asmenybę, visapusiškai sąmojingą individą, galintį suvokti savo poreikius ir juos realizuoti, sprendžiant realias gyvenimo problemas (NAEYC, 1987, 1992; Bitinas, 2002; Korsakas, 1993; Juodaitytė, 2003; Jurašaitė, 2003; cituojama iš Makauskienė, 2008). J. Dewey – humanistinės pragmatinės ugdymo filosofijos pradininkas. Anot J. Dewey, demokratinė ugdymo sistema privalo būti orientuota į vaiką ir jo interesus. Demokratija tarnauja žmogaus laisvių aiškinimui, tobulinimui ir jų saugojimui. J. Dewey nuomone, laisvės neišaiškinsi, nepatobulinsi ir neapsaugosi tuščiomis frazėmis, net stipriais reikalavimais. J. Dewey manė, jog ugdytiniai turėtų aktyviai dalyvauti priimant sprendimus, kurie lemia jų laisvus pasirinkimus, interesų kryptis, o tuo tarpu pedagogas tampa pagalbininkas, kuris nėra vaikui autoritetas, bet jis turi savo teises ir akademinį autonomiškumą. Į vaiką orientuoto ugdymo tikslas – ugdyti kūrybingas, laisvas, aktyvias ir save atskleidžiančias asmenybes.

Į vaiką orientuoto ugdymo paradigmos tikslas – ugdyti kūrybingas, laisvas, aktyvias ir save atskleidžiančias asmenybes. Į vaiką orientuoto ugdymo paradigmos keliamas tikslas sutampa su laisvojo ugdymo paradigmos išryškinamu vaiko santykiu su asmenine prigimtimi. Monkevičienė (2008) teigia, kad laisvojo ugdymo paradigma yra siejama su vaiko prigimtimi: siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas ugdytinio vidinių galių plėtotei ir saviraiškai, keliant tikslą ugdyti laisvą, kūrybingą asmenybę.

Į vaiką orientuoto ugdymo paradigma aktualizuoja holistinio požiūrio, ugdymo individualizavimo, aktyvaus šeimos dalyvavimo ir kitus principus, padedančius ugdymo procesą orientuoti į vaiko individualius poreikius (Makauskienė, 2008). Tikslinga ugdymo kryptis padeda įgyvendinti ugdymo paradigmos principus. Juodaitytė (2002) atkreipia dėmesį į ugdymo kryptių klasifikavimą ir atskleidžia dvi pagrindines ugdymo kryptis: pirmoji akcentuoja vaiko asmens formavimąsi per jo paties natūralią sąveiką su aplinka, laisvės, savarankiškumo, saviraiškos skatinimą, o antroji akcentuoja vaiko mokymąsi per pateiktus pavyzdžius, nurodymus. Į vaiką orientuoto ugdymo paradigma reikalauja visuminio požiūrio į vaiko asmenybę, į jo turimus gebėjimus ir troškimus laisvai ir niekam nevaržomam veikti. Pasaulio tyrinėjimas ir pažinimas tampa ugdymo tikslu, kurio siekimo metu vaikas kūrybingai ir laisvai po mažu atskleidžia save.

Pedagogo vaidmuo. Anot humanistinės pragmatinės ugdymo filosofijos pradininko J. Dewey (1961), demokratinė ugdymo sistema privalo būti orientuota į vaiką ir jo interesus, kuri tarnauja žmogaus laisvių aiškinimui, tobulinimui ir jų saugojimui. J. Dewey (1961) nuomone, laisvės neišaiškinsi, nepatobulinsi ir neapsaugosi tuščiomis frazėmis, net stipriais reikalavimais. Ugdytiniai turėtų aktyviai dalyvauti priimant sprendimus, kurie lemia jų laisvus pasirinkimus, interesų kryptis, o tuo tarpu pedagogas tampa pagalbininkas, kuris vaiko akyse turi savo teises ir akademinį autonomiškumą, tačiau vaiko akyse jis nėra autoritetas. Ugdytojas suteikia vaikui laisvę veikime, padeda atsiskleisti vaiko asmenybei, jos galioms. Vaiko ir pedagogo bendradarbiavimas kuria ugdymo planus, skatinančius vaiko aktyvumą, bet tuo pačiu ugdančius atsakomybę prisiėmimą už individualios veiklos rezultatus. Remiantis Neill (1964), pedagogas ugdymo procese atlieka pagalbininko ir vedlio vaidmenį, kai vaikas laisvai mokosi to, kas jam įdomu ir atitinka individualius interesus.

Ugdymasis veikiant. Vaikas turi viską patirti, pergyventi ir tik tuomet jis suvoks įgytą patirtį. Kaip teigia J. Dewey (1961), vaiko vartojamų ir jam suvokiamų sąvokų formavimasis įmanomas tik per vaiko asmeninę patirtį, kurią jis įgyja sąveikaudamas su aplinka. Vaikas priklauso nuo aplinkos, vadinasi, jis ją išgyvena. Ugdymo įstaiga yra tos aplinkos organizatorė ir išgyvenimų reguliuotoja. Pagal J. Dewey (1961) vaikas savo aplinką pergyvena:

- *motyvuotai* (žinodamas kodėl);
- *kūrybiškai* (progresuodamas);

- *selektyviai* (pasirenkant svarbesnius dalykus);
- *vieningai* (žmoniškųjų jėgų ir išgyvenamos aplinkos atžvilgiu).

Kritinės psichologijos atstovė Hviid (2005), teigia, kad vaikas aktyviai valdo savo vystymosi procesą, o ne įprastai, kaip suaugusieji mano, perima iš jų jiems reikalingus ir teisingus dalykus. Vaikas, kaip aktyvus socialinio dalyvavimo atstovas, veikia socialinėje ir kultūrinėje veikloje, per kurią jis įsisavina žmonių tarpusavio santykių prasmę ir suvokia jų reikšmę. Mokymasis veikiant atskleidžia, kaip vaikas kryptingai ir savarankiškai geba pasirinkti veiklas ir tuo pačiu geba mokytis iš savo pasirinkimo. Ugdymasis veikiant pabrėžia ugdymosi proceso svarbą, o ne rezultatą (Monkevičienė, 2008).

Atsakomybė. Vaikui turi būti suteikiama daug atsakomybės, nepaisant vaiko amžiaus, nes atsakomybės jausmas užtikrina dvasinį saugumą ir ugdo vaiko pasitikėjimą savimi (Neill, 1964). Neill (1964) teigia, kad vaikas negali prisiimti atsakomybės už tai, kam jis dar nėra pasiruošęs ir atsakomybės prisiėmimas negali būti siejamas su amžiumi. Pedagogo dialogas su vaiku padeda vaikui prisiimti atsakomybę už savo veiklą, o pedagogas tampa „dialogo žmogumi“ (Freire, 2000). Tikėjimas vaiku yra *a priori* dialogo reikalavimas, o dialogas kuria pasitikėjimą (Freire, 2000).

Humaniškas vystymasis. Humaniškas vystymasis svarbus todėl, kad vaikas perima pradinius ryšius ir jungia juos su tėvu, mama, pedagogu ar su kitais visuomenės nariais ir taip tampa visiškai nepriklausomu (Neill, 1964). Jis turi mokytis atpažinti pasaulį kaip individualų, atrasti saugumą ne simbiotiniu prisirišimu, bet savo gebėjimu suprasti pasaulį intelektualiai, emocionaliai ir meniškai. Vaikas privalo naudoti visas savo galias, kad atrastų sąsajas su pasauliu, o ne saugumą per nusileidimą arba dominavimą (Neill, 1964).

Vaiko teisės. Į vaiką orientuotoje ugdymo paradigmoje teigiama, kad vaikas yra laisvas savo galvoje ir veikime. Nevaržomam tobulėjimui turi būti suteiktos visos teisės (Neill, 1964). Laisvas ugdymasis gina vaiko teises į „natūralų“, jo socialine prigimtimi grįstą mokymąsi (Juodaitytė, 2004).

Intelektas. Ugdymas privalo būti intelektualus ir emocinis; tik intelektualinio ugdymo neužtenka. Modernėjančioje visuomenėje mes randame augantį intelekto ir jausmo atsiskyrimą, kuriame vaikas tampa beveik bejėgis patirti viską, išskyrus mintis, todėl išryškėja emocinio intelekto svarba (Neill, 1964). „Emocinis intelektas – žmogaus gebėjimas įgyti emocines žinias ir įgūdžius, kurių reikia sėkmingam bendravimui su kitais žmonėmis, ir planuoti tas žinias ir tuos įgūdžius sėkmingam bendravimui ir santykiams užtikrinti“ (Legkauskas, 2008, p. 384).

Apsisprendimo teisė. Apsisprendimo teisė – tai vaikui suteikta galimybė pačiam priimti sprendimus ir suvokti kaip žmogaus funkcionuoja individualistinėje visuomenėje. Apsisprendimo teisė apsaugo pedagogą nuo sprendimų priėmimo už vaiką. Vaikas pats nusprendžia kokį sprendimą jam priimti, o iš pedagogo gali gauti paramą arba konsultacijas (Healey, 2001). Anot

Neill (1964), apsisprendimo teisę sudaro: savireguliacija, savarankiškumas, savigarba. Savireguliacija – vaiko teisė gyventi laisvai be išorinio autoriteto kišimosi į vaiko kūnišką ir dvasišką gyvenimą (Neill, 1964). Vaiko savarankiškumas atsiskleidžia jo laisvėje: elgtis ir judėti ugdymo įstaigoje nevaržomai, kuomet jis atranda, jam nepažįstamus vaikus, su kuriais sieja naujus ryšius, užmezga santykius ir plečia savo pažinimo sferą (Neill, 1964). Vaikas gerbia ir teigiamai save vertina tuomet, kai žino, kaip elgtis. Reikia vertinti ir atkreipti dėmesį į vaiką, kai jis elgiasi sąžiningai, garbingai ir gina kitų teises prieš neteisybę (Neill, 1964). Savigarba – reiškia savęs gerbimą/jutimą, buvimo kažkuo arba vidinio identiteto turėjimą, kuri atspindi buvimą pačiu savimi, savo egzistavimo vertės suvokimą (Gullov, 2005). Vaiko vertybės formuojasi vaikystėje, todėl neatsiejamas vertybinis požiūris į vaiko ugdymą, ugdymo proceso metu.

Individualumas. Vaiko individualumas – tai pagarba vaiko teisėms, jo gebėjimams ir veikimui, pagarba jam, kaip unikaliai asmenybei. Neill (1964) palaiko tvirtą tikėjimą vaiko dorybėmis. Jis tiki, kad vaikas nėra „balta lenta“, o teigia, kad jis yra pilnas potencialo mylėti gyvenimą ir intensyviai juo domėtis. Į vaiko orientuota ugdymo paradigma akcentuoja vaiko individualumą ir pedagogo gebėjimą dirbti akcentuojant vaiko poreikius.

Laisvė. Vaikas turi jausti savo ir kito laisvę ir pajėgti jas derinti. Laisvė nereiškia leidimo. Pasak Neill (1964), tai yra pagarba individui, kuri turi būti abipusė. „Laisvasis“ mokymasis grindžiamas vaikų laisvės idėja, kuri tampa kaip alternatyva jų socialinei priklausomybei nuo suaugusiųjų (Juodaitytė, 2004). Laisvė veikime ir pažinime, o suaugusieji: tėvai, artimieji, pedagogai tampa tarpininkais tarp vaiko ir jo sąveikaujančios aplinkos. Juodaitytė (2004), aprašydama į vaiką orientuotas ugdymo teorijos idėjas ir išryškindama sankirtas tarp tradicinio ir „laisvojo“ ugdymo teigia, kad vaikai patys savaime, o ne suaugusieji kuria ir tobulina savo vaikystę, joje mokosi kaip socialiniai individai, kurie perima suaugusiųjų patirtį, bet tuo pačiu kuria ir savąją. Svarbus ir neatsiejamas tampa suaugusiojo požiūris į vaiką ir suvokimas, jog vaikas turi būti savarankiškas, nes tik būdamas laisvas, jis nevaržomai gebės įgyti ir stiprinti pasitikėjimą savimi. Pasitikėjimas vaiko laisve, jam sąveikaujant su aplinka yra būtina ugdymo sąlyga (Juodaitytė, 2004). Į vaiką orientuotoje paradigmoje reikia atsisakyti tradicinių pažiūrų į vaiką, kaip socialiai nevisavertį individą, gebantį tinkamai elgtis tik suaugusiems žmonėms prižiūrint (Juodaitytė, 2004).

Į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos dėmesio centru yra laisvas vaikas, kuris atskleidžia asmenybines savybes, susiformuotas vertybes, pasižymi laisve veikime ir gebėjimu ugdytis veikiant. Anot Neill (1964), ugdymo proceso metu nėra stengiamasi vaiką ugdyti pagal tam tikras strategijas, tačiau paliekama teisė vaiko išsilaisvinimui ir augimui, kaip humaniškai asmenybei, kurios vertybės yra orientuotos į kokybišką jų raišką.

1.2.2. Bendruomenių vadyba

Bendruomenės vystymas(-is) – aktyvių ir pastovių bendruomenių (organizacijų) kūrimas, paremtas socialiniu teisingumu ir abipuse pagarba. Tai gali būti struktūrų keitimas siekiant pašalinti barjerus, kurie apsaugo žmones nuo dalyvavimo svarstant problemas, kurios daro įtaką žmonių gyvenimui. Bendruomenės vystymas(-is) prasideda su žmonėmis bendruomenėse siekiant atkreipti dėmesį į lygias galimybes, jų prieinamumą ir dalyvavimą demokratiname procese. Tai palaiko ryšį, kuris egzistuoja tarp jų ir fakto, jog individams, grupėms ir organizacijoms reikia mokytis ir bendradarbiauti vieni su kitais siekiant nuoseklaus socialinio pokyčio (A Strategic Framework for Community Development).

Bendruomenės vystymas (-is) vyksta kiekvieną dieną kiekvieno žmogaus gyvenime. Tai yra pradinis kontekstas nuosekliam pokyčiui; pagrįstas **įgalinimo** ir **dalyvavimo** procesais. Įgalinimas apima kritinio ugdymo formą, kuri drąsina žmones užduoti klausimus: tai yra kolektyvinio veiksmo pagrindas ir yra sukurtas dalyvaujančios demokratijos principais. Veiksmo ir refleksijos procesuose bendruomenės vystymas (-is) auga per įvairius vietinius projektus, kurie atkreipia dėmesį į bendruomenės žmonių problemas (Ledwith, 2005)

Bendruomenės vystymas(-is) yra suplanuota visų bendruomenės gerovės aspektų (ekonominės, socialinės, aplinkos, kultūros) plėtotė. Tai yra procesas, kurio metu bendruomenės nariai drauge atlieka kolektyvinį veiksmą ir sprendžia bendras problemas. Bendruomenės vystymo sritys gali varijuoti nuo mažos grupės iniciatyvų iki didelės grupės, t.y. bendruomenės iniciatyvų. Efektyvus bendruomenės vystymasis turėtų būti: ilgalaikis; gerai suplanuotas; teisingas; holistinis ir integruojantis į didesnę visumą; paremtas ir inicijuojamas bendruomenės narių; naudingas bendruomenei; paremtas patirtimi, kuri nuveda į geriausią praktiką (Smith, Smith, 1999).

Bendruomenės vystymas(-is) yra bendruomenės statymas, kurio metu svarbus ne tik procesas, bet ir rezultatas. Vienas iš pirmųjų bendruomenės vystymo iššūkių yra išlaikyti pusiausvyrą tarp ilgalaikių sprendimų ir kasdieninės realybės, kuri reikalauja neatidėliotino sprendimo ir trumpalaikio veiksmo. Pirmasis bendruomenės vystymo (-si) rezultatas yra gyvenimo kokybės gerinimas. Efektyvus bendruomenės vystymas (-is) baigiasi abipuse nauda, atsakomybės pasidalijimu, kuris reikalauja gebėjimo spręsti problemas ir išlaikyti konkuruojančių interesų pusiausvyrą. Tai nenutinka savaime – tai reikalauja sąmoningų ir sąžiningų pastangų vystant ir tobulinant bendruomenę (Smith, Smith, 1999).

Bendruomenės vystymas yra suplanuotas procesas, kuris reikalauja tam tikrų prielaidų (Smith, Smith, 1999):

(1) *iššūkis ar galimybė pasireiškia ir bendruomenė į tai atsako*, t.y.

bendruomenės veiksmo varomoji jėga yra krizė, kurios rezultate bendruomenės veiksmas gali būti įgyvendinamas ar atsiranda galimybė pagerinti bendruomenės gyvenimo kokybę.

Bendruomenės nariai supranta, jog turi būti imamas veiksmų siekiant bendruomenės veiksmo. Prie bendruomenės vystymo (-si), gali prisidėti šios pozityvios aplinkybės: troškimas sukurti stiprų ryšį tarp bendruomenės narių; susidomėjimas paprastų žmonių iniciatyvų kūrimu; poreikis padėti bendruomenės nariams padėti sau patiems; galimybė kurti programas ar paslaugas vaikams, senjorams ir kitiems bendruomenės nariams.

(2) *bendruomenės nariai žino savo galias veikti drauge, siekiant naudoti bendruomenę;*

Bendruomenės vystymas kyla iš tikėjimo, jog bendruomenės nariai gali įgyvendinti sprendimus imdamiesi iniciatyvos bendruomenėje. Kai kuriuos žmones reikia įtikinti, jog jie turi galią veikti. Bendruomenės vystymas reikalauja bendruomenės žmonių žinojimo, jog jie yra ekspertai savo bendruomenėje, tačiau kartais gali prireikti paramos iš išorės. Žinoma, kartais gali prireikti paramos iš išorės. Išorės įsikišimo gali prireikti siekiant sukurti žinojimą, jog bendruomenės nariai yra bendruomenės poreikių, vilčių ir svajonių ekspertai; gali būti naudinga drauge siekti rezultatų; visi bendruomenės nariai turi įgūdžių, žinių ir galimybių prisidėti prie bendruomenės vystymo(-si) proceso.

Be žinojimo ir tikėjimo, jog bendruomenės nariai turi galią veikti ir sukelti pozityvų pokytį, gali būti mažai motyvacijos bendruomenės vystymo(-si) procesui. Motyvacija nėra vienintelis reikalavimas sėkmingai bendruomenės vystymui, tačiau tai yra pagrindas.

(3) *yra troškimas gebėti susikalbėti;*

Bendruomenės yra sudarytos iš individų, skirtingų šaknų, įsitikinimų, interesų. Vienas iš iššūkių – rasti bendrą sutarimą esamiems skirtingumams. Sėkmė reikalauja skirtingų bendruomenės narių dalyvavimo. Įtraukiantis procesas yra tas kuris:

- yra atviras ir dalyvaujantis;
- gerbia skirtingumus;
- daugiau kelia klausimus negu į juos atsakinėja;
- ieško sprendimų ir susitarimo sričių;
- sugriauna komunikacijos barjerus, tokius kaip žargonas ar stereotipai;
- suteikia dalyvavimo galimybių įvairovę.

(4) *bendruomenės vystymas(-is) yra suprantamas, kaip pozityvus požiūris į pokyčio valdymą;*

Bendruomenės vystymas(-is) įtraukia pokytį. Bendruomenės vystymas gali sukelti reikšmingą pasikeitimą bendruomenėje, tai gali būti restruktūrizavimas, galių pasikeitimas, nauji santykiai, naujos veiklos. Netgi pozityvus pokytis gali sukelti streso ir gali reikalauti jį valdyti. Procesas, kurio metu į visa tai bendruomenės nariai atsako ir kovoja, yra žinomas, kaip perėjimo valdymas ir yra dalis bendruomenės vystymo(-si).

Bendruomenės vystymo (-si) procese yra svarbus nelygybės ir diskriminacijos nugalėjimas (A Strategic Framework for Community Development, 2001), todėl bendruomenės vystymo(-si) procese yra svarbūs šie vadybos kokybės požymiai:

Socialinis teisingumas – žmonių įgalinimas išreikšti žmogaus teises, tenkinti savo poreikius ir turėti lygiavertišką teisę dalyvauti sprendimų priėmime (A Strategic Framework for Community Development, 2001). Socialinis teisingumas padeda kurti lygiavertiškumą, lygias teises ir galimybes visiems bei pašalinti skurdo sukeltą nelygybę (Ledwith, 2005). Ledwith (2005) išskiria keturis socialinio teisingumo elementus: visi piliečiai lygiaverčiai; lygios galimybės patenkinti svarbiausius poreikius; poreikis skleisti galimybes kaip įmanoma plačiau; poreikis sumažinti ir sustabdyti neteisingą nelygybę.

Dalyvavimas – žmonių įgalinimas tapti aktyviais partneriais bendruomenės gyvenime dalijantis sprendimais, kurie lemia žmonių gyvenimus. Dalyvavimas įgalina žmones turėti didesnę galią ir kontrolės laipsnį procesuose, į kuriuos jie yra įtraukti. Dalyvavimas – demokratinis piliečių įtraukimas į dalykus, kurie veikia jų gyvenimą ir yra paremtas pilietiškumu, autonomija, besidalijančia galia, įgūdžiais, žiniomis ir patirtimi (A Strategic Framework for Community Development, 2001).

Sudėtinga pritraukti bendruomenės narius aktyviai dalyvauti bendruomenės gyvenime, jeigu tikslai, užduotys, lūkesčiai yra neaiškūs. Bendruomenės vystymas(-is) negali būti ilgalaikis be aktyvaus ir nuolatinio bendruomenės narių dalyvavimo. Žmonės neįsitraukia į bendruomenės vystymo(-si) procesą, jeigu jų indėlis nėra įvertinamas ir atpažįstamas (Smith, Smith, 1999).

„Dalyvavimas vertinamas kaip svarbiausia bendruomenės vystymo ašis“ (Tijūnaitienė, 2009, p. 41).

Dalyvavimą gali paskatinti trys kintamieji:

1. **Bendri tikslai:** žmonės išreiškia abipusius lūkesčius, kurie paverčiami bendrais tikslais;
2. **Bendros vertybės:** žmonės jaučia pareigą dalyvauti kaip bendrų vertybių išraišką;
3. **Bendrumo jausmas:** žmonės laiko save susijusiais su kitais ir rūpinasi žmonėmis, kurie arba gyvena tame pačiame rajone arba tam tikru atžvilgiu panašūs į juos“ (Tijūnaitienė, 2009, p. 88).

Tėvų edukacija - žinių, įgūdžių ir kompetencijų įgijimas, kuris yra vystomas sprendžiant socialines, ekonomines, politines ir aplinkosaugos problemas. Formalus ugdymas ir abipusis mokymasis yra svarbūs bendruomenės vystymo (-si) aspektai. Per jų įtraukimą į bendruomenės grupes ir veiklas, žmonės išmoka ir atranda turimus sugebėjimus, įgūdžius, žinias ir supratimą, kuris įgalina juos prisiimti naujus vaidmenis ir atsakomybes. Tai prisideda prie viso gyvenimo mokymosi įgyvendinimo, kuriant galimybes refleksijai ir patirties įsivertinimui, leidžiant dalintis

žiniomis per kritišką dialogą. Bendruomenės vystymasis drąsina žmones įveikti baimes, prietarus ir nusistatymus, kurie apriboja dalyvavimą ir savęs vertinimą (A Strategic Framework for Community Development, 2001).

Bendradarbiavimas (co-operation) – darbas kartu siekiant identifikuoti ir įgyvendinti (realizuoti) veiklą, paremtą abipuse pagarba skirtingoms kultūroms (požiūriams) (A Strategic Framework for Community Development, 2001). Bendruomenės vystymas(-is) vyksta per abipusį dialogą – Tai horizontali sąveika tarp žmonių, nukreipta į demokratinį dalyvavimą keitimosi procese. Dialogas ikūnija žmonijos orumą ir pagarbą, drąsina žmones būti susijusiais vieniems su kitais abipusiais, ir bendradarbiaujančiais būdais. Anot Freire, tai yra netikėtas susitikimas įvardijant pasaulį ir iš esmės, tai yra išankstinė sąlyga tikrai humanizacijai (Ledwith, 2005). Tai įtraukia horizontalią komunikaciją tarp lygių žmonių, kurie abipusiškai dalyvauja kritinio tyrimo procese. Dialogas yra abipusis veiksmo ir refleksijos procesas, kuris sujungia asmenines patirtis ir galias politines struktūras, kurios suformavo tas žmonių patirtis (Ledwith, 2005).

Dalyvių įtraukimas– bendruomenės narių įtraukimas į veiklas skirtingais būdais (tai prasideda nuo darbotvarkių ir programų, kurios atsiranda bendruomenės išorėje) (A Strategic Framework for Community Development, 2001).

Tėvų įtraukimas – tėvų dalyvavimas nuolatinėje, dviejų procesų reikšmingoje komunikacijoje įtraukiant akademinį mokymą (-si) ir kitas mokyklos veiklas. Tėvai turi būti pilnateisiai vaikų ugdymo partneriai, užimti pagrindinį vaidmenį vaikų ugdymo procese ir turi būti skatinami aktyviai įsitraukti į mokyklos gyvenimą (http://www.education.com/reference/article/Ref_What_Schools_Want/).

Tėvų įtraukimas į vaiko ugdymo procesą nereiškia, jog tėvai turi kiekvieną dieną būti mokykloje. Nacionalinė vaikų ugdymo asociacija (2002) teigia, jog tėvai namuose gali drauge su vaiku skaityti, vertinti televizijos programas, padėti vaikams pasirinkti tinkamas laidas ir drauge su jais žiūrėti jas, paskatinti ir pagirti savo vaikus. Jeigu tėvai gali praleisti šiek tiek laiko pačioje ugdymo institucijoje, tėvai gali užmegzti efektyvius ryšius, o jų kontaktai su kitomis šeimomis suteikia ugdymo institucijai papildomą būdą perduoti svarbią informaciją. Jie gali vesti diskusijas ir seminarus įvairiomis temomis: nuo namų darbų iki brolių/seserų konkuravimo. Kai kurios ugdymo įstaigos sukuria tėvų ryšių programą, kurioje naujiems tėvams (t.y. atėjusiems naujai į tą ugdymo įstaigą) priskiriami veteranai tėvai, kurie padeda susipažinti su ugdymo institucijos procesu ir veiklomis (http://www.education.com/reference/article/Ref_What_Schools_Want/). Steinberg (1997) pastebėjo, jog vaikai turi didžiausios naudos, kai jų tėvai tiesiogiai dalyvauja ugdymo institucijos veikloje. Tai apima įvairias programas, kurias siūlo ugdymo institucija, pavyzdžiui, dalyvavimą įvairiose veiklose pasibaigus ugdymo veiklai bei grįžimo į ugdymo instituciją naktyse. Tėvų dalyvavimas įvairiose ugdymo institucijos sudarytose grupėse

padeda drauge spręsti problemas ir pasiekti bendrų tikslų (http://www.education.com/reference/article/Ref_What_Schools_Want/).

Įvairūs požiūriai buvo išvystyti padėti ugdymo įstaigai įtraukti tėvus. Šie visi požiūriai turi bendrus bruožus: tėvystės įgūdžių programos, programos, kurios skatina sudaryti vaikui tinkamas ugdymo (-si) sąlygas, ugdymo institucija-namai ir namai-ugdymo institucija komunikacija apie ugdymo institucijos programos ir vaikų progresą, tėvų dalyvavimas sprendimų priėmime, valdyme (http://www.education.com/reference/article/Ref_Parent_Community/ >).

Epstein pasiūlė šešias tėvų įtraukimo į ugdymo institucijos gyvenimą formas (<http://educationload.com/?p=561>):

1. **Vaikų auklėjimas** padeda šeimoms sukurti namų aplinką siekiant palaikyti vaikus kaip ugdymo proceso dalyvius. Tai apima:
 - tėvų ugdymą (pavyzdžiui, tėvų raštingumo programos);
 - šeimų paramos programos padedant šeimos sveikatos, mitybos ir kitais klausimais;
 - vizitai į namus, vaikui pereinant iš vieno ugdymo proceso pakopos į kitą.
2. **Komunikacija** – efektyvių formų kūrimas, kurių dėka tėvai daugiau sužino apie ugdymo institucijos programas ir vaikų daromą pažangą. Tai apima:
 - ugdymo institucijos pedagogų ir administracijos pasitarimus su kiekvienu tėvu mažiausiai vieną kartą per metus;
 - kalbos vertėjus, jeigu šeimai to reikia;
 - nuolatinį sąrašą apie svarbias datas, įvykius, skambučius, informaciją.
3. **Savanoiavimas** – tėvų paramos ir pagalbos sutelkimas ir organizavimas. Tai apima:
 - mokyklos ir klasės savanoiavimo programos, kurių metu savanoriai padėtų mokytojoms, administracijai, vaikams ir tėvams;
 - tėvų kambarį ar savanoriško darbo tėvų centrą, susitikimus ir išteklius šeimoms.
4. **Mokymas (-is) namuose**. Informacijos teikimas tėvams kaip jie gali padėti savo vaikams atliekant namų darbus, kitas veiklas, susijusias su ugdymo procesu, įvairiais sprendimais ir planavimu. Tai apima:
 - informaciją tėvams apie įgūdžius, kurių reikalaujama iš vaikų skirtingose dalykuose;
 - informaciją tėvams apie namų darbų tvarką, kaip diskutuoti ir vertinti vaiko buvimą ugdymo institucijoje;
 - tėvų dalyvavimą apibrėžiant vaikų tikslus kiekvienais metais ir planavime.
5. **Sprendimų priėmimas**. Apima tėvų dalyvavimą mokyklos sprendimuose, ugdant tėvus-lyderius ir atstovus. Tai apima:

- tėvų organizacijos ar tėvų lyderystės ir dalyvavimo komitetai;
- nepriklausomos atstovavimo grupės, kurios stengiasi ir dirba vardan ugdymo institucijos reformos ir tobulinimo.

6. **Bendradarbiavimas su bendruomene.** Identifikuoja ir integruoja resursus ir paslaugas iš bendruomenės stiprinant ugdymo įstaigos programas, šeimų praktikas ir vaikų ugdymą. Tai apima:

- informaciją apie bendruomenėje esančias paslaugas;
- informaciją apie bendruomenės veiklas, kurios tobulina mokymosi įgūdžius ir talentus.

Įgalinimas – darbas su žmonėmis siekiant išsiaiškinti problemas, jas spręsti bei žmonių interesų gynimas sprendimų priėmimo. Tai reikalauja empatijos ir gebėjimo dirbti su individualiais, tobulinant ir vystant tinkamas organizavimo formas. Įgalinimas apima egzistuojančios organizacijos keitimą taip, kad nusistovėjusi tvarka ir kultūra keistųsi ir tobulėti (A Strategic Framework for Community Development, 2001).

Demokratija – bendruomenės vystymasis stiprina demokratinius procesus, atveria politinius debatus ir procesus neturinčioms palankių sąlygų bendruomenėms. Žmonės sužino daugiau apie ginčytinus klausimus, kurie daro įtaką jų gyvenimui ir įgauna daugiau ryžto sprendžiant jas (tai gali būti bendruomenės atstovas vietinėje partnerystėje) (A Strategic Framework for Community Development, 2001).

Komunikacija – svarbiausias bendruomenės vystymo (si) įgūdis, apimantis galios santykių supratimą. Komunikacijos dėka, yra sukuriama naujos žinios, kuriomis vėliau yra pasidalijama taip, jog iš sukauptos patirties (virtusios naujomis žiniomis) būtų galima mokytis kitiems (Ledwith, 2005). Komunikacija yra dviejų kelių procesas, apimantis informacijos pasikeitimą, perdavimą ir supratimą (Smith, Smith, 1999).

Komunikacija yra pirmoji technika kuriant besitęsiančią paramą bendruomenės vystymui (-si), kurios dėka galima skatinti bendruomenės narius įsitraukti ir klausti jiems rūpimus klausimus. Komunikacija yra svarbus įrankis:

- kuriant bendruomenės vystymo (-si) supratimą ir skatinant dalyvavimą;
- vystant paramą įvairioms veikloms;
- įgalinant bendruomenės narius pasinaudoti savo žiniomis, įgūdžiais ir gebėjimais;
- atstovaujant tam tikram sprendimui ar pasirinkimui;
- išsaugant informaciją ir grįžtamąjį ryšį;
- išvengiant ir sprendžiant konfliktus (Smith, Smith, 1999).

Mąstymas – kūrybinis procesas, apimantis kalbėjimąsi su žmonėmis, dalinimąsi idėjomis ir patirtimis, svarbios informacijos išsiaiškinimą (Ledwith, 2005).

Vertinimas – esminis bruožas bendruomenės vystymosi procese, nes turi įtakos įgalinant bendruomenę ir prisidedant prie socialinio pokyčio. Bendruomenės vystymas(-is) turi išmatuojamą našumą (pvz.: veiklos planas) ir rezultatą (pvz. žmonės yra įgalinami paaiškinti savo teises). Vertinimas padeda pasiekti projektų, programų ir politikos efektyvumo. Tai turi būti besitęsiantis procesas, kuriame patirtis efektyviai informuotų ateities planus ir vystymąsi. Vertinimas turi būti kūrybiškas procesas, įgalinantis ir drąsinantis pilnam dalyvavimui (A Strategic Framework for Community Development, 2001).

Sprendimų priėmimas – kognityvinis procesas, kurio metu selektyviai renkamasi tarp alternatyvų. Išmokus įvertinti savo pasirinkimo privalumus ir trūkumus išmokstame priimti tinkamus ir teisingus sprendimus. Sprendimų priėmimo rezultatas yra vieno iš daugelio pasirinkimas (A Strategic Framework for Community Development, 2001).

Tikslai – turi atitikti bendruomenės veiklą ir sąlygų kontekstą (A Strategic Framework for Community Development, 2001). „Bendruomenės tikslai – sudėtinga problema, svarbiausia organizacijos strategijos dalis, padedanti įgyvendinti viziją“ (Dobranskienė, 2002, p. 77). Tikslai turi būti aiškūs, suprantami visiems bendruomenės nariams, patrauklūs, nuolat akcentuojami. Kaip teigia Dobranskienė (2002), bendruomenės nariams orumo, pasitikėjimo savimi ir kitais suteikia tikslų supratimas.

1.2.3. Visuminis požiūris į vadybos koncepcijas

Taip pat svarbus ir visuminis požiūris į vadybą kaip atskirą ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo charakteristiką. Vadyba – tai valdymas plačiąja prasme, kai per valdomus objektus realizuojamos konkrečios valdymo funkcijos, o per bendrąsias – planavimo, organizavimo, apskaitos, kontrolės, vadovavimo – funkcijos realizuojamas bendrasis – procesualinis vadybos aspektas (Sakalas, 1998). Vadyba – praktinio ir sintetinio pobūdžio mokslo disciplina, susiformavusi sociologijos, psichologijos, teisės, pedagogikos, ekonomikos ir kitų senesnių fundamentalesnių mokslų pagrindu (Šaparnis, 2000). Stoner (1999) vadybą, valdymą apibrėžia kaip sąmoningą ir nuolatinę organizacijos „formos palaikymą“, t.y. organizacijos narių darbo planavimą, organizavimą, vadovavimą ir kontrolę; visų organizacijos išteklių panaudojimą išskeltiems organizacijos tikslams pasiekti.

Vadovavimas – administravimo (valdymo) ir lyderiavimo derinys (Želvys, 1999). „Lyderis - tai grupės narys, kuriam kiti grupės nariai pripažįsta teisę daryti sprendimus, susijusius su grupės veikla (Želvys, 1999). Lyderystė - vadovavimo viršūnė, kai aplink lyderį buriasi žmonės, patikėję

suformuluota organizacijos vizija ir tikslais, bei norintys ir galintys juos įgyvendinti (Žvirdauskas, 2006). Tyrimo požymių apibendrintas ir struktūrizuotas apibūdinimas pateikiamas 1.1 lentelėje.

1.1 lentelė

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų vadybos edukacinio (ugdymo paradigmų lygmens) ir socialinės bendruomenių vadybos (teorinio lygmens) požymiai

Požymis	Kintamojo apibūdinimas	Įstatymas, reglamentuojantis minimą požymį
Laisvė	Vaikas turi jausti savo ir kito laisvę ir pajėgti jas derinti. Laisvė nereiškia leidimo. Pagal Neill, tai yra pagarba individui, kuri turi būti abipusė.	<u>Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007 – 2012 metų programa</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057); <u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374); <u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime).
Individualumas	Vaiko individualumas – tai pagarba vaiko teisėms, jo gebėjimams ir veikimui, pagarba jam, kaip unikaliam asmeniui. ¹³	<u>Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministro įsakymas dėl priešmokyklinio ugdymo koncepcijos</u> (2000m. lapkričio 9d. Nr. 1374) <u>Priešmokyklinio ugdymo organizavimo tvarkos aprašas</u> (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. birželio 22 d. įsakymu Nr. ĮSAK- 1180) <u>Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007 – 2012 metų programa</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057) <u>Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių aprašas</u> (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. ĮSAK-1478) <u>Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas</u> (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28))
Apsisprendimo teisė	Apsisprendimo teisę sudaro: savireguliacija ¹⁴ , savarankiškumas ¹⁵ , savigarba ¹⁶ .	<u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) <u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime)
Intelektas	Ugdymas privalo būti intelektualus ir emocinis; tik intelektualinio ugdymo negana. ¹⁷	<u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) <u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime) <u>Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas</u> (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28))
Vaiko teisės	Į vaiko orientuotas ugdymas teigia, kad vaikas yra laisvas savo galvoje ir veikime. Nevaržomam tobulėjimui turi būti suteiktos visos teisės (Neill, 1964).	<u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) <u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime)

¹³ Vaiko individualumas trikdomas, kuomet sakoma „Jei tu to nepadarysi, tai...“ (Neill, 1964)

¹⁴ Savireguliacija - vaiko teisė gyventi laisvai be išorinio autoriteto kišimosi į vaiko kūnišką ir dvasišką gyvenimą (Neill, 1964)

¹⁵ Vaiko savarankiškumas atsiskleidžia jo laisvėje: elgtis ir judėti ugdymo įstaigoje nevaržomai, kuomet jis atranda, jam nepažįstamus vaikus, su kuriais sieja naujus ryšius, užmezga santykius ir plečia savo pažinimo sferą (Neill, 1964)

¹⁶ Vaikas gerbia ir teigiamai save vertina tuomet, kai žino, kaip elgtis. Reikia vertinti ir atkreipti dėmesį į vaiką, kai jis elgiasi sąžiningai, garbingai ir gina kitų teises prieš neteisybę (Neill, 1964)

¹⁷ Modernėjančioje visuomenėje mes randame augantį intelekto ir jausmo atsiskyrimą, kuriame vaikas tampa beveik bejėgis patirti viską, išskyrus mintis

1.1 lentelės tęsinys

Požymis	Kintamojo apibūdinimas	Įstatymas, reglamentuojantis minimą požymį
Atsakomybė	Vaikui turi būti suteikiama daug atsakomybės, nepaisant vaiko amžiaus, nes atsakomybės jausmas užtikrina dvasinį saugumą ir ugdo vaiko pasitikėjimą savimi (Neill, 1964).	<p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374).</p> <p><u>Barcelonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime).</p> <p><u>Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos</u> (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270)</p>
Pedagogo vaidmuo	Pedagogas atlieka pagalbininko vaidmenį ugdymo proceso metu, kai vaikas laisvai mokosi to, kas jam įdomu ir atitinka jo interesus.	<p><u>Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas</u> (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28))</p> <p><u>Pedagogų rengimo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004-09-16 įsakymu Nr. ĮSAK-1441)</p> <p><u>Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas</u> (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. ĮSAK-54)</p> <p><u>Pavyzdiniame auklėtojo pareigybės aprašymas</u> (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. lapkričio 11 d. įsakymu Nr. ĮSAK-2249)</p> <p><u>Priešmokyklinio ugdymo pedagogo pavyzdinis pareigų aprašas</u> (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. lapkričio 10 d. įsakymu Nr. ĮSAK-1581)</p> <p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374)</p> <p><u>Barcelonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime)</p>
Humaniškas vystymasis	Humaniškas vystymasis svarbus todėl, kad vaikas perima pradinis saitus ir jungia juos su tėvu, mama, pedagogu ar su kitais visuomenės nariais ir taip tampa visiškai nepriklausomu ¹⁸	<p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374)</p> <p><u>Barcelonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime)</p> <p><u>Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos</u> (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270)</p>
Mokymasis veikiant	Vaikas turi viską patirti, pergyventi ir tik tuomet jis suvoks įgytą patirtį. ¹⁹	<p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374)</p> <p><u>Barcelonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime)</p>

¹⁸ Jis privalo mokytis atpažinti pasaulį kaip individualų. Jis turi atrasti savo saugumą ne simbiotiniu prisirišimu, bet savo gebėjimu suprasti pasaulį intelektualiai, emocionaliai ir meniškai. Vaikas privalo naudoti visas savo galias, kad atrastų sąsajas su pasauliu, verčiau negu atrastų saugumą per nusileidimą arba dominavimą (Neill, 1964)

¹⁹ Vaikas priklauso nuo aplinkos, vadinasi, jis ją išgyvena. Ugdymo įstaiga yra tos aplinkos organizatorė ir išgyvenimų reguliuotoja. Vaikas savo aplinką pergyvena motyvuotai (žinodamas kodėl), kūrybiškai (progresuodamas), selektyviai (pasirenkant svarbesnius dalykus) ir vieningai (žmogiškųjų jėgų ir išgyvenamos aplinkos atžvilgiu) (Dewey, 1961)

1.1 lentelės tęsinys

Požymis	Kintamojo apibūdinimas	Įstatymas, reglamentuojantis minimą požymį
Sprendimų priėmimas	Mokėjimas priimti sprendimus – sugebėjimas pasirinkti vieną iš daugelio sprendimo variantų. Išmokus įvertinti savo pasirinkimo privalumus ir trūkumus išmokstame priimti tinkamus ir teisingus sprendimus.	<u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) <u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime)
Socialinis teisingumas	Žmonių įgalinimas išreikšti žmogaus teises, tenkinti savo poreikius ir turėti lygiavertišką teisę dalyvauti sprendimų priėmime	Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl <u>Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos</u> (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270) <u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime) <u>Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių aprašas</u> (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. ĮSAK-1478) <u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) <u>Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007 – 2012 metų programa</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057)
Demokratija	Bendruomenės vystymasis stiprina demokratinius procesus, atveria politinius debatus ir procesus neturinčioms palankių sąlygų bendruomenėms. ²⁰	Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl <u>Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos</u> (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270) <u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime) <u>Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007 – 2012 metų programa</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057) <u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) <u>Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių aprašas</u> (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. ĮSAK-1478)

²⁰ Žmonės sužino daugiau apie ginčytinus klausimus, kurie daro įtaką jų gyvenimui ir įgauna daugiau ryžto sprendžiant jas (tai gali būti bendruomenės atstovas vietinėje partnerystėje) (A Strategic framework for Community Development Introduction, 2001)

1.1 lentelės tęsinys

Požymis	Kintamojo apibūdinimas	Įstatymas, reglamentuojantis minimą požymį
Dalyvavimas	<p>Žmonių įgalinimas tapti aktyviais partneriais bendruomenės gyvenime dalijantis sprendimais, kurie lemia žmonių gyvenimus. (A Strategic framework for Community Development Introduction, 2001)</p> <p>Dalyvavimas yra būtinas geram valdymui, kadangi jis pagerina informacijos srautą, atskaitomybę, numatytą procesą ir suteikia balsą tiems (Tijūnaitienė, 2009), kurie jo neturi.</p> <p>Dalyvavimo demokratija, anot P.A.Meikle-Yaw (2006), reiškia, kad piliečiai tikisi dažno konsultavimo, susijusio su klausimais, kurie veikia jų gyvenimus. <...> tai procesas, kuriame piliečiai labiau stiprina savo galimybes kontroliuoti sprendimus, kurie liečia jų gyvenimus (Gaventa, 2006).</p>	<p><u>Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas</u> (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28))</p> <p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374)</p> <p><u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime)</p> <p><u>Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos</u> (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270)</p>
Tėvų edukacija	<p>Formalus ugdymas ir abipusis mokymasis yra svarbūs bendruomenės vystymosi/plėtos aspektai. Per jų įtraukimą į bendruomenės grupes ir veiklas, žmonės išmoksta ir atranda turimus sugebėjimus, įgūdžius, žinias ir supratimą kuris įgalina juos prisimti naujas roles ir atsakomybes.</p>	<p><u>Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas</u> (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28))</p> <p><u>Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos</u> (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270)</p> <p><u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime)</p> <p><u>Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtos 2007 – 2012 metų programa</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057)</p>
Bendradarbiavimas	<p>Darbas kartu siekiant identifikuoti ir įgyvendinti veiklą, paremtą abipuse pagarba skirtingiems (požiūriams)</p>	<p><u>Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas</u> (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28))</p> <p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374)</p> <p><u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime).</p>

1.1 lentelės tęsinys

Požymis	Kintamojo apibūdinimas	Įstatymas, reglamentuojantis minimą požymį
Dalyvių įtraukimas	Bendruomenės narių įtraukimas į veiklas skirtingais būdais (tai prasideda nuo darbotvarkių ir programų, kurios atsiranda bendruomenės išorėje)	<p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374).</p> <p><u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime).</p> <p><u>Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007 – 2012 metų programa</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057)</p> <p><u>Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių aprašas</u> (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. ĮSAK-1478).</p>
Įgalinimas	Žmonių įgalinimas dalyvauti bendruomenės organizuojamoje veikloje. ²¹	<p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374).</p> <p><u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime)</p> <p><u>Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos</u> (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270).</p>
Komunikacija	Svarbiausias bendruomenės vystymo (si) įgūdis, apimantis galios santykių supratimą. Kai tai yra paveikiama besąlygiškos vertės lygybės ideologijoje, tai kritinė dialogo forma yra išlaisvintos praktikos pagrindas. Komunikacijos dėka, yra sukuriamos naujos žinios, kuriomis vėliau yra pasidalijama taip, jog iš sukauptos patirties (virtusios naujomis žiniomis) būtų galima mokytis kitiems.	<p><u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime).</p>
Mąstymas	Kūrybinis procesas, apimantis kalbėjimąsi su žmonėmis, dalinimąsi idėjomis ir patirtimis, svarbios informacijos išsiaiškinimą.	<p><u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime).</p> <p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374).</p>
Tikslas	Turi atitikti bendruomenės veiklą ir sąlygų kontekstą.	<p><u>Priešmokyklinio ugdymo koncepcija</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374)</p> <p><u>Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime)</p> <p><u>Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos</u> (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270)</p> <p><u>Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007 – 2012 metų programa</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057)</p>

²¹ Darbas su žmonėmis siekiant išsiaiškinti problemas, jas spręsti bei žmonių interesų gynimas sprendimų priėmimo

1.1 lentelės tęsinys

Požymis	Kintamojo apibūdinimas	Įstatymas, reglamentuojantis minimą požymį
Vertinimas	Esminis bruožas bendruomenės vystymosi procese, nes turi įtakos įgalinant bendruomenę ir prisidedant prie socialinio pokyčio. Bendruomenės vystymas (-is) turi išmatuojamą našumą (pvz.: veiklos planas) ir rezultatą (pvz. žmonės yra įgalinami paaiškinti savo teises). Vertinimas padeda pasiekti projektų, programų ir politikos efektyvumo. Tai turi būti besitęsiantis procesas, kuriame patirtis efektyviai informuotų ateities planus ir vystymąsi.	Barcelonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos <u>ministrų komiteto rekomendacijos</u> (priimtos komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime). <u>Priešmokyklinio ugdymo organizavimo tvarkos aprašas</u> (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. birželio 22 d. įsakymu Nr. ĮSAK-1180). <u>Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007 – 2012 metų programa</u> (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057).

Šiuo atveju tikslinga pateikti tyrimo „Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės vertinimas“ vertinimo modelį. Ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų vadybos kokybės modelis sudarytas derinant vadybos kintamuosius ir ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo problematiką. Žemiau išvardinti vadybos kokybės kintamieji reprezentuoja tyrimo uždavinius (žr. 1.2 pav.).

1.2 pav. Teorinis hipotetinis vadybos kokybės modelis

Šiame tyrime *organizacijos suvokta misija ir tikslai* analizuojami per į vaiką orientuoto ugdymo paradigmą (A. Neill, J. Dewey). Organizacijos misija yra vaiko individualumo raiškos, vaiko asmeninių tikslų, poreikių plėtotė. Organizacijos tikslas – reguliuoti patiriamų išgyvenimų įvairovę ir sukurti aplinką, padedančią vaikui ugdytis. *Organizacijos valdymo demokratizavimas suprantamas* per bendruomenių plėtotės ir kolegialumo vadybos teorijas (A. Hargreaves), bendruomenės vystymo procesą, kurio metu bendruomenės nariai atlieka kolektyvinį veiksma ir sprendžia bendrus organizacijos valdymo procese kylančius sunkumus (Smith, 1999). Demokratizuojant valdymą siekiama galias padalinti tarp narių, t.y. siekiama pasiekti konsensuą (Želvy, 1999). *Sprendimų priėmimas ir atsakomybė suprantama* „galių santykių“ teorijos pagrindu (Foucault, 2006). M. Foucault²² galių konceptas yra labai potencialus nagrinėjant socialinius vaidmenis, demarkuojant (ugdymo) paradigmas. Galios yra apibrėžiamos kaip individų elgesio reguliavimo priemonė. Valdyti – tai reiškia modeliuoti kitų individų veiklos lauką, kitaip tariant, galios yra jėgų santykis, kai vienos jėgos dominuoja, kitos – paklūsta. Dažniausiai galios yra ekspertų rankose. Individas stebi, diagnozuoja, klasifikuoja specialistai, remdamiesi teoriškai grįstomis metodikomis. Specialistų nuomonė savaime lyg ir yra objektyvi, tuo tarpu jų klientų nuomonė apie save yra subjektyvi, nepagrįsta, todėl mažai reikšminga ir abejotina. M. Foucault nelygiavertiškų galių problemai spręsti siūlo ir specialistams, ir klientams kuo daugiau kritiškai reflektuoti savo praktiką, plėtoti atvirą dialogą, keliant klausimus ir ieškoti atsakymų permąstant savo patirtį. Tai vadinama abipusiu išsiaiškinimu. Dialogas leis specialistui ir klientui vienas kitą pamatyti kitaip, juolab kad nei vienas, nei kitas nėra „priištąs“ prie vieno vienintelio tapatumo, kad individas yra kompleksinė sistema, sudaryta iš daugelio elementų, dinamiška ir kontekstuali. *Inovacijų ir tradicijų santykį* galima grįsti „neapibrėžtumo ir formaliųjų vadybos teorijų santykiu (H. Mintzberg, H. Weber). Šiame kontekste tampa svarbios pokyčių išnaudojimo galimybės pakeliant organizacijos veiklą į kokybiškai naują lygmenį (P. Drucker). Neapibrėžtumo teorija išryškina institucinio gyvenimo sudėtingumą ir nestabilumą, kuriame išryškėja organizacijos vadovo vadybinių kompetencijų reikšmė integruojant inovatyvius sprendimus į turimas organizacijos tradicijas. Formalių teorijų, akcentuojančių formalias sistemas, oficialią organizacijos struktūrą, hierarchiją, apibrėžtus tikslus, racionalius ir objektyvius procesus ir neapibrėžtumo teorijų derinys leidžia laikytis tradicijų ir diegti naujoves į ugdymo procesą. *Paslaugų pasirinkimo motyvai*, suprantami vartotojo ar paslaugos aktualizavimo principų kontekste (P. Drucker). *Dalyvių (arba dalyvavimo strategijų) tipologizacija suprantama per vartotojų segmentavimą ir dalyvavimą* (P.A. Meikle Yaw 2006). *Žmogiškųjų išteklių* kintamasis grindžiamas motyvacijos teorija, kur akcentuojamas žinių ir gebėjimų ugdymas bei sėkmingos veiklos praktikoje realizavimas.

²² Foucault M. (1961). *Histoire de la folie à l'âge classique*. Folie et déraison. Paris: Gallimard.

(F. Herzberg, 1994). Organizacijoje dėmesys sutelkiamas ties ugdytojų motyvaciją stiprinančiais veiksniais, kurie suteikia personalui vidinio augimo potencialą bei pasitenkinimą darbu. Darbo aplinkos veiksniai (organizacijos politika) turi būti derinami su motyvaciją skatinančiais veiksniais (pripažinimu, saviraiška, pažanga, atsakomybe, sėkme). **Dalyvių bendradarbiavimas** grindžiamas kolegialumo vadybos teorija. (A. Hargreaves, N. Bennett, M. Crawford, C. Riches). Darbas šiame kontekste vyksta kartu siekiant identifikuoti ir įgyvendinti veiklą, paremtą abipuse pagarba skirtingiems požiūriams (A Strategic Framework for Community Development, 2001). **Paslaugų pasirinkimo motyvai**, suprantami vartotojo ar paslaugos aktualizavimo principų kontekste (P. Drucker).

Svarbu akcentuoti, kad klausimynas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviams parengtas pagal nurodytus vadybos kokybės kintamuosius bei atsižvelgiant į didelį lietuvių mokslininkų įdirbį. Tyrimo instrumentas rengtas atsižvelgiant į šių Lietuvos mokslininkų, praktikų, bei švietimo politikų darbus bei rekomendacijas: R. Želvio, A. Juodaitytės, L. Mondeikienės, V. Glebuviienės, O. Monkevičienės, praktikų E. Jurašaitės, R. Rimkienės, R. Sabaliauskienės, M. Briedikytės, E. Markevičienės, švietimo politikos įgyvendintojų G. Šeibokienės, I. Grigaravičienės, L. Jankauskienės ir kt.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. TRIANGULIACIJA

Šiame tyrime ypač svarbus klausimas buvo kaip surinkti tinkamą ir patikimą informaciją apie ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybę. Tyrime pasirinktas kompleksinis analizės kelias. Tyrimo kompleksiskumas pasireiškia trianguliacijos principo įgyvendinimu, pritaikant kelis duomenų rinkimo ir apdorojimo metodus (*focus* grupė, struktūrizuota ir pusiau struktūrizuota apklausa, kokybinė ir kiekybinė turinio ir statistinė analizė), skirtingus duomenų šaltinius (skirtingas imtis) bei derinant švietimo strategijas ir teorines nuostatas. Kokybinė tyrimo medžiaga apžvalga buvo atlikta prieš išskiriant pagrindinius tyrimo požymius, atlikus struktūruotos apklausos raštu procedūras, taip pat buvo atlikta ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų atvejų apžvalga.

2.2. FOCUS GRUPĖS IR INTERVIU METODAI – ŽVALGOMASIS TYRIMAS

Pagrindiniu tyrimo metodu pasirinkta struktūrizuota ir pusiau struktūrizuota visų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių apklausa raštu. Vis dėlto, tikintis geriau pasirengti tyrimo objekto pažinimui, tyrimo instrumentų konstravimui ir duomenų interpretavimui buvo atliktas žvalgomasis tyrimas. Žvalgomojo tyrimo tikslas yra surinkti kuo daugiau ir kuo įvairesnių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo realybės požymių. Tam buvo panaudoti *focus* grupių ir kryptingo (iš dalies struktūrizuoto) individualaus interviu metodai, kurių pagalba buvo ne tik išgryninti pagrindiniai tyrimo požymiai, bet ir pateikiami unikalūs atskirų įstaigų atvejai apžvalgos.

Focus grupė tai giluminio interviu tipas, apimantis sąveiką mažoje (6-12) grupelėje žmonių, kuriems būdingos tos pačios charakteristikos ir kurie atsako į kitų grupės narių keliamus klausimus bei užduoda savus (B. Ehigie, R. Ehigie, 2005). Focus grupė tai tyrimo forma, kurioje pabrėžiama grupės dalyvių, patirtis, interesai, nuostatos, požiūriai ir nuomonės (D. Wilkinson, P. Birmingham, 2003). Atliekant kryptingą iš dalies struktūrizuotą interviu tyrėjas iš anksto numato temas arba problemas, kurias aptars interviu metu, bet „neprisiriša“ prie klausimų tvarkos ar numatytų pasakyti žodžių, laisvai juos keičia vietomis, užduoda papildomų klausimų (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Focus grupės ir interviu metu gauta verbalinė informacija protokoluojama ir atliekama šio teksto turinio analizė. Šiame tyrime kokybinės turinio analizės medžiaga – *focus* grupės (sutelktos grupės) ir interviu metu žodžiu išsakyta informacija.

Focus grupėse ir interviu dalyvavusiems įvairiems ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupių reprezentantams (vaikams, vaikų tėvams, auklėtojoms, auklėtojų padėjėjoms, ikimokyklinių ir priešmokyklinių institucijų vadovams, švietimo skyriaus inspektorei) buvo sudaryta galimybė išreikšti savo patirtis, nuomones, interesus, lūkesčius bei vertinimus. *Focus* grupės ir interviu vyko

pačiose ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse įstaigose atskiroje patalpoje su 6 - 12 asmenų arba su vienu asmeniu individualiai. Individualūs interviu buvo atlikti su 4 vadovais, 1 švietimo skyriaus inspektore. Kiekvienos *focus* grupės arba interviu trukmė buvo nuo vienos iki pusantros valandos. Respondentų atviri pasisakymai buvo fiksuojami raštu arba diktofonu. Tiek focus grupių, tiek interviu metu, respondentų buvo prašoma išsakyti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo privalumus (pliusus) ir trūkumus (minusus). Visi privalumai ir trūkumai tyrėjų buvo sugrupuoti, taikant turinio analizės principus, pagal semantinį panašumą. *Focus* grupių ir interviu metu gauta medžiaga buvo naudinga trimis aspektais:

⇒ Empiriniu pagrindu geriau atskleistas ir interpretuotas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo konstruktas, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybė, būklė ir plėtotės galimybės;

⇒ Empirine medžiaga papildyti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės vertinimo kiekybiniai instrumentai – struktūrizuoti klausimynai.

⇒ Gauti duomenys buvo panaudoti atliekant atskirų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo unikalias atvejo apžvalgas.

2.3. STRUKTŪRIZUOTA APKLAUSA RAŠTU

Kaip minėta, pagrindinis tyrimo metodas buvo struktūrizuota apklausa raštu. Klausimyno turinį ir struktūrą sudarė žvalgomojo tyrimo ir aukščiau aprašytos operacionalizacijos procedūros gauta požymių sistema. Kiekvienai respondentų grupei buvo parengti atskiri devyni klausimynai, turintys bendrų ir unikalių indikatorių (klausimų). Atsakymai į klausimus pateikti ranginės skalės forma (vienur – trijų, kitur – penkių rangų forma). Buvo sudarytas nuo 133 iki 146 požymių klausimynas. Priklausomai nuo respondentų grupės nuo 3 iki 16 požymių buvo demografiniai. O 118-oje požymių, prie kiekvieno požymio (teiginio) respondentų buvo prašoma atsakyti du kartus:

1) apie turimą konkretaus požymio patirtį. Taip gaunama informacija apie tai, kaip respondentas vertina esamą požymio būklę;

2) apie konkretaus požymio svarbą. Taip gaunama informacija apie tai, kaip respondentas vertina požymio prioritetiškumą (2.1 lentelė, 1 priedas);

Apklauso duomenų apdorojimui pasitelktos statistinės analizės procedūros: tikimybinė statistika (faktorinė analizė duomenų patikimumui ir tinkamumui pagrįsti, klasterinė analizė elgsenos strategijoms atskleisti), aprašomoji statistika (procentai, vidurkiai, dažniai), neparametriniai testai (Kruskal-Wallis ir ANOVA).

Objekto operacionalizacija. Remiantis politiniais strateginiais Europos sąjungos ir Lietuvos dokumentais, taip pat į vaiką orientuotų teorijų konceptais bei tyrimo pirmajame etape žvalgomuoju tyrimu surinkta empirine informacija buvo atlikta tyrimo objekto operacionalizacija.

Operacionalizacijos procedūra siekta detalizuoti, konkretizuoti tyrimo objektą, jį struktūrizuojant atskleisti jo detalų turinį, taip pasirengti tyrimo instrumentų kūrimui bei duomenų struktūrizavimui.

Klausimynuose pateiktus klausimus taip pat galima grupuoti pagal tai, kiek jie yra orientuoti į kokybines ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo charakteristikas (turima galvoje dalyvių interesai ir bendrieji ugdymo tikslai ir t.t). Operacionalizacija detaliai perteikiama klausimyne, skirtame ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviams (1 priedas).

2.1 lentelė

Nuomonių, patirties ir interesų struktūrizuotų klausimynų struktūra ir respondentai

	Socio-demo-grafija	Diagnostinės sritys										Sprendimų priėmimas šeima, vaikai, pedagogai, tėvai, švietimo priežiūra
		Ugdymo tikslai		Pedagogų savybė		Tėvų bendradarbiavimas		Ugdymo prieinamumas		Darželių ypatybės		
		Reikšmė	Patirtis	Reikšmė	Patirtis	Reikšmė	Patirtis	Reikšmė	Patirtis	Reikšmė	Patirtis	
1. Klausimynas ikimokyklinių ir priešmokyklinių institucijų pedagogams ir vadovams	9	41	41	18	18	23	23	14	14	22	22	12
2. Klausimynas ikimokyklinės ir priešmokyklinės institucijas lankančių vaikų tėvams.	16	41	41	18	18	23	23	14	14	22	22	12
3. Klausimynas ikimokyklinių ir priešmokyklinių institucijų viešojo administravimo specialistams	3	41	41	18	18	23	23	14	14	22	22	12

2.4. EKSPERTINIO VERTINIMO METODAS

Tyrimo duomenų patikimumui užtikrinti panaudotas ekspertinio vertinimo metodas. Jau atlikus tyrimą ir parengus tyrimo ataskaitą, pasitelkti išoriniai ekspertai. Ekspertais laikomi didelę patirtį turintys įvairūs ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviai, kurie buvo paprašyti kritiškai įvertinti tyrimo ataskaitą. Tyrimo ataskaitą ekspertavo švietimo skyriaus inspektorė, ikimokyklinio amžiaus vaiko mama, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo auklėtoja (pedagogė) bei darželio vadovė.

2.5. TYRIMO ORGANIZAVIMAS, REPREZENTATYVUMAS, IMTIS

2.5.1. Tyrimo organizavimas

Pagal sudarytą visų Lietuvos ikimokyklinių ir priešmokyklinių institucijų sąrašą buvo atrinktos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijos, kurios pakviestos dalyvauti tyrime. Tyrimo instrumentų perdavimas, jų platinimas, pildymas, rinkimas ir grįžimas pas tyrėjus vyko tyrėjams ir institucijų atstovams nuolat tarpusavyje kontaktuojant ir derinant. Kiekvienai institucijai buvo parengtas paketas, kurio turinį sudarė Mokytojų kompetencijos centro prašymas atlikti tyrimą, apklausos pravedimo instrukcija, atgalinio siuntimo vokas su apmokėtomis pašto išlaidomis ir tyrimo anketos (klausimynai). Tyrimo organizavimas buvo grindžiamas savanoriškumo ir savitarpio supratimo (tarp tyrėjų ir respondentų) principu. Prieš siunčiant struktūrizuotos apklausos anketas ar prieš vykstant į ikimokyklinio ir priešmokyklinio įstaigas, buvo tiesiogiai bendraujama telefonu su įstaigų vadovais ir tik gavus vadovų sutikimą buvo pradėtos vykdyti numatytos tyrimo procedūros. Akcentuotina ir tai, kad dalis įstaigų vadovų dėl objektyvių priežasčių atsisakė dalyvauti tyrime, todėl buvo koreguojama institucinė tyrimo imtis.

2.5.2. Reprezentatyvumas

Tyrimo organizavimo planas numatė kuo aukštesnį vieno iš socialinio tyrimo kokybės mato - reprezentatyvumo – pasiekimo laipsnį.

Teritorinis reprezentatyvumas – iš kiekvienos apskrities apklausoje dalyvavo nuo 3 iki 15 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijų. Siekta, kad tyrime dalyvautų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijos iš visų iš visų 10 Lietuvos apskričių ir 60 savivaldybių.

Tipologinis reprezentatyvumas - į imtį pateko įvairių tipų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijos, lopšeliai, lopšeliai–darželiai, darželiai, darželiai-pradinės mokyklos.

Statistinis reprezentatyvumas – į imtį atrinktas didelis skaičius ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių: kiekvienoje tyrime dalyvaujančioje institucijoje, priklausomai nuo jos dydžio, anketos pateiktos vaikų tėvams bei personalui - pedagogams, auklėtojams, auklėtojų padėjėjams, vadovams, specialistams. Taip pat elektroninėje formoje ir elektroniniu paštu anketos išsiųstos savivaldybių švietimo skyrių specialistams, atsakingiems už ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą.

2.5.3. Focus grupių ir interviu imtis

Žvalgomojo tyrimo *focus* grupės atliktos, 13-je ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijų bei viename specialiajame ugdymo centre. Tyrime dalyvavo, 69 auklėtojų ir pedagogių, 14 auklėtojų padėjėjų, 13 institucijos vadovių ir vadovių pavaduotojų, bei 16 ikimokyklinio ir

priešmokyklinio amžiaus vaikų. Taip pat apklausos žodžiu tyrimo procedūrose dalyvavo, 62 vaikų tėvai, šeimos samdančios auklę savo vaikams (4 respondantai), tėvų bendruomenės, kurios mąsto alternatyviai formaliai egzistuojančiai ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistemai ir bando kurti savo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo aplinkas (7 Katalikų tėvų asociacijos atstovai), tėvai auginantys vaiką patys (3 respondantai), nes niekaip neranda tinkamos ikimokyklinės ar priešmokyklinės institucijos, bei vienas ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą kuruojantis švietimo skyriaus specialistas. Viso apklausos žodžiu tyrimo procedūrose dalyvavo 189 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo reprezentantai iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Tauragės, Šiaulių apskričių.

2.5.4. Struktūrizuotos apklausos imtis

Struktūrizuotos apklausos raštu tyrimo imtį sudarė atsitiktiniu būdu atrinktos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigos iš visų dešimties Lietuvos apskričių bei šešiasdešimties savivaldybių. Pirmiausiai tyrimo imtis buvo sudaroma orientuojantis į Yamane, Taro (1967) imties dydžių lentelėje pateiktus populiacijos dydžio ir paklaidos ribų rodiklius. Buvo analizuojama galimybė, kad instituciniame lygmenyje imties dydis tenkintų 5 % paklaidos ribą, tai reiškia, kad jei Lietuvoje yra 713 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų, tai siekiant 5 % paklaidos ribos reikėtų, kad tyrimo imtį sudarytų 286 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigos. Bendros respondentų populiacijos kontekste buvo siekiama išlaikyti 3 % paklaidos ribą, t.y. reikėjo apklausti ne mažiau kaip 1111 vaikų tėvų (jei populiacija 1000000), bei 1087 įstaigų personalo atstovų (jei populiacija 50000). Taigi, orientuojantis į šiuos parametrus, bendra tyrimo imtis turėjo būti 1111 vaikų tėvų ir 1087 įstaigų personalo atstovų. Tai reikštų, kad į 286 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigas reikėtų pristatyti 2198 anketas t.y. po 8 anketas į kiekvieną į tyrimo imtį papuolusią įstaigą, priklausomai pagal jų pasiskirstymą apskrityse. Tokia tyrimo imties struktūra būtų buvus statistikai nepriekaištinga, tačiau įvertinant tyrėjų grupės patirtį atliekant taikomuosius ir mokslinius Lietuvos švietimo sistemos tyrimus, tyrimo imties parinkimas vyko orientuojantis į kitą strategiją. Tyrėjų grupės narių nuomone, jei būtų laikomasi statistiškai nepriekaištingos tyrimo imties modeliavimo strategijos, tyrimas būtų per daug reaktyvus. Kilo natūralus klausimas - kas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigoje būtų pildęs atsiųstas 8 anketas? Bijodami gauti nepatikimus duomenis, tyrėjų grupės nariai priėmė sprendimą orientotis ne tiek į atsitiktinės sisteminės imties konstravimą, kiek į sluoksninės imties sudarymą, siekiant didesnio institucinio reprezentatyvumo - t.y. kiekvienoje į imtį patekusioje įstaigoje buvo apklausta ne po 8 respondentus (tėvus, įstaigos personalo narius), o nuo 10 iki 20 pedagoginio, vadybinio personalo atstovų ir nuo 30 iki 60 vaikų tėvų. Taigi, tyrimui buvo pasirinkta 100 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų iš dešimties Lietuvos apskričių bei šešiasdešimties savivaldybių.

Taip pat tyrime dalyvavo švietimo skyrių inspektoriai, atsakingi už ikimokyklinį ir priešmokyklinio ugdymą. Inspektoriams buvo siunčiamos elektroninės formos anketos į visas 60 savivaldybių, po vieną anketą kiekvienos savivaldybės atstovui, iš kur de ja grįžo tik 22 anketos. Viso išsiųsta 6060 anketų, grįžo 4690 anketos. Tėvų grįžtamumo kvota 73,62%, darželio personalo grįžtamumo kvota 90,33% (bendra grįžtamumo kvota 77,39%). Iš kiekvienos apskrities pagal toje apskrityje esančių įstaigų skaičių buvo nustatytas atitinkamas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų kiekis pagal procentinę dalį nuo visų Lietuvoje esančių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų skaičiaus (generalinės aibės). Šios imties įgyvendinimas ir grįžtamumo kvota pateikti 3 priedo 1 lentelėje. Kaip matyti iš 3 priedo 1 lentelės, institucinė grįžtamumo kvota siekia 79 %, tačiau dalyje apskričių duomenų grįžtamumas neatitinka numatytos imties. Taip atsitiko dėl šių priežasčių: a) kadangi tyrimo procedūrų pravedimas buvo grįstas savanoriškumo principu, todėl natūralu, kad dalis įstaigų nesutiko, o kai kurie ir sutikę dalyvauti, vėliau tyrimo anketų taip ir negražino. Labiausiai nekooperatyvūs tyrimo pravedimui buvo respondantai iš Vilniaus ir Kauno apskričių, labiausiai kooperatyvūs - Klaipėdos, Utenos, Telšių, Šiaulių apskričių atstovai. Buvo įstaigų, kurios net po anketų išsiuntimo į numatytas įstaigas, savanoriškai paprašė dalyvauti šiame tyrime papildomai. Svarbu pastebėti, kad buvo siekiama visų tipų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų (lopšelio-darželio, darželio, mokyklos-darželio) dalyvavimo. Todėl, tarkime, iš Tauragės apskrities dalyvavo ne viena, o keturios įstaigos. Nežiūrint, kad duomenų rinkimas vyko su tam tikrais objektyviais nukrypimais, tyrėjai gali pasidžiaugti išties dideliu ir reprezentatyviu duomenų surinkimu. Viso grįžo 4690 anketų iš 79 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų. Demografinių ir kitų duomenų struktūra pagal demografinius kintamuosius pateikiama 3 priedo 2 - 4 lentelėse.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO MISIJA, TIKSLAI

3.1.1. Sritys ir požymių reitingai

Organizacijos ir veiklos tikslai yra esminis organizacijos ir veiklos turinį bei kryptingumą apibrėžiantis veiksnys. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tikslai nurodo, koks yra ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo organizacijos ir pedagoginės veiklos turinys ir kryptingumas. Svarbu atskirti formaliuosius ir neformaliuosius tikslus, kai formalieji yra dokumentuoti tikslai, o neformalieji – organizacijų dalyvių – šiuo atveju, tėvų, pedagogų bei švietimo skyrių atstovų – suvokiami tikslai. Būtent misija ir tikslai nurodo, kokius ugdymo idealus kelia ugdymo dalyviai, taip pat ir kokios formos suvokiamas valdymas, kaip derinamos inovacijos ir tradicijos. Respondentams klausimyne buvo pateikta ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tikslų skalė, parengta pagal kokybinio tipo interviu būdu gautus ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo siekius, prioritetus, misiją ir tikslus. Organizacijos valdymo demokratizavimas, o taip pat ir inovacijų bei tradicijų santykis traktuotini kaip misijos ir tikslų neatsiejama dalis. Būtent misija ir tikslai, ypač neformalūs, suvokti, nurodo, kokiomis vertybėmis vadovaujasi organizacija savo strateginėse ir kasdieninėse veiklose.

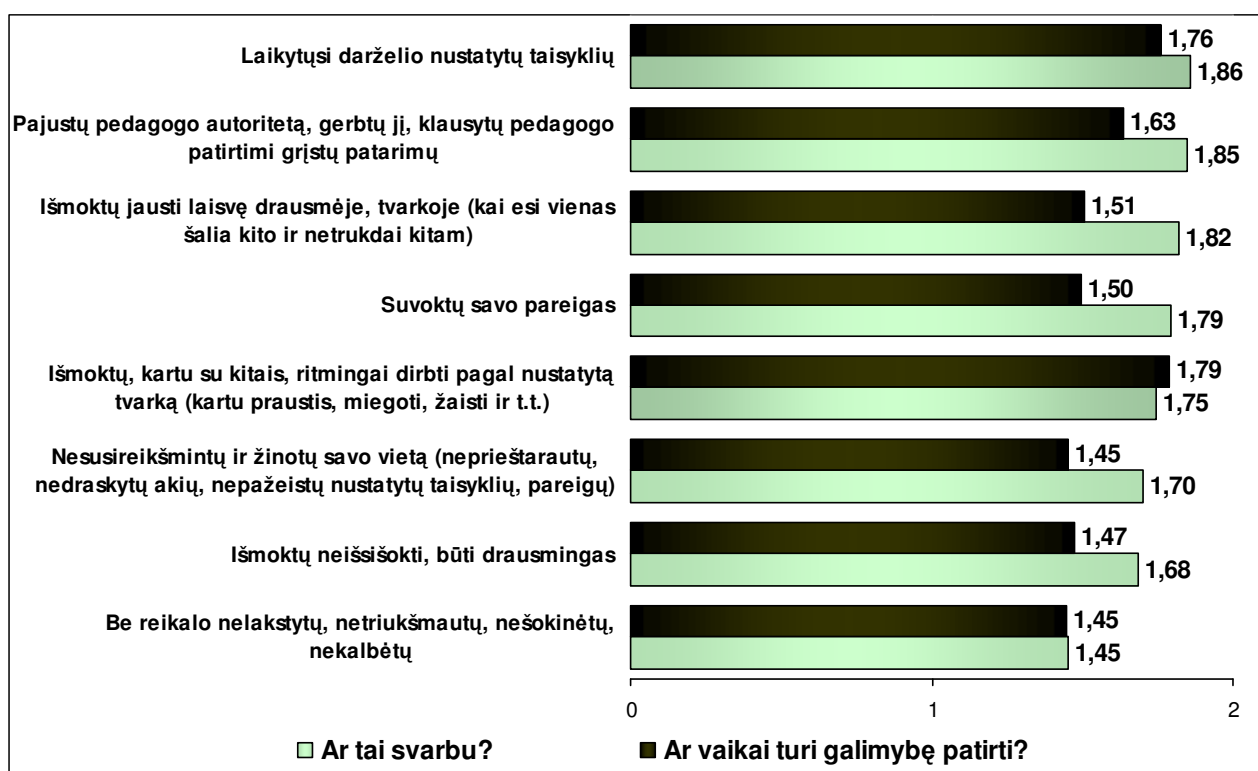
Į vaiką orientuoto ugdymo paradigma yra atskaitos taškas analizuojant ir interpretuojant misiją, tikslus, valdymo demokratizavimą bei inovacijų ir tradicijų santykį. Ugdymo paradigmos nurodo, kokius tikslus sau kelia ugdymo dalyviai, ko jie siekia, kaip skirtingos ugdymo paradigmos yra derinamos. Būtent skirtingos ugdymo paradigmos apibrėžia valdymo demokratizavimą, inovacijas ir tradicijas. Į vaiką orientuoto ugdymo paradigma nurodo, kad valdymas demokratizuojamas tiek, kad mažiausias dalyvis, šiuo atveju, ikimokyklinukas, yra lygiavertis ugdymo dalyvis, turintis sprendimų galias, apsisprendimo ir saviraiškos laisvę, komunikacines galimybes. Ši paradigma traktuojama kaip inovacija, kadangi Lietuvoje ši paradigma arba šis mąstymo būdas vis dar yra naujas ir dar nėra tapęs įprastine ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktika. Kaip alternatyva šiai paradigmai yra tradiciniai ugdymo būdai, kur dominuoja (priima pagrindinius sprendimus) suaugusieji, o ugdymo įstaigose – pedagogai. Akivaizdu, kad siekiant valdymo ir ugdymo demokratizavimo, o taip pat inovacijų diegimo, į vaiką orientuoto ugdymo paradigma yra siekiamybė, todėl tyrime ji traktuojama kaip analizės ir interpretacijų atskaitos taškas.

Misijos ir tikslų skalė (kaip ir analogiškai kitos klausimyne pateiktos skalės) buvo analizuota atliekant statistinę faktorinę ir kokybinę turinio analizę (žr. 1 lent., 4 priedas). Išskirti faktoriai, toliau čia vadinami misijos ir tikslų sritimis, yra tinkami ir patikimi tiek statistiniu, tiek interpretaciniu požiūriu. Analizė atlikta nustatant misijos ir tikslų sričių bei požymių (klausimų)

reitingus pagal svarbą ir patirtį, įvertinant demografinių veiksnių įtaką misijos ir tikslų sritims, o taip pat paskaičiuoti misijos ir tikslų poreikio ir realizavimo indeksai.

Žemiau pateikti paveikslai (3.1.1-3.1.8 pav.) rodo, kokie požymiai (klausimyno klausimai) sudaro misijos ir tikslų sritis (faktorius).

Drausmė, tvarka ir paklusnumas nurodo nuomones apie tai, kad vaikas turi paklusti taisyklėms, gerbti pedagogų autoritetą, suvokti pareigas, gyventi pagal nustatytą ritmą, neišsišokti, be reikalo netriukšmauti. Ši misijos ir tikslų sritis atspindi tam tikrą autoritarinį požiūrį į vaikų ugdymą, kur dominuoja suaugusieji, o vaikai yra vertinami gerais tuomet, kai priima ir įsisavina suaugusiųjų sukurtas taisykles ir tvarką.

3.1.1 pav. Drausmė, tvarka, paklusnumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N=4690)

Laisvė drausmėje pas mus yra, teigė pedagogai. Vaikai pasirenka veiklą patys ir mes tikrai didžiuojamės tuo metodu, nes kai vaikučiai pas mus dirba, būna tylu, tylu. <...> Laisvė su taisyklėmis, ne, tos taisyklės dabar yra visur. Laisvė tvarkoje ir drausmė. Kad tai yra pagarba vienas kitam – tai yra, kada esi vienas šalia kito ir tu netrukdam jam (iš vienos darželių vadovių interviu). Apie grupės taisyklių ir pareigų kūrimą kartu pedagogai kalba: laksto vaikai po grupę, bėgioja be jokio tikslo... na ir įsivedi taisyklę, kad nelakstyti, nebėgioti, kad neužsigautų, kad saugotų vienas kitą, kad žaisliukų nelaužytų, kad reikia saugoti žaisliukus, kalbėti normaliu balsu, nešūkauti, kad laiptais lipti, o ne bėgti prašom. Pagal situaciją: matai kas vyksta, kas jau negerai, kokia problema grupėj. Ir užsirašom, ir paskui jau matom, kad pažeidėm taisykles, ir paskui patys vaikai sako

„pažeidėm taisykles“. Per ryto ratuką priimam tas taisykles. Pagal šį pasakojimą nėra aišku, kokia yra drausmės ir tvarkos pedagoginė paskirtis: ar tai į vaiko gebėjimų reflektuoti savo aplinką ir veiksmus ugdymas ar vis dėl to tai labiau savitiksliis, ugdymo tikslų neužpildytas, sąlyginę ramybę užtikrinantis veiksmas?

Konkurencinio stimuliavimo ir pasiekimų sritis nurodo į neretai ugdymo dalyvių akcentuojamus (tai fiksuota interviu metu) tokius ikimokyklinio ir priešmokyklinio vaikų ugdymo tikslus kaip pasirengimas mokyklai, išmokimas kovoti už save, nes gyvenime taip dažnai reikia daryti, būti grupėje su stipresniais vaikais, patirti panašią ugdymo aplinką kaip ir mokykloje²³. Šie požymiai rodo, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviai gali matyti vaiką ne tiek dabartinėje ikimokyklinio ir priešmokyklinio vaiko savitoje būklėje (su savo psichologiniais ir socialiniais ypatumais, poreikiais), bet kaip būsimą mokyklinių ir socialinių aplinkų dalyvį. Tenka pripažinti, kad ši misijos ir tikslų sritis atskleidžia dimensiją, kuri nurodo, jog vaikas nėra matomas kaip savito amžiaus, savitų dabartinių poreikių turintis asmuo, o tik kaip būsimas moksleivis.

3.1.2 pav. Konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai: požiūrių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N=4690)

Tėvai renkasi mūsų darželį dėl to, kad jame gerai paruošiam mokyklai, interviu metu teigia viena direktorė. Tėvai nori, kad 3, 4 metų vaikas jau skaitytų ir pan. - kito interviu metu teigia pedagogė. Vaikai turi mokėti varžytis. Tėvai nori, kad būtų mišrios grupės. Nes mažesni vaikai mokosi iš

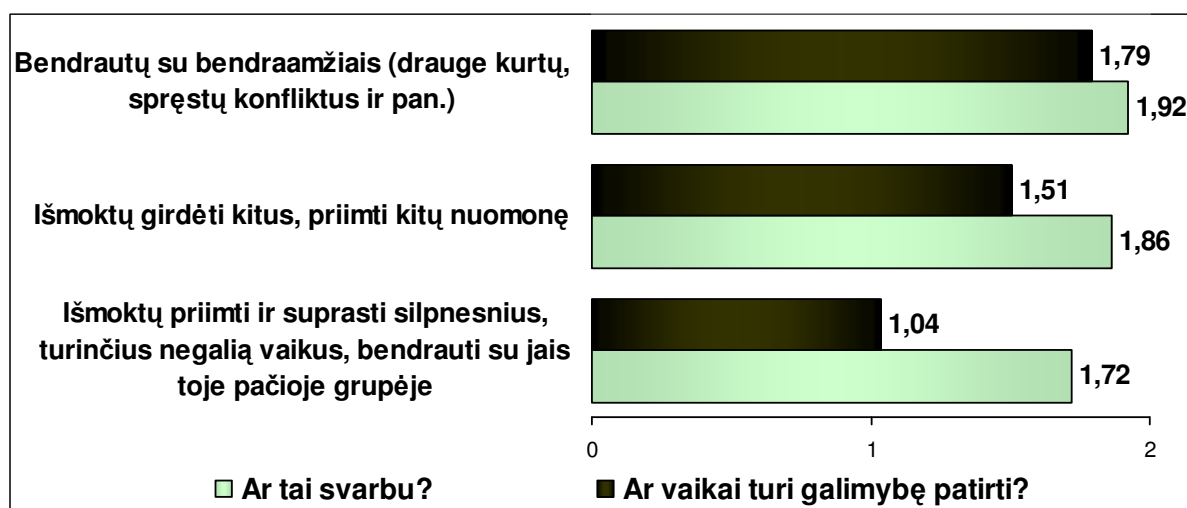
²³ Tuo tarpu Priešmokyklinio ugdymo koncepcijoje (patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) numatoma, kad jog įgyvendinant humanistinės, demokratiškos, atviros Lietuvos mokyklos idėjas, perimant pozityvią pasaulio patirtį, kintant požiūriui į vaiko ugdymą, svarbiausia yra vaiko brandinimas mokyklai, tai yra, visų jo fizinių ir psichinių galių puoselėjimas, pozityvios socialinės ir emocinės patirties įgijimas, pažinimo motyvacijos skatinimas, o ne siauras dalykinis parengimas mokytis skaityti, rašyti, skaičiuoti. Paradoksalu, tačiau būtent konkrečių užduočių atlikimas laikomas labiausiai svarbiu ir patiriamu ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. *Trupučiuką vaikus mokyklai ruošiam, tikrai ruošiam* – interviu metu teigia viena auklėtoja.

didesnių. Pvz.: jaunesnis skatinamas mokytis, vyresnis rūpintis. Taip pat mums svarbu ne vien varžymasis, bet ir įvairovė (iš tėvų interviu). Ir turbūt vienas iš pagrindinių būdų, kad vaikui labai lengva adaptuotis mokykloje, kai pradeda mokytis, kai pradeda eiti į mokyklą (iš tėvų interviu). Taip, jis žino, ką mokykloje reikės veikti. Kad vaikas nenustebtų pamatęs raidę mokykloje. Aš tai tikrai tikiuosi ne tik, kad atskirtų raidę nuo skaičiaus, aš jau tikiuosi, kad atėjęs į mokyklą, sugebės skiemenį sudėti. Tikiuosi, kad eidamas į mokyklą, sugebės sudėti bent penkis žodžius (iš tėvų interviu). Pedagogai interviu metu daro atitinkamus pastebėjimus: tačiau kitas tėvas labai daug iš vaiko reikalauja. Ieško kaip jį papildyti. Jam reikia, kad jau 3 metų jis skaičiuotų. Kaip parodė anketos, pagrindinis tikslas – kad vaikas išmoktų. O patys vaikai štai kaip stebi šią situaciją: skaičiuoti, rašyti, skaityti, raides rašyti, va, pas mus yra tie popieriukai pakabinti, kur raidės pakabintos, aštuonetas... (iš vaikų interviu). Kitų tėvų nuomonė, išsakyta interviu metu, yra kitokia: bet jisai nemoka daugelio žaidimų, tas vaikas yra neišsižaidęs. Ir yra labai gajus tas stereotipas, kad vaikai labai anksti turi pradėti mokytis. Ir iki šiol tuose visuose darželiuose laikomasi tokios nuomonės. Aš dar noriu pridėti, kad visuomenėje iš sovietinio laikotarpio vėlgi atėję, kad vaikai turi nuo mažens būti mokomi. Dviejų metų 3 eilėraščius tai jau tikrai turėtų mokėti pasakyti. Ir yra labai gajus tas stereotipas, kad vaikas turi mokėti skaičiuoti ten iki kažkiek tai, raideles kelias pažinti (iš kito tėvų interviu). Kai kurie tėvai tvirtina: mokykla yra žinių diegimo vieta, tai dabar kadangi gali nesuspėti mokykloje įgyti žinių, tai reikia dar ir darželyje padaryti žinių diegimą. Aš nenoriu, kad mano vaikui darželyje būtų tai diegiama. Nenoriu! Aš irgi nenoriu.

Rengimas mokyklai darželyje koreliuoja su tokiais pedagogų teiginiais, kai aš jam pasakau, kad tu tinginys ir tada jis stengiasi. Pavyzdžiui, trijų metų vaikas turėtų žinoti tą ir tą. Kompetencijos iš programos, ne šiaip iš oro. „Pasakau, kad tu tinginys“. „Sakau tik vienam“. Akivaizdu, kad tokie tvirtinimai yra antipedagogiški, tačiau svarbiausia tai, kad rengimas mokyklai ir vaiko neigiamas stimuliavimas yra to paties - konkurencinio vaikų rengimo - mąstymo dalis.

Bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas nurodo į socialinę misijos ir tikslų sritį. Bendravimo kompetencijos, mokėjimas išgirsti kitą, konfliktų sprendimo kompetencijos, suprasti kito žmogaus poreikius, ypač silpnesniojo – tai yra neatsiejamoms žmogiškumo savybėms. 3.1.2 pav. matyti, kad silpnesniojo buvimas grupėje nėra vertinamas kaip prioritetas. Tai koreliuoja su konkurencingumo akcentavimu: kai yra konkurenciniai santykiai, silpnybė nėra laikoma vertybe. Štai viena darželio vadovė teigia: *toks vaikas integruotas, tai jeigu aš turėčiau tokią problemą, man smagu, kad jis būtų tarp visų sveikų vaikų ir tikrai galvočiau, va šita aplinka mano vaikui padės. Iš mamų pozicijos taip, bet įsivaizduokit šitokį darbą, kada dešimt vaikų sėdi per užsiėmimą, o auklėtojos turi tą vaiką gelbėti, kad jis neužsimuštų, tai ar čia yra normalu?*

Tenka konstatuoti, kad ne visada neįgaliųjų buvimas yra traktuojamas kaip visų dalyvių žmogiškumo ugdymas, kartais tai gali būti suprasta kaip negalės neturinčių vaikų ugdymo kliuvinys. Kita vertus, negalę turinčių vaikų tėvai labai vertina integruoto darželio patirtis: *Mano vaikas visko čia išmoksta. Bendrauti, bendradarbiauti. Čia susiformuoja geresni socialiniai įgūdžiai* (iš vieno tėvų interviu). *Mano dukra dabar yra tokioj grupėj, kur už ją vyresni, bet man tai labai patinka. Gal ji dar nemoka piešti, bet jau pati valgo. Progresą greitai pastebiu, namuose ir pati plauna indus, ir rankas, ir reikia nagus lakuotis, auskarus segtis, madingų drabužėlių, automatiškai vaikas stengiasi. Pamatė ir reikia. Knygučių įvairesnių, jei būtų su mažesniais, tai stumdytūsi* (tėvų interviu). *Man atrodo, kad aš visko galiu pati išmokyti, man ugdymas bendravimas su kitais, mokėti pasidalinti su kitais, mokėti bendrauti, aplink save apsižiūrėti, man neaktuali ta mokykla, aišku tie patys būreliai labai geras dalykas, kai nereikia vežioti per miestą ar dar kažkur. Tiesiog man norisi, kad vaikas įprastų, žinotų, kas tai yra kolektyvinis darbas, bendravimas* (iš kitų tėvų interviu).

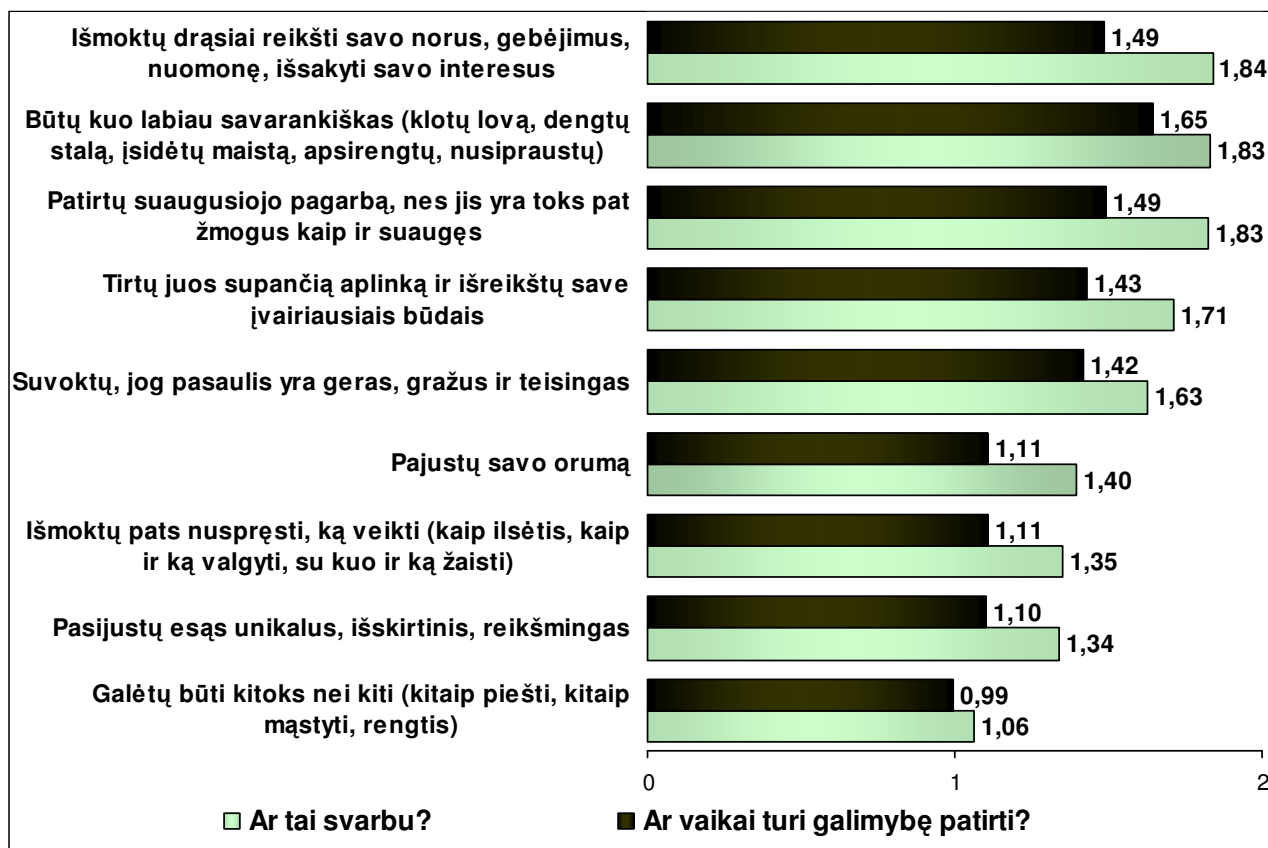
3.1.3 pav. Bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N=4690)

Tipišką požiūrį atspindi ši specialiosios pedagogės mintis: *Tie vaikai nėra baisu, bet ypatingai sunku dirbti. Pedagogai įpratę dirbti su „standartiniais“ vaikais. Jeigu grupėje yra spec. poreikių vaikas – grupėje turėtų dirbti socialinis pedagogas. Reikalingas dar vienas specialistas. Ne tiek specialistų gausinimas ir neįgaliųjų vaikų ugdymo specializavimas, o visų pedagogų supratimas apie specialiuosius poreikius ir integruoto ugdymo vertybes yra socialinio jautrumo ugdymo pamatas.*

Savarankiškas vaiko apsisprendimas ir individualaus unikalumo pripažinimas yra, anot į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos, brandžios asmenybės formavimosi prielaida. Išmokti reikšti savo

interesus, būti savarankiškam, patirti pagarbą, tirti supančią aplinką ir pan. – šios savybės sudaro prielaidas patirti demokratinį dalyvavimą, asmens orumą.

Štai kaip viena tėvų grupė interviu metu apibūdina vaiko orumą: *Darželyje skatinama individuali saviraiška. Apskritai, kad mylėtų žmones, kad suvoktų ir pripažintų gėrį ir būtų atsakingi už skleidimą to gėrio. Aš jį vadinu ir vadinkim žmogus. Jūs esat žmonės, tik suaugę. Jie yra maži, bet tik tiek, kad jie maži. Lygiai tokie patys žmonės. Lygiai taip pat reikalauja pagarbos. Lygiai taip pat jie išmokę rodo tą pagarbą tau. Tai yra ugdoma. Aš dar pridėsiu, kad vieną kategoriją mes pamirštam: žmonės gali skirtis amžiumi, bet orumo atžvilgiu jie yra vienodi nuo pat gimimo. Ir pagarbūs elgesys yra svarbus. Ir tu pripažįsti žmogaus orumą, ir vertini jį kaip asmenį, kaip tokį. Ir orumas jįsai neauga, jis yra nuo gimimo toks pat koks jis yra. Jis kaip žmogus yra orus. Ir kai tu tą orumą pripažįsti, kitoks santykis. Aš manau, kad pirmiausia reikia subrandinti vaiką tiek žinioms, tiek apskritai laimei ir gyvenimui visų pirma. O po to taip, jeigu tas vaikas gerai vidiniai jausis, jis ir bus motyvuotas tas žinias pasiimti, bet jeigu pas jį vidiniai bus baltos, juodos ar kitokios dėmės, tai puikiai žinome kodėl neveikia švietimo sistema, nors yra kažkaip tai išvedžiojama, aiškiai pateikiama ar ten visai kaip, bet vaikas visiškai nenori jos priimti, nes jis pirmiausiai turi problemų su savimi. Bet tiesiog stengtis eiti kiekvieno vaiko linkme. Kad tokia siekiamybė būtų, kad kiekvienas vaikas galėtų eiti savo ritmu. Jeigu vaikas suvoks, kad pasaulis yra gražus, geras ir teisingas, tai bus pamatinės tiesos į tą pamatą įlydytos. Vaikas išėjęs į tą pasaulį jis aišku susidurs ir neteisybėmis ir su negrožiu ir taip toliau, bet jos visą laiką balansuos. <...> Tai tokia galbūt ir siekiamybė, kad tie vaikeliai turėtų tą pamatinį tikėjimą ir pasitikėjimą. Jeigu vaikelis turės tikėjimą, manau, jis tikrai ras savo vietą ir tiesiog jam bus privalumas, kad jisai gali būti savimi. Leisti išbandyti. Tegul vaikas renkasi tai, kas jam „prie širdies“, - gal muziką išbandyti, daile ar ką. Akivaizdu, kad šios tėvų mintys disponuoja su kitomis kitų tėvų išsakytomis mintimis, kad darželis visų pirma turi būti orientuotas į vaikų parengimą mokyklos konkurencinei aplinkai.*

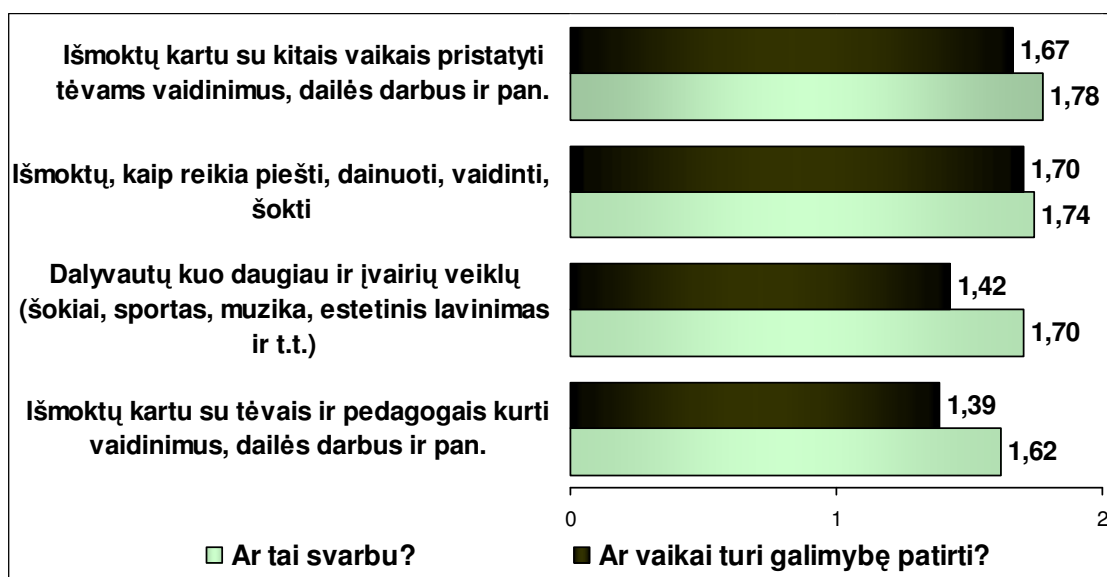

3.1.4 pav. Savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N=4690)

Meninis kūrybinis dalyvavimas, interviu metu akcentuota sritis, nurodo į organizuotas kūrybines vaikų veiklas. 3.1.4 paveiksle matome tendenciją, kad vaikai labiau matomi atsiskaitantys tėvams savo kūrybinės veiklos rezultatais, nei kartu su tėvais ir pedagogais kuriantys veiklas. Akcentuojamas kūrybinis rezultatas, o ne kūrybinis procesas. Ši tendencija reiškia, kad kūryba kaip procesas ugdymo praktikoje vis dar nėra savitiksliis reiškinys, kurio metu ugdomi ne tik išimtinai kūrybiniai, bet ir dalyvavimo, interesų reiškinio ir derinimo gebėjimai²⁴. Antai viena pedagogė teigia: *Tėvai reikalauja, kad jau dviejų metų vaikas vaidintų spektakliuose. Anot kai kurių tėvų: Gal dar norėtusi, kad daugiau vaidinimų paruoštų, nes tikrai nebeparuošia. Eilėraščių koki pasako ir viskas. Dainelės irgi beveik tos pačios, mažai skiriasi jų sudėtingumas vaikui augant. Kaip mano*

²⁴ Barcelonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose²⁴ (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime) tėvų įtraukimas į vaikų ugdymą dokumente pripažįstamas kaip būtinas kokybiškų paslaugų aspektas, garantuojantis vaiko ugdymo tęstinumą, kadangi atsakomybės dalijimasis vaiko ugdymo klausimais tarp tėvų ir ugdytojų, garantuoja partneriškus santykius, pagrįstus nuolatiniu konstruktyviu dialogu, tarpusavio pasitikėjimu, supratimu, pagarba, informacijos ir ekspertinių žinių dalijimusi. Numatoma, jog tėvų įtraukimas į vaiko ugdymo procesą turėtų būti vystomas skirtingais būdais ir lygmenimis. Ši nuostata atveria erdvę diskusijai kokiais būdais ir lygmenimis turėtų būti vystomas tėvų įtraukimas į vaiko ugdymo ir brandos procesą.

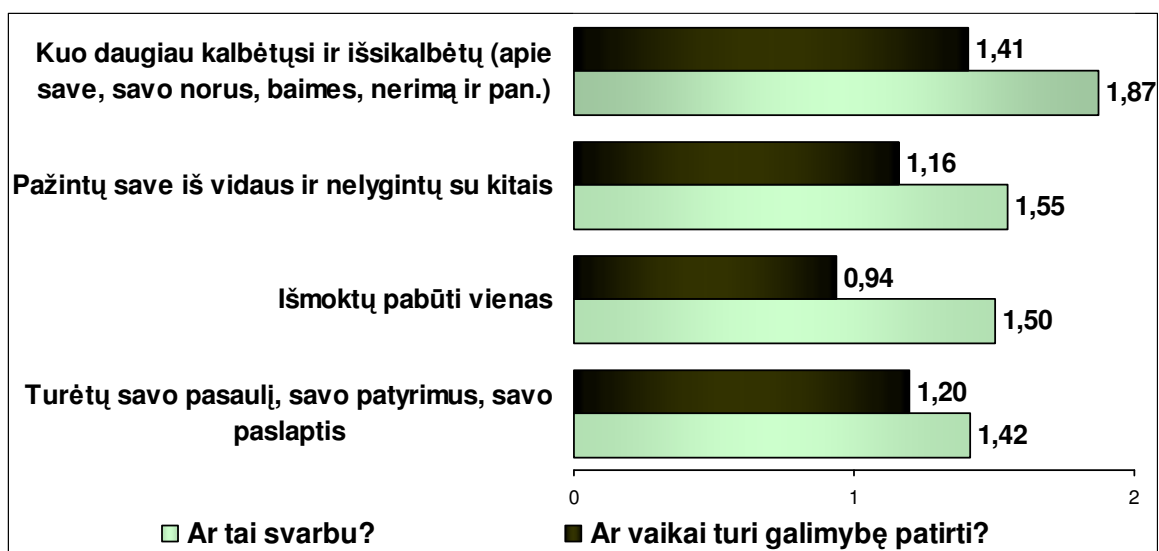
vaikas dainavo būdamas trijų metų, taip dainuoja būdamas penkių. Dainelės sudėtingumas nesikeičia. Tik dainelė kita.

3.1.5 pav. Meninis-kūrybinis dalyvavimas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N=4690)

Kitų, alternatyvių darželių vaikų tėvai, išsako kitokią patirtį: *Kitas dalykas, tie koncertai galėtų būti atvirkščiai, pavyzdžiui, vaikams tėvai koncertuoja, arba auklėtojos koncertuoja. O šiaip visai realiai, tai tam pusiau legaliam yra visai normalu, kad Kalėdom sueina tėvai ir vaikai ir mes darom kokį prakartėlės vaidinimuką kartu. Vaidina tėvai kartu su vaikais. Kažkas vaidina, kažkas ne, bet mes visi darom bendrą šventę. Ne mums vaikai daro šventę, bet mes visi dalyvaujam arba kuriam. Ir tada vaikas mato, kad tėvui ir motinai tai yra svarbu ir jis dalyvauja. Tėvai labai daug ką daro: ir siuva, ir ruošia, ir vaidina jie čia. Ir jie daugiau vaikams ruošia tas šventes, negu vaikai parodo, kokie jie puikūs ir ką jie čia išmoko. Ne, yra atvirkščiai. Ir tada yra santykis, vaikas mato koks santykis yra to žmogaus su tėvais, ir tada su vaiku visai kitas ryšys būna. Tai turi būti betarpiškai. Apskritai turi būti tie trys banginiai: vaikai, tėvai ir mokytojai ar auklėtojai. Jie turi būti kartu visada.*

Asmeninis susivokimas ir refleksija yra į vaiko orientuotos ugdymo paradigmos esminis atributas. Savo jausmų išsakymas, savęs pažinimas, įsigilinimas į save, savo asmeninės patirties atpažinimas – tai yra esminės savybės žmogui pajusti savo orumą, reflektuoti savo vidinę asmeninę patirtį.

3.1.6 pav. Asmeninis susivokimas ir refleksija: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N=4690)

Interviu metu viena ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigos pedagogė pasakojo: *turim tokius ženkliukus ir lentą magnetinę (jau mano grupėje vaikai dideli), tai sakau, kad jei kuriam liūdna, tas lai pakabina lentoje ženkliuką. Ir jau mokinu pastebėti, kad jei pakabina tą ženkliuką, tai jau kažkuriam vaikui liūdna. Ir tada stebim vieni kitus, jau jie įpratę „kažkam jau, auklėtoja, liūdna“. Ir stebim kuriam liūdna, bėgam į pagalbą, suteikti tą gerumą.* Tai liudija, jog skirtingų amžiaus grupių vaikų asmeninio susivokimo gebėjimams ugdyti naudojami skirtingi metodai, būdai. Mokoma ne tik nebijoti išreikšti savo jausmus, bet taip pat ugdomas vaikų gebėjimas stebėti ir pastebėti kitų nuotaikas, jausenas, išgyvenimus.

Kai kuriems tėvams svarbu, kad *vaikas suformuotų savo interesus. Reikia bandyti ir išklaudyti vaikų nuomonės.* Kiti tėvai interviu metu teigia: *Aš to nesitikiu, kad jie man jį sutvarkytų, aš noriu, kad tas vaikas rastų čia savo, na, tam tikrą socializacijos erdvę, kurioje jis atranda santykius su kitais ir juos mezga, nes kitais dalykais mes su juo užsiimame namie.* Tėvų pozicijai atitinka vienos pedagogės išsakyta pedagoginė nuostata: *Vaikas nėra skubinamas užaugti, negrūdama į jį žinių. Leidžiama žaisti, daug kas leidžiama. Laisvas kūrybinis žaidimas, ritmas tos dienos, jeigu vaikai žaidžia, negalima nutraukti ir auklėtoja niekada nenutrauks, kol jie nepabaigs to žaidimo. Tai labai svarbu, kad vaikas pajautų tą savo vaikystę, kad išgyventų vaikystę. <...> Pirmiausiai įeitų į tą gyvenimą iki septynerių metų ir suvoktų, kas aplink jį čia darosi.*

Kūrybiško ir refleksyvaus dalyvavimo sritis apibrėžia interesų ir vidinių galių išreiškimą ir jų atpažinimą. Savo veiklų reflektavimas, abejonė ir diskusija, savo teisių susivokimas, suasmenintos aplinkos kūrimas, dalyvavimas apsibrėžiant taisykles, įsivertinimas, smalsumo išreiškimas – tai taip pat bazinės į vaiką orientuoto ugdymo vertybės.

3.1.7 pav. Kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas: požymių reitingas pagal svarbą ir patirtį (N=4690)

Vaikas turi teisę sakyti ne – mano kai kurie tėvai. Vaikų laisvės ir atsakomybės santykis tėvams yra svarbus. Kad laisvas tai gerai, bet atsakomybę visą laiką turi jausti: ką padariau, už ką ką atsakyti turi, teigia kiti tėvai.

Barselonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-jame Ministrų Atstovų susitikime) numatoma, kad atsižvelgiant į vaiko amžių, jam turi būti sudaromos galimybės dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, taip ugdamas jo demokratinius įgūdžius.

Kūno sveikatos sritis apibūdinama tik vienu požymiu, tačiau, pagal statistinius duomenis ir teiginio esmę, jis yra unikalus ir netinkamas būti nė vienoje aukščiau apibūdintų sričių. Kaip rodo toliau pateikti duomenys, ši vaiko kūno sveikatos sritis yra labai svarbi ugdymo dalyvių supratime.

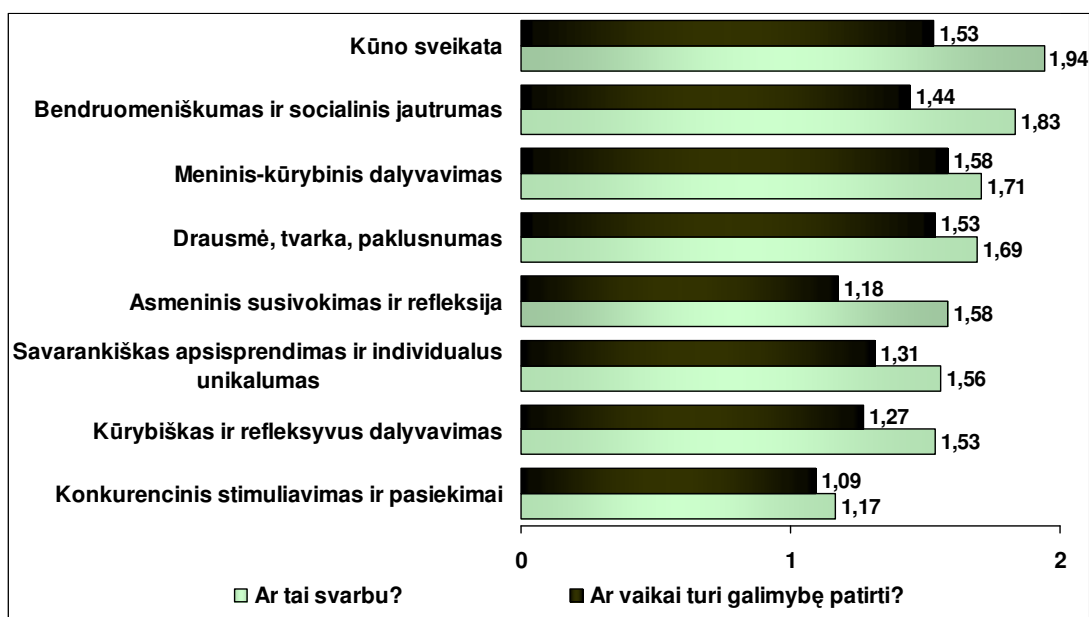
3.1.8 pav. Kūno sveikata: požymio reitingas pagal svarbą ir patirtį (N=4690)

Pavyzdiniame auklėtojo pareigybės aprašyme (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. lapkričio 11d. įsakymu Nr. ĮSAK-2249) viena iš auklėtojui priskiriamų funkcijų ir pareigų numatoma saugoti ir stiprinti vaikų sveikatą, garantuoti vaikų fizinį ir psichologinį saugumą grupėje, salėje, kitose įstaigos erdvėse, žaidimų aikštelėse ir kt. aplinkose. Skirtinguose miestuose esančių, skirtingo lygmens pareigas užimančių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo švietimo atstovų pasakojimai liudija, kad fizinei vaikų sveikatai skiriama išties nemažai dėmesio: *pavyzdžiui, pas mus yra užsiėmimai, muzikos pamokos ir sportas labai lavina, vaikų sveikata gerėja* (iš auklėtojų padėjėjų interviu). Vienos ugdymo įstaigos vadovė akcentuoja ne vien tradicinių, tačiau mažiau populiarių vaikų fizinių duomenų fiksavimą: *du kartus metuose (spalio mėnesį ir balandį-gegužę) vaikui padaroma lentelė, ne tik kiek jis paaugo, kiek jis sveria ir panašiai, bet kiek jis nušoko, kiek jis numetė. Periodiškai atliekami šitie tyrimai ir matom kokie pasiekimai, ar yra nauda. Mes turim kūno kultūros specialistę. Yra darželių, kurie savo veiklą tiesiogiai orientuoja ir skiria vaikų sveikai gyvensenai, sveikatos užtikrinimui: mūsų darželis dirba sveikos gyvensenos kryptimi ir mes labai didelį dėmesį kreipiam į sveiką gyvenseną, vaikų ir mityba sureguliuota daugmaž. Šiaip sergamumas nedidelis mūsų darželyje, palyginus. Kiti pedagogai interviu metu akcentuoja: mūsų kryptis yra sveikatingumo ugdymas, sveika gyvensena, bendradarbiavimas su kitomis įstaigomis, su Vilniaus visuomenės sveikatos centru. Geriam vaisines arbatas, kiekvieną savaitę valgom sumuštinis su česnakais.*

3.1.2. Misijos ir tikslų sričių reitingai

3.1.9 pav. pateikti duomenys parodo, kad ugdymo dalyviams, visus bendrai paėmus, svarbiausia yra vaiko kūno sveikata. Vaiko kūno sveikata yra svarbiau nei bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, asmeninis susivokimas ir refleksija, kūrybinis ir refleksyvus vaiko dalyvavimas ir kt. akivaizdu, kad fizinės sveikatos prioritetas vaiko kūrybinių galių ir orumo atžvilgiu traktuotinas kaip išraiška ypač stipraus vaikų fizinės sveikatos diskurso Lietuvoje. Tiek vaikų sveikatos patikrinimas, tiek vaikų edukacinio ir fizinio krūvio klausimai, tiek vaikų ligos ir jų profilaktika yra nuolatinė viešų diskusijų ir visuomenės informavimo dalis.

Pagal realią ugdymo patirtį dominuoja taip pat kūno sveikatos prioritetas, nors kiek labiau pasireiškia meninio – kūrybinio dalyvavimo prioritetas, o drausmė, tvarka ir paklusnumas yra vienodai patiriami, kaip ir fizinės sveikatos prioritetas. Tenka pripažinti, kad šie duomenys - fizinės sveikatos, drausmės ir tvarkos patirtys – suponuoja apie vaikų muštro kultūros pasireiškimą. Tai iš esmės prieštarauja į vaiką orientuoto ugdymo paradigmai, kuri, pabrėždama vaiko kūrybines galias, atsirado kaip alternatyva tradicinėms ugdymo formoms, kuriose dominuoja suaugusieji. Tėvai ir pedagogai vienodai labiau nei švietimo skyrių atstovai pritaria tokiai suaugusiųjų dominavimo tradicijai.

3.1.9 pav. Misijos ir tikslų sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį (N=4690)

Asmeninis susivokimas ir refleksija, savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas – šios misijos ir tikslų sritys, grįstos į vaiko orientuoto ugdymo paradigma, nėra laikomos didžiausiais prioritetais, nei realiai labiausiai patiriamos ikimokyklinio ugdymo praktikoje. Labiausiai stebina tai, kad ne tėvai, o pedagogai labiausiai prioritetu išskiria šiuos į vaiką orientuotos paradigmos tikslus. Asmeninis susivokimas ir refleksija, savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas – tėvams tėra antraeiliai prioritetai. Šiuo požiūriu, pedagogai, o ne tėvai yra svarbesni vaiko intereso reiškėjai.

Konkurencinis stimuliavimas ir orientacija į vaiko pasiekimus yra mažiausiai išreikšta misijos ir tikslų sritis. Vertinant pagal interviu su ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviais patirtį, galima teigti, kad tokios nuostatos yra labiausiai būdingos vadinamiesiems prestižiniams darželiams. Konkurencinį stimuliavimą ir orientaciją į pasiekimus labiausiai akcentuoja tėvai. Tai nurodo į tėvų nerimą dėl vaikų ateities švietimo sistemoje bei visuomenėje, kur, anot jų, dominuoja konkurencija ir vertinimas pagal pasiekimus. Tačiau konkurencija vyksta bendruomeniškumo ir socialinio jautrumo sąskaita. Tai patvirtina tėvų mažesnis nei pedagogų ar švietimo skyrių atstovų bendruomeniškumo ir socialinio jautrumo prioritetas (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

Kita vertus, pagal patirtį būtent pedagogai, o ne tėvai, akcentuoja, kad vaikai labiau patiria konkurencinį stimuliavimą ir orientaciją į pasiekimus, drausmę, paklusnumą ir tvarką, fizinės sveikatos stiprinimą, o mažiau patiria asmeninį susivokimą ir refleksiją, savarankišką apsisprendimą ir individualų unikalumą, kūrybišką ir refleksyvą dalyvavimą. Šis prioritetų ir patirties vertinimo neatitikimas tarp pedagogų ir tėvų traktuotinas kaip tėvų ir pedagogų suvokimo

neatitikimas, kai tėvai labiau norėtų stiprinti tradicinius metodus, tuo tarpu pedagogai linkę ieškoti inovatyvaus, į vaiką orientuoto ugdymo būdo.

Stebima tėvų išsilavinimo įtaka. Tėvai, kurių išsilavinimas nėra labai aukštas, yra linkę išskirti tokius prioritetus, kaip drausmė, tvarka ir paklusnumas, konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai, meninis-kūrybinis dalyvavimas orientuojantis ne į procesą, o į rezultatą. Tie tėvai, kurie turi aukštą išsilavinimą, kiek labiau linkę į bendruomeniškumo ir socialinio jautrumo, savarankiško apsisprendimo ir unikalios individualumo prioritetus. Panašios tendencijos ir pagal tėvų pareigas: kuo aukštesnės tėvų pareigos, tuo jie labiau linkę į vaiko orientuoto ugdymo paradigmą. Tuo tarpu daugiavaikėje šeimoje (4 vaikai) tvarka, paklusnumas ir drausmė yra ugdymo prioritetas (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

Vertinant pagal tėvų lytį, vyrai yra labiau nuoseklesni pagal ugdymo tikslus. Tuo tarpu moterys vienu metu akcentuoja skirtingų tradicijų/paradigmų prioritetus. Vienu metu moterys akcentuoja drausmę, tvarką ir paklusnumą, ir tuo pačiu metu jos akcentuoja asmeninį vaiko susivokimą ir unikalumą, bendruomeniškumą ir socialinį jautrumą. Čia stebima tendencija, kad tėvai, o ypač mamos, gali neturėti paradigminio susivokimo, gali bandyti derinti tokius sunkiai suderinamus ir net prieštaraujančius dalykus, kaip vaiko paklusnumas ir vaiko reflektyvumas. Tai patvirtina prielaidą, kad tėvų švietimas apie vaiko ugdymo supratimų skirtumus yra būtina prielaida didinant ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kokybę.

Šeimyninė padėtis (su kuo dalijasi vaiko auginimu) turi šiek tiek įtakos tėvų turimiems ugdymo tikslams. Būtent vieniši tėvai labiau darželyje jaučia esant konkurencinį stimuliavimą ir vertinimą, asmeninį susivokimą ir refleksiją, kūno sveikatą, o ugdymo prioritetu laiko esant konkurencinį stimuliavimą ir vertinimą (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$). Yra tam tikra tendencija, kad vieniši tėvai labiau orientuoti į individualistinį savarankiškumo, o ne į socialinį - bendruomeninį ugdymo modelį.

Svarbus veiksnys aptariant ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tikslų patirtį ir prioritetus yra tėvų profesinė priklausomybė. Drausmė, paklusnumas ir tvarka, konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai labai svarbu yra nedirbantiems tėvams, tuo tarpu bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, vaiko savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas yra svarbus socialinėje – paslaugų (socialinėse, švietimo ir pan.) srityje dirbantiems tėvams (labiau nei gamybos, žemės ūkio srityje arba neturintiems darbo tėvams). Didesnis tėvų dalyvavimas visuomenėje sąlygoja ir jų labiau socialinį – humanistinį požiūrį į vaiko ugdymo tikslus.

Vis dėl to tėvų populiacija, reikia pripažinti, yra labai nevienalytė. Čia aptariamos bendros tendencijos grįstos visuminiu, visų respondentų *in corpore* vertinimu, tačiau tėvų populiacijoje buvo labai nedidelės respondentų grupės, o visuminį vertinimą lėmė daugumos nuomonė. Šios

nedidelės respondentų grupės savitai, skirtingai nei didžiuma, apibrėžia savo vertybinį tapatumą, atitinkamai jie formuoja kitokias, nei tradicinės, tėvų grupes. Tai tėvai, kurie savo vaikus veda į Valdorfo pedagoginėmis idėjomis paremtas ikimokyklinės ir priešmokyklinės įstaigas, taip pat tėvai, turintys aiškiai suvoktas katalikiškas vertybes. Būtent šitų tėvų nuomonė apie ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo misiją ir tikslus iš esmės skiriasi nuo „bendros masės“ ir yra akivaizdžiai sutampančios su į vaiką orientuoto ugdymo idėjomis. Valdorfo ir katalikiškomis vertybėmis pasižymintys tėvai visiškai nepitaria tokiems misijos ir tikslų sričių prioritetams, kaip drausmė, paklusnumas ir tvarka, konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai, į rezultatą, ne procesą, orientuotam meniniam – kūrybiniam dalyvavimui. Šitie tėvai akcentuoja savarankišką vaikų apsisprendimą ir individualų unikalumą, asmeninį susivokimą ir refleksiją. Manytina, kad ši tėvų mažuma ir yra tikri inovacijų lyderiai Lietuvos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo idėjų lauke. Būtent jų patirtis, suvokimas apie vaikų ugdymą turi būti viešinamas, net oponuojamas tradicinei tvarkai, pasižyminčiai suaugusiųjų dominavimu. Į tradicinės ugdymo įstaigas savo vaikus vedantys tėvai labiau linkę pritarti suaugusių dominavimo misijai ir tikslams, o mažiau – vaiko apsisprendimo misijai ir tikslams.

Visiškai analogiškas šioms tėvų grupės heterogeniškumui yra ir pedagogų grupės heterogeniškumas. Ypač ryškiai skiriasi pedagogų, dirbančių Valdorfo tipo ir kituose darželiuose, pedagogų prioritetai. Valdorfo darželių pedagogams prioritetas yra vaiko asmeninis susivokimas ir refleksija (šiuo aspektu ir Montessori darželio pedagogų nuomonė panaši). Tuo tarpu drausmė, paklusnumas ir tvarka, konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai, ir į rezultatą orientuotas meninis – kūrybinis dalyvavimas yra antiprioritetai. Be to, bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, asmeninis susivokimas ir refleksija, bei kūno sveikata yra dabartinėje realybėje patiriami ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tikslai (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

Vertinant pagal tai, kokio tipo darželiuose dirba pedagogai, stebima tendencija, kad būtent priešmokyklinio ugdymo grupėje pedagogai tiek pagal patirtį, tiek pagal prioritetus akcentuoja bendruomeniškumą ir socialinį jautrumą, vaiko savarankišką apsisprendimą ir individualų unikalumą, kūrybišką ir refleksyvų dalyvavimą. Šis nustatytas faktas kiek stebina, nes ikimokyklinio ugdymo grupėje aprioriškai labiau būtų galima tikėtis ne šių, o tokių tikslų, kaip konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai ir pan. Tačiau ne anksčiausiame ir net ne viduriniame, o vėliausiame ikimokykliniame amžiuje pedagogai labai linksta ne į konkurencinį ir pasiekimų, bet į vaiką orientuotus ugdymo principus. Taip, hipotetiškai vertinant, atsitinka dėl to, kad vaikai laikomi labiau užaugę, brandesni, todėl iš jų ir tikimasi labiau į asmenybę ir santykius, o ne į konkurenciją, orientuotų savybių, atitinkamai jas ugdant. Tuo tarpu jaunesniems vaikams labiau šių

savybių ugdymo tenka mažiau, vadinasi, labiau pasireiškia paklusnumo ir drausmės, konkurencinio stimuliavimo pedagoginė patirtis bei prioritetai. Drausmė, tvarka ir paklusnumas išryškėja (ir kaip patirtis, ir kaip prioritetas) didesnėse, kaip 10 vaikų grupėse. Drausmės komponentas auga didėjant vaikų skaičiui grupėje.

Beje, pedagogų kvalifikacija turi įtakos jų turimų ugdymo tikslų suvokimui. Yra požymių, kad aukštesnė pedagogų kvalifikacija lemia labiau į vaiką orientuotą ugdymą. Antai auklėtojais prioritetu laiko drausmę, tvarką ir paklusnumą, o auklėtojoms metodininkėms svarbesni tokie prioritetai kaip savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, asmeninis susivokimas ir refleksija (čia – taip pat ir vyr. auklėtojoms).

Atskiro dėmesio vertos kitos tendencijos, sąlyginai įvardintinos kaip auklėtojų padėjėjų, kartais šnekamojoje kalboje vartojama, kaip „šeimininkėlių“ fenomenas. Būtent auklėtojų padėjėjos yra, lyginant su kitais darželio darbuotojais, linkusios į drausmę, paklusnumą ir tvarką, konkurencinį stimuliavimą ir pasiekimus, mažiausia prioritetais laiko vaiko savarankišką apsisprendimą ir individualų jo unikalumą, kūrybišką refleksyvų dalyvavimą. Štai čia misijos ir tikslų sritis susišaukia su žmoniškųjų išteklių problematika. Akivaizdu, kad didžiausia spraga žmoniškųjų išteklių požiūriu darželiuose, kad santykinai didelės galios yra mažiausiai pedagoginiu, ypač paradigminiu požiūriu, išprususių darbuotojų rankose. Auklėtojų padėjėjos užima didelę dalį dienos veiklų organizavime, neretai ir pavaduoja auklėtojas kasdienėse vaikų veiklose. Kelios auklėtojos interviu metu teigė: *Auklėtojų padėjėjos labai padeda, jos yra įtraukiamos į veiklą. Jos neturi išsilavinimo, bet turi patirtį ir padeda dirbant su vaikais. Ji padeda auklėtojais su vaikais. Ne vien padeda auklėtojais. Jeigu auklėtoja išeina į seminarą, „šeimininkutė“ lieka su vaikais. Ji gauna tokį patį krūvį, kokį gauna auklėtoja: įtampa, triukšmas.*

Todėl jų nedidelis edukacinis cenzas turi didelę įtaką į vaiką orientuotą ugdymo tikslų įgyvendinimui. Manytina, kad šios tendencijos turi būti įvertintos ir priimami sprendimai dėl auklėtojų padėjėjų edukacinio cenzo bei pedagoginio švietimo. Palaikytina vienos auklėtojos mintis, išsakyta interviu metu: *ir auklėtojų padėjėjoms neorganizuojami jokie seminarai, konkursai, nereikia kelti kvalifikacijos. Kažkoks apmokymas turi būti, jeigu jos yra auklėtojų padėjėjos. Turi būti apmokymai ir alga turi kilti tuo pačiu. Įstaigos direktorė teigia: joms taip pat turėtų būti didesnės atostogos. Auklėtoja pasirašo, kaip atsakinga už vaikų saugumą, taip pat pasirašo ir auklėtojos padėjėja. Tai vadinasi ir atostogas turėtų turėti vienodas. Pavyzdžiui, 40 dienų, ne 28.*

Pedagoginio ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų personalo nuomonės patirties ir prioritetų klausimas tiesiogiai susišaukia su kituose skyriuose pateiktais duomenimis apie žmoniškuosius išteklius.

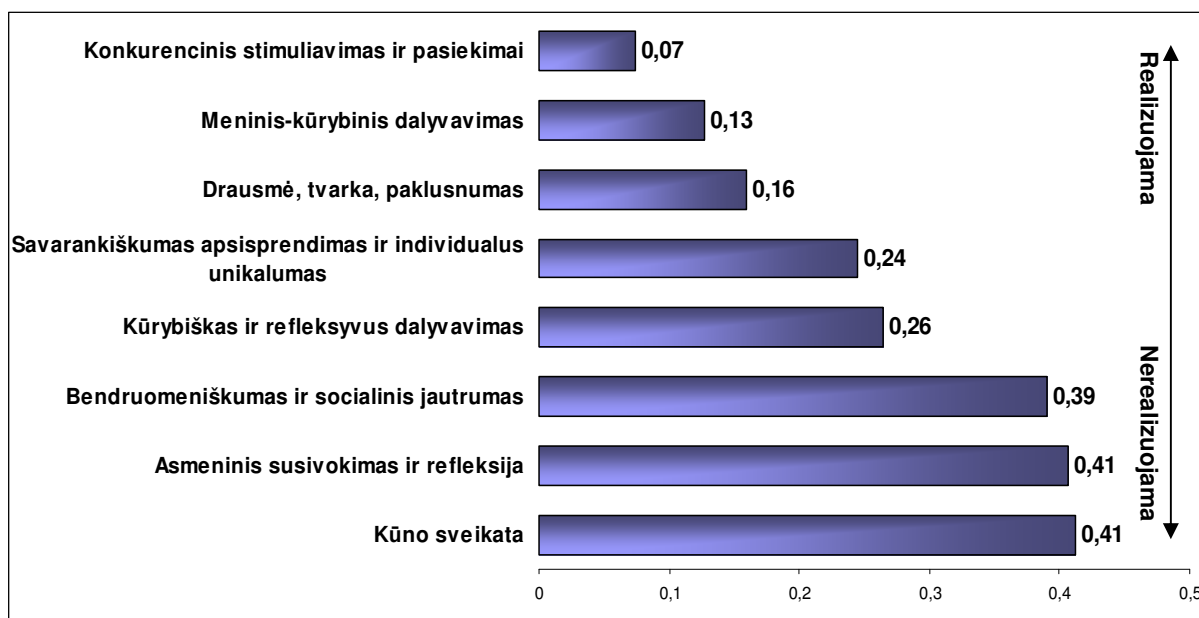
Duomenys rodo savitą Lietuvos padėtį tarptautiniame kontekste, kur būtent tėvai, o ne pedagogai yra ryškesni vaiko interesų gynėjai, į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos atstovai. Tai paaiškintina Lietuvos visuomenės ir švietimo sistemos ypatinga konkurencine aplinka, taip pat turima tėvų asmenine patirtimi. Ši tėvų pozicija laikytina kaip nerimą kelianti ir keistina.

Todėl plėtotinas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo valdymo, ir dar plačiau – ikimokyklinio ugdymo siekių – demokratizavimas turi visų pirma apimti tėvų požiūrį į savo dar mažų vaikų ugdymą. Reikalingas kuo platesnis ir kuo įvairesnėmis formomis grįstas tėvų švietimas apie vaiko kūrybines jėgas, saviapsisprendimą ir orumą, nes būtent šios savybės yra brandžios asmenybės pagrindas.

3.1.3. Misijos ir tikslų sričių realizavimas

Kokiu lygmeniu yra realizuojamos ugdymo misijos ir tikslų sritys? Analizė atlikta atliekant atimties statistinę procedūrą: iš svarbos skalės atimta patirties skalė ($M_{svarba} - M_{patirtis} = \text{Realizavimo indeksas}$). Mažas intervalas liudija apie aukštą realizavimo indeksą (misija ir tikslai praktikoje labai realizuojami), aukštas intervalas liudija apie žemą realizavimo indeksą (misija ir tikslai praktikoje mažai realizuojami).

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo misijos ir tikslų realizavimo indeksas parodo (3.1.10 pav.), kad Lietuvos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje labiausiai realizuojamas yra konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai.

3.1.10 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tikslų realizavimo lygmuo (N=4690)

Pastaba: didesnis skaičius žymi didesnę atstumą tarp srities svarbos ir srities patirties. Mažesnis skaičius žymi didesnę svarbos ir patirties sutapimą.

Kitose pagal realizavimą reitingo vietoje – meninis – kūrybinis dalyvavimas (pagal turinį, 3.1.10 pav., jis labai orientuotas į pasiekimus), taip pat – drausmė, tvarka, paklusnumas. Štai šios savybės, tenka pripažinti, labiausiai apibūdina šiandieninę ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo būklę. Ši būklė vertintina kaip labai probleminė, nes tokie į vaiko orumą orientuoti misija ir tikslai, kaip savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas, kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas, bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, asmeninis susivokimas ir refleksija, yra mažiau realizuojami ugdymo praktikoje, kaip konkurencinis stimuliavimas, pasiekimai, drausmė, tvarka ir paklusnumas. Ši būklės konstatacija reikalauja iš esmės didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo misijos ir tikslų susivokimą stiprinant konceptualųjį paradigmą tėvų ir pedagogų švietimą ypač mokantis į vaiko orientuoto ugdymo principų.

3.2. PEDAGOGŲ SAVYBĖS

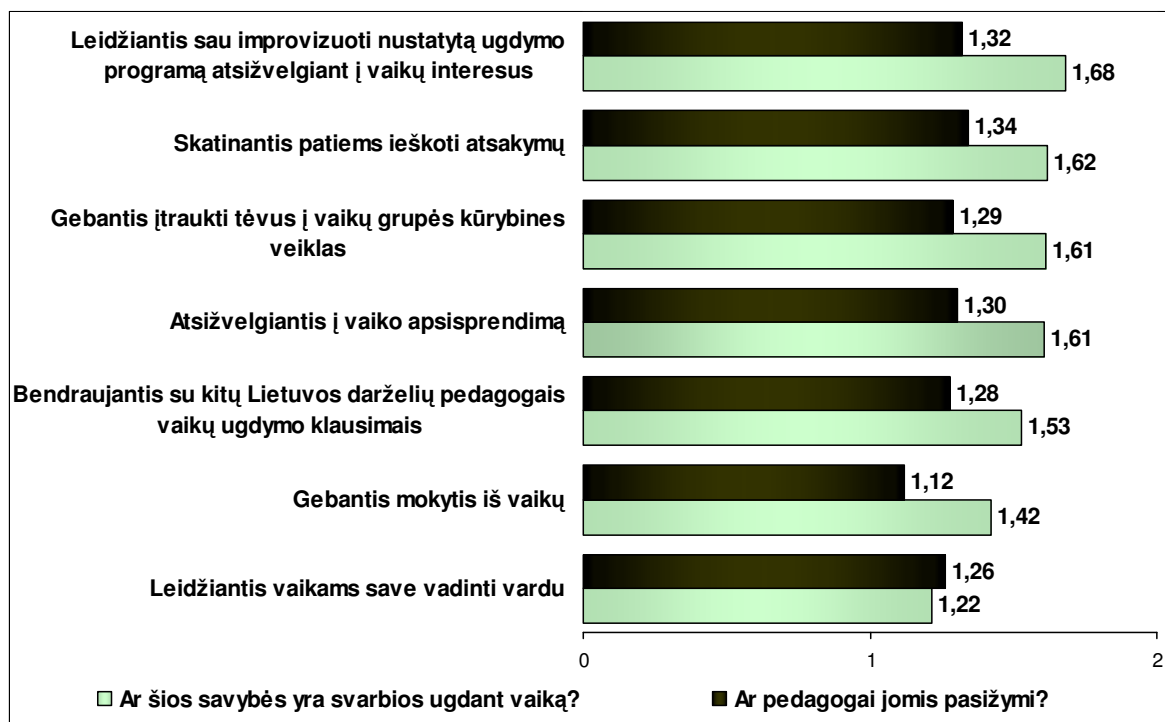
3.2.1. Sritis ir požymių reitingai

Faktorinės ir turinio analizės būdu atskleista, kad pedagogų savybes galima suskirstyti į kelias sritis. Žemiau paveiksluose pateikti kiekvienos srities požymiai ir jų reitingas pagal svarbą ir patirtį.

Dalinimasis ekspertų su vaiku, tėvais ir kitais pedagogais reiškia pedagogų savybę neuzurpuoti pedagoginius sprendimus ir galias, tačiau gebėti pripažinti kitų dalyvių galias, jų argumentacijas ir patirtis (3.2.1 pav.). Ir vaikų patirtys, ir suvokimas tokiu atveju pripažįstamos kaip legitimos ir vertingos²⁵. Vaikų supratimas, nuomonė yra svarbios ugdant vaiką – tą pripažįsta respondentai. Sprendimų ir galių neuzurpavimas reiškia, kad pedagogas nesiekia viską nuspręsti vienas pats, bes vaikus ir tėvus skatina pačius ieškoti atsakymų, imtis iniciatyvų įsitraukti į kūrybines veiklas, atsižvelgia į vaiko apsisprendimą. Dar daugiau – gebėti mokytis iš vaikų yra pedagoginio meistriškumo dalis. Ši demokratinė nuostata reziumuojama pedagogų gebėjimu leisti save vadinti vardu. Tėvai vieno interviu metu taip išsakė savo patirtį: *Pas mus grupėje, pavyzdžiui, vaikai auklėtoją vadina vardu. Tai taip ir matai, kad tarp jų yra ryšys. Jie gerbia ją. Tą labiausiai pamatai, kai auklėtoja išeina į seminarą ir lieka auklytė, kurios jie neklauso. Iškart viskas pasimato.*

Vis dėl to šios nuostatos – gebėjimas mokytis iš vaikų, leisti jiems vadinti save vardu – nėra dar laikoma natūralia (prioritetine ir patirtine) pedagogų savybe.

²⁵ Barcelonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose²⁵ (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime) numatoma, kad dienos priežiūros paslaugų institucijoje programos ir veiklos turėtų būti paremtos holistiniu požiūriu; lanksčios ir pasižyminčios daugybe planuotų ir spontaniškų veiklų; drąsinančios vaikų sąveiką su aplinka, lengvinančios jų socialinę integraciją.

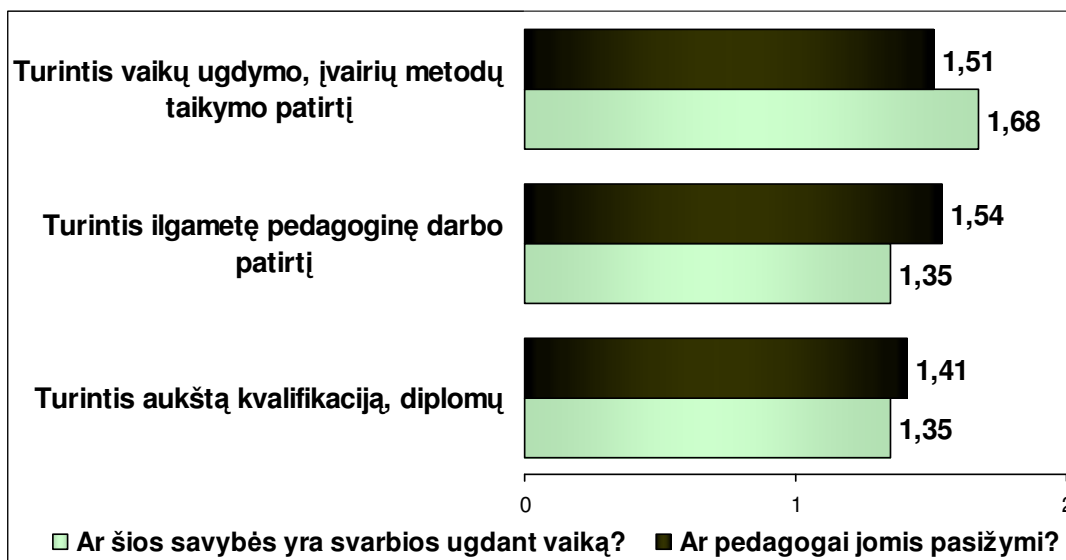
3.2.1 pav. Dalinimasis ekspertiškumu su vaiku, tėvais kitais pedagogais (N=4690)

Kita pedagogų savybių sritis yra aukšta kvalifikacija (3.2.2 pav.). Tai – formaliąją pedagogo pasirengimo dirbti ikimokyklinėje ir priešmokyklinėje įstaigoje pusę atskleidžianti sritis. Tai – ilgametė patirtis, metodų išmanymas, kvalifikacijų ir diplomų turėjimas²⁶. Ši savybė yra labiausiai akcentuojama pedagogų atestacijos metu. Tėvai pedagogų kvalifikaciją vertina iš savo pozicijų: *Tikras pedagogas yra tas žmogus, kuris moka su tuo vaiku elgtis, žino kaip su juo elgtis. Bet kokiu atveju tas pedagogas turi lankyti ir šviestis ir tobulėti. Gauti naujų žinių* (iš interviu su tėvais).

Kvalifikacijos vertinimo klausimas reikalauja papildomos interpretacijos. Jei vertiname pedagogų pasiekimus išimtinai kiekybiniu požiūriu (pagal tai, kiek ir ką pedagogas parašė, parengė, kiek ir kur sudalyvavo), tuomet kompetencijų turinio klausimai lieka nuošalyje. Pedagogų kvalifikacijos turinio klausimas 3.2.2 paveiksle neatsispindi, tačiau interviu duomenys nurodo tam tikrus

²⁶ Tokiuose ugdymo personalo kompetencijas ikimokyklinio ugdymo praktikoje numatančiuose dokumentuose ir teisės aktuose kaip Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28), Pedagogų rengimo koncepcijoje²⁶ (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 – 09 – 16 įsakymu Nr. ISAK-1441), Pavyzdinis auklėtojo pareigybės aprašymas²⁶ (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. lapkričio 11d. įsakymu Nr. ISAK-2249), Priešmokyklinio ugdymo pedagogo pavyzdinis pareigų aprašas²⁶ (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. lapkričio 10 įsakymu Nr. ISAK-1581) numatoma, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbantis asmuo turi būti įgijęs valstybės nustatytą išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją, jo kompetencija traktuojama, kaip mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma. Dokumentuose akcentuojamos šios kompetencijos: bendroji kultūrinė kompetencija; dalykinė kompetencija; specialioji kompetencija ir pedagogo profesinė kompetencija.

pedagogų kvalifikacijos turinio niuansus apie tai, kaip ugdymo dalyviai supranta ir diferencijuoja ugdymo paradigmas.

3.2.2 pav. Aukšta kvalifikacija (N=4690)

Ugdymo paradigimų susivokimo problematiką iliustruoja vieno tyrime dalyvavusio tėvo mintys apie pedagogų profesionalumą: *Aš manau, kad vaikas yra tas molio gabalas, kuris yra nesulipdytas ir, jei su juo kaip su žmogum elgiamasi, tai iš jo tą ir gali nulipdyti, bet va čia yra tas auklėtojų, mokytojų profesionalumas.* Ši vaiko tėvo mintis aktualizuoja klasikines ugdymo paradigmas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje:

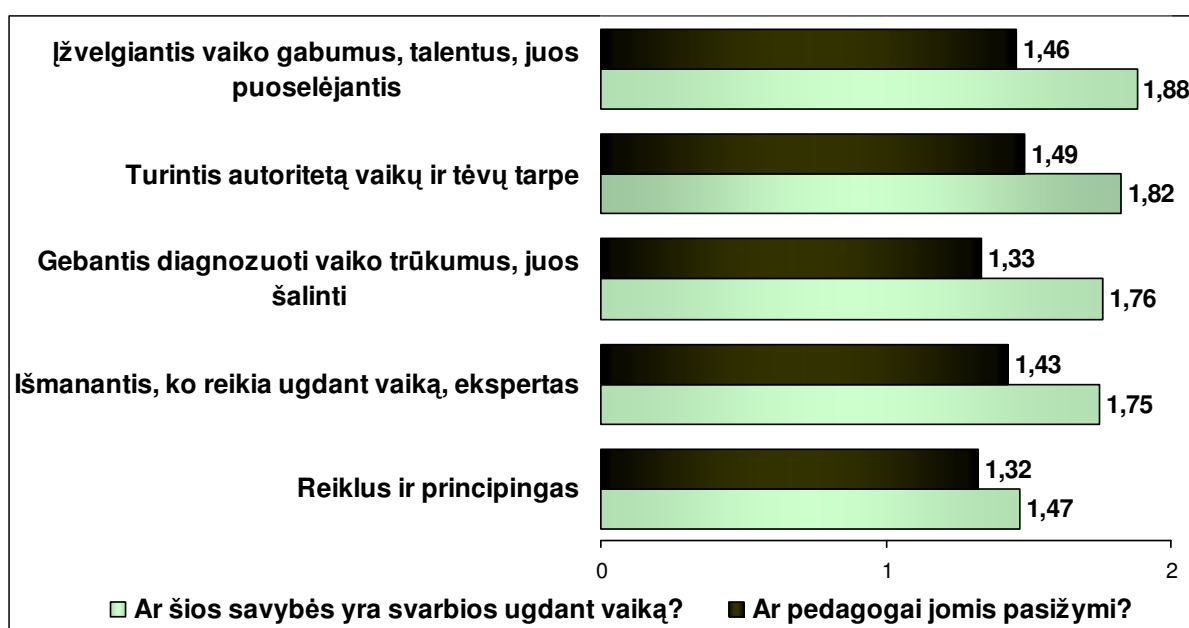
- ar ugdymas, tai „švariai lentai“, *tabula rasa* (be prigimtinių savybių) formą suteikiantys pedagogo veiksmai, perduodantys apibendrintą pasaulio patyrimą vaikams (filosofo J.Locke'o idėjos, pagrindžiančios akademinio lavinimo ir tradicinio ugdymo paradigmą)?
- ar tai prigimtines galias puoselėjantys pedagoginiai veiksmai (filosofo J.J.Rousseau idėjos, pagrindžiančios laisvojo, į vaiką orientuoto, ugdymo paradigmą)?

Duomenys ir interpretacijos leidžia plėtoti prielaidą, kad ugdymo dalyvių susivokimas ugdymo paradigmoje, jų atpažinimas, žinojimas jų skirtumų ir panašumų yra svarbi tėvų ir pedagogų švietimo dalis.

Kvalifikacijų ir kompetencijų turinio savitumai pasireiškia ir skirtingų pedagogų kartų santykiuose. Interviu metu su ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo profesionalais atsiskleidė egzistuojanti priešprieša tarp ilgametę pedagoginę patirtį turinčių ir jaunų, aukštą išsilavinimą įgijusių pedagogų: *Mes esam su aukštesniuoju išsilavinimu, o aš jau 29 metai dirbu, man atlyginimas būtų nepadidėjęs, kad aš būčiau dar stojus neakivaizdžiai studijuoti, tai tik būtų bereikalingas išvaistymas pinigų. Ir kaip galim pasakyti iš savo patirties, jos, baigusios universitetus, nieko*

stebuklingiau nepadaro atėjusios, negu mes, išdirbusios šitiek metų. Jau jos taip užpakaliukų nenori šluostyti, kaip mes, kad šluostom. Be abejo, egzistuojančios priešpriešos fakto negalima priskirti visiems ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo atstovams, tačiau ši bei kitos panašios nuomonės atskleidžia tam tikras galimas įtampas pedagogų darbinuose santykiuose. Ugdymo įstaigos vadovė tyrimo metu pasakojo: *auklėtojos turi didelę patirtį ir kaip danai pasakė, kad jos yra vaikščiojančios enciklopedijos, ateina jaunesnės, kurios neturi patirties, bet turi didelius norus.* Tikėtina, kad skirtingų kartų pedagogų santykiai galimai numano skirtingus požiūrius į vaiko ugdymą, į pedagogo vaidmenį ugdymo procese, kitaip tariant, skirtingas ugdymo paradigmas.

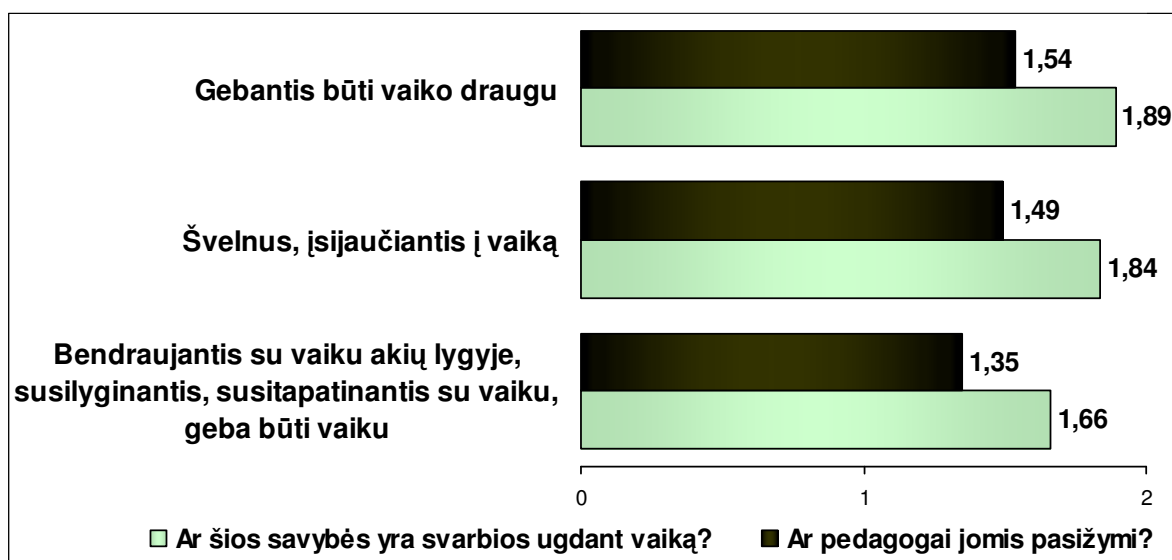
Pedagogo ekspertiskumas ir autoritetiskumas, tai sritis, kurią sudaro tokie požymiai, kaip gebėjimas išvelgti vaiko gabumus ir trūkumus, autoriteto turėjimas, reiklumas ir principingumas (3.2.3 pav.).

3.2.3 pav. Ekspertiskumas ir autoritetiskumas (N=4690)

Tai sritis, kuri orientuota į pedagogo galias, numano jo išmanymą, tam tikrą viršenybiškumą kitų ugdymo dalyvių požiūriu²⁷. Tai sritis, kuri turi autoritarinio ugdymo prasmės, juolab, kad čia pažymima ir pedagogo orientacija ne tik į vaiko gabumus, bet ir trūkumus, kas numano ir klinikinį medicininį, o ne pedagoginį požiūrį. Tai – išimtinai tradicinį vaiko ugdymą atspindinti pedagogo savybių sritis.

²⁷ Pavyzdiniame auklėtojo pareigybės aprašyme²⁷ (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. lapkričio 11d. įsakymu Nr. ISAK-2249) viena iš auklėtojo funkcijų - sistemingai vertinti, fiksuoti vaikų daromą pažangą, apie vaikų pasiekimus informuoti tėvus (globėjus).

3.2.4 pav. Empatiškumas (N=4690)

Empatiškumas – demokratinį ir humanistinį vaiko ugdymo modelį atspindinti pedagogo savybių sritis. Empatiškumas – tai taip pat ir į vaiko orientuotos ugdymo paradigmos elementas.

Barselonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime) numatoma, kad ugdymo įstaigoje dirbantis pedagogas turi gebėti užmegzti, vystyti ir plėtoti pasitikėjimu grįstus santykius su vaikais, būti dėmesingas jų poreikiams, vystyti individualų darbą su vaiku, atsižvelgiant į vaiko ir/ ar jo šeimos asmeninius poreikius, gebėjimus, lūkesčius, gyvenimo aplinkybes. Minėtomis savybėmis ir gebėjimais pasižymintis pedagogas turi daugiau galimybių tapti vaiko draugu, su juo bendrauti kaip su lygiu. Aptariamo vaiko – ugdytojo santykio ypatumai svarbūs ikimokyklinės ir priešmokyklinės įstaigos vadovams: *ji apkabina, ji gali su juo ropoti, ji gali žaisti, ji gali nusileisti iki jo lygio, ji nėra kaip mokytoja. Man nepatinka, kad ji diktuos. Ir gali palyginti - viena auklėtoja buvo griežtesnė, ji tokia valdingesnė ir yra tokios labai švelnios. Aš labiau linkusi prie tų švelniųjų, kurios sugeba per žaidimą vaikui įdiegti visą jiems reikalingą informaciją. Aš manau, kad tai yra geriau negu, kad muštras kaip pamoka.*

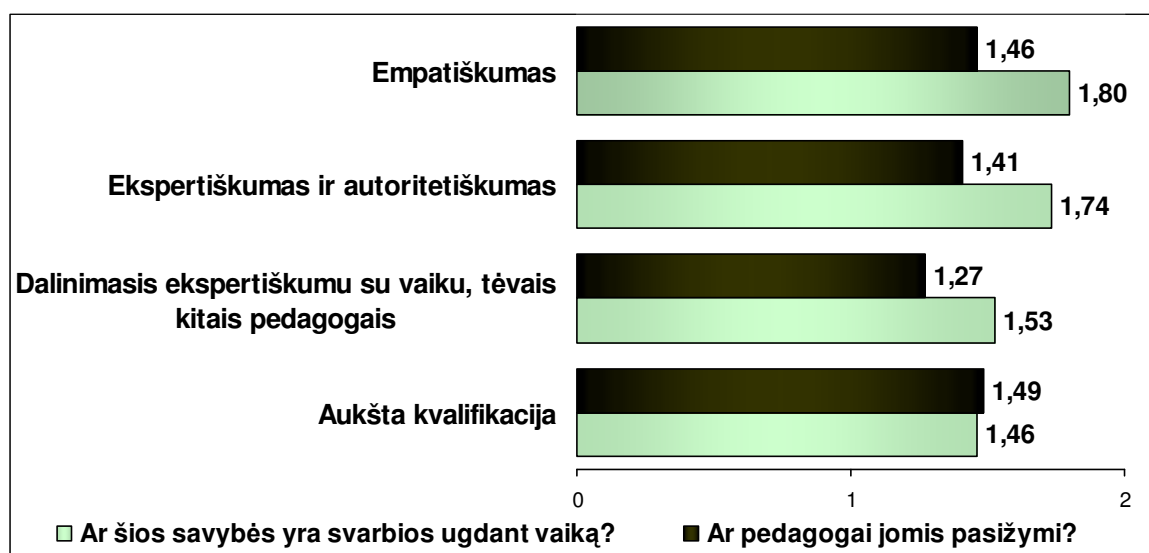
3.2.2. Pedagogų savybių sričių reitingai

Priešmokyklinio ugdymo koncepcijoje (patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) numatoma, jog priešmokyklinėje grupėje dirbantis priešmokyklinio ugdymo pedagogas turėtų būti jautrus ir dėmesingas, mokantis stebėti ir gerai pažįstantis šio amžiaus vaiką, jo individualiąsias savybes, gebantis išvelgti vystymosi netolygumus ar spragas, įvertinti vaiko ugdymosi poreikius, mokantis organizuoti, apmąstyti ir vertinti jo ugdymą(si) orientuodamasis į vaikų brandumo mokyklai rodiklius. Koncepcija numano labai įvairų, kartais net gana prieštaringų ugdymo paradigimų požiūriu (nes čia derinamas jautrumas ir

dėmesingumas, t.y. akcentas į vaiko unikalumą ir orumą, kartu su parengimu mokyklai, t.y. akcentas į standartą ir konkurencingumą), pedagoginių savybių rinkinį.

Svarbios pedagogų kvalifikacijos savybių tendencijos įvairiais rakursais aptartos ir kituose skyriuose, kur aptariami ugdymo misija ir tikslai ir kitur. Tačiau klausimyne pateikta pedagogų savybių skalė konkrečiai traktuojama kaip esminio vadybos reiškinių – žmoniškieji resursai – analizės priemonė. Statistinė ir turinio analizė atskleidė, kad pedagogų savybės kaip tam tikra žmoniškųjų resursų dalis yra skirstytinos į keturias sritis: empatiškumas, ekspertiškumas ir autoritetiškumas, dalijimasis ekspertiškumu su tėvais, vaiku ir kitais pedagogais, aukšta kvalifikacija.

Analizė rodo, kad pedagogų empatiškumas laikomas svarbiausiu ir kone labiausiai praktikoje patiriamu prioritetu (3.2.5 pav.).

3.2.5 pav. pedagogų savybių sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį (N=4690)

Tai traktuotina kaip teigiamas ir toliau plėtotinas pasiekimas. Vėlgi atkreiptinas dėmesys į tai, kad būtent pedagogai labiausiai akcentuoja empatiškumo prioritetą ir patirtį, tuo tarpu tėvams pedagogų empatiškumas nėra pirmaeilis prioritetas, nei realiai patiriamas dalykas. Taip pat tokia į vaiko orientuoto ugdymo paradigmą atitinkanti pedagogų savybė „dalinimasis ekspertiškumu su vaiku, tėvais ir kitais pedagogais“, nurodanti lygiavertiškus ugdymo dalyvių santykius, labiausiai akcentuojama (tiek prioriteto, tiek patirties požiūriu) būtent pedagogų, o ne tėvų. Tėvams labiausiai svarbios yra pedagogų ekspertiškumas ir autoritetiškumas, bei aukšta kvalifikacija. Tėvai interviu metu teigia: *mokytojas yra tiesiog begalinės svarbos. Jei mokytoja yra autoritetas, tai vaikui pasisekė.* Ši nuomonė suponuoja diskusiją apie ugdymo paradigmas, kas yra laikoma pedagogų autoritetu, jų dominavimas ar vaiko prigimtinių galių išlaisvinimas. Štai kaip interviu metu samprotauja vieni iš tėvų: *pedagogė turi būti švelni, gera, griežta, teisinga. Visų pirma, kad savo*

darbą mėgtų, kad nuoširdžiai dirbtų, bendrautų su vaikais. Reikia individualiai prie vaiko prieiti, ne taip, kad visi pirmyn, nors vienas nori, kitas ne - vis tiek visi einam. Jeigu žmogus labai mėgsta savo darbą jisai sugeba, o jeigu ne, tai gaunasi muštras. Tada ateina vaikas ir sako: nenoriu į darželį, kokia bus auklėtoja? a... šita? tada aš neisiu. Vaikai atsirenka, tada galvoji kaip čia pasakyti, kad ta auklėtoja tą ir tą gerai moka padaryti, jeigu vaikui pasidarė įdomu tada dar gal... Ir draugauti, lygiai taip pat. Jei atvedi iškart visus stumdo, na o jei ateini paglosto, paklausia ką turi? ką matei? Įtraukia vaiką į tą pokalbį ir išėini laiminga. Eina susikibus už rankų - visa tai turi padaryti auklėtoja. O jei tik sėdi - palieki savo vaiką verkiantį. Man dar buvo problema palikti vaiką, nes nenori auklėtojos, kad pabūtum, nu viešpatie - aš pinigus moku, aš visą dieną galiu čia sėdėti, kodėl aš negalėčiau? Ideali auklėtoja turėtų būti puiki draugė vaikui. Pirmiausiai draugė vaikui, ne griežtumas, ne dar kažkas kas, o, kad sugebėtų draugu būti, nes į tave remiasi vaikas. Kai kurių pedagogų pozicija analogiška (iš interviu): pirmiausiai aš su vaiku bendrauju kaip lygus su lygiu akycių lygyje ir visada prieinam, gražiai paaiškinam, kad šitaip nesielgiama, kad galima ką nors pakeisti. Jeigu vaikai paklausia kodėl, aiškinamės kodėl, jeigu matau, kad nesupranta, aiškinamės visi bendrai. Pradžia buvo labai sunki, nes reikia pradėti dirbti nuo savęs. Jokios priemonės, joks kalbėjimas vaikų lygyje nepadės, jeigu tu nedirbsi su savim, tu turi išmokti save suvaldyti ir nuleisti balsą – kai tu išmoksi dirbti pats su savim, tu nesi „aukštesnis“ už tą vaiką.

Šie duomenys patvirtina prieš tai aptartus duomenis apie ugdymo misiją ir tikslus. Tėvai yra neretai labai redukuoti žmoniškumo resursų požiūriu, orientuojasi į tradicinį, suaugusiojo dominavimu, grįstu modeliu. Tai patvirtina prielaidą, kad tėvų švietimas ugdant jų turimą vaiko suvokimą yra esminis prioritetas. Būtina ugdyti tėvų supratimą, kad vaiko kūrybinių galių išlaisvinimas, laisvas apsisprendimas ir orumas yra esminės brandžios asmenybės prielaidos. Tai interviu metu iliustruoja ir kai kurie tėvai: *vaikus ugdo čia daugiau širdimi, ne kažkokiais principais, yra į vaiką daugiau įdedama širdies, bet aišku, čia vėl priklauso nuo auklėtojos. Taip, jie draugai. Jeigu auklėtoja su vaiku draugauja ir leidžia būti viename lygyje, draugystė išplinta toliau. Jeigu auklėtoja tampa vaiko draugu - ko daugiau reikia? Vaikas turi suaugusį draugą ir jam saugu.*

Ne visi tėvai vienodai vertina pedagogų realiai ugdymo praktikoje esančias ir siektinas savybes. Į Valdorfo darželius vedantys vaikus tėvai, taip pat Katalikų tėvų asociacijos jauniems tėvams svarbus yra pedagogo gebėjimas dalintis ekspertišku su tėvais ir vaikais, o taip pat ir empatiškumas. Štai kaip teigia tėvai, netradicinių ugdymo formų šalininkai: *Įeini ir tas žmogus su vaiku eina į betarpišką kontaktą. Jinai tampa jo amžiaus, jo mąstymo, jinai paima ant rankų. Susigretina. Susilygina. Jie iš karto dainuoja. Jinai paima, bėga į ratelį pas tuos vaikus, jinai atsisėda ant žemės. Tie visi vaikai kaip pabiručiai ją aplimpa. Tuo tarpu į tradicinius valstybinius ir kitus netradicinius privačius darželius vaikus vedantys tėvai prioritetais labiau laiko pedagogų*

aukštą kvalifikaciją, taip pat ekspertiškumą ir autoritetiškumą. Pagal esamą būklę, tėvų patirtį, tėvai, vaikus vedantys į valstybinius darželius, labiau nei kiti patiria pedagogų autoritetiškumą ir ekspertiškumą, aukštą kvalifikaciją, ekspertiškumo pasidalijimą. Kitaip tariant, valstybinių darželių vaikų tėvai patenkinti visomis pedagogų savybėmis, tuo tarpu Valdorfo, o ypač Katalikų tėvų asociacijos nepitaria realiai esant šioms savybėms ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo personalo visumoje.

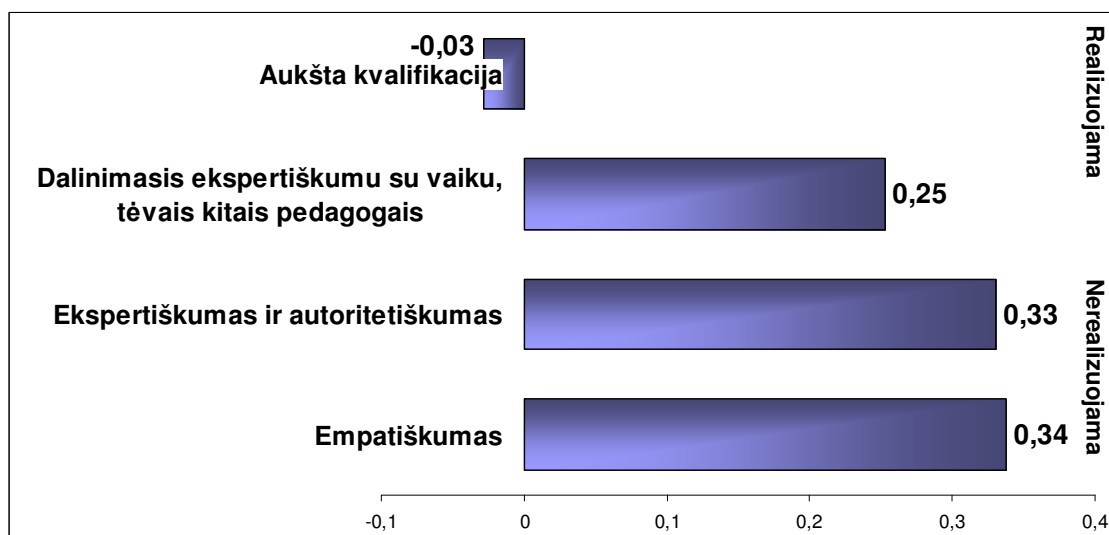
Aukšto išsilavinimo tėvai gana kritiškai mąsto manydami, kad pedagogai nelabai dalinasi kompetencijomis su jais ir vaikais, nors tai jiems yra svarbu. Be to, tėvų aukštasis išsilavinimas apsprendžia tėvų prioritetą, kad pedagogai turėtų autoritetą ir būtų ekspertiški. Tuo būdu, aukšto išsilavinimo tėvai prieštarauja patys sau: viena vertus, jie nori dalintis galiomis ir atsakomybėmis su pedagogais, kita vertus, tikisi, kad pagrindiniais ekspertais bus pedagogai. Pedagogų empatiškumas ir aukšta kvalifikacija yra svarbios savybės vidutinio išsilavinimo tėvams, jie laiko, kad šis poreikis yra tenkinamas. Beje, aukštą kvalifikaciją, ekspertiškumą bei autoritetiškumą prioritetais laiko žemesnes profesines pareigas einantys tėvai. Tuo pačiu šie tėvai labiausiai kritiškai vertina pedagogų kvalifikacijos visuminę būklę pastaruoju metu (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

Patys pedagogai savo savybes atspindinčias keturias išskirtas ir čia aptariamąs savybes vertina, priklausomai nuo sociodemografinių veiksnių, taip pat įvairiai. Aukšta pedagogų kvalifikacija labiausiai aktuali ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo veteranams, t.y. tiems, kurie šioje sistemoje dirba 25 ir daugiau metų. Jiems aukšta kvalifikacija yra ir patiriama, ir siektina kaip pedagoginis resursas. Kokias pedagogų savybes, pačių pedagogų požiūriu, labiausiai patiria vaikai? Pedagogės mano, kad vaikai patiria aukštą kvalifikaciją, auklėtojos – dalinimąsi ekspertiškumu ir empatiškumą, autoritetiškumą – auklėtojos padėjėjos. Empatiškumas yra prioritetas pedagogėms ir auklėtojoms, o vadovėms ir pavaduotojoms (tuo būdu ir auklėtojoms metodininkėms) – dalinimasis ekspertiškumu su tėvais ir vaikais. Duomenys rodo, kad pedagoginis personalas turi svarų į vaiką orientuotų ugdymo principų suvokimą. Tuo tarpu vėl išryškėja pagalbinio personalo, taip pat ir auklėtojų padėjėjų, edukacinio cenzo problema, kai būtent šios grandies personalas labiau orientuoti į autoritetiškumą, ekspertiškumą, aukštą kvalifikaciją, o ne į empatiją, dalinimąsi ekspertiškumu su tėvais ir vaikais. Kitaip tariant, nepedagoginės grandies personalas nepakankamai suvokia esminius vaiko ugdymo demokratizavimo principus.

Montessori grupes turinčių darželių pedagogai bando suderinti gan priešingas savybes: ekspertiškumą, autoritetiškumą ir empatiškumą, dalinimąsi ekspertiškumu su tėvais ir vaikais.

3.2.3. Pedagogų savybių realizavimas

Pedagogų savybių realizavimo analizė, panašiai kaip ir misijos ir tikslų realizavimo analizė, atskleidžia dar vieną probleminę ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kokybės – žmoniškųjų išteklių - dimensiją. Duomenys rodo, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviai mano, kad formaliajai pedagogų kvalifikacijai ne tik kad skiriamas dėmesys, bet jis yra net per didelis (tai rodo neigiamas realizacijos įvertis, kas reiškia, kad pedagogų kvalifikacijos patiriama daugiau nei yra svarbu) (3.2.6pav.).

3.2.6 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų savybių realizavimo lygmuo (N=4690)

Akivaizdu, kad Lietuvos švietimo politikoje yra žmoniškųjų išteklių rengimo veiklų ir prioritetų disbalansas, kai visas dėmesys yra sukoncentruotas į formalias pedagogų kompetencijas (diplomai, atestacija ir pan.), o dėmesys neformaliųjų, kasdieninio pedagoginio darbo kompetencijų ugdymui yra menkas. Antai empatiškumas, kaip pedagogų savybė, yra mažiausiai realizuojama ugdymo praktikoje ir tai traktuotina kaip nerimą kelianti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikos, bet ir pedagogų rengimo tendencija. Pedagogų empatiškumas, o ne formalus pripažinimas, yra esminis ugdymo dalyvių patiriamas poreikis pedagogų kvalifikacijos plotmėje.

3.2.4. Valdymo patirtis

Interviu su vadovais atskleidė dar vieną, kiekybiniame tyrime nenumatytą, valdymo patirties dimensiją. Žemiau be interpretacijų pateiktos darželių vadovų atskleistos valdymo patirtys, susijusios su įstaigų veiklos reglamentavimu:

Niekas mūsų neklausia, ateitų tokie ir gaučiau baudą 500 litų (už gyvūnėlių kambarį), atėjo gaisrininkai ir sako – o, dėžutės nėra, arba gaubto nėra ant kažko – sudužo. Aš nenuėjau, nepamačiau, auklėtoja su vaikais užsiėmusi – pamiršo ateiti – žmogiška juk, tačiau bauda ir niekas

neklausia. Ateis darbo inspekcija – oi, kodėl jūs neužregistravot tos sutarties?! gink Dieve – negalėjai pamiršti! Arba pasenus forma... dabar va – formas i mokesčių inspekciją išsiuntėm – kitą dieną sužinom: pakeista forma! Iš vakaro pirkom formas, tą dieną nunešam, o ant rytojaus pakeista forma! Bėgam žiūrėt kas čia per forma. Viskas tas pats, tik viršuj vienas skaičiukas buvo du, o dabar trys. Taigi patrink, užrašyk tris - niekas nesikeičia! tai taip ir gyvenam...

Aš galiu rasti už pusę kainos, kad darbus man padarytų. Aš susitariu su žmogum ir jis man dirba. Kaip yra daromi viešieji pirkimai: tai visų kainos užkeltos ir laimi, kas pusę cento pigiau pasiūlė. Jeigu aš namuose galiu pasidaryti remontą už tūkstantį litų, tai kodėl aš už tokį patį turiu mokėti dvyliką tūkstančių? <...> Taip ir buvo, ėmėm ir pasidarėm, mūsų žmonės padarė. Kiek kainavo medžiagos, tai vonią atnaujinom, nes buvo siaubinga keturiasdešimties metų. Viskas. Tūkstantis litų tualetus normalus. O kiek aš būčiau sumokėjus pagal viešuosius pirkimus? kol sudarytų sąmatas, kol patvirtintų, kol paskaičiuotų...

Susirgo vienas žmogus, kitas sako: man nepriklauso, man mokėk daugiau, nes aš nedirbsiu, nepasakysi vaikui - pabūkit tris valandas kol aš ką surasiu, čia viskas darosi staiga, o auklėtojos sako: jeigu jūs man nemokėsit, aš neisiu ir nevaduosiu. Tarp kitko, vaduoti negalima. Yra švietimo ministro 1993 metų straipsniukas, ten galima dirbti didesniu krūviu ir už tai gauti priemoką prie atlyginimo. Dėl priemokų prie atlyginimo dabar prasidės vėjus, biudžetas nepatvirtintas, kaip tuomet mokėsi priemoką, bet kadangi nėra už ką mokėti, o auklėtojas dirba konkretų darbą, reiškia tie pinigai bus mokomi iš Sodros, o mes pasinaudosime tuo mokos fondu, tai čia tokia daina. Tai vienu žodžiu rašo, taip pagal tą straipsnį, net negalima šimtą procentu, ten kita daina, nuo 50 iki 80. Bet jūs man pasakykit logiškai - susirgus tam korpuse auklėtojai, šito korpuso auklėtoja gali tuos vaikus paimti ir žiūrėti sutinka, dabar man tuos vaikus reikia nutįsti ten, nes tas straipsnis sako, kad tuo pačiu darbo metu, vaduoti negalima. Negali mūsų pedagogas dirbti daugiau kaip 36 valandas, kai jis vaduoja po savo darbo laiko, tai nusižengiam įstatymui. Tai kaip čia padaryti dabar? Aš nežinau, tie žmonės nebuvę toj įstaigoj, ir klausimas kas tuos įstatymus leidžia? Taip yra visur, va tas ir trukdo - dabar keičiasi įstatymai labai greitai, išleido įstatymą, tik susipažinai ir iš karto poįstatyminiai aktai prasideda... tai vienu žodžiu - aš neturiu kada dirbti - man reikia juos studijuoti. Kai pradėjau dirbti vadovu, tai būdavo taip - kažkas pasikeitė - tuoj pat skambutis: pasižymėk - tas pasikeitė. Pasižymėjai ir žinai, pasitvarkei ir viskas. O dabar niekas neaišku, dabar gauni raštus, negalima sergančio vaduoti. Turi priimti naują žmogų, žmogus dirbs tris dienas. Aš kreipsiuos i darbo biržą, kol jį suformina. Iš tikrujų, kol priimam žmogų i darbą, tai yra visos dienos darbas, nes jis turi išklaudyti instrukcijas ir po jomis pasirašyti. Paskui atleisti po trijų dienų – nesąmonė! Ar mes dirbam dėl to? Aš čia vis sėdėdama ne dėl vaikų dirbu, bet dėl to, kad paruosčiau popierius kažkokiai turistinei kelionei. Gavau diplomą, atėjau popierius kilnoju,

pasiimu grietinėlę, o tas kas iš tikrųjų dirba, užpakalius valo ir nosytes valo, ir su girtais tėveliais ginčijasi, skambina man į namus aštuntą vakaro... ir sakau neatiduoti, sakau vesk pas mane. O kodėl ji turi dirbti viršvalandžius? Vaikai taip atsiranda pas mane. Skambinu visur, kur aš galiu jį priduoti? Vaikas ne kėdė - jį negalima nuvesti verkiantį ir jis dar taip nukentėjęs, ir mes būdami pedagogais galim jį nuvesti iš vienos grupės į kitą, o jeigu vaikas mažas, jis svetimo žmogaus neprisileidžia, jis tą dieną nevalgys, jam stresas kas apie tai pagalvoja? ir tas vadovas ateini, sakai: būk gerute, tu ten daugiau mažiau pažįsti nueini i tą grupę... nueik, pabūk. Gal tą prikalbėsiu, ar tą - na ar čia darbas? O kas čia laukia? visi raštai ir dar gauni tikrai tokių raštų, skubos tvarka - iki trijų valandų pateikti žinias.

Ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų skurdas veda ir prie to, kad priimama pagalba iš šalies, jos net kritiškai nebevertinant: *metodistų bažnyčia kiekvienais metais mums duoda, kiekvienam vaikui po dovanėlę. Dovanėlės vertė litais vos ne šimtas litų. Viena darbuotoja išgirdo ir klausia ar darželiui galit padėt. Taip sako, galim ir darželiam. Va toks atvejis - atvažiuoja amerikiečiai su jaunimo grupe, tie patys jaunuoliai gali daryti remontus. Klausia ką jums padėti - sakau, koridorių ruošiamės dažyti. Paskui naktį nemiegu, galvoju jie nemoka paruošti... Ne, galvoju, reikia sakyti, kad gal geriau lauko sienas - jos medinės, baisios... langai buvo aptriušę, dabar pirmas aukštas pakeistas, bet jų nesimato labai, nes užsakiau rudus - kaip mes atrodytume - pusė rudų, pusė baltų... Na ir tikrai, prisistato vienas angliškai kalbantis asmuo, nelabai aš ten ką sugebėjau paaiškinti, tačiau jis išsitraukė piniginę ir nuėjo nupirkti dažų. Vėliau atėjo penkiolika žmonių, jie tikrai lipo ant kopėčių ir viską darė. Ačiū Dievui, nenukrito... pavaišinau kaip mokėjau. Aš juos lietuviškai priėmiau, su lietuviškom staltiesėm ir nuo tada pradėjom draugauti - kiekvienais metais jie mums duoda dovanėles. Kaip iš dangaus, bet niekas to nepamatė. Ir pasakykit darželių, kur gauna dovanas? Tokių nėra. Siunčiu jiems sveikinimus Kalėdinius, religinius, įdedu lauktuvių, kai kas važiuoja į Ameriką.*

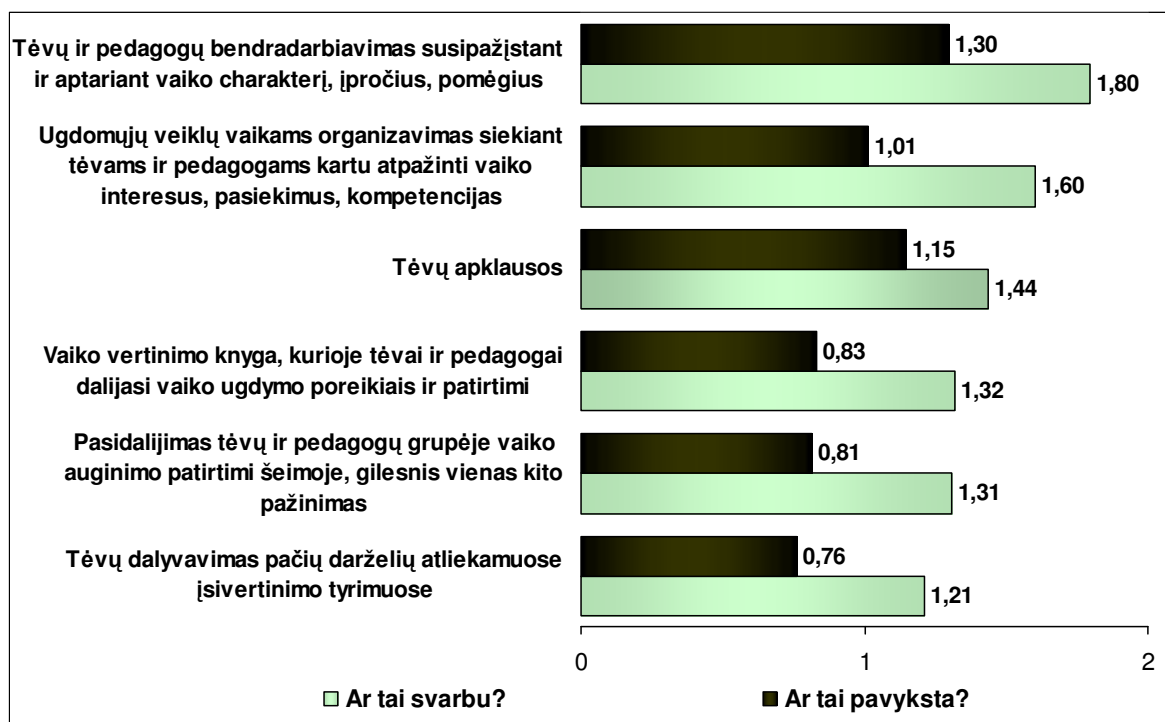
3.3. IKIMOKYKLINĖS IR PRIEŠMOKYKLINĖS ĮSTAIGOS IR TĖVŲ BENDRADARBIAVIMAS

3.3.1. Sritys ir požymių reitingai

Organizacijos ir veiklų dalyvių bendradarbiavimas taip pat yra vadybos kokybę nurodantis kintamasis. Bendradarbiavimas nurodo ir į tokias savybes, kaip valdymo demokratizavimas, santykių lygiavertiškumas, dalinimasis ekspertinėmis galiomis.

Bendradarbiavimo skalė buvo sudaryta iš 23 požymiai, kuriuos sugrupavus pagal statistinius rodiklius ir teiginių turinį, buvo išvestos trys bendradarbiavimo sritys: tėvų informavimas ir švietimas, analizė ir įsivertinimas bei bendras veiklų organizavimas ir dalyvavimas.

Analizės ir įsivertinimo sritis – tai šiuolaikinių demokratinį ugdymo modelių atspindinti sritis (3.3.1 pav.)²⁸. Tai – tėvų ir vaiko įtraukimas į vaiko pasiekimų vertinimą lygiavertiškais partneriais. Tai reiškia, kad įsivertinimas atliekamas drauge, tėvai išsako savo patirtį ir požiūrį, vaikai – savo, o pedagogai – irgi savo patirtį ir požiūrį. Visi požiūriai yra svarbūs, kartu visi nariai aptaria ne tik esamą vaiko pasiekimų būklę, tačiau sudaro tolesnį individualaus ugdymo planą²⁹.

3.3.1 pav. Analizė ir įsivertinimas (N=4690)

Toks bendradarbiavimo būdas hipotetiškai yra ypač efektyvus individualizuojant ugdymo procesą, be to, gilinant vaiko pažinimą, atskleidžiant kompleksinį jo asmenybės paveikslą, identifikuojant gebėjimų stimuliavimo kryptingumą.

Įvairiai patiriami ir traktuojami analizė ir įsivertinimas. Šiomet pirmi metai turim vertinimo lapus. Anketos didžiulės – kiekvieną kompetenciją atskirai vertinam kiekvienam vaikui individualiai. Ten

²⁸ Barcelonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose²⁸ (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime) teigiama, kad ugdymo institucijos veiklos programos turi būti reguliariai vertinamos siekiant patenkinti kintančius poreikius.

²⁹ Barcelonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose²⁹ (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime) akcentuojama, kad priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo pedagogai turi gebėti vystyti ir plėtoti pagarba grįstus santykius su tėvais, kolegomis ir kitais profesionalais, vystyti bendradarbiavimą ir partnerystę, kartu reflektuoti apie ugdymo praktiką, profesinį tobulėjimą. Priešmokyklinio ugdymo organizavimo tvarkos apraše²⁹ (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. birželio 22 d. įsakymu Nr. ĮSAK- 1180) numatoma, kad vaikų pažangą ir pasiekimus vertina priešmokyklinio ugdymo pedagogas(ai); vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, pasiekimus vertina priešmokyklinio pedagogas kartu su specialistu(ais) (specialioju pedagogu, logopedu, psichologu ir kitais specialistais), individualiai dirbusiu(ais) su vaiku; vaikų pažanga programos įgyvendinimo laikotarpiu yra vertinami nuolat, laisvai pasirenkant vertinimo būdus ir metodus; pasiekimai fiksuojami tam skirtame Vaiko pasiekimų apraše; atliekamas grupės vaikų pirminis ir galutinis pasiekimų įvertinimas, parengiant laisvos formos išvadą – rekomendacijas pradinėms klasių mokytojai.

daug tų aprašymų. Mes turim nusipirkę specialias knygas vertinimui ir mes į tas knygas dabar rašom visa tai, ką reikia rašyti. Tai juodas darbas. Ten ir tėvams yra: ko tėvai nori iš pedagogų, ką vaikai sugeba. Paskui jau pedagogų nuomonė. <...> Mes prašėm, kad parašytų ko jie iš mūsų nori. Ką vaikas moka, ko jie pageidautų, kad išmokintumėm, paruoštumėm. Tėvų pasiūlymai, pageidavimai metų pradžioje ir paskui balandžio – gegužės mėnesį. Du kartus metuose. Bet nelabai tėvai ir parašo. Kai kurie parašo vieną žodį ar sakinį. Būna ir tokių naivių tėvų parašymų, kad į klausimą „kokius filmukus mėgsta žiūrėti jūsų vaikas?“, atsako „Nekviesta meilė“, „Moterys meluoja geriau“ ... Na, aš jau, jei būčiau mama, tai nerašyčiau geriau – brūkšni padėčiau. O mūsų tėveliai kiti tai net nuotraukas įklijuoja. Labai išsamiai daugelis tėvelių parašė. 5 neparašė, 15 yra, kur tiesiog yra į ką pažiūrėti. Nuotrauktės įklijuotos, aprašyta (vienos auklėtojos interviu). Vertinu teigiamai, nes ne tik pedagogų, bet dėl tėvų, nes priverčia susimąstyti, ką vaikui gali dar papildomai duoti, tiesiog iš tos knygtės sužinai. Susirinkimuose ne visada viskas pateikiama, o knygtėse viskas atsispindi. Galima gauti tą informaciją (kitos auklėtojos interviu).

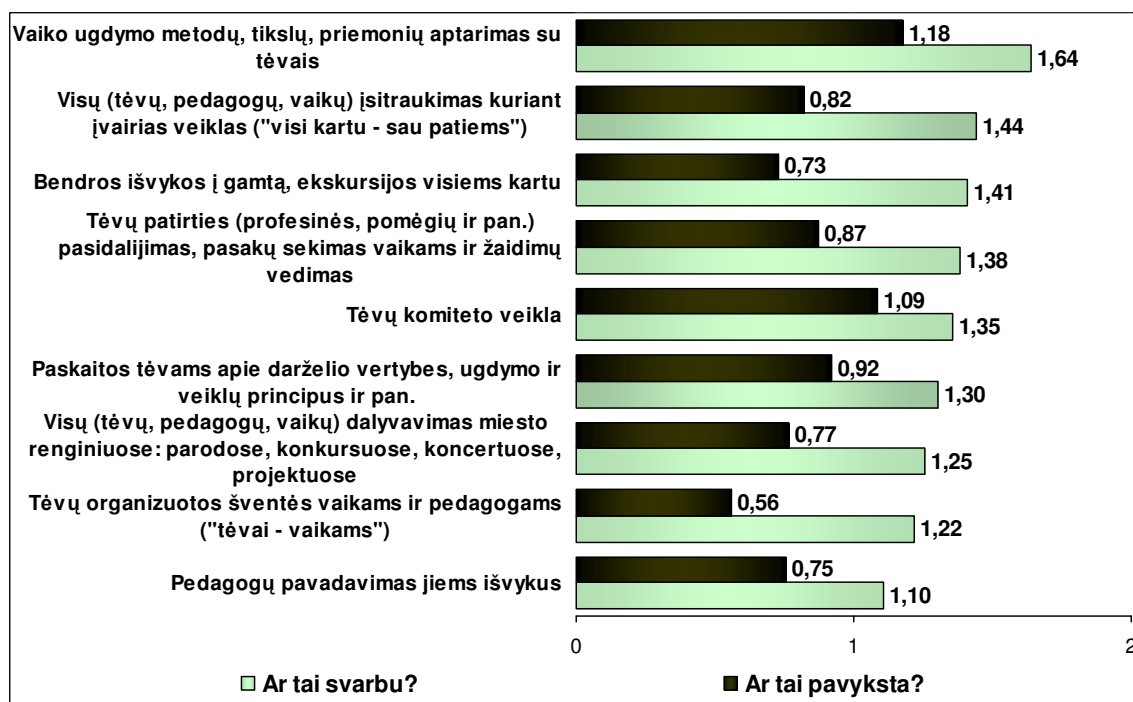
Tėvų ir pedagogų patiriamos analizės ir įsivertinimo supratimas neretai skiriasi.

Pedagogai interviu metu dalinasi analizės ir vertinimo patirtimi: *Vertinimo kriterijus peržiūri tėvai, jie aptariami su jais iš anksto. Tėvai turi duoti sutikimą. Vertinimo sistema – vertinama pagal 5 kompetencijas. Vertinant vaiką reikalingas tėvų sutikimas. Su tėvais aptariamas vaiko pokytis. Aptariama, ko jam trūksta, kur turėtų pasitempti. Pats vaikas vertinimo nemato. Nėra aptarimo su vaikais. Vertinama pagal amžiaus grupes. Jeigu vaiką vertintume garsiai prie kitų vaikų – vaiko širdį sužeistume. Rezultatų aptarimas – tėvai yra supažindinami individualiai. Pokalbis su tėvais – giri vaiką, pasakai, kad reiktų čia pasitempti, atkreipti dėmesį, skatinamas įgūdžių lavinamas namuose. <...> Toliau tai yra tyrimai, tai yra medžiagos surinkimas, tai yra susitikimai su tėvais, tai yra mūsų savo darbo įsivertinimas, kaip sakant, kuris reikalauja tam tikrų dokumentų. <...> Būtent, tiesiog mes esam pasirašę programą, ir koks jos turinys ir ką jie turėtų sugebėti, ir pagal tuos punktus vertintiname. Sakykim žaidimų veikla ir vertinama, kaip vaikas elgiasi su žaislais, ar sugeba sukurti, sceną susidėlioti, pasekti pasaką, ar jis domisi tuo žaislu... yra punktai ir pagal juos mes vertiname. Darbinė veikla - ką tas vaikas sugeba. Ar savarankiškumas, ar jis sugeba nusiplauti rankas, nusišluostyti, nusirengti, panašiai ir kaip visur. <...> Ištyrėm tiek vaikų, tiek tėvų poreikius. Į tai labai atsižvelgėme kurdami programą.*

Tėvų matymas kiek skiriasi nuo pedagogų matymo. *Tik vertinant vaiką skiriasi, kur jis darželyje - kolektyve dirba ir kur jis namuose dirba. Paskaitai, kaip vertina auklėtoja ir pačiai nesinori nuvertinti to vaiko. Ir tada galvoji, koks aš tėvas, jeigu nuvertinu savo vaiką. Auklėtoja labiau mato jo plusus ir minusus, jai vaikas daugiau atsiskleidžia per dieną. Ir tada galvoji - kam reikia to vertinimo: parašė auklėtoja ir viskas. Ir kam reikia to dvejojo vertinimo? <...> Dar ir dabar*

prisimena ji tą anglišką darželį, aš sakau kodėl? kad ten nereikia pietų eiti? <...> Jau nuo penkių metų tokia kaip mokykla yra. <...> Kas patiko mums aname darželyje – vaikas turėdavo tokią knygutę, į kurią kiekvieną savaitę arba dažniau, jeigu reikdavo, auklėtoja rašydavo kaip tam vaikui sekasi vos ne kiekvieną dieną. Tokią ataskaitą darydavo. Ir penktadienį vaikas parsineša tą knygutę namo, kad tu ramiai per savaitgalį gali paskaityti, pažiūrėti, nes surašyta viskas: ką jie veikia, ar jai buvo įdomu, ar jai buvo neįdomu. Ta knyga pastoviai būdavo. Grupėje būdavo kokia penkiolika vaikų ir auklėtojų apie tris gal. Tėveliai anketas dažnai pildo, kur klausia apie būrelius,- kokius nori lankyti - ar šokti, ar dainuoti. Pedagogai keliuose interviu kalbėdami apie vaikus, grįžusius iš užsienio (ypač iš vakarų šalių) teigė, kad jie sunkokai adaptuojasi: „tie vaikučiai tokie truputi tinginiukai, lėtesni, jei jiems ką liepi tai kol supranta, bet vėliau būna viskas tvarkoj“.

Bendras veiklų organizavimas³⁰ (3.3.2 pav.) atskleidžia kitą bendradarbiavimo sritį. Tai – vaiko ugdymo metodų ir tikslų aptarimas³¹, visų vienodas įsitraukimas kuriant įvairias veiklas ir pan.

3.3.2 pav. Bendras veiklų organizavimas ir dalyvavimas (N=4690)

Vis dėl to, tenka pripažinti, kad dalies atsakomybių perdavimas tėvams (tėvų organizuotos šventės vaikams, pedagogų pavadavimas) retai suvokiamas kaip galimas tėvų įtraukimo būdas.

³⁰ Pavyzdiniame auklėtojo pareigybės aprašyme³⁰ (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. lapkričio 11d. įsakymu Nr. ISAK-2249) viena iš išskiriamų auklėtojo funkcijų ir pareigų - inicijuoti ir/ar dalyvauti bendruose įstaigos renginiuose, projektuose ir kitose veiklose.

³¹ Priešmokyklinio ugdymo pedagogo pavyzdiniame pareigų apraše³¹ (patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. lapkričio 10 įsakymu Nr. ISAK-1581) viena iš priešmokyklinio ugdymo pedagogo funkcijų ir pareigų - supažindinti šeimą su priešmokyklinio ugdymo ypatumais, nuolat informuoti apie vaiko daromą vystymosi pažangą; skatinti tėvus dalyvauti grupės veikloje, rūpintis tėvų švietimu, pagal kompetenciją teikti jiems informaciją, konsultuoti.

Vis dėl to yra atvejų, kai pedagogas mato galimybes didesniam tėvų įsitraukimui į ugdomasias veiklas. *Tėvai nesupranta mūsų specifikos. Grupėse turėtų būti du, trys auklėtojai. Tėvai galėtų atlikti praktiką, ko patys nepatiria ir neišnaudoja. Tėvų įtraukimas per profesijas – norime parodyti kasdieninį darbą, kvieštis į veiklą. Taip tėvai pažiūrėtų, ką vaikas daro mokykloje. Kitais metais planuojam į ugdymą įtraukti. Norim tėvams parodyti kasdienį darbą. „Visi, tik ne aš“ – tėvų pozicija. Prapuola emocinis ryšys. Tėvai galėtų atlikti savaitės praktiką darželyje (iš interviu). Va rytoj bus Užgavėnių šventė, bus ir tėvų, ir blynų jie atsineša. Sporto šventėj va irgi visada yra tėvų. Prisineša patys ir tų vaisių, ir visko <...> Tiesiog iš jų pačių buvo graži iniciatyva. Jie patys pasiūlė pietų miego metu vesti užsiėmimus vaikams priešmokyklinukams. Ateidavo, apie savo profesiją pasakodavo, darbelius gamindavo. Šiomet tą patį darom. Vyksta užsiėmimai pagal jų galimybes. Viena mama ekskursiją suorganizavo. Vien tik su priešmokyklinukais. O šiaip, tai darželyje yra aktyvūs tėvai, yra įsikūrusi paramos fondo bendrija. Iš tiesų, bendrijos valdyba irgi užsiima tėvų įtraukimu į darželio veiklą, yra organizuojamos mugės, bendrijos vakarai. Šį mėnesį tokį vakarą esam numatę. Kalbos, kažkokia informacija žodžiu išsakoma ir įvairios bendruomenės ekskursijos organizuojamos, šeimų ir pedagogų išvykos. Šeštadienį, kad galėtų tėvai (iš interviu).*

Panaši kai kurių tėvų nuomonė: *Aš kai praeitame darželyje buvau, atsimenu ėjau pas vaikus. Būdavo, kad kviečia mamas, kurios turi laiko ateiti ir kad popietę praleisti su vaikais. Būdavo, kad gaminti kažką. Tai aš buvau, bet aš tada laukiausi, aš turėjau laiko. Tai nusinešiau siuvimo mašiną, parodžiau, pasigaminome ant pirštukų užsimauti lėlytes. Tai jiems buvo smagu. Labai smagu. Paskui didžiuojasi tie vaikai. Va, čia mano mama buvo. Tas įtraukimas yra teigiamas. <...> Būna ir atvirų durų dienos, gali eiti ir šiaip būna dažnai, kad gali ateiti ir būna ryto ratas kiekvienoj grupėj. Tai jau šiomet nežinau gal tris kartus buvau su vaikučiais, pats turi tėvelis dalyvauti su vaikučiais. <...> Buvo apie duoną, buvo iš karto pasakyta tema, kad va bus apie duoną, kad va ten auginimą, sodinimą, visą kitą ir ryto ratas. Ir ateini, ir įsitrauki kartu su vaikučiu, jie eina rateliu, dainuoja ir tėveliai eina kartu, ir pasakoja paskui kas ką žino. Ir mama kelia ranką, ką žino viską pasakoja, taip kaip su vaiku. Ir jiems labai smagu. <...> Gali pasiskaityti apie duoną, jei ten kažkas tokio, bet šiaip grynai iš bendro išsilavinimo: ką vaikas žino, ką tu žinai ir taip toliau. <...> Mažai ateina: trys, keturi gal kartais, du.*

Kai kurie tėvai įžiūri kiek kitas dalyvavimo bendrose veiklose galimybes. *Aš dabar paeksperimentuosiu, pavadinkim taip. Du dalykai, kurie galbūt galėtų būti, ar ne? Tai yra pedagogų tarybos posėdis ir tėvų bei auklėtojų „pedagogų tarybos“ posėdis, kur yra aptariama, o ne ateini ir pasako, koks tavo vaikas yra negeras. Ir ieškoma kartu bendro sprendimo kaip tai padaryti, kad atmosfera būtų klasėj gera. Taip pat yra tėvai, kurie labiau aktyvūs ir jie geriausiai galėtų būti mentorai. Būtų mokykloje neformaliais mentoriais ir galėtų padėti, nes aš įsivaizduoju,*

kad klasės auklėtojui, kuris turi 20 vaikų, yra sunku. Tikrai sunku. Ir dar, be to, skirtingos patirtys: auklėtoja gali būti netekėjusi, o mama, kuri turi tris vaikus, jina visai kitą patirtį turi, emocinio intelekto, gali daug pasakyti dalykų, ugdyti, jina gali būti puiki mentorė tai senai mokytai pedagogei, kuri išaugusi tik savo šeimoj, arba dabar jos neturi, patirties šito emocinio intelekto arba kitų dalykų (iš interviu).

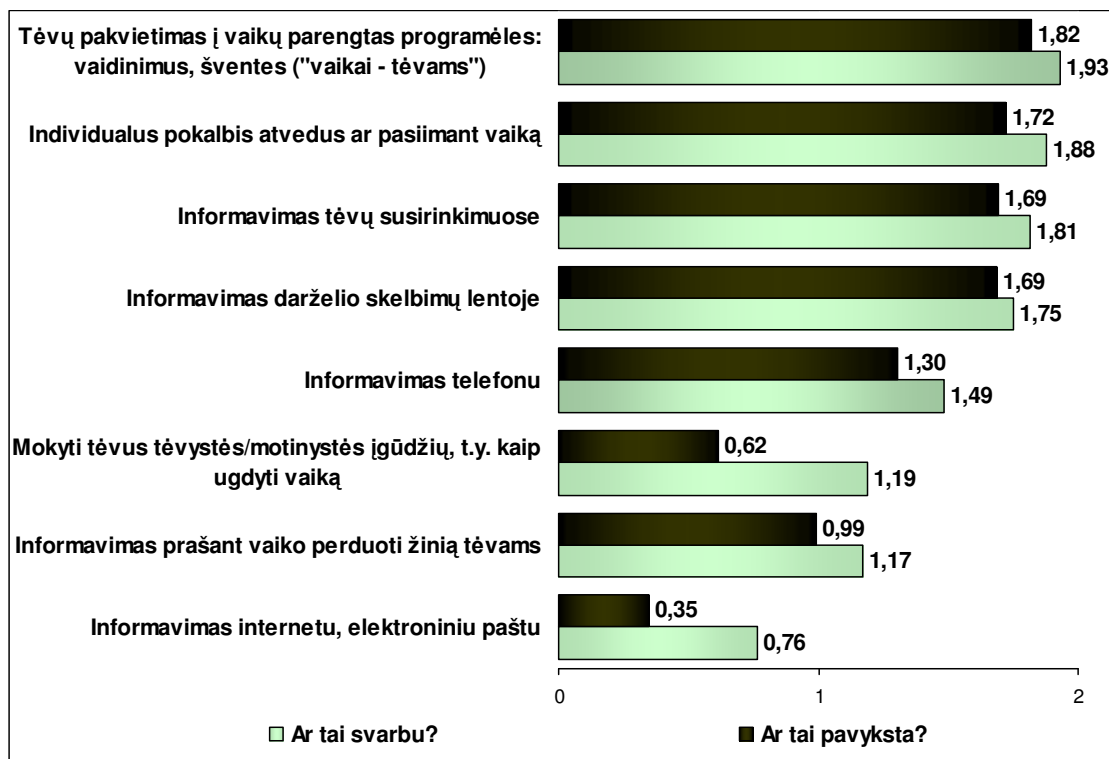
Priešmokyklinukų tėveliai vaidina jiems pasaką. Paskutinę pasaką darželyje vaidina tėvai. Tai tradicija kelis metus iš eilės. Ir gana noriai įsijungia į šį projektą - ši pedagogės patirtis parodo, kad nebe tik vaikai atlieka atsiskaitomąsias parodomąsias programėles tėvams, tačiau ir patys tėvai tampa aktyvūs dalyviai, tapdami ne žiūrovais, o dalyviais, kartu su pedagogais ir ypač – vaikais. Tėvų aktyvus dalyvavimas tokiose pat veiklose didina pačių vaikų dalyvavimo vertę.

Vis dėl to tėvai ir patys pripažįsta, kad tėvų įsitraukimas į ugdomąsias veiklas darželyje yra ribotas: Pažiūrėkit, nebe tokie tėvai susirenka, jiems įdomu, jie rūpinasi savo vaiku ir jie dalyvauja jų gyvenime, o dabar tėvams patogiu - įstūmiau pro duris, jas uždariau, manęs nekalbinkit, man nieko nereikia. Kuriems tėvam prestižo reikalas leisti į darželį ir tas mokestis, susirenka nebe tie idėjiniai tėvai, kurie rūpinasi savo vaikais, o tie kurie sugeba susimokėti.

Tėvų informavimo ir ugdymo sritis (3.3.3 pav.) daugiau grįsta informavimo priemonėmis, ne tiek švietimu. *Skambina mamos į grupės telefoną, jeigu vaikas susirgo. Yra užrašyti mūsų visų telefonai ir jei vaikas suserga gali paskambinti. Mūsų grupės turi atskirus telefonus, praneša kad neatvyks, ar, kad suserga (iš vienos auklėtojos padėjėjos interviu); Paskelbti visi telefonai, jeigu auklėtojai neprisiskambina, skambina auklytei. Yra padarytos vizitinės kortelės, geras tas bendrumo jausmas, tiek grupės požiūriu, tiek darželio požiūriu (iš vienos direktorės interviu). Tenka konstatuoti, kad vienkryptis – pedagogai tėvams – informavimas yra neretai traktuojamas kaip bendradarbiavimas ir švietimas.*

Tėvų švietimas labiau suprantamas ne kaip dalyvavimas dialoguojant ir gilinantis į vaiko ugdymo tikslus ir metodus, bet daugiau kaip tėvystės įgūdžių formavimas pedagogų iniciatyva. Akivaizdu, kad ši tėvų švietimo samprata yra pernelyg ribota: *yra lentoj parašyta: kokia šios savaitės tema, tikslai, uždaviniai, eilėraščių koki mokomės. Ir stengiamės, kad tėveliai atkreiptų dėmesį kas yra kabinama tose lentose ir, kad tėvai padėtų kažkiek vaikui. Bet kiek matėm, tai kitą kart pakabini tiesiai prieš akis ant laukųjų durų ir tai nemato. Ir grupėj turim kampą, kur šios savaitės tema – ten sukaupta literatūra, paveikslai, viskas ta tema yra. Akivaizdžiai, kad pastebėtu, kokia tos savaitės tema yra (auklėtoja); tėvų susirinkimai yra organizuojami, pokalbiai su tėvais, šiaip kiekvieną dieną. Jei iškyla kokia problema – pasakai. Rytą - vakarą susitinki (iš vienos auklėtojos interviu). Vienas šio tyrimo rezultatų ir yra išplėsta tėvų švietimo samprata numatant dialogines, o ne informacines ugdymo formas.*

Vienas interviu fiksuoja pedagogų papasakotą tėvų švietimo patirtį: *kada susirenka visos priešmokyklinio ugdymo pedagogės ir vadovai, mes tėvams suruošiam ugdymo priemonių parodą ir pristatome visas penkias kompetencijas. Kiekviena atskirai ruošiamės, pristatom kompetenciją su vaizdinėmis priemonėmis, su programom visokiom, naudojam aukščiausias technologijas, kad tėvai suprastų kaip tas asmenybės ugdymas yra vykdomas. Jiems tai yra labai skambūs žodžiai. Kas mums pedagogams atrodo suprantama, tai jiems yra labai. Mes net esame susitarusios, prieš kiekvieną konferenciją šnekam: tėvams aiškinti jų kalba. Ne pedagogiška kalba, bet taip, kad jie suprastų. Ir bandom išaiškinti, kas ta meninė kompetencija, kas komunikavimo kompetencija, bandom juos įjungti į tą veiklą, naudojam daug visokių veiklų. Žaidžiam, imituojam. Kiekvieną kompetenciją lydi praktika. Iš tos kompetencijos paimam kokias nors užduoteles ir rodom, kad jie suprastų, kaip vyksta tas ugdymas, kviečiam į veiklas. Visą laiką atvirų durų dienos yra, bet mes dabar žinom, kad į atvirų durų dienas yra sunkiau tėvelius pakviesti, tai mes vis tiek ką nors sugalvojam. Darom temines savaites. Tėvams įdomiau, nes vyksta nuo pirmadienio iki šeštadienio ir per teminę savaitę vyksta daug veiklos. Pavyzdžiui, kai buvo paskutinė, baltos spalvos karalystė, tėvai buvo įtraukiami daryti vien tai, kad būtų viskas balta, kažką su vaiku kartu pagaminti, kad įsijungtų į tą veiklą. Ir esant galimybei, sudalyvauti rytmetų ar veikloj. Po to turime jų aprašymus, pasisakymus, aišku, jie tada sako: „mes nesitikėjom, mes nesitikėjom...“.*

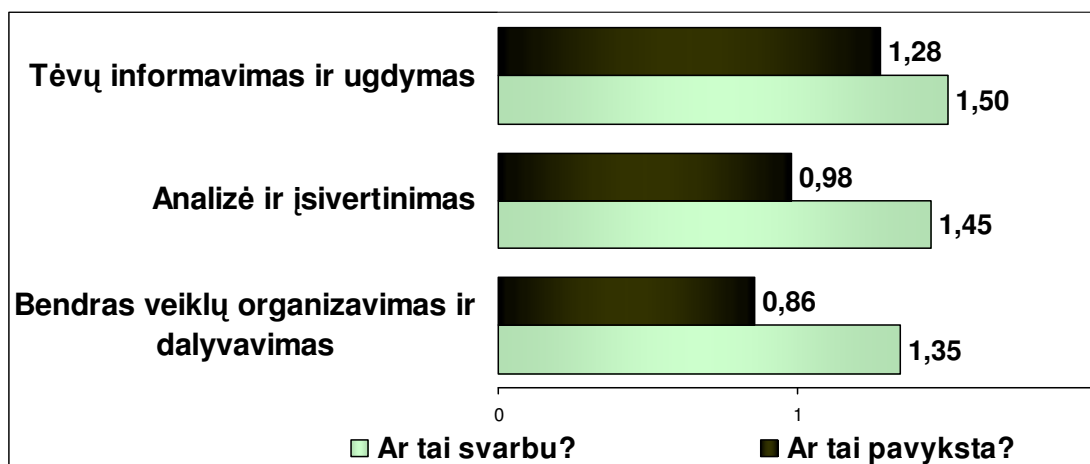
3.3.3 pav. Tėvų informavimas ir ugdymas (N=4690)

Informavimas gali būti suprastas tik kaip viena iš bendradarbiavimo formų, nenumatanti tėvų dalyvavimo. Iš tėvų interviu: *taip, be abejo, esam informuoti per stendus, tai skelbimai iškabinti,*

kur buvo panaudota, ką darželis įsigijo. Tėveliai kiekvienas žino - ateini į grupes ir rodo – žiūrėkit, nauji žaisliukai, baldeliai, yra nuolat keičiama informacija ir vaikai namuose pasakoja: „naują Barbę turim“ ar dar kokią naują mozaiką.

3.3.2. Bendradarbiavimo sričių reitingai

Svarbos ir patirties reitingo analizė parodė, kad tėvų informavimas ir švietimas yra svarbiausias bendradarbiavimo prioritetas, o taip pat ir didžiausia praktinė patirtis lyginant su kitomis bendradarbiavimo sritimis. Įdomu tai, kad patys tėvai savo informavimo ir švietimo nesuvokia nei kaip būtinybės, nei kaip esančios praktinės patirties. Būtent švietimo skyrių atstovai labiausiai problemizuoja tėvų informavimo ir švietimo dabartinę padėtį ir aktualizuoja tėvų informavimo ir švietimo prioritetą.

3.3.4 pav. Bendradarbiavimo sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį (N=4690)

Analizę ir įsivertinimą taip pat labiausiai akcentuoja švietimo skyrių atstovai: jie labiausiai kritiškai esamos padėties būklei ir labiausiai akcentuoja analizės ir įsivertinimo prioritetiškumą. Analogiškai kritiškai švietimo skyrių atstovai yra vertindami bendrų veiklų organizavimo ir dalyvavimo būklę.

Bendrų veiklų organizavimo ir dalyvavimo prioritetą labiausiai išskiria pedagogai, tuo tarpu tėvų interesas organizuoti bendras veiklas ir jose dalyvauti yra mažesnis. Tai tik patvirtina kitus duomenis, kad tėvai mažiau nei pedagogai atstovauja vaikų interesus, šiuo atveju, išitraukiant į bendras veiklas ir būnant lygiavertiškais ugdymo proceso dalyviais. Tenka pripažinti, kad bendra tėvų populiacija linkusi į vartotojišką vaikų ugdymo modelį, kai paslaugos yra užsakomos/perkamos, vaikas paliekamas kitiems dalyviams/ekspertams, o patys tėvai lieka paslaugų nuošalyje. Tėvai linkę deleguoti ekspertizę apie vaiką ir vaiko ugdymą pedagogams, patys minimaliai prisiimdami atsakomybę ir minimaliai dalyvaudami. Tą patvirtina ir tėvų nuomonės dėl pedagogų savybių. Tėvai tikisi aukštos pedagogų kvalifikacijos ir ekspertiško, ir mažiau tikisi dalinimosi ekspertišku.

Stebimas tėvų populiacijos heterogeniškumas. Antai tėvai, kurie pagal pareigas save priskiria grupei „dirbu ir sprendžiu pats vienas, be kitų žmonių“, labiau nei kiti tėvai (dirbantys darbo kolektyvuose), taip pat turintys vidurinę išsilavinimą bei nedirbantys (beje, tai gali būti viena ir ta pati grupė žmonių) mano esamu laiku jau patiriantys bendradarbiavimą su darželiais. Tokie tėvai pasitenkina dabartine šių bendradarbiavimo aspektų – tėvų informavimo ir švietimo, analizės ir įsivertinimo, bendrų veiklų organizavimo ir dalyvavimo – padėtimi. Tai galima interpretuoti dvejopai: viena vertus, tokių tėvų bendradarbiavimo lūkesčiai nėra dideli, kita vertus, savarankiškai organizuodami savo darbinės veiklas jie daugiau laiko skiria bendradarbiavimui su darželiais. Palaikytina antroji prielaida, todėl plėtotina kita prielaida, kad būtina plėtoti vadinamąsias darbo ir šeimos poreikių derinimo priemones darbo rinkoje, kurios sudaro galimybę lanksčiai organizuoti laiką tarp darbo ir šeimos poreikių. Kita vertus, yra tėvų, kurie nedirba arba dirba lanksčiu grafiku – tokie tėvai gali ne tik padėti darželiui ugdyti savo vaiką, bet ir realizuoti savo socialinius dalyvavimo ir kūrybinius poreikius.

Beje, moterys labiau nei vyrai bendradarbiavimo su darželiu veiklas laiko prioritetu. Todėl plėtotina prielaida, kad būtina siekti didesnio tėvų, ne tik mamų, įtraukimo į darželio veiklas. Kad tam būtų galima motyvuoti tėvus (vyrus), galima organizuoti ne tiek tradicines „moteriškas“ ugdymo formas (šokiai, dainavimas), o labiau „vyriškas“ – profesinė veikla, pomėgiai. Neabejotina, tėvams (vyrams) būtų įdomu pakviesti vaikus aprodyti savo darbo vietas, taip pat savo pomėgių (medžioklė, žvejyba, automobiliai ir pan.) vietas ir įpročius. Akivaizdu, kad vyrų ir moterų įtraukimo į darželių veiklas formos turi skirtis, nes pačių tėvų interesai pagal lytį gali būti skirtingi. Kad lytiškumo klausimas yra svarbus, patvirtina ir pedagogų patirtys: *mes vieną vyrą turėjom, bet jis išėjo į skyrių. Vyras irgi yra pavyzdys vaikui, jis buvo vyresniųjų grupės auklėtojas ir įnešė tokio vyriškumo. Matėsi, kad lauke, sporto salėje būdavo daugiau judresni žaidimai. Mes, kaip moterys, daugiau meniškos, tai mums sunkiau sekasi, nes tai neduota mums. Kai pas mus buvo auklėtojas - vyras, jis aktyviai bendradarbiavo su kitom auklėtojom. Ir popietinis darbas vyko: auklėtojos darydavo kūrybiškus darbus, o vyras žaisdavo krepšinį - jis paimdavo visų grupių berniukus, vykdavo estafetės, judrūs žaidimai. Ir vaikams įdomu. <...> Čia būtų galima kelti kaip problemą, nes jie šauniai darbuojasi. Direktorius vyras sako: aš išsikėliau sau uždukinį - penkiasdešimt procentų auklėtojų – vyrų. <...> Kad vyrai ateitų būtų labai laukiamas, labai svarbus faktorius, nes ne paslaptis, kad šeimose yra visaip ir vyro vaidmuo yra labai lauktinas.*

Bendrų veiklų organizavimo labiausiai tikisi daug vaikų, (tris – keturis) turintys tėvai, tuo būdu, ko gero, norėdami pasidalinti tiek vaikų ugdymo krūviu, tiek patirtimi. Beje, keturis vaikus auginantys tėvai mano ir esant tokią praktiką – jie jaučiasi labiau nei mažiau vaikų auginantys tėvai įsitraukia į bendras veiklas.

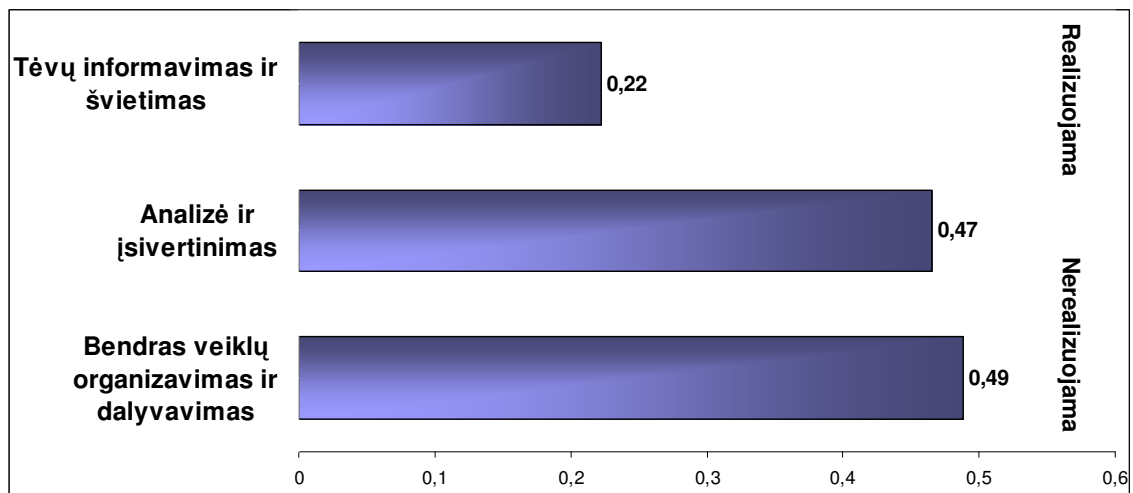
Valdorfo darželį lankančių vaikų tėvai, labiau nei kitokių darželių, ne tik bendrą veiklų organizavimą ir dalyvavimą laiko prioritetais, tačiau ir teigia tai labiausiai patiriantys. Bendrų veiklų organizavimas ir dalyvavimas mažiausiai būdingas (prioritetas ir patirtis) tradiciniams darželiams. Tuo tarpu tėvų informavimas ir švietimas labiausiai būdingi ir Valdorfo, ir tradiciniams darželiams tiek prioriteto, tiek patirties požiūriu. Čia savotiškoje informacinėje atskirtyje atsiduria Katalikų tėvų asociacijos nariai, kurie kelia savitus vaikų ugdymo tikslus ir nesijaučia nei informuojami, nei informavimas jiems yra prioritetas. Taip, ko gero, atsitinka dėl ryškaus savo religinio – edukacinio tapatumo – šie tėvai tiesiog neranda savo vietos dabartinėje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistemoje, net ir tradiciniuose katalikiškuose darželiuose. Jiems būtina sudaryti sąlygas kurti naujo tipo – sąlyginai pavadintinos „dalyvaujančios katalikybės“ - darželius Lietuvoje (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

Bendradarbiavimo visos trys formos mažiausiai patiriamos, tėvų požiūriu, mažesniuose miestuose, o labiau – didžiuosiuose. Akivaizdu, kad aprioriškas mažos vietovės bendruomeniškumas nėra bendradarbiavimo veiksnys ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigoje. Didesnis bendradarbiavimas - tėvų informavimas ir švietimas, analizė ir įsivertinimas, bendrų veiklų organizavimas ir dalyvavimas – labiau stebimas didžiuosiuose miestuose dėl to, kad, tikėtina, čia didesnis tėvų edukacijos, taip pat edukacinių aplinkų, galimybių ir edukacinių diskursų pasirinkimas.

Pedagoginis personalas aptariamąs tris bendradarbiavimo formas vertina taip pat skirtingai. Antai kasdieninį darbą su vaikais dirbantiems pedagogams (auklėtojos, auklėtojų padėjėjos) bendras veiklų organizavimas ir tėvų dalyvavimas nėra prioritetas. Ši bendradarbiavimo forma labiau aktuali darželių vadovams, taip pat specialistams. Tačiau būtent kasdieninį darbą su vaikais dirbantys pedagogai (auklėtojos, auklėtojų padėjėjos) labiausiai aktualizuoja tėvų švietimą ir informavimą, vadovams ir specialistams šios bendradarbiavimo formos nėra tiek prioritetiškos. Visas tris bendradarbiavimo formas prioritetais laiko „Montessori“ grupes turinčių darželių pedagogai, taip pat - didžiųjų miestų, apskričių centrų pedagogai bei daželių (be lopšelių ar priešmokyklinio ugdymo) pedagogai (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

3.3.3. Bendradarbiavimo realizavimas

Bendradarbiavimo požiūriu, visų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių teigimu, labiausiai realizuojamas tėvų informavimas ir švietimas (3.3.5 pav.). Vis dėl to šį teigiamą vertinimą reikia vertinti kritiškai.

3.3.5 pav. Bendradarbiavimo realizavimo lygmuo (N=4690)

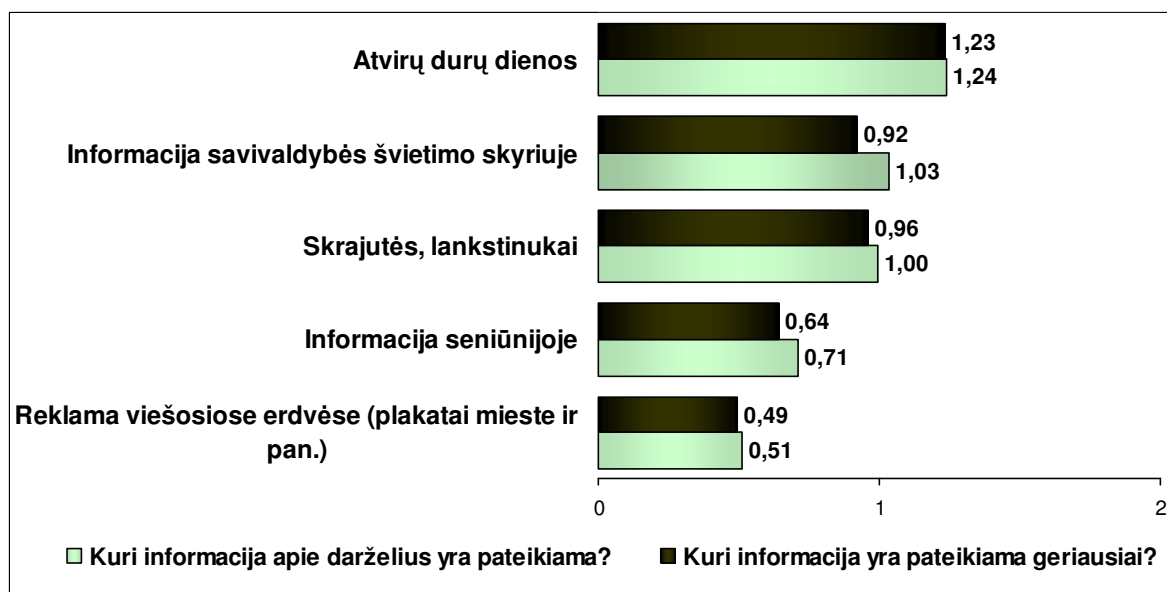
Tėvų informavimo ir švietimo srities požymiai rodo, kad tėvų švietimas yra labiausiai suprantamas kaip jų informavimas, tačiau tokioje švietimo sampratoje nėra numatoma dialogo tarp tėvų ir darželių forma. Tokios bendradarbiavimo sritys, kaip analizė ir įsivertinimas bei bendrų veiklų organizavimas, grįstos dialogiškumu ir refleksija, yra mažiausiai realizuojamos. Šiuos duomenis galima papildyti kitais tyrimu gautais duomenimis apie tai, kad tėvų suvokimas apie skirtingas ugdymo paradigmas (skirtingų ugdymo prioritetų ir metodų), jų panašumus ir skirtumus, privalumus ir trūkumus, yra labai ribotas. Akivaizdu, kad tėvų ir darželių bendradarbiavimas yra probleminė sritis, kurioje būtina iš esmės didinti dialogiškus santykius bei tėvų pedagoginį supratimą. 3.3.5 paveiksle pateikti duomenys įrodo didelį ugdymo dalyvių poreikį plėtoti dialogiškus ir dalyvavimo santykius.

3.4. INFORMACIJOS ŠALTINIAI

3.4.1. Sritis ir požymių reitingai

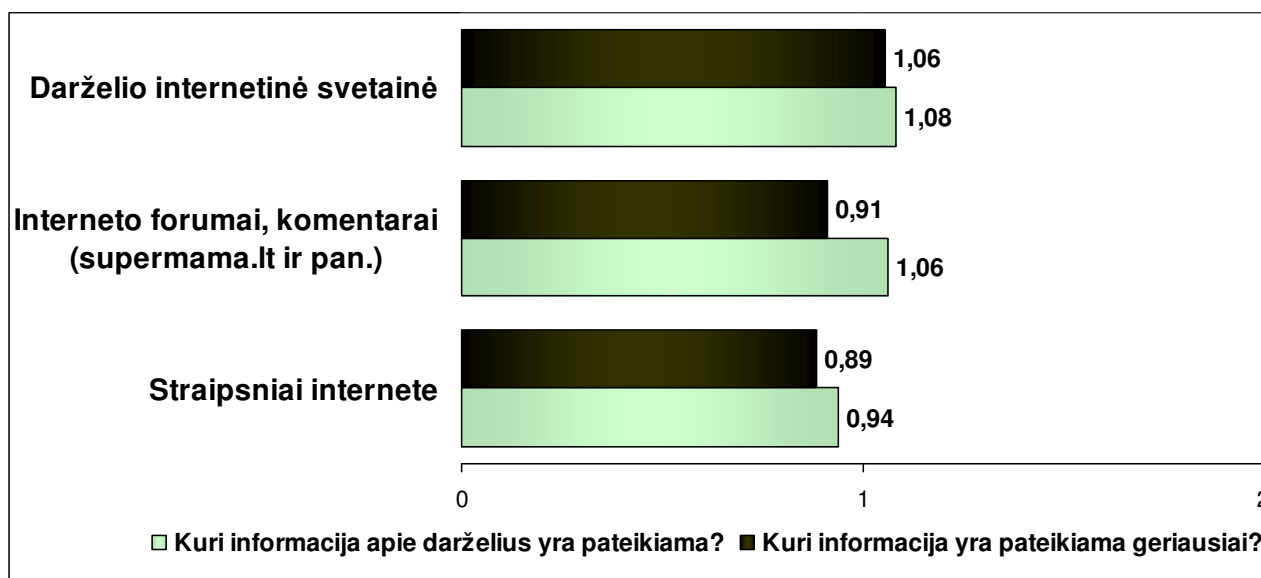
Barselonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18 d. 808-jame Ministrų Atstovų susitikime) dienos paslaugų prieinamumo vienas iš kriterijų – turi būti sudaromos sąlygos gauti informaciją apie dienos paslaugas vaikams šalyje, regione ir gyvenamojoje teritorijoje.

Atliekant duomenų analizę, išryškėjo keturios informacijos šaltinių sritys. Vieša (administracinė) erdvė nurodo į organizuotas ir institucionalizuotas informavimo veiklas ir vietas. Atvirų durų dienos, informacija savivaldybėje ir kitur yra informavimo institucionalizuoti šaltiniai (3.4.1 pav.). Įdomu tai, kad realus dalyvavimas, stebėjimas iš arti atvirų durų dienomis, respondentų laikomas efektyviausiu, nors interviu metu vienas iš tėvų išsakė kitą nuomonę: *yra atviros dienos, tik mes nelabai į jas einame*. Atvirų durų dienos įvairiomis dalyvavimo formomis yra išties plėtotinas informacinis šaltinis.

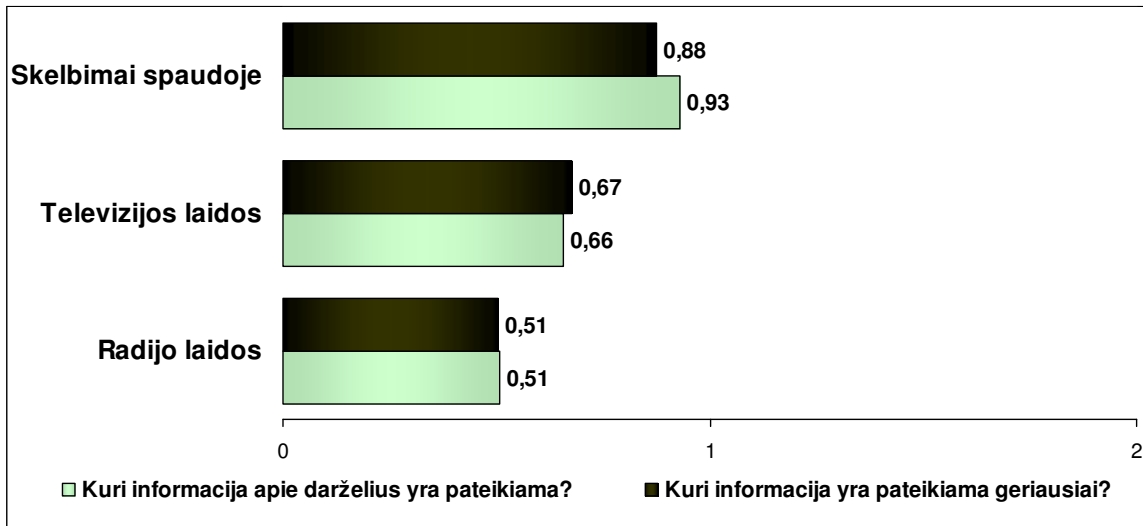
3.4.1 pav. Vieša (administracinė) erdvė (N=4690)

Interneto vaidmuo jau yra nemažas ir, neabejotinai, jis dar labiau augs. Ir darželio internetinė svetainė (formali priemonė), ir internetiniai forumai, tokie, kaip www.supermama.lt ir pan. Yra ir bus labai reikšmingi informacijos šaltiniai (3.4.2 pav.). Galima tik rekomenduoti darželių internetines svetaines dar labiau padaryti interaktyviomis, kur informacija būtų dažnai keičiama, būtų daug informacinės teorinės ir praktinės medžiagos apie vaikų ugdymą, taip pat ir užsiregistravusių tėvų forumai.

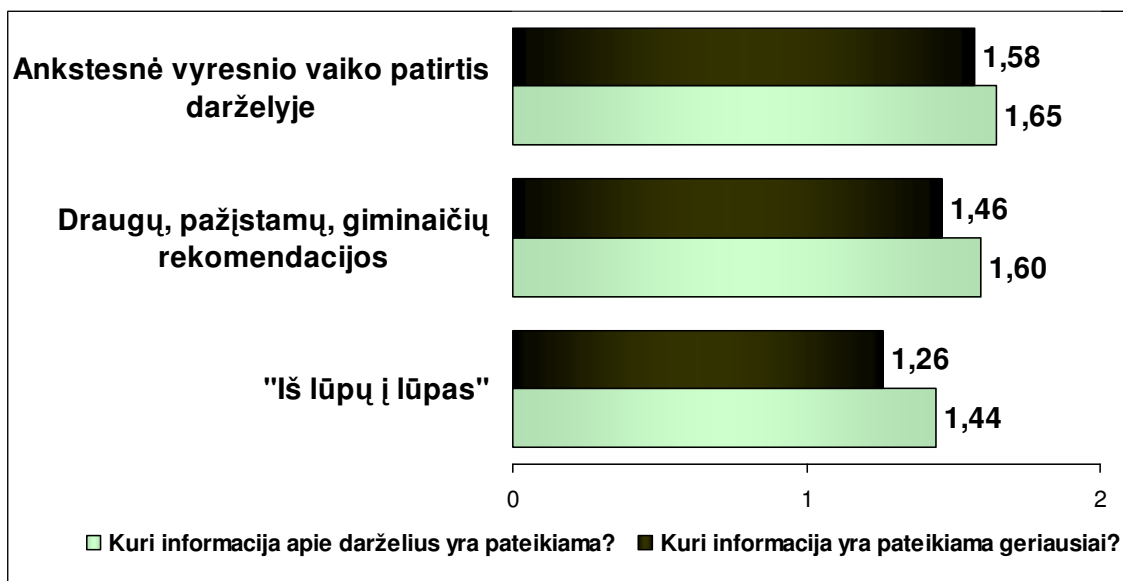
3.4.2 pav. Internetas (N=4690)

Žiniasklaida nėra labai aktualizuojama respondentų (3.4.3 pav.). Radijas, televizija, spauda nėra reikšmingi informaciniai šaltiniai, tačiau, bet kuriuo atveju, jų nevalia ignoruoti tėvams renkantis darželius ar pedagogams kuriant viešuosius ryšius.

3.4.3 pav. Informacijos šaltiniai žiniasklaidoje (N=4690)

Individuali ir kolektyvinė patirtis yra labai intensyvi savo turiniu ir prasme informavimo šaltinių sritis (3.4.4 pav.).

3.4.4 pav. Individuali ir kolektyvinė patirtis (N=4690)

Tėvai tvirtina, kad *iš pažįstamų sužinojau <...>, susitinki ir pasikalbi su drauge. Taip ir šviečiasi <...> Pradžioje pasikalbėjimas su „neformaliuoju tinklu“ <...> Man tai dar ir rekomendavo.* Pedagogai pritaria: *tėvai mus reklamuoja <...> būtent noriai į tą pusę eina, tai mes labai džiaugiamės, kai tėveliai vieni kitiems rekomenduoja.*

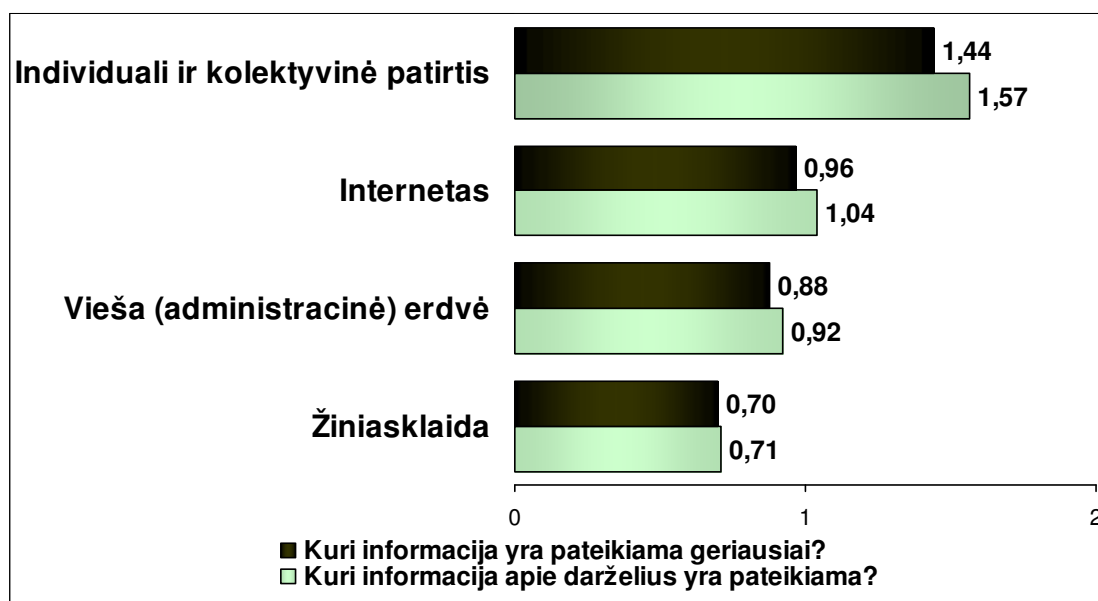
Čia susikaupia visas socialinis implicitinis (pajaustas, neoficialus) žinojimas. Socialpsichologijos požiūriu, šiuo neoficialiu, o ne oficialiu, informacijos šaltiniu tikima labiausiai. Į tai turėtų atkreipti dėmesį pedagogai, didindami savo kasdieninės veiklos atsakomybę ir aišku orientavimąsi į vaiką

orientuotą ugdymo paradigmą, nes būtent ji sudaro prielaidas iš esmės keisti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo ne tik įvaizdį, bet ir esmę.

3.4.2. Informacijos sričių reitingai

Informacijos šaltinių skalė žymi ugdymo įstaigų vieną iš prieinamumo aspektų: kaip informaciniai kanalai padeda tėvams pasirinkti vaikų ugdymo įstaigą, patekti į ją.

Labiausiai tėvų apsisprendimą dėl ugdymo įstaigos lemia individuali ir kolektyvinė patirtis, t.y. nuomonės, nuogirdos, stereotipai, konkretūs atvejai ir pan. šis informacijos kanalas visų dalyvių vienodai laikomas patikimiausiu ir dažniausiai juo remiamasi.

3.4.5 pav. Informacijos šaltinių sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį (N=4690)

Internetas (žinios, forumai) taip pat svarbus, naudojamas ir reikalingas, informacijos šaltinis. Vis dėl to svarbiu labiau jį laiko pedagogai, o tėvai – mažiau. Jiems, kaip minėta, pagrindinė informacija ateina iš neformalių savo ir kitų žmonių patirčių, neformaliais kanalais ateinančią informaciją tėvai laiko patikimiausia.

Vieša (administracinė) erdvė, o ypač žiniasklaida, vaidina sąlyginai nedidelį vaidmenį. Ir čia, vienu ir kitu atveju, pedagogai labiau nei tėvai mano, kad šie informacijos kanalai yra svarbūs ir jais naudojami. Tiesa, vieša informacinė erdvė, kaip ir žiniasklaida (TV, radijas), labiau pasitiki žemesnio išsilavinimo tėvai. Aukštesnio išsilavinimo tėvai nepasitiki oficialia ir vieša informacija (atvirų durų dienos, skrajutės, lankstinukai, informacija savivaldybės švietimo skyriuje, seniūnijoje, reklama viešosiose erdvėse (plakatai mieste ir pan.). Oficialiaja, viešojoje erdvėje esančia informacija labiausiai pasitiki į Valdorfo darželių vaikus vedantys tėvai, tuo tarpu mažiausiai ja pasitiki Katalikų tėvų asociacijos nariai.

Tuo tarpu dėl pasitikėjimo neformaliosios informacijos - individualios ir kolektyvines patirties - yra priešingai. Čia – kuo aukštesnis tėvų išsilavinimas, tuo labiau tėvai pasitiki savo ir kitų žmonių patirtimi. Į Valdorfo darželius vedantys vaikus tėvai taip pat labiau pasitiki neformaliąja informacija, nei tėvai, vedantys vaikus į kitokio tipo darželius. Iš tiesų, Valdorfo darželių vaikų tėvai labiau nei kiti tėvai naudojami įvairiais informaciniais kanalais, ieškodami ugdymo įstaigos savo vaikui. Šių tėvų domėjimasis ir informuotumas yra labai išplėtoti, nes ir pagal naudojimąsi internetu, ir žiniasklaida jie pasižymi labiau nei kiti tėvai.

Neformalia patirtimi labiausiai pasitiki vieni, be sutuoktinio, bet su tėvais, auginantys vaikus. Beje, moterys yra aktyvesnės informacijos ieškotojos, ypač pasitelkiant internetą ir neformaliąją patirtį. Mažesnių vietovių (rajoninių miestų, miestelių ir kaimų) gyventojai labai naudoja viešosios erdvės ir žiniasklaidos informacinius kanalus, tuo tarpu didžiųjų miestų gyventojai labiau pasikliauja internetu bei neformaliąja informacija – individualia ir kolektyvine patirtimi.

Didelis pasitikėjimas neformalia informacija reiškia, kad daugiausiai remiamasi ne tik žmonių pasakojimais apie vieną ar kitą darželį, vienus ar kitus jo pedagogus, tačiau remiamasi taip pat ir stereotipais. Šis tyrimu atskleistas faktas yra ženklas, kad tėvų pasirinkimai dėl vaiko darželio yra mažai pagrįsti ir racionalūs. Tik didesnis pačių tėvų susivokimas dėl vaiko ugdymo tikslų ir būdų gali padėti tėvams geriau racionalizuoti ir pagrįsti savo sprendimus. Tėvų švietimo vaidmuo apie vaikų ugdymo idealus ir metodus, jų skirtumus ir tapatumus, akivaizdus.

Tarp ikimokyklinės ir priešmokyklinės įstaigos personalo, būtent auklėtojų padėjėjos mano, kad neformali, individuali ir kolektyvinė, tėvų patirtis – yra mažiausiai svarbi tarp kitų informacinių kanalų, kai vadovai labiausiai linkę pritarti, kad neformali informacija tėvams yra labai svarbi. Tai, ko gero, susiję su tuo, kad auklėtojų padėjėjos yra nematomos darželio išorei (labiausiai tėvai mato vadovus ir pedagogus, bei kitus tėvus), jos mažiausiai yra neformalios informacijos objektas. Tačiau realiai jos vaidina svarbų vaidmenį darželio kasdieniniame gyvenime. Atskleista tendencija liudija, kad auklėtojų padėjėjos jaučia mažiausią spaudimą dėl tėvų pasirinkimų, tuo pačiu ir mažiausiai atsakomybę dėl darželio įvaizdžio tėvų akyse. Tuo tarpu vadovai neformalios informacijos reikšmę geriausiai supranta, dėl to jaučia tam tikrą tėvų nuomonės spaudimą ir, tuo pačiu, atsakomybę (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

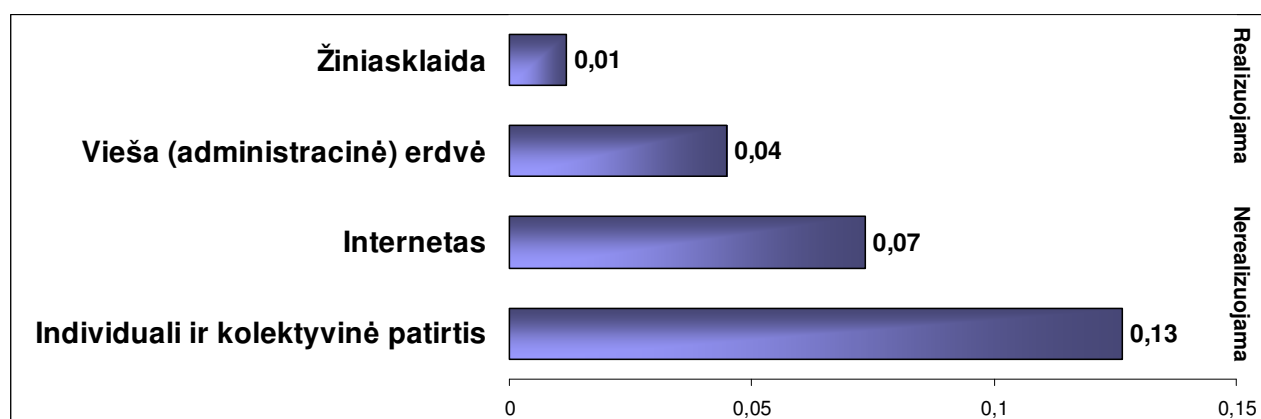
Valdorfo darželių pedagogai, kaip ir tokių darželių tėvai, labai orientuoti į įvairius informacijos kanalus, labiau nei kitų tipų darželiai, nors žiniasklaida, internetas bei vieša erdvė dar svarbesnė Montessori tipo darželių pedagogams.

Kaip ir tėvai, taip ir pedagogai mažesnėse vietovėse (rajoninių miestų, miestelių ir kaimų) labai naudojami viešosios erdvės ir žiniasklaidos informacinius kanalus, tuo tarpu didžiuosiuose

miestuose labiau pasikliaujama internetu bei neformaliąja informacija – individualia ir kolektyvine patirtimi.

3.4.3. Informacijos šaltinių realizavimas

Labiausiai realizuojamas, t.y. panaudojamas šaltinis, visų dalyvių požiūriu, yra žiniasklaida, mažiausiai – kolektyvinė ir asmeninė patirtis. Tai neprieštarauja prieš tai pateiktiems duomenimis ir interpretacijai, kad kai kurios tėvų ir pedagogų grupės ypač akcentuoja, lyginant su kitomis grupėmis, neformaliuosius informavimosi tinklus, t.y. individualią ir kolektyvinę patirtį. Dalyviai tiesiog laiko, kad individuali ir kolektyvinė patirtis kaip informacijos šaltinis dar nepakankamai išnaudotas, o tai nurodo, kad būtina didinti šitokią patirtį, dalyviai tokiai informacijai turi didelį poreikį.

3.4.6 pav. Informacijos apie darželius pateikimo realizavimo lygmuo (N=4690)

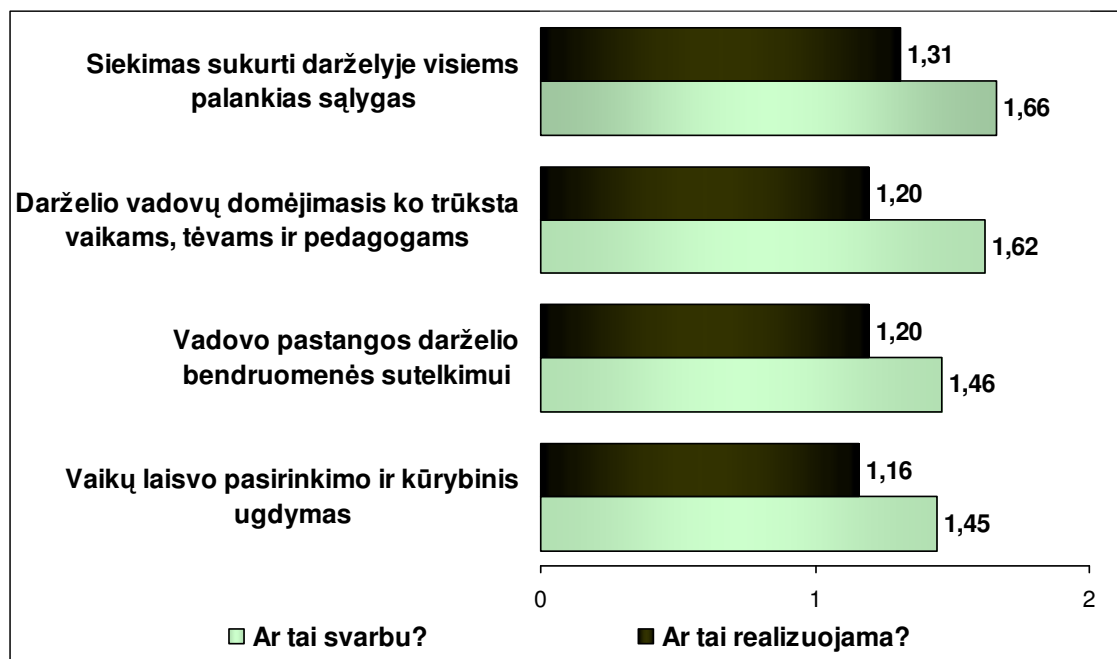
Šie duomenys patvirtina interpretaciją, kad būtina didinti tėvų dalyvavimą daželiuose kuo įvairesnės vaiko ugdymo formose. Būtent dalyvavimas užtikrintų geresnį darželio pažinimą iš vidaus, tėvai daugiau remtųsi ne stereotipais, o savo pačių patirtimi, jų nuomonės būtų pagrįstos konkrečiais praktiniais įrodymais.

3.5. IKIMOKYKLINIŲ IR PRIEŠMOKYKLINIŲ UGDYMO ĮSTAIGŲ (DARŽELIŲ) YPATYBĖS

3.5.1. Sritis ir požymių reitingai

Kaip ir kitos tyrimo objekto sritys, taip ir darželių ypatybių sritys atskleistos faktorinės ir turinio analizės būdu. Valdymo, paremto bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva, sritis atkleidžia demokratinio valdymo patirtį: į vartotojo poreikius orientuotas valdymas, bendruomenės sutelkimo pastangos, vartotojų kūrybiškumo išlaisvinimas – šie požymiai aktualizuoja demokratinio valdymo patirtį ir svarbą ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme (3.5.1 pav.). Pasiremiant į vaiką orientuoto ugdymo paradigma, tenka kiek apgailestauti, kad vaikų laisvo pasirinkimo ir kūrybinis

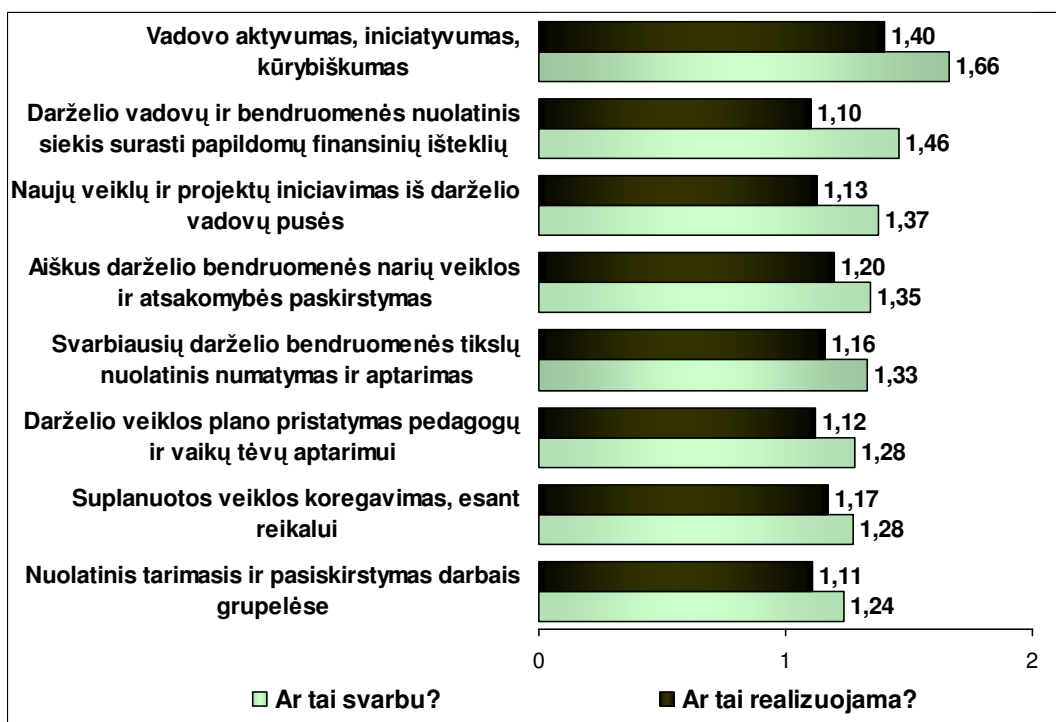
ugdymas yra mažiausiai svarbus ir mažiausiai patiriamas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje.

3.5.1 pav. Valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva (N=4690)

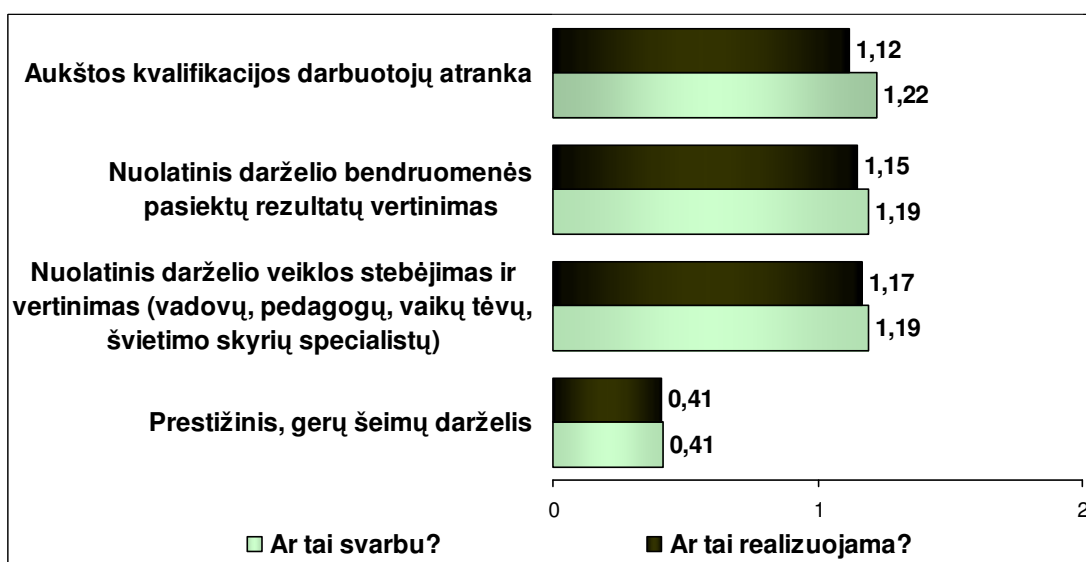
Demokratinis strateginis valdymas – kita darželių ypatybių sritis, kuri yra atskira ir svarbi renkantis darželius (visų švietimo dalyvių nuomone). Pagal demokratinio strateginio valdymo požymių rangus (3.5.2 pav.) stebime, kad vadovo iniciatyva šioje srityje yra dominuojanti. Vadovas prisiima atsakomybes, imasi veiklų, organizuoja. Vargu ar tai atspindi demokratines patirtis, daugiau tradicines hierarchines patirtis. Bendruomenės narių įtraukimas, deja, nėra esminis strateginio valdymo bruožas nei kaip prioritetas, nei kaip patirtis.

Štai kaip savo valdymo patirtį įvardija viena vadovė ir viena pedagogė: *dviem etapais tyrėme bendruomenės vidaus tarpusavio santykius, mikroklimatą. <...> Kaip žmonės vertina kas yra teigiama, kas yra taisytina, kaip žmonės jaučiasi, ar jie yra laisvi, kokio lygio yra bendruomenė. Mes pagal tą tyrimą sužinojome, jog einame į sužinojimo bendruomenę. Taigi, mūsų bendruomenė yra gan sutelkta, stipri, bet mes išvelgiame ir problemų. Mums svarbus komandinis darbas. Bet kokia problema, ar bet kokia šventė - darom būriu, labai lengvai pasiskirstom vaidmenimis, darbais. Iš pradžių mums kažkaip sunkiai sekėsi, bet pavaduotoja mus agitavo, tai dabar per visus metus draugiškai komandos dirba ir renginius organizuoja. Aišku, jei aš priklausau žiemos komandai, tai nebūtinai, kad nedalyvausiu pavasario renginiuose. Ateina kolegė, klausia - ar gali? Atsakau - taip, kodėl gi ne.*

3.5.2 pav. Demokratinis strateginis valdymas (N=4690)

3.5.3 pav. atskleidžia kitos srities – orientavimosi į pasiekimus ir pripažinimą – požymių reitingus pagal svarbą ir patirtį. Tai – į konkurencinį modelį orientuotas darželio modelis, kur pasiekimai ir pripažinimas yra pagrindiniai požymiai. Materialinio aprūpinimo prioritetai tokio tipo darželyje taip pat akcentuojami: *indų plovimo mašinas turim, kiekviena grupė turi siurblių. Šitas darželis gal iš geresnių, nes aprūpintas viskuo* (iš vienos auklėtojų padėjėjų interviu).

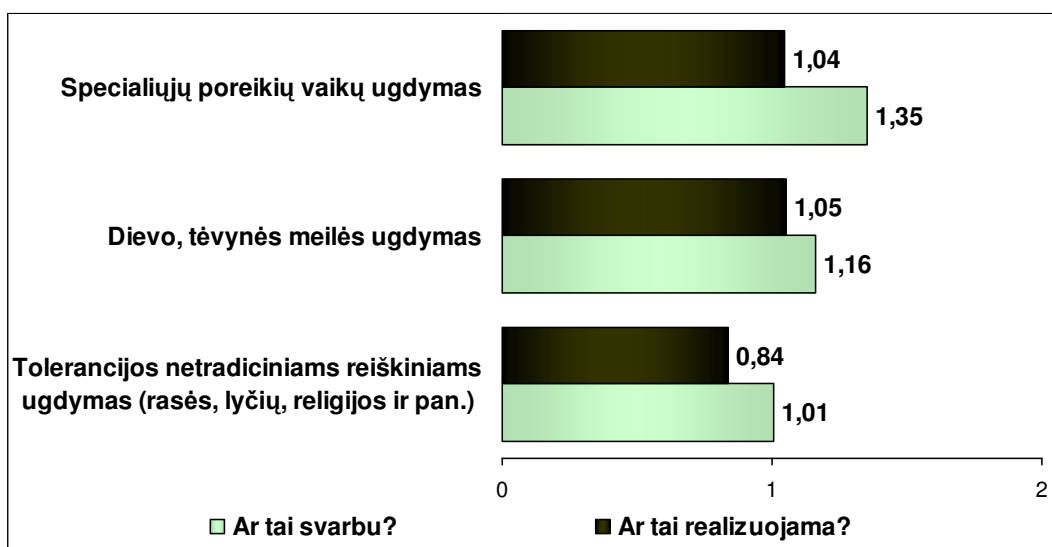

3.5.3 pav. Orientavimasis į pasiekimus ir pripažinimą (N=4690)

Šis, į pripažinimą ir pasiekimus orientuotas, modelis atspindi daugiau atgyvenusį tradicinį autoritarinio pobūdžio, o ne inovatyvų demokratinį, o ypač ne į vaiką orientuoto ugdymo modelį.

3.5.4 pav. pateikti vertybinio pasaulėžiūrinio ugdymo srities požymiai. Čia patenka silpnesniųjų vaikų ugdymas³², taip pat nacionalinės, pilietinės ir religinės vertybės. Tenka pastebėti, kad tolerancijos netradiciniams reiškiniams ugdymas, kaip pilietinis ugdymo dėmuo, nėra išreikštas nei pagal svarbą, nei pagal patirtį.

Kai kuriuose darželiuose skiriamas nemažas dėmesys tėvynės meilės ugdymui: „Lietuva, mes tavo vaikai“ čia buvo toksai konkursas, o šiemet rugsėjo mėnesį sakėm, visi susirinksim į būrį, viena diena bus skirta Lietuvai. Ateisim visi su tautiniais rūbais. Ir vaikai, kokius sugebėsime, tokius pasidarysime, kiekviena pavėsinė darysis savo stalą, kiekvienas turės savo instrumentus ir, vienu žodžiu, darysim visą dieną ratelius, dainuosim, meniu sudarysim pagal lietuvių papročius, kažką kas tinka, kažką tai tokio. Ir sakėm, visą dieną skirsim Lietuvos papročiams. <...> Pas mus toks kaip įsakymas nerašytas – vaikas negali išeiti iš darželio, neišmokęs Lietuvos himno. Nerašyta. Visi vaikai, dėl to, kad pati esu didelė Lietuvos patriotė. Ir dėl to sakau, ta mūsų šventė, dabar kai buvo, man labai patiko, kai vaikai giedojo himną. <...> Tai va, o lopšelis visas moka ir miesto himną, ir darželio himną, ir Lietuvos himną (iš direktorės interviu).

3.5.4 pav. Vertybinis – pasaulėžiūrinis ugdymas (N=4690)

Interviu būdu apklausti Katalikų tėvų asociacijos nariai vertybinį – pasaulėžiūrinį ugdymą reflektuoja ne kaip abstrakčių vertybių deklaravimą ar kaip formalių procedūrų atlikimą, o kaip bazinės žmogaus ypatybės – orumo – ugdymą: *nes, viena vertus, jeigu mes nutariame, kad pagarba vaikui, vaiko orumui yra viena iš esminių kategorijų, kurių mes tikimės vertybių, kad laikomasi. Ir*

³² Priešmokyklinio ugdymo koncepcijoje (patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1374) numatoma, kad ugdant specialiųjų poreikių vaikus, vaikų brandumo mokyklai rodikliais rekomenduojama naudotis kaip gairėmis, o ne siekiamybe. Barcelonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime) teigiama, kad siekiant užtikrinti deramą dalyvavimą ir integraciją į visuomenę, specialiųjų poreikių ir neįgaliesiems vaikams kasdienės veiklos ir programos turi būti projektuojamos bendradarbiaujant įvairių sričių specialistams.

jeigu neįmanoma išlaikyti tos pagarbos vaikui ir jo orumui didelėje grupėje, tai tuomet ir norime siekti, kad ta grupė taptų tokia, kuri būtų pajėgi užtikrinti vaiko orumą. Ir kai pradėdam kalbėti apie vaiko orumą, mano galva, mes tiesiogiai susiliečiam su tuo mūsų ideologiniu „background‘u“. Nes mums vaiko orumas yra tiesiogiai susijęs su jo gimimu, ta dieviška prigimtim. Kadangi jo didysis kūrėjas, autorius ir savininkas yra Dievas. Ir jis jį sukūrė lygiai tokį patį kaip ir mane. Ir dėl to jisai yra gerbtinas. Bet čia vėl gi - kaip humanistinė pasaulėžiūra tai išspręs, tai čia jau yra jos reikalas, bet vėl gi, aš noriu, kad mano vaikas būtų tokioj aplinkoj, kur tas jo orumas gerbiamas.

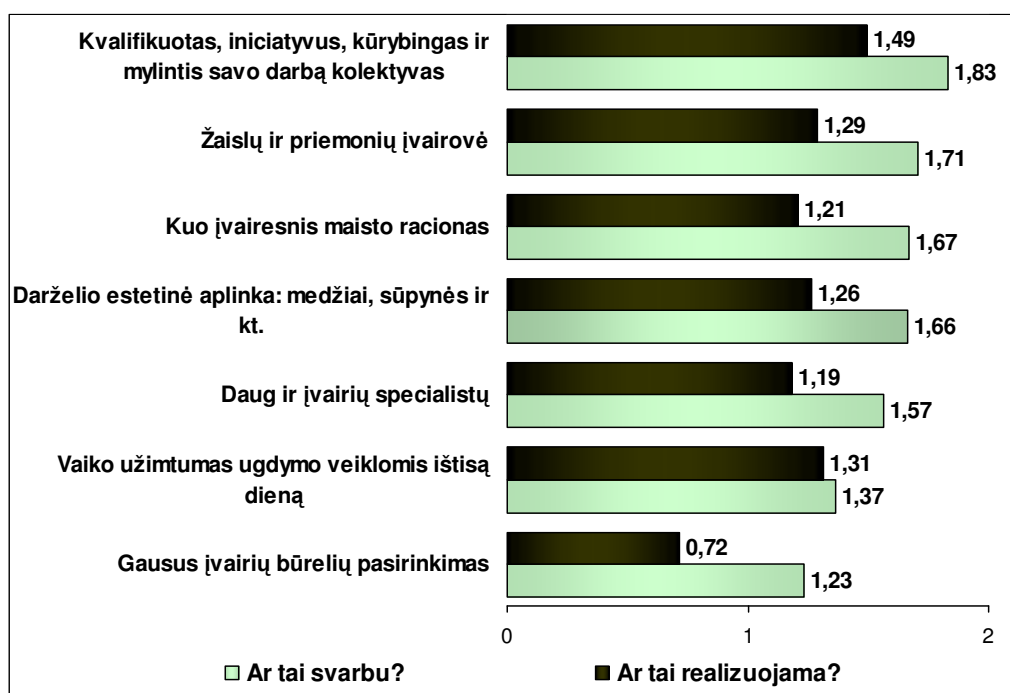
Kitokių vaikų, t.y. turinčių negalių, vaikų ugdymas taip pat yra opi, tolerancijos požiūriu, problema. Pedagogų diskursas šiuo klausimu yra ambivalentiškas: labiau argumentuojama už neįgalių vaikų atskyrimą dėl kitų netolerancijos, tačiau savo paties vaidmuo ugdant toleranciją nėra suvokiamas: *ligotas žmogus turi būti savo aplinkoje. Nesakau, kad visi ligoti, pavyzdžiui, jeigu širdį skauda – čia viena liga, o jeigu ant veido matosi, kad čia nepilnavertis žmogus, tai visai kitas reikalas. Ne, man atrodo ne. Jeigu tik vieną tokį, kur daug vaikų, galima gal pabandyti. Bet čia toks bandymas būtų, nes kadaise kai dirbau, pas mus buvo mergaitė gimusi be rankytės, tai vaikai juokėsi iš jos. <...> Prieš kelis metus pas mane grupėje berniukas buvo, kuris gimė su keturiais pirštais ant rankyčių. Jis negalėjo net šaukšto laikyti. Jis nykščio neturėjo ir jį reikėjo maitinti. Nepasakyčiau, kad man sunkiau buvo - atsisėdi ir pamaitini. Jis neturėjo saugumo jausmo. Jis, pavyzdžiui, jeigu kur nors krenta, tai ne taip kaip vaikai mėgina už kažko griebtis, pasilaikyti, o jis - rankas po savimi. Tai visą laiką tai nosis apdraskyta, tai barzda. Ir motina vis nepatenkinta. O išeiname į kiemą ir aš jį už rankos turiu vedžioti. Aš negaliu su vaikais pažaisti, nes bijai pasiūlyti judrių žaidimų jam. Jis nebuvo „mėmė“, jis buvo mėgėjas pažaisti, bet pati dėl savęs, turėjau jį saugoti, kad paskui problemų nebūtų su tėvais. <...> Vaikai scenoje visi, išskyrus neįgaliųjų grupes. Neįgalių mes nevežam, nes manom, kad tai ko gero nekorektiška, nes ne kiekvienas tėvelis norės, kad jo vaikelį matytų ten scenoj, mes turim spec. poreikių grupę (iš vienos direktorės interviu).*

Štai kaip savo patirtimi dalinasi neįgalūs vaikus į darželius vedantys tėvai: *tokie vaikai turėtų būti su kitais vaikais. Bent jau mes norėtume. Mes aplamai norėtume, kad jis gyventų normalų gyvenimą. Ir mes paprastai norėtume dalyvauti visuomenėje su visais. Dabar matai, pas mus tos integracijos tik pati pradžia. vaikai žiaurūs, jie tyčiojasi. Turėtų užaugti ta karta, kuri sutiktų, dabar nemoka priimti <...> Auklėtojos sugebėjo parodyti vaikams, kad visi ir neįgalūs, ir paprastai gali būti drauge, - per tą laiką nė karto mano neįgali dukra nesijuto atstumta. Nes mažiukai vaikai gali labai skaudžiai pasityčioti iš vaiko vežimėlyje.*

Tenka pripažinti, kad neįgalių vaikų buvimas bendroje vaikų grupėje dar retai tėra suprantamas kaip visų dalyvių (ir pedagogų, ir kitų vaikų tėvų, ir kitų vaikų) pastangos didinti savo pačių

supratimą apie neįgalių vaikų galimybes integruotoje grupėje, o taip pat siekti tokių ugdymo metodų, kurie leistų neįgaliam vaikui būti savu, o ne svetimkūniu, darželio kasdieniniame gyvenime su visais vaikais. Tai nėra vien tik darželių problema, tai naujo mąstymo iššūkis visai švietimo sistemai ir jos dalyviams, o taip pat ir visai visuomenei. Konkurencinis mąstymas, o tokį jį darželiuose fiksuoja ir šis tyrimas, nelaiko socialinio jautrumo ir silpnesnių žmonių kaip resurso, o labiau kaip našta. Būtina didinti supratimą apie tai, kad negalę turintys asmenys, taip pat ir ikimokyklinukai, gali sukurti papildomą žmoniškąją – socialinio jautrumo - vertę. Tai patvirtina kai kurių tėvų, kurių vaikų grupėje yra negalę turintis vaikas, pasakojimai: *išmokintų vaiką suvokti ir žiūrėti kaip į normalų žmogų, nes mes, suaugę, kartais nesusitvarkom su savo psichologija kai reikia įeiti į kontaktą. O juk vaikai viską pastebi pirmiausiai, tu turi reaguoti ir paaiškinti kas tai yra ir kaip tai yra. Tu gyveni juk visuomenėj, tai visokių žmonių juk yra. Čia jokios problemos nėra. Bet vėl gi, kaip reaguotų tėvai, jei su proto negalia ateitų vaikas. Nu ne gal. Gal proto jau turi užsiimti specialistai. Na, žiūrint dar, kokia ji. Ir gerai, kad vaikas mato, jis ir užuojautą ugdomi, ir supratimą, kad gyvenime gali visko atsitikti. Pasąmoningai, man atrodo, jam visa tai susiformuoja* (iš vieno tėvo interviu).

Edukacinių resursų įvairovė, kita darželio ypatybių sritis, apima požymius, kurie yra skirtingi pagal prasmę atskirai juos paėmus, bet jie pačių respondentų siejami tarpusavyje į vieną bendrą prasminį vienetą (3.5.5 pav.). Edukacinių resursų įvairovė – personalas, priemonės, aplinka, sveikata, užimtumas, atspindi respondentų tokią suvokimo dimensiją, kad ugdymo sąlygos nesusiveda tik į vieną kurį nors komponentą, bet yra įvairių komponentų visuma.

3.5.5 pav. Edukacinių resursų įvairovė (N=4690)

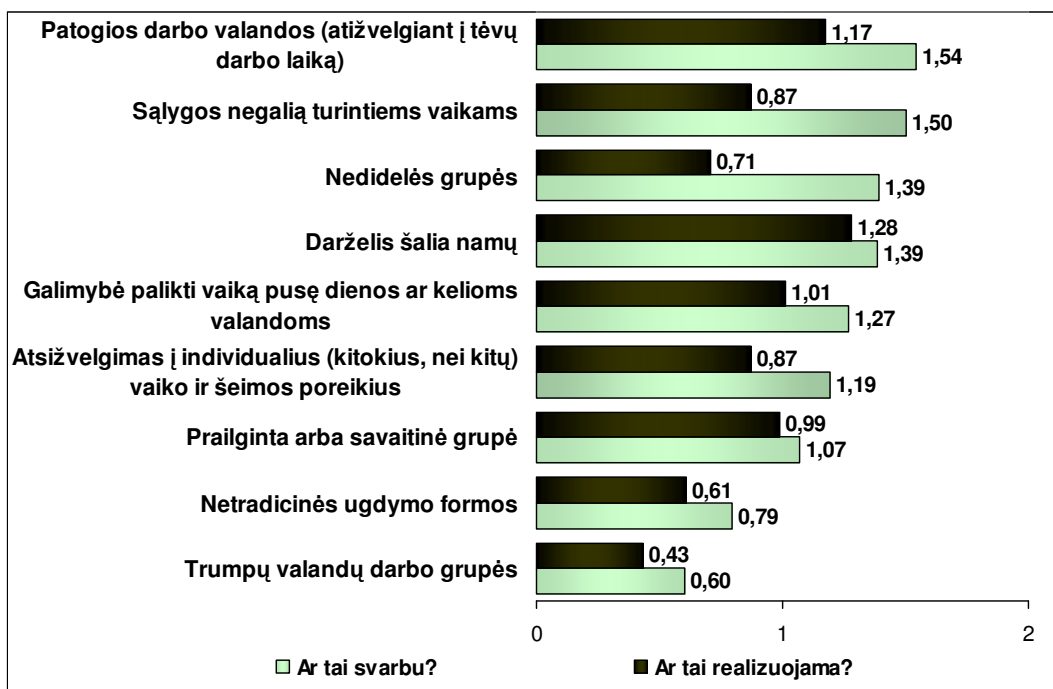
Tėvai, o taip pat ir pedagogai, dažnai labai svarbiais prioritetais laiko fizinę darželių aplinką: *viena mama žiūrėjo 5 darželius - jai svarbu, kad būtų geras estetinis vaizdas <...> Jau gal 5 metai maitinimas visiškai nesikeičia <...> Kai kas man kliūva. Grupėse tai viskas yra gerai, bet lauke, tai pavojinga, neaišku, kada kokio čerpė nuo stogelio nukris <...> Mūsų graži gamta, mes toli nuo miesto, pagrindinių gatvių, einame į miškelį pasivaikščioti <...> <...> laibai jie žiūri į naujoves: pas mus remontuoja labai grupes, tvarko. Svarbu, kad būtų gražiai išdažyta. Dabar sudėjo parketą grupėje. Vienas iš geriausių, nes labai prižiūrimas, remontuojamas. Vedėja neleidžia, kad grupės būtų netvarkingos. Manau pietiniam rajone mūsų darželis yra vienas iš geriausių.* Interviu su daugelio darželių bendruomenėmis leidžia daryti prielaidą, kad labiausiai fizinės darželių aplinkos veidą akcentuoja į konkurencinį modelių orientuoti tėvai, tuo tarpu tėvams, orientuotiems į vaiko orumo ugdymą, prioritetai yra vaiko prigimtines savybes lavinantys ugdymo metodai, lygiavertis vaiko ir pedagogo santykis.

Dar kita darželių ypatybių sritis yra lankstus prisitaikymas prie vartotojų poreikių³³ (3.5.6 pav.). Šią sritį iliustruoja vienos savivaldybės administracijos Švietimo ir kultūros departamento Švietimo ir ugdymo skyriaus specialistės patirtis inicijuojant lanksčią darbo trukmę: *kalbant apie darbo trukmės modelius, tai dabar bandymas bus. Jei pasiseks, tai yra toks Socialinių inovacijų fondas, jie daro projektą su 3 įstaigom ir tai būtų vakarinės grupės – vaiko buvimas kelias valandas vakare. Tai galbūt tas pats darželinukas, kuris nuo ryto vargsta darželyje, bet tai modelis dar ne savaitinės grupės, kur jis lieka nakvot, o būtent vakarinės grupės, kad tai ką darželis dirba pilną dieną plus dar vėlyvos kelios valandos prisideda. Du darželiai ėmėsi iniciatyvos ir sutiko dalyvauti projekte. Savivaldybės administracijos pritarimą ir politikų Sporto ir ekologijos komiteto pritarimus davė, nes lėšos nebus mūsų ir jei projekto organizatoriai tikina, kad surinko tokias norinčias šeimas, kurioms reikia tos paslaugos, tai kodėl neleisti pabandyt?*

Organizacijų lankstumo, priderinimo prie vartotojų poreikių klausimas atspindi šiuolaikinės organizacijų sociologijos nagrinėjamą tematiką apie socialinių ir ugdymo institucijų ritmų neatitikimą vartotojų ritmams.

³³ Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme³³ (nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28) numatoma, kad 1 – 6 metų vaiką namuose auginančiai šeimai teikiama švietimo pagalba Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka. Lietuvos Respublikos nutarime dėl Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos (2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270) numatoma švietimo ir mokymo sistemas pritaikyti naujiems kompetencijų reikalavimams: užtikrinti ir didinti švietimo ir mokymo patrauklumą bei atvirumą, tobulinti kokybės standartus, didinti švietimo ir mokymo galimybių pasiūlą, užtikrinti lanksčius mokymosi modelius, plėtoti mokomų asmenų mobilumo galimybes; įvairinti švietimo, mokymo ir žinių siekimo formas, lengvinti jų prieinamumą visiems tinkamai organizuojant darbą, pasitelkiant šeimos paramos tarnybas, profesinį orientavimą ir prireikus naujus išlaidų pasidalijimo būdus. Barselonos siekių pagrindu parengtose Europos Komisijos ministrų komiteto rekomendacijose³⁵ (priimtose komiteto ministrų 2002 m. rugsėjo 18-ąją 808-ajame Ministrų Atstovų susitikime) vienas iš dienos paslaugų lankstumo kriterijų – teikiamos paslaugos turi būti jautrios ir tenkinti vietines sąlygas, taikant atitinkamus metodus bei siekiant užtikrinti aukštą paslaugų kokybę.

Susiklostė tradicija, kad socialinio ir edukacinio tipo įstaigos dirba kaip tik tomis valandomis, kaip ir vartotojai. Problema tai, kad toks ritmų persidengimas ir nesusiderinimas yra laikomas normaliu ir neišvengiamu. Tačiau akivaizdu, kad institucijos ir vartotojų ritmų nesusiderinimas tampa labai rimta problema vartotojams. Antai tėvams yra patogiu atiduoti vaiką į darželius savo darbo metu, tačiau tai visiškai uždaro galimybes jiems įsijungti į vaikų ugdymo veiklas darželiuose. Neveltui šiuolaikinė organizacijų sociologija aktualizuoja organizacijų būtinybę tapti lanksčiomis ir labiau prisitaikyti prie vartotojų ritmų. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo atveju, pasidaro svarbu suderinti vaiko užimtumą tėvų darbo metu ir įtraukti tėvus į pedagogines veiklas. Šiai problemai spręsti būtinas kuo didesnis institucijos lankstumas derinant institucijos ritmiką prie tėvų ir vaikų ritmikos. Ši sritis aktualizuoja būtent lanksčios institucinės struktūros būtinybę, nurodo inovatyvios institucijos veiklos sritis.

3.5.6 pav. Lankstus prisitaikymas prie vartotojų poreikių (N=4690)

Tėvai taip įvardija lankstų ugdymo institucijų lankstaus prisitaikymo klausimą: *man tai pats patogiausias geografinė padėtimi. Pakeliui. <...> darželis dirbantis iki septynių yra labai gerai <...> kad šeštadienį dirbtų aš būčiau už. Kad šeštadienį dirbtų, būtų bendra grupė ar kaip kitaip - aš už, nes būna tokių situacijų kai veži vos ne 100 kilometrų, kad tą vaiką kažkur padėti <...> Patinka darbo valandos. Iš ryto atvesti vaiką patogiu, atsižvelgia, kad daugiausia tėvų važiuoja į darbą. Yra savaitinė grupė, gali pasiimti vėliau. Ir po darbo valandų. Yra savaitinės grupės, specialiai tiems tėvams, kurie naktinėje pamainoje dirba, ir jie gali iki trečiadienio vaikučių laikyti <...> Aš dar susidūriau su tokia problema. Mano darbas vakarinis dirbu iki aštuonių ir devynių, man geriau vaiką vesti vėliau tarkim pietums kai einu į darbą. Vaikas nebegauna veiklos, visa*

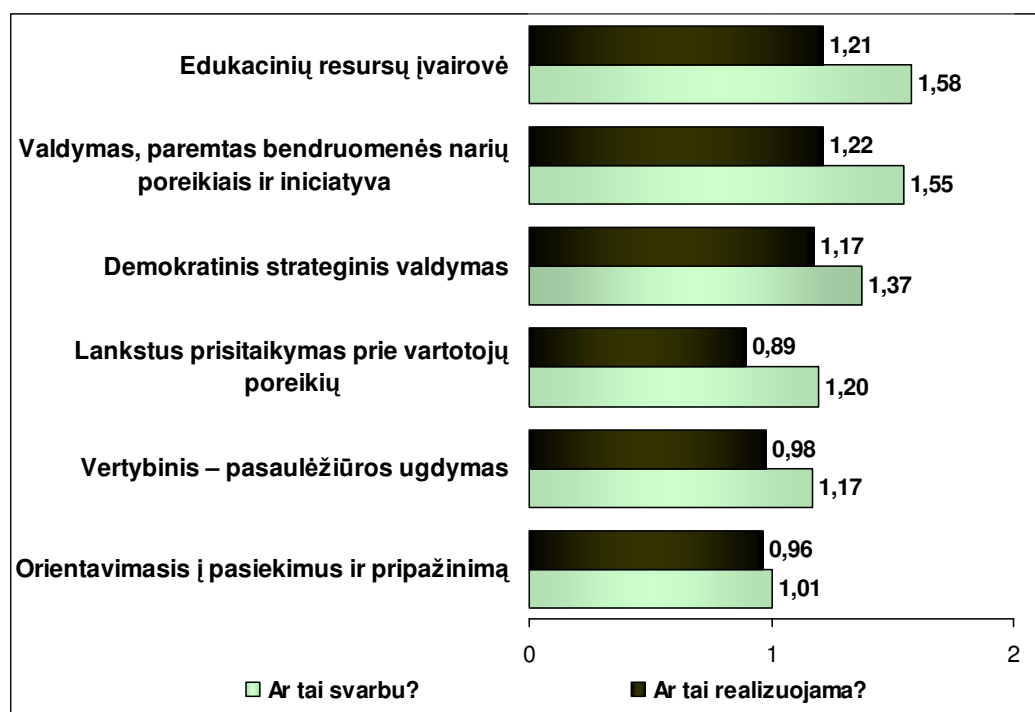
veikla pagrindinė sukoncentruota ryte, o čia pavyzdžiui yra problema. Dabar kai mažytė tai dar nieko, bet paskui ji liks nepasimokiusi, liks nepiešusi, liks kažko nepadarius, vis tiek ta veikla sudėta pagal tą režimą. <...> Susirinkimai dažniausiai būna jau po darbo, penktą.

3.5.2. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų ypatumų sričių reitingai

Darželių ypatybių skalės tikslas atskleisti, kokie organizaciniai, vadybiniai ir edukaciniai kriterijai yra svarbūs renkantis darželį.

Edukacinių resursų įvairovė svarbiausias kriterijus renkantis darželį. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad šio kriterijaus svarbą labiau pabrėžia pedagogai, nei tėvai. Akivaizdu, kad pedagogų turimas supratimas aprėpia didesnę edukacinių galimybių spektrą, nei tėvų.

Valdymas, paremtas bendruomenės narių iniciatyva ir poreikiais yra kone toks pat svarbus kriterijus renkantis darželį. Reikia atkreipti dėmesį, kad šis kriterijus, nors jį labiausiai problemizuoja (esamos situacijos požiūriu) tėvai, vis dėl to jo svarbą labiausiai nurodo pedagogai, o ypač švietimo skyrių atstovai. Vėl stebimas pedagoginio personalo atvirumas demokratinėms iniciatyvoms, tėvų dalyvavimui, tuo tarpu tėvų požiūris dėl savo įsitraukimo į darželių bendruomenes yra labiau rezervuotas, kitaip tariant, deleguojantis vaikų ugdymo ekspertškumą ir atsakomybę išimtinai pedagogams.

3.5.7 pav. Darželių ypatybių sričių reitingas pagal jų svarbą ir patirtį (N=4690)

Demokratinis strateginis valdymas, vertybinis pasaulėžiūrinis ugdymas, net lankstus prisitaikymas prie vartotojų poreikių, taip pat mažiausiai aktualus tėvams, o labiau pedagogams, labiausiai – švietimo skyrių atstovams.

Ribotą, į tradicinį suaugusiųjų dominavimo modelį orientuotą ir vartotojišką tėvų požiūrį patvirtina tai, kad tėvams labiau nei pedagogams ar švietimo skyrių darbuotojams rūpi orientavimasis į pasiekimus ir pripažinimą. Tenka dar sykį patvirtinti interpretaciją, kad tėvai patiria didžiulį nerimą dėl vaikų ateities švietimo ir visuomenės sistemose ir projektuoja konkurencinį vaikų ugdymo modelį.

Visos tyrime atskleistos darželių savybių sritys yra labiau prioritetiškos aukštą išsilavinimą turintiems tėvams. Tačiau šie tėvai laiko, kad didžiumos šių sričių jie nepatiria; patenkinti esama situacija daugiausiai yra vidurinio išsilavinimo tėvai. Būtent paslaugų srityse dirbantys tėvai labiausiai prioritetais laiko aptariamą sritis. Paslaugų srityje dirbantys tėvai turi bene didžiausią socializacijos patirtį ir suvokimą, todėl jų vertinimas gali būti laikomas ekspertiniu.

Tai reiškia, kad visas išvardintas darželių sritis galima laikyti darželių kokybės kriterijais: valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva, demokratinis strateginis valdymas, orientavimasis į pasiekimus ir pripažinimą, vertybinis – pasaulėžiūrinis ugdymas, edukacinių resursų įvairovė, lankstus prisitaikymas prie vartotojų poreikių. Vis dėl to atsargiai reikėtų vertinti tėvų nuomonę dėl orientavimosi į pripažinimą ir pasiekimus. Kiti tyrimo duomenys rodo, kad ši orientacija gali kiek prieštarauti vaiko orumo, vaiko kūrybiškumo ir asmeninio susivokimo pedagoginėms idėjoms. Tai parodo ir tėvų, skirtingų pagal savo pedagoginį idėjinį tapatumą, požiūris. Antai, valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva, vertybinis – pasaulėžiūrinis ugdymas labiausiai yra aktualūs novatoriškiems ir savo ryškų pedagoginį idėjinį tapatumą turintiems tėvams – vedantiems į Valdorfo darželius bei Katalikų tėvų asociacijos nariams. Tuo tarpu orientavimasis į pasiekimus ir pripažinimą ir edukacinių resursų įvairovė labiausiai svarbūs yra į tradicinius darželius savo vaikus vedantiems tėvams. Ši edukacinių prioritetų perskyra akivaizdžiai parodo, kaip vaiko ugdymo idealai lemia skirtingą tėvų elgseną renkantis skirtingo tipo darželius (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

Skiriasi personalo (pedagogų ir kitų darželio darbuotojų) nuomonės apie darželių ypatybes. valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva, vertybinis – pasaulėžiūrinis ugdymas, orientacija į pripažinimą ir pasiekimus yra labiausiai būdingi darželių vadovams (bei aukštesnio kvalifikacinio pedagoginio cenzo pedagogams), o orientacija į pripažinimą ir pasiekimus – taip pat ir auklėtojų padėjėjoms, kai ši ypatybė, orientacija į pripažinimą ir pasiekimus mažiausiai būdinga auklėtojoms. Beje, auklėtojų padėjėjoms mažiausiai svarbus valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva, vertybinis – pasaulėžiūrinis

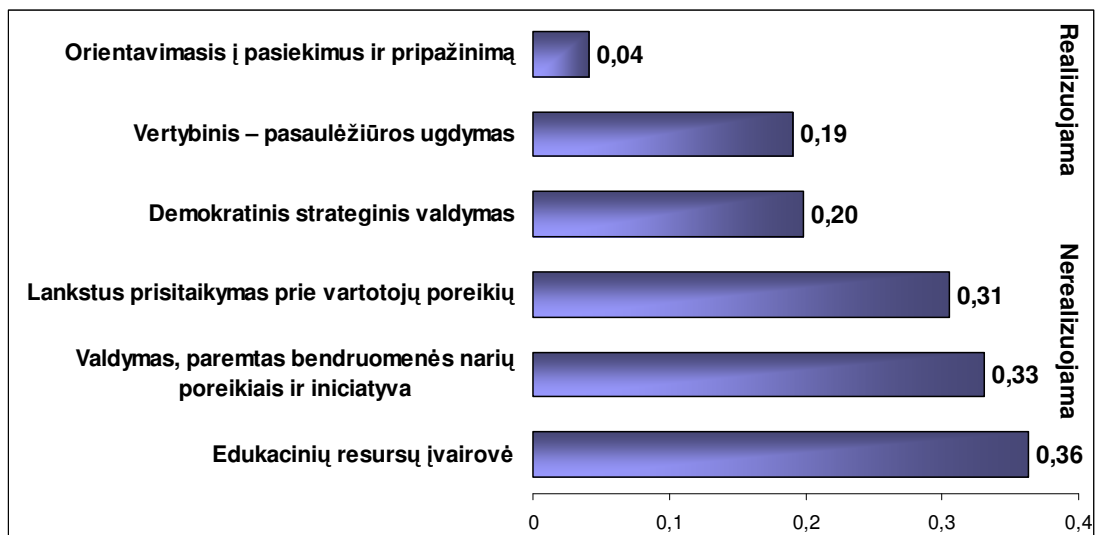
ugdymas bei edukacinių resursų įvairovė. Šie faktai apie personalo prioritetus liudija, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų vadovai yra labai orientuoti į tėvų dalyvavimą, taip pat ir į jų lūkesčių išpildymą. O tai reiškia, kad vadovai suderina demokratinio dalyvavimo ir konkurencingumo ugdymo prioritetus. Ši tendencija atspindi tam tikrą pedagogų ir tėvų turimų vaikų ugdymo prioritetų susimaišymą, t.y. derinimą kiek skirtingų pedagoginių idėjų: konkurencinio modelio (orientuoto į pasiekimus) ir orumo modelio (orientuoto į vaiko pasirinkimus). Pats savaimė šių prioritetų derinimas nėra problemiškas, problemišku jis tampa tuomet, kai jis nėra reflektuotas. Tuomet tikėtini ugdymo dalyvių nesusipratimai (dėl skirtingų ugdymo prioritetų). Šią dileminę situaciją patiria tradiciniai valstybiniai darželiai, patirdami du skirtingus spaudimus, vieną iš tėvų pusės, ugdyti vaiką konkurenciniu būdu, kitą, iš politinės pusės, ugdyti vaiką saviraiškos būdu. Auklėtojų padėjėjų atvejis vėl gi yra savitas, nes jos, užimdamos svarbią vietą kasdieninėje pedagoginėje veikloje, yra reikšmingas autoritarinio pobūdžio edukacinio poveikio veiksnys (žr. 2 priedą, Anova, $p < 0,05$).

Svarbu pažymėti, kad Montessori ir Valdorfo tipo darželių pedagogams, kaip ir tėvams, labiausiai prioritetiškos yra valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva, vertybinis – pasaulėžiūrinis ugdymas, demokratinis strateginis valdymas, prisitaikymas prie vartotojų poreikių. Tuo tarpu orientacija į pripažinimą ir pasiekimus labiausiai būdinga tradicinių darželių pedagogams.

Vien tik darželių (be lopšelių ir ikimokyklinių grupių) pedagogai yra labiau orientuoti į demokratines darželių valdymo sritis, ir mažiau – į konkurencinį ugdymą. Tuo tarpu lopšelio – darželio pedagogai mažiausiai orientuoti į demokratines valdymo sritis, o labiau (kaip ir darželiai – mokyklos) – į konkurencinį ugdymą.

3.5.3. Ikimokyklinių ir priešmokyklinių ugdymo (darželių) įstaigų ypatybių realizavimas

Darželių ypatybių realizavimo indeksas, kaip ir misijos ir tikslų realizavimo indeksas, atskleidžia konkurencinę – į pasiekimus ir pripažinimą – orientuotą ugdymo dvasią Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Orientavimasis į pasiekimus ir pripažinimą yra labiausiai realizuojama ypatybė iš visų darželio ypatybių (3.5.8 pav.).

3.5.8 pav. Darželių ypatybių realizavimo lygmuo (N=4690)

Kitos ypatybės, kaip demokratinis strateginis valdymas, lankstus prisitaikymas prie vartotojų poreikių, valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva, edukacinių resursų įvairovė yra ženkliai mažiau realizuojami ugdymo praktikoje ir, tuo pačiu, apibrėžia esminius ugdymo dalyvių poreikius plėtoti šias kryptis. Akivaizdu, kad būtina mažinti konkurencinio ugdymo prioritetus ir didinti demokratinio ugdymo prioritetus. Tai pasiekama per demokratinio valdymo formas: kurti darželių strategijas pasitelkiant visus ugdymo dalyvius (ir vaikus, ir jų tėvus); įstaigai ieškoti galimybių instituciškai prisiderinti prie tėvų darbo ritmo ir keisti savo ritmą atveriant kelius didesniai tėvų įsitraukimui į darželio valdymą; plėtoti tėvų ir vaikų iniciatyvas; didinti edukacinių resursų įvairovę pasiūlant įvairiausio tipo edukacines paslaugas ir galimybes.

3.6. IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO SRIČIŲ TARPUSAVIO RYŠIAI

Visų faktorių tarpusavio koreliacinė analizė (Spearman metodas) atlikta siekiant geriau atskleisti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos ypatumus ugdymo paradigmu (pedagoginės misijos ir tikslų) aspektais. Koreliacinė analizė leidžia ne tik nustatyti nagrinėjamų sričių tarpusavio ryšius, bet ir interpretaciniu būdu atskleisti įvairias praktikai svarbias (klausimyne suformuluota klausimu „kas svarbu?“) ir realiai taikomas (klausimyne suformuluota klausimu „ar patiriate?“) vadybines – edukacines strategijas. Kitaip tariant, koreliacinė analizė leidžia nustatyti, kokios nagrinėjamos sritys yra susijusios, viena kitą palaiko ir stiprina, o kokios – prieštarauja viena kitai.

3.6.1. lentelė parodo, kokios ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sritys ugdymo dalyvių susiejamos tarpusavyje esamos būklės požiūriu. Paradigminis susimaišymas yra ypač ryškus žvelgiant į esamą ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo būklę. Dalyviai susieja tokius priešingus dalykus, kaip drausmę, tvarką ir paklusnumą su vaiko savarankišku apsisprendimu ir individualiu unikalumu, asmeniniu susivokimu ir refleksija, kūrybišku ir refleksyviu dalyvavimu.

Kitaip tariant, ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme yra bandoma derinti autoritarinį ugdymo modelį su į vaiką orientuotu ugdymo modeliu. Šis akivaizdus konceptualus prieštaravimas neabejotinai turi neigiamas pasekmes ugdymo praktikai, kai autoritariniais (drausmės, paklusnumo ir tvarkos) argumentais yra siekiama ugdyti vaiko orumą, unikalumą, kūrybiškumą ir atsakomybę. Toks prieštaravimas dėl ugdymo tikslų ir priemonių yra netoleruotinas ir, norint jo išvengti, būtina didinti tėvų ir pedagogų susivokimą dėl ugdymo koncepcijų skirtingumo, taip pat didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo formų ir pasirinkimų įvairovę.

Stebima ir kita prieštaravimą atspindinti tendencija, kai autoritarinio pobūdžio pedagogų ekspertiskumas ir autoritetiskumas (kai jie vieni, be tėvų ir vaikų, yra ugdymo ekspertai), susijęs su pedagogų aukšta kvalifikacija, yra derinami su tokiais demokratinio – humanistinio valdymo elementais, kaip pedagogų empatiskumas, dalinimasis ekspertiskumu, analizė ir įsivertinimas. Neabejotinai ugdymo dalyviai patiria vidinius arba konceptualius prieštaravimus, kai vienu metu ekspertizė deleguojama pedagogams ir ekspertizė dalinamasi kuriant empatišką atmosferą. Vienu metu patiriant ir autoritarinio pobūdžio, ir demokratinio – humanistinio pobūdžio stimulus, pedagoginis veiksmas tampa prieštaraujantis ir nesuprantamas. Būtina išėiti iš šio konceptualaus ir praktinio prieštaravimo ir didinti tiek pedagogų, tiek tėvų susivokimą ugdymo prioritetų bei metodų požiūriu.

3.6.2 lentelė parodo, kokios vienos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sritys siejasi su kitomis pagal svarbą, kurią joms priskiria visi respondentai. Antai dalijimasis ekspertiskumu glaudžiai siejasi su analize ir įsivertinimu, bendru veiklų organizavimu ir dalyvavimu. Šis statistinis ryšys akivaizdžiai įrodo, kaip svarbu pedagogui, vaikui ir jo tėvams kartu analizuoti vaiko ugdymo situacijas, kartu aptarti vaiko ugdymo savitumus, siekius ir problemas. Analizavimas kartu visiems drauge (pedagogai, tėvai, vaikai) sudarytų esmines prielaidas dalintis ekspertizė, t.y. ekspertines galias sutelkti ne vien į pedagogo, bet į tėvų ir pačių vaikų rankas. Toks ekspertizės galių dalinimasis analizuojant konkretaus vaiko atvejus ir įsivertinant tiesiogiai reiškia, kad auga tėvų ir vaikų dalyvavimas, tuo pačiu ir įsitraukimas į pedagoginę veiklą, ir, kadangi priimami sprendimai, atsakomybę. Tokiu būdu šeima įsijungtų į pagalbą pedagogui. Šeima dalintųsi informacija apie vaiką iš savo, šeimos, pusės, pedagogai – iš institucinės pusės. Taip pedagogai, tėvai ir vaikai praplėstų savo žinias apie vaiką. Vaikas, dalyvaudamas analizės ir įsivertinimo procesuose, augintų sąmoningumą apie savo veiklą, taip pat supratimą, kad jis yra svarbus, jo veiksmai yra stebimi, aptariami, girdima jo paties nuomonė. Bendros veiklos, bendra kūryba, dalyvavimas įvairiausių ugdymo etapuose – yra esminė tėvų švietimo forma. Suprantama, dažniausiai tėvai dirba dienos metu ir neturi galimybės įsijungti į kasdienes darželių veiklas. Tačiau tėvai gali įsitraukti organizuodami, kurdami svarbius įvykius (šventes, išvykas), kurdami kartu su vaikais,

analizuodami ir įvertindami su pedagogais jų vaikų situacijas. Ši prielaida suponuoja mintį, kad būtina permąstyti darželių darbo laiką ir grafikus, galbūt yra įmanomi kiti darbo grafikai, nes šiandieninis grafikas reiškia, kad tėvų ir vaikų ugdymo įstaigų ritmai visiškai persidengia ir nesudaro prielaidų bendroms veikloms. Turi būti rasta išeitis sudarant lankstesnius darželių darbo grafikus, kad suartinti tėvų darbo ir vaikų ugdymo grafikus. Nepaisant sudėtingumo organizuoti bendras veiklas ir jose dalyvauti, verta ieškoti išeičių, nes būtent ši sritis – bendros veiklos – respondentų yra siejamos, kaip rodo koreliacinė analizė, su valdymu, paremtu bendruomenės narių poreikiais bei iniciatyva, bei demokratiniu strateginiu valdymu. Dar kitaip tariant, ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų valdymo demokratizavimas tiesiogiai siejamas su kuo didesniu bendruomenės įtraukimu, vadinasi, ir lanksčiomis darbo grafiko formomis.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviai svarbos požiūriu susieja tokius vaiko orumo ugdymo komponentus, kaip vaiko savarankiškas apsisprendimas ir unikalus individualumas su asmeniniu susivokimu ir refleksija, kūrybišku ir refleksyviu dalyvavimu, bei dalinimusi ekspertiškumu. Tai akivaizdžiai atskleidžia orumo dimensiją, grįstą ne paklusnumu, tvarka ir drausme, bet didesniu visų dalyvių bendru dalyvavimu, bendromis veiklomis.

Valdymas, paremtas bendromis veiklomis ir bendruomenės iniciatyva, glaudžiai siejasi su vertybiniu – pasaulėžiūriniu ugdymu, edukacinių resursų įvairove, lanksčiu prisitaikymu prie vartotojų poreikių. Tai – dar viena prioritetinga valdymo sritis, nurodanti, kad būtina siekti kuo didesnio dalyvavimo, institucinio lankstumo ir pasaulėžiūrinio ugdymo, taip didinant edukacinės aplinkos demokratiškumą. Vienas elementas yra glaudžiai susijęs su kitu, negalimas valdymo demokratiškumas be institucinio lankstumo ar didesnio dalyvavimo. Edukacinių resursų įvairovė glaudžiai siejasi su lanksčiu prisitaikymu prie vartotojų poreikių. Ši tendencija nurodo, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistemoje būtina siekti kuo didesnio įvairoviškumo, kad tėvai turėtų ne tik ženkliai didesnes galimybes rinktis, bet ir geriau susivoktų apie vaikų ugdymo paradigmas – prioritetų ir metodų – įvairovę. Didesnis tėvų susivokimas apie ugdymo įvairoviškumą praplėstų ir tų pačių tėvų susivokimą apie kitus, ne tik konkurencinius, vaikų ugdymo tikslus. Ugdymo paslaugų įvairovė yra esminė tėvų švietimo – edukacinio susivokimo – priemonė.

Išimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sričių tarpusavio ryšiai pagal patirtį (N=4690)

3.6.1 lentelė

r<0,34	ryšys silpnas	r<0,49	ryšys stiprus	r>0,50	ryšys labai stiprus
--------	---------------	--------	---------------	--------	---------------------

Sritis (faktoriai)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1 Drausmė, tvarka, paklusnumas	1,00	0,52	0,46	0,57	0,50	0,53	0,61	0,40	0,44	0,37	0,48	0,41	0,39	0,35	0,38	0,21	0,14	0,12	0,07	0,35	0,36	0,32	0,27	0,37	0,27
2 Konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai		1,00	0,45	0,59	0,37	0,57	0,60	0,34	0,44	0,30	0,43	0,39	0,43	0,43	0,40	0,27	0,18	0,20	0,09	0,33	0,37	0,37	0,30	0,35	0,34
3 Bendruomeniškumas ir soc. jautrumas			1,00	0,61	0,36	0,47	0,51	0,32	0,41	0,23	0,38	0,37	0,40	0,36	0,34	0,26	0,15	0,18	0,07	0,35	0,37	0,30	0,33	0,32	0,28
4 Savarankiškumas apsisprendimas ir individualus unikalumas				1,00	0,50	0,68	0,73	0,41	0,57	0,32	0,51	0,51	0,52	0,47	0,42	0,33	0,19	0,23	0,10	0,46	0,50	0,41	0,41	0,43	0,36
5 Meninis-kūrybinis dalyvavimas					1,00	0,41	0,53	0,30	0,40	0,29	0,39	0,34	0,35	0,32	0,32	0,16	0,10	0,09	0,08	0,31	0,33	0,28	0,25	0,33	0,24
6 Asmeninis susivokimas ir refleksija						1,00	0,70	0,46	0,55	0,31	0,48	0,49	0,50	0,49	0,42	0,29	0,18	0,19	0,08	0,42	0,44	0,39	0,35	0,41	0,37
7 Kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas							1,00	0,41	0,58	0,33	0,50	0,49	0,54	0,51	0,45	0,33	0,19	0,22	0,08	0,45	0,51	0,42	0,39	0,43	0,37
8 Kūno sveikata								1,00	0,38	0,28	0,40	0,36	0,35	0,34	0,32	0,17	0,11	0,11	0,09	0,35	0,32	0,28	0,24	0,38	0,29
9 Dalinimasis ekspertiškumu su vaiku, tėvais kitais pedagogais									1,00	0,50	0,70	0,67	0,58	0,55	0,54	0,30	0,16	0,19	0,13	0,51	0,53	0,47	0,42	0,51	0,44
10 Aukšta kvalifikacija										1,00	0,57	0,44	0,34	0,31	0,36	0,12	0,11	0,06	0,11	0,34	0,31	0,34	0,25	0,40	0,29
11 Ekspertiškumas ir autoritetiškumas											1,00	0,69	0,51	0,46	0,49	0,20	0,12	0,12	0,13	0,46	0,44	0,42	0,37	0,51	0,38
12 Empatiškumas												1,00	0,47	0,44	0,45	0,24	0,13	0,15	0,11	0,43	0,42	0,37	0,34	0,46	0,34
13 Analizė ir įsivertinimas													1,00	0,78	0,60	0,38	0,23	0,27	0,12	0,53	0,59	0,51	0,41	0,52	0,45
14 Bendras veiklų organizavimas ir dalyvavimas														1,00	0,60	0,40	0,22	0,29	0,11	0,50	0,55	0,50	0,39	0,51	0,46
15 Tėvų informavimas ir švietimas															1,00	0,32	0,23	0,23	0,16	0,45	0,46	0,41	0,34	0,47	0,41
16 Vieša (administracinė) erdvė																1,00	0,40	0,54	0,14	0,36	0,44	0,36	0,30	0,31	0,30
17 Internetas																	1,00	0,39	0,08	0,23	0,27	0,24	0,17	0,21	0,19
18 Žiniasklaida																		1,00	0,07	0,21	0,26	0,24	0,20	0,17	0,19
19 Individuali ir kolektyvinė patirtis																			1,00	0,11	0,09	0,11	0,12	0,15	0,13
20 Valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva																				1,00	0,79	0,65	0,54	0,65	0,55
21 Demokratinis strateginis valdymas																					1,00	0,67	0,54	0,60	0,52
22 Orientavimasis į pasiekimus ir pripažinimą																						1,00	0,47	0,55	0,50
23 Vertybinis – pasaulėžiūros ugdymas																							1,00	0,46	0,49
24 Edukacinių resursų įvairovė																								1,00	0,62
25 Lankstus prisitaikymas prie vartotojų poreikių																									1,00

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sričių tarpusavio ryšiai pagal svarbą (N=4690)

3.6.2 lentelė

r<0,34	ryšys silpnas	r<0,49	ryšys stiprus	r>0,50	ryšys labai stiprus
--------	---------------	--------	---------------	--------	---------------------

Sritis (faktorai)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1 Drausmė, tvarka, paklusnumas	1,00	0,46	0,21	0,27	0,35	0,35	0,42	0,18	0,26	0,29	0,34	0,20	0,28	0,26	0,29	0,13	0,06	0,05	0,04	0,15	0,22	0,20	0,15	0,23	0,13
2 Konkurencinis stimuliavimas ir pasiekimai		1,00	0,12	0,31	0,30	0,37	0,44	0,11	0,28	0,37	0,32	0,17	0,25	0,26	0,32	0,11	0,04	0,09	0,02	0,08	0,16	0,32	0,11	0,21	0,16
3 Bendruomeniškumas ir soc. jautrumas			1,00	0,31	0,19	0,28	0,28	0,14	0,24	0,07	0,20	0,18	0,23	0,22	0,16	0,10	0,07	0,06	0,05	0,20	0,21	0,07	0,23	0,17	0,17
4 Savarankiškumas apsisprendimas ir individualus unikalumas				1,00	0,30	0,53	0,57	0,16	0,50	0,17	0,31	0,30	0,37	0,34	0,24	0,20	0,13	0,16	0,13	0,34	0,36	0,24	0,33	0,31	0,32
5 Meninis-kūrybinis dalyvavimas					1,00	0,28	0,42	0,12	0,28	0,20	0,27	0,17	0,26	0,26	0,22	0,08	0,05	0,03	0,08	0,17	0,22	0,20	0,16	0,24	0,16
6 Asmeninis susivokimas ir refleksija						1,00	0,57	0,18	0,44	0,18	0,32	0,29	0,35	0,34	0,30	0,17	0,12	0,13	0,13	0,28	0,31	0,22	0,28	0,27	0,28
7 Kūrybiškas ir refleksyvus dalyvavimas							1,00	0,17	0,51	0,24	0,38	0,30	0,45	0,43	0,35	0,20	0,12	0,13	0,11	0,33	0,39	0,29	0,30	0,34	0,30
8 Kūno sveikata								1,00	0,13	0,08	0,17	0,13	0,12	0,10	0,12	0,00	0,02	0,01	0,08	0,12	0,10	0,06	0,09	0,13	0,08
9 Dalinimasis ekspertiškumu su vaiku, tėvais kitais pedagogais									1,00	0,34	0,42	0,43	0,49	0,50	0,38	0,26	0,16	0,19	0,14	0,41	0,47	0,32	0,35	0,34	0,38
10 Aukšta kvalifikacija										1,00	0,33	0,18	0,24	0,24	0,29	0,14	0,08	0,09	0,00	0,14	0,21	0,35	0,11	0,23	0,16
11 Ekspertiškumas ir autoritetiškumas											1,00	0,30	0,29	0,27	0,28	0,10	0,06	0,08	0,11	0,26	0,27	0,26	0,24	0,30	0,22
12 Empatiškumas												1,00	0,27	0,26	0,22	0,19	0,11	0,16	0,10	0,27	0,30	0,17	0,17	0,23	0,22
13 Analizė ir įsivertinimas													1,00	0,74	0,50	0,33	0,21	0,21	0,15	0,40	0,49	0,36	0,33	0,34	0,33
14 Bendras veiklų organizavimas ir dalyvavimas														1,00	0,54	0,34	0,21	0,24	0,13	0,38	0,47	0,34	0,34	0,33	0,34
15 Tėvų informavimas ir švietimas															1,00	0,25	0,21	0,20	0,13	0,26	0,32	0,32	0,25	0,29	0,29
16 Vieša (administracinė) erdvė																1,00	0,40	0,55	0,19	0,22	0,32	0,16	0,19	0,15	0,23
17 Internetas																	1,00	0,41	0,11	0,17	0,22	0,10	0,13	0,13	0,15
18 Žiniasklaida																		1,00	0,10	0,15	0,22	0,12	0,15	0,11	0,17
19 Individuali ir kolektyvinė patirtis																			1,00	0,17	0,16	0,09	0,13	0,19	0,17
20 Valdymas, paremtas bendruomenės narių poreikiais ir iniciatyva																				1,00	0,74	0,47	0,52	0,52	0,54
21 Demokratinis strateginis valdymas																					1,00	0,53	0,53	0,53	0,55
22 Orientavimasis į pasiekimus ir pripažinimą																						1,00	0,37	0,44	0,41
23 Vertybinis – pasaulėžiūros ugdymas																							1,00	0,43	0,49
24 Edukacinių resursų įvairovė																								1,00	0,59
25 Lankstus prisitaikymas prie vartotojų poreikių																									1,00

3.7. SPRENDIMŲ GALIŲ PASISKIRSTYMAS

Sprendimų galios yra esminis vadybinis dalykas projektuojant didesnę visų dalyvių dalyvavimą, įsitraukimą į veiklas, galų gale, vienos grupės dalyvių dominavimo mažinimą ir dominuojamos grupės įgalinimą. Sprendimų galių pasiskirstymai parodo, kurios grupės dominuoja priimdamos sprendimus, o kurios grupės mažai tesprendžia. Akivaizdu, kad mažiau dalyvaujantieji sprendimų priėmimo yra ir mažiau įsitraukę į veiklas, tuo pačiu ir mažiau atsakingi. Kaip pasiskirsto ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių galios? Kurios grupės yra dominuojančios, o kurios – dominuojamos? Kuriose srityje ir kurių dalyvių galias reikia didinti, kad ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas būtų kuo labiau grįstas lygiavertiškais santykiais, abipusių įnašu, kitaip tariant, demokratinis ir išipareigojantis.

Dalyvių galių analizė, remiantis ugdymo dalyvių nuomone, rodo, kad pagrindinį sprendimus dabartiniu metu dėl vaiko ugdymo metodų priima pedagogai, mažiau - ministerija ir šeima (3.7.1 lentelė).

3.7.1 lentelė

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Vaiko ugdymo metodų (kaip ugdyti vaiką?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	31	69	85	15	18	82	63	37	47	53
	Pedagogų	57	43	85	15	14	86	57	43	35	65
	Šv. skyrių specialistų	58	42	100	0	19	81	56	44	36	64
	Σ %	49	51	90	10	17	83	59	41	39	61
Turėtų	Tėvų	18	82	75	25	13	87	57	43	42	58
	Pedagogų	26	74	75	25	10	90	58	42	38	62
	Šv. skyrių specialistų	42	58	91	9	14	86	50	50	58	42
	Σ %	29	71	80	20	12	88	55	45	46	54

Vaikai dėl savo ugdymo metodų praktiškai nesprendžia. Net savivaldybė turi ženkliai didesnes galias sprendžiant dėl to, koku būdu ugdomi vaikai, nei patys vaikai. Visi dalyviai, o ypač tėvai, pritaria, kad šeimos ir vaiko galios, sprendimai dėl ugdymo metodų, turi būti svarbesni. Tačiau vis tiek didžiausios galios net ir idealiu (siektinu) atveju paliekamos pedagogams, o ministerijos galios mažinamos. Net ir idealiu atveju vaikų galios išlieka, dalyvių požiūriu, pačios mažiausios.

Galių pasiskirstymas dėl ugdymo tikslų galios vėl pedagogų rankose – tėvai, o ypač vaikai nėra svarbūs vaiko ugdymo tikslų formulavimo dalyviai (3.7.2 lentelė). Tiesa, patys tėvai jaučiasi turintys galių sprendžiant vaiko ugdymo tikslus, tačiau vis tiek pedagogams jie atiduoda svarbiausias galias.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Vaiko ugdymo tikslų (ko reikia vaikui?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	30	70	75	25	21	79	65	35	50	50
	Pedagogų	49	51	79	21	11	89	57	43	40	60
	Šv. skyrių specialistų	60	40	100	0	14	86	40	60	43	57
	Σ %	46	54	85	15	15	85	54	46	44	56
Turėtų	Tėvų	14	86	54	46	13	87	49	51	39	61
	Pedagogų	18	82	62	38	9	91	48	52	35	65
	Šv. skyrių specialistų	15	85	73	27	15	85	50	50	55	45
	Σ %	16	84	63	37	12	88	49	51	43	57

Visi dalyviai pritaria, kad tėvų, o taip pat ir vaikų vaidmuo turi būti ženkliai didesnis formuluojant ugdymo tikslus, nei yra dabar. Pedagogai ir tėvai tikėtusi dar didesnio Ministerijos dalyvavimo formuluojant ugdymo tikslus, tačiau švietimo skyrių atstovai priešingai – linkę jų vaidmenį mažinti.

Dalyvių galių dėl vaiko ugdymo aplinkų tendencijos išlieka panašios (3.7.3 lentelė). Kaip turi būti sutvarkytas pastatas, kiemas, patalpos – tai labiausiai pastaruoju metu sprendžia pedagogai, panašiai – savivaldybė. Tėvų, o ypač vaikų išitraukimas čia nėra svarbus. *Darželio aplinkos sutvarkymas pirmiausiai priklauso nuo vadovo. Tik nuo vadovo, o tada jau nuo daugelio dalykų, nuo požiūrio, nuo veiklumo, nuo bendravimo su tėvais, su visa aplinka* (iš vienos įstaigos vadovių interviu).

3.7.3 lentelė

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Vaiko ugdymo aplinkų (kaip turi būti sutvarkytas pastatas, kiemas, patalpa ir t.t.)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	74	26	90	10	34	66	34	66	54	46
	Pedagogų	79	21	91	9	23	77	45	55	59	41
	Šv. skyrių specialistų	92	8	100	0	17	83	19	81	25	75
	Σ %	82	18	94	6	25	75	33	67	46	54
Turėtų	Tėvų	43	57	63	38	19	81	21	79	32	68
	Pedagogų	36	64	65	35	14	86	17	83	31	69
	Šv. skyrių specialistų	29	71	64	36	6	94	22	78	43	57
	Σ %	36	64	64	36	13	87	20	80	35	65

Visų dalyvių nuomone, šeima ir vaikai turėtų ženkliai labiau turėti galių sprendžiant dėl vaiko ugdymo aplinkų. Tačiau ir pedagogams, ir ministerijai, ir savivaldybei ugdymo dalyviai priskiria daugiau galių, net daugiau, nei tėvams, o ypač – vaikams. Išlieka tendencija, kad tėvai, o ypač vaikas iš esmės nėra laikomas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigos šeiminkas.

Nuomonės dėl galių pasiskirstymo pasiskirsto panašiai, kaip ir kitais atvejais (3.7.4 lentelė). Pedagogai, taip pat ir ministerija apsprendžia ugdymo turinį, tuo tarpu tėvų išitraukimas, o ypač vaikų, sprendžiant ugdymo turinio klausimus yra menkas. Pedagogės tvirtina: *mes pačios kuriam programą. Pačios. Visų nuomonė buvo apklausta, anketą pildėm prieš kelis metus ir pagal tai sudarė tą programą. Ir Švietimo Ministerijos patvirtinta <...> Ir tėvų buvo anketavimas, ir auklėtojų, visų čia, plačiai dirbta buvo. <...> Vaikai tai ne. Vaikai nemoka rašyti. Mūsų dar nerašo vaikai.* Tenka pastebėti, kad tik užrašytos programos neturi prasmės, jei jos nėra gyvo proceso rezultatas. Pedagogų, kartu su tėvais ir vaikais, sukurtos programos būtų atpažįstamos vaikų ir tėvų kaip savos. Tikėtinas ženkliai didesnis programų veiksmingumas, kai jas sukuria drauge visi dalyviai, o ne vien tik pedagogas užrašo.

3.7.4 lentelė

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690) Ugdymo turinio (ko turi būti mokomas vaikas?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?	Šeima	Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija			
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau		
Sprendžia	%										
Nuomonė											
Dabar	Tėvų	65	35	89	11	18	82	58	42	29	71
	Pedagogų	73	27	89	11	11	89	58	42	27	73
	Šv. skyrių specialistų	100	0	100	0	10	90	44	56	27	73
	Σ %	79	21	93	7	13	87	53	47	28	72
Turėtų	Tėvų	25	75	66	34	9	91	49	51	27	73
	Pedagogų	27	73	68	32	8	92	54	46	30	70
	Šv. skyrių specialistų	40	60	91	9	11	89	44	56	47	53
	Σ %	31	69	75	25	9	91	49	51	35	65

Šeimai ugdymo dalyviai priskirtų ženkliai didesnę vaidmenį sprendžiant dėl ugdymo turinio. Ypač tiesi yra švietimo skyrių atstovų nuomonė: jie yra kritiški dėl vaiko ir šeimos dalyvavimo dabartiniu metu, ir matantys ženkliai didesnę tėvų ir vaikų potencialų ekspertiškumą ir išitraukimą dėl ugdymo turinio. Tai patvirtina švietimo skyrių specialistų pažangų požiūrį, į vaiko orientuotos ugdymo paradigmos aspektu, į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų organizacijų ir bendruomenių valdymą.

3.7.5 lentelėje pateikiamas ugdymo dalyvių požiūris į galias apsprendžiant pedagoginių kompetencijų turinį, t.y. kokiomis savybėmis turi pasižymėti pedagogai. Šis klausimas susišaukia su užduotimi atskleisti žmoniškųjų resursų segmentą. Tėvų nuomonė dabartiniu metu nevertinama kaip svarbi. Tėvai perduoda ekspertiškumą sprendžiant dėl personalo pedagoginių kompetencijų ministerijai, kas dar sykį liudija apie tai, kad tėvai iš esmės yra atriboti/atsiriboję nuo savo vaikų ugdymo proceso darželyje. Visų dalyvių požiūriu, čia ministerijai tenka svarbiausias vaidmuo, tėvams, o ypač vaikams – praktiškai nulinis vaidmuo.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Pedagoginių kompetencijų (kokio pasirengimo žmonės turi ugdyti?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	81	19	94	6	45	55	37	63	20	80
	Pedagogų	82	18	95	5	39	61	34	66	18	82
	Šv. skyrių specialistų	92	8	100	0	67	33	29	71	11	89
	Σ %	85	15	96	4	50	50	33	67	16	84
Turėtų	Tėvų	44	56	84	16	27	73	29	71	17	83
	Pedagogų	53	47	88	12	20	80	30	70	17	83
	Šv. skyrių specialistų	57	43	100	0	57	43	57	43	5	95
	Σ %	51	49	91	9	35	65	39	61	13	87

Net ir modeliuojant siekiamą situaciją, tėvai ir vaikai mažai laikomi pedagogų kompetencijų ekspertais, galios deleguojamos ministerijai. Tai dar sykį liudija apie tai, kad Lietuvos ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas yra labiau hierarchinio, ne dalyvaujančio, pobūdžio, tačiau tenka konstatuoti, kad nėra siekiama, kad būtų kitaip, kad būtų didesnis tėvų ir vaikų įsitraukimas, didinamas jų ekspertiškumas sprendžiant ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kokybės klausimus.

3.7.6 lentelė nurodo jau kitą dimensiją, tėvų dalyvavimo. Paradoksas, tačiau tėvų dalyvavimą, įsitraukimą į ugdymo veiklas darželyje labiau sprendžia pedagogai, nei patys tėvai.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Tėvų dalyvavimo (kaip tėvams labiau įsitraukti į ugdymo veiklas darželyje?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	64	36	88	12	16	84	76	24	73	27
	Pedagogų	67	33	87	13	12	88	77	23	74	26
	Šv. Skyrių specialistų	69	31	100	0	9	91	67	33	83	17
	Σ %	67	33	92	8	12	88	73	27	77	23
Turėtų	Tėvų	21	79	64	36	11	89	55	45	55	45
	Pedagogų	18	82	66	34	12	88	60	40	59	41
	Šv. Skyrių specialistų	5	95	55	45	15	85	67	33	92	8
	Σ %	15	85	62	38	13	87	61	39	69	31

Tačiau tėvai akivaizdžiai išreiškia norą dalyvauti, įsitraukti labiau, tačiau net ir siekiamybės atveju, pedagogai turi dar daugiau galių dėl tėvų įsitraukimo. Čia išryškėja pedagogų iniciatyvų, įtraukiant tėvus į darželio veiklas, būtinybė. Pedagogai turi inicijuoti, padrąsinti, rasti metodų, kad tėvai taptų labiau dalyvaujantys. Vaiko intereso dėl tėvų dalyvavimo išryškėjimas, sustiprinimas, didesnis visų dalyvių suvokimas, kad tai svarbu vaikams, neabejotinai padėtų. Vienodai svarbu ir pedagogų, ir tėvų iniciatyvos, tik stiprinant įvairias dialogo formas tai galima pasiekti.

3.7.7 lentelė aptaria dalyvių galias sprendžiant dėl vaiko ugdymo vertybių, idealų. Vaikai, kaip ir visais kitais atvejais, galių turi minimaliai, tačiau čia daugiau galių turi tėvai. Vis dėl to ugdymo idealus labiausiai formuoja pedagogai ir Švietimo ir mokslo ministerija, tėvų vaidmuo nėra pagrindinis.

3.7.7 lentelė

Ikmokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Vaiko ugdymo vertybių (kokių idealų siekti ugdant vaiką?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?	Šeima	Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija			
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau		
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	42	58	81	19	17	83	70	30	52	48
	Pedagogų	56	44	85	15	12	88	65	35	44	56
	Šv. skyrių specialistų	71	29	100	0	10	90	53	47	38	63
	Σ %	56	44	89	11	13	87	63	37	45	56
Turėtų	Tėvų	14	86	60	40	11	89	54	46	41	59
	Pedagogų	16	84	65	35	9	91	47	53	34	66
	Šv. skyrių specialistų	11	89	90	10	10	90	56	44	60	40
	Σ %	14	86	72	28	10	90	52	48	45	55

Visi dalyviai pritaria, kad tėvų vaidmuo formuojant ugdymo idealus turi būti ne mažiau svarbus, kaip ir pedagogų. Tėvų ir pedagogų dialogas šioje srityje yra būtinas. Vis dėl to, nors šiandieninės situacijos vertinimas rodo, kad tėvų dalyvavimas formuojant ugdymo vertybes nėra didelis, faktas, kad visi dalyviai akcentuoja būtiną ir ženkliai didesnę įnašą, yra reikšmingas ir sudaro prielaidas įvairioms dialogo formoms.

3.7.8 lentelė aktualizuoja sprendimų priėmimo pasiskirstymą įstatymų priėmimo srityje. Šioje srityje tėvų vaidmuo yra vertinamas kaip visiškai minimalus, praktiškai visos įstatymų priėmimo galios yra sutelktos, ugdymo dalyvių nuomone, Švietimo ir mokslo ministerijos rankose. Net ir pedagogų vaidmuo, kitose srityse nurodomas kaip pakankamai ar net labai ženklaus, įstatymų priėmimo srityje jis yra nežymus. Tenka konstatuoti tragišką piliečių įtraukimo ir išitraukimo į įstatyminės bazės rengimą situaciją.

3.7.8 lentelė

Ikmokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Ikmokyklinio ugdymo įstatymų (kas turi būti įrašyta įstatyme?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?	Šeima	Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija			
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau		
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	86	14	95	5	59	41	46	54	15	85
	Pedagogų	85	15	95	5	58	42	42	58	15	85
	Šv. skyrių specialistų	100	0	100	0	75	25	44	56	5	95
	Σ %	90	10	97	3	64	36	44	56	12	88
Turėtų	Tėvų	40	60	84	16	18	82	29	71	16	84
	Pedagogų	39	61	86	14	17	83	25	75	15	85
	Šv. skyrių specialistų	35	65	100	0	17	83	22	78	14	86
	Σ %	38	62	90	10	17	83	25	75	15	85

Visi dalyviai sutaria, kad šeimos dalyvavimas turi būti visiškai ne toks minimalus, kaip dabar yra, o ženkliai didesnis. Švietimo skyrių atstovai tam pritaria labiausiai, analogiškai kaip ir kitom pažangioms iniciatyvoms.

Alternatyvias (Valdorfo darželių, Katalikų tėvų asociacijos nariai) ikimokyklinio priešmokyklinio ugdymo pozicijas dėlįojantys tėvai kritikuoja įstatyminę bazę, ypač nepalankią diegti naujoves ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme. *Kad įkurti savo privatų visai nedidelį darželį, kur eitu 10 vaikų, įstatyminė bazė yra visai nepakeliama. Higienos normos visų pirma, ten reikalaujami ploto vienetai ir girdėjot turbūt, čia vienas bankas bandė savo administraciniame pastate vieną aukštą paskirti darželiui, tai jie pasakė, kad čia bus per mažai ploto, o ten keli šimtai kvadratų. <...> Ir tada šitie įstatymai blokuoja bet kokias privačias iniciatyvas. Tu gali steigti kažkokį ten laikiną dienos centrą, bet automatiškai tu negausi pinigų kaip darželis, valstybės finansavimo<...> Lygiai taip pat ir kitas dalykas. Švietimo įstatymas numato galimybę vaikui mokytis namuose, bet nėra jokios teisinės bazės, jokių teisės aktų, kurie leistų. Net jeigu jie ir būtų – atestacijos problema. Ir kiek susidūrę su nuomone, tai ji labai negatyvi ir tokiam asmeniui nepavyktų įstoti į 5 klasę arba į gimnazijinę klasę. Įstatyme parašyta, kad konstitucinė teisė – mokytis savo vaikus, pagal savo įsitikinimus, tas būdas, kuriuo amerikiečiai puikiai naudojami, pas mus irgi deklaruojamas, bet formaliai tos galimybės nėra. Aš su šeima ketinu gyventi mažame kaimelyje, kur iki centro važinėti gana toli ir ten irgi kursis bendruomenė. Ir idealiausias mums variantas – namų mokykla. Bet toks dalykas šiomis sąlygomis visiškai neįmanomas. <...> Pati sistema nenorėjo, kad ta įvairovė būtų. <...> Užkirsdama prieš 10 metų galimybę su tuometiniu prezidentu, atsirasti katalikiškiems darželiams, ten buvo tokia politika, konstitucinio teismo nutarimas ir taip toliau. Ir va paskutinis dalykas – nesiskubinama priimti teisės aktų, kurie tai leistų. Aš sakyčiau, kad demokratinėje valstybėje pozicija turėtų būti labai paprasta – leisti. <...> tai turėtų būti apibrėžiama įstatymais, kad jeigu tu įkuri mikro privatų darželį arba mokyklą, kad adekvačiai tie vaikai ir ta mokykla gautų finansavimą, kokį gauna valstybinė, nes kitaip neatsiras alternatyvos. Tai yra vienintelis kelias <...> Oficialioje kalboje ministerijos pareigūnai vis dėlto tai vaidina eksperimentu. Tai, kad ta koncepcija taptų normaliai įgyvendinama, eitu etapais, kuriais reikia pakeisti įstatymus, poįstatymines bazes, teisinę bazę. Kaip sakant pertvarkyt, kad jinai būtų lygiavertė, galinti gyvuoti lygiagrečiai su tradicija. Turėtų būti normalus įstatymas, kad vyriausybė, švietimo ministerija prisiima atsakomybę. <...> Bet valstybės investicijų šiame reikale nėra. Pirma reikia padaryti įstatyminę bazę, kad valstybė švietimo politikoje investuotų į ne tradiciją.*

3.7.9 lentelė atskleidžia ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių galių pasiskirstymą dalyvaujant ir priimant sprendimus dėl darželių strateginio valdymo. Duomenys rodo, kad tėvų ir ypač vaikų vaidmuo vėlgi, panašiai kaip ir dėl įstatymų rengimo ir priėmimo, yra minimalus. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigą strateguoja visi (pedagogai, savivaldybė, ministerija), tik ne svarbiausi jos dalyviai – tėvai ir vaikai. Kodėl vaikai negali dalyvauti strategijos rengime? Vaikai gali

išsakyti savo lūkesčius apie tai, koks turėtų būti darželis, ko ir kaip siekti. Nesvarbu, kad jie tai išsako vaikiška leksika ir supratimu – suaugusiųjų atsakomybė išgirsti vaikus ir transformuoti jų kalbą bei supratimą į oficialiąją kalbą. Deja, tenka pripažinti, kad išiklausymo į vaiko nuomonę, jos išgirdimo, vaiko suvokimo supratimo ir įtraukimo į valdymo ir dalyvavimo procesus kompetencija yra kritinė. Politinis vaikų ir tėvų dalyvavimas (įstatymų rengimas, darželių valdymas) yra tragiškoje padėtyje.

3.7.9 lentelė

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Darželio strateginių tikslų ir priemonių jiems pasiekti

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	84	16	94	6	27	73	36	64	35	65
	Pedagogų	85	15	95	5	19	81	41	59	45	55
	Šv. skyrių specialistų	75	25	91	9	10	90	12	88	40	60
	Σ %	81	19	93	7	19	81	30	70	40	60
Turėtų	Tėvų	48	52	86	14	12	88	21	79	23	77
	Pedagogų	37	63	87	13	10	90	28	72	34	66
	Šv. skyrių specialistų	33	67	91	9	5	95	17	83	50	50
	Σ %	39	61	88	12	9	91	22	78	36	64

Vis dėl to egzistuoja bent nedidelis suvokimas, kad tėvai, o gal būt ir vaikai, gali būti įstaigų strateginio valdymo dalyviai, tačiau tenka konstatuoti, kad patys tėvai tuo tiki mažiau, nei pedagogai ir švietimo skyrių atstovai. Politinio tėvų ir vaikų nedalyvavimo būklė turi būti gerinama plėtojant įvairiausias dialogo formas pradedant išiklausymu į vaikų pokyčius ir nuomones, spontaniškai kasdieną visiems dalyviams kartu dialoguojant ir baigiant sukūrimu įvairaus tėvų atstovavimo grupių prie darželių, savivaldybių, ministerijos, kitų struktūrų.

3.7.10 lentelė nurodo taip pat vadybinį strateginį ir net politinį aspektą - naujovių diegimo darželiuose - dalyvių galių požiūriu. Realiu laiku naujovių diegimas yra koncentruotas pedagogų rankose, iniciatyva taip pat priklauso Švietimo ir mokslo ministerijai, o tėvų ir vaikų vaidmuo čia menkas.

Vis dėl to siekiamybės aspektu tėvų ir vaikų vaidmuo yra ženkliai didesnis, tačiau išlieka mažesnis nei pedagogų ar net savivaldybės. Tėvai, o ypač vaikai nėra pakankamai matomi kaip lygiaverčiai sprendimų priėmimo dėl naujovių diegimo dalyviai.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Naujovių įdiegimo darželiuose

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	81	19	91	9	28	72	38	62	34	66
	Pedagogų	83	17	91	9	23	77	44	56	34	66
	Šv. skyrių specialistų	73	27	100	0	10	90	22	78	43	57
	Σ %	79	21	94	6	20	80	35	65	37	63
Turėtų	Tėvų	26	74	61	39	9	91	21	79	21	79
	Pedagogų	25	75	67	33	9	91	23	77	22	78
	Šv. skyrių specialistų	28	72	91	9	5	95	16	84	35	65
	Σ %	26	74	73	27	8	92	20	80	26	74

3.7.11 lentelė nurodo vaiko pasiekimų vertinimo sritį: kokias kompetencijas vaikas įgyja ir kaip jos pastebimos, fiksuojamos, vertinamos. Čia stebimas esantis paties vaiko didesnis vaidmuo (nei kituose galių pasiskirstymo aspektuose), taip pat ir šeimos. Tačiau pedagogai yra pagrindiniai vaiko pasiekimų vertintojai. Akivaizdus tėvų, vaiko ir pedagogų dialogo trūkumas, kas hipotetiškai manant, lemia mažesnę ir fragmentišką vaiko pažinimą, kai šeima turi savo žinojimą apie vaiką, o pedagogai savo, ir šių žinojimų tarpusavio sąveika yra maža.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Vaiko pasiekimų vertinimo (kokias kompetencija įgyja vaikas ugdymo procese?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	70	30	75	25	14	86	67	33	52	48
	Pedagogų	88	12	87	13	12	88	65	35	47	53
	Šv. skyrių specialistų	90	10	100	0	10	90	77	23	75	25
	Σ %	83	17	87	13	12	88	70	30	58	42
Turėtų	Tėvų	30	70	24	76	10	90	57	43	46	54
	Pedagogų	69	31	70	30	8	92	58	42	46	54
	Šv. skyrių specialistų	11	89	67	33	10	90	69	31	67	33
	Σ %	37	63	54	46	9	91	61	39	53	47

Vis dėl to siekiamybės atveju, vaikui ir šeimai priskiriami ženkliai didesnis vaidmuo, tačiau ir pedagogams taip pat didesnis. Dialogiškumo stoka, ko gero, lemia ne tai, kad tam nėra valios ar išorinių galimybių, tačiau dialogiškumo poreikio susivokimo trūkumas.

3.7.12 lentelė atskleidžia sritį, kur net ir pedagogų galios nėra didelės, didžiausios tenka viešojo valdymo institucijoms: savivaldybei ir ministerijai. Vaikų grupės sudėtis nėra pačių ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų sprendimo rankose. Žinoma, vaikų grupių sudėtis turi būti reguliuojama

valstybiniais aktais, tačiau net ir čia patys tėvai turėtų turėti daugiau galių sprendžiant, su kuo jų vaikas turi bendrauti visą tėvų darbo dieną.

3.7.12 lentelė

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių sprendimų galios (N=4690)

Vaikų grupės sudėties (kokie ir kiek vaikų turi būti grupėje?)

Kas sprendžia / turėtų spręsti?		Šeima		Vaikai		Pedagogai		Savivaldybė		Ministerija	
		mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau	mažiau	labiau
Sprendžia	Nuomonė	%									
Dabar	Tėvų	89	11	95	5	39	61	33	67	35	65
	Pedagogų	88	12	95	5	52	48	27	73	26	74
	Šv. Skyrių specialistų	100	0	100	0	69	31	24	76	29	71
	Σ %	92	8	97	3	53	47	28	72	30	70
Turėtų	Tėvų	39	61	81	19	12	88	39	61	41	59
	Pedagogų	43	57	82	18	11	89	38	62	35	65
	Šv. Skyrių specialistų	38	63	91	9	28	72	26	74	27	73
	Σ %	40	60	85	15	17	83	34	66	34	66

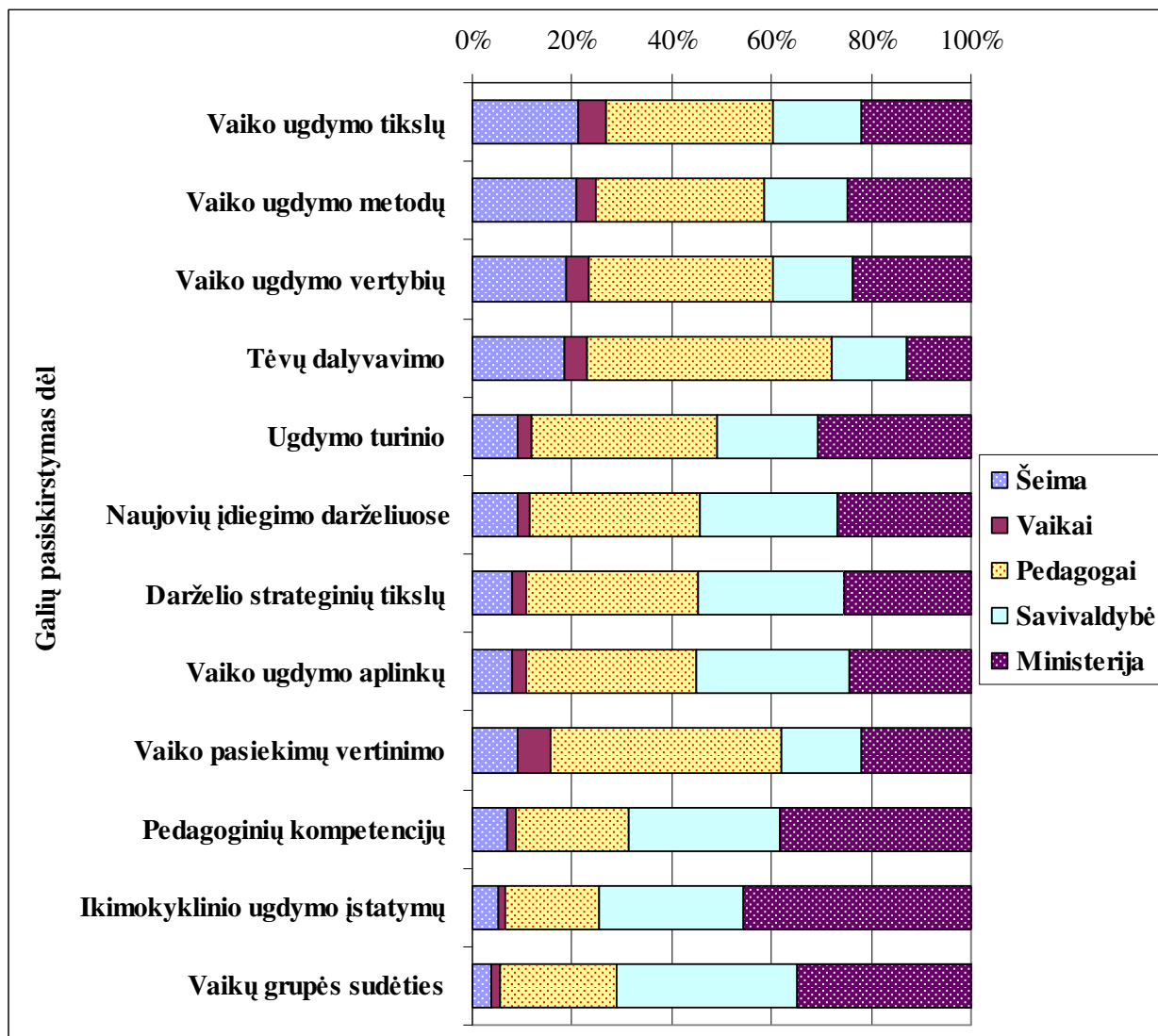
Siekiamybės atveju tėvams ir pedagogams priskiriamas didesnis vaidmuo nei išorinėms viešojo valdymo institucijoms: savivaldybei bei ministerijai. Tėvai ir pedagogai gali turėti ženkliai didesnių galių priimti sprendimus dėl vaikų grupės sudėties, nei jie dabar turi. Išorinių institucijų taisyklių ir vidinio institucijų dialogo derinimas gali sukurti demokratišką sprendimų aplinką. *Kad kuo mažiau būtų keičiama tvarka. Turėtų būti mažesnės grupės. Reikėtų daugiau laisvės darželiams. Nesikišti į jų veiklą. Darželis turi pats apsispręsti kiek auklėtojų turėti. Darželiai pas mus labai standartizuoti – ši tėvų nuomonė traktuotina kaip ekspertinė ir esminė pokyčių kryptingumui pagrįsti.*

Visi čia pateikti požymiai ir duomenys buvo suvesti į du ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių galių pasiskirstymo modelius, kurie parodo bendrą galių pasiskirstymo vaizdą esamoje situacijoje (realus modelis 3.7.1 pav.) ir siekiamoje situacijoje (siekiamybės modelis 3.7.2 pav.). Abiejų modelių gretinimas atskleidžia keletą tendencijų.

Tėvų galios sprendžiant įvairiausių jų vaiko darželio klausimus realioje situacijoje yra menkos, tėvai nėra savo vaiko ugdymo institucijoje ekspertais (nei jie save tokiais laiko, nei jie yra laikomi kitų dalyvių). Vis dėl to yra akivaizdus poreikis didinti tėvų galias, ekspertškumą, vaidmenį ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijose, ypač tai, kas tiesiogiai siejasi su vaiko ugdymu. Politinis dalyvavimas dėl bendros vaiko ugdymo įstaigų gerovės yra mažesnis poreikis, tačiau vis tiek jis išlieka esminis.

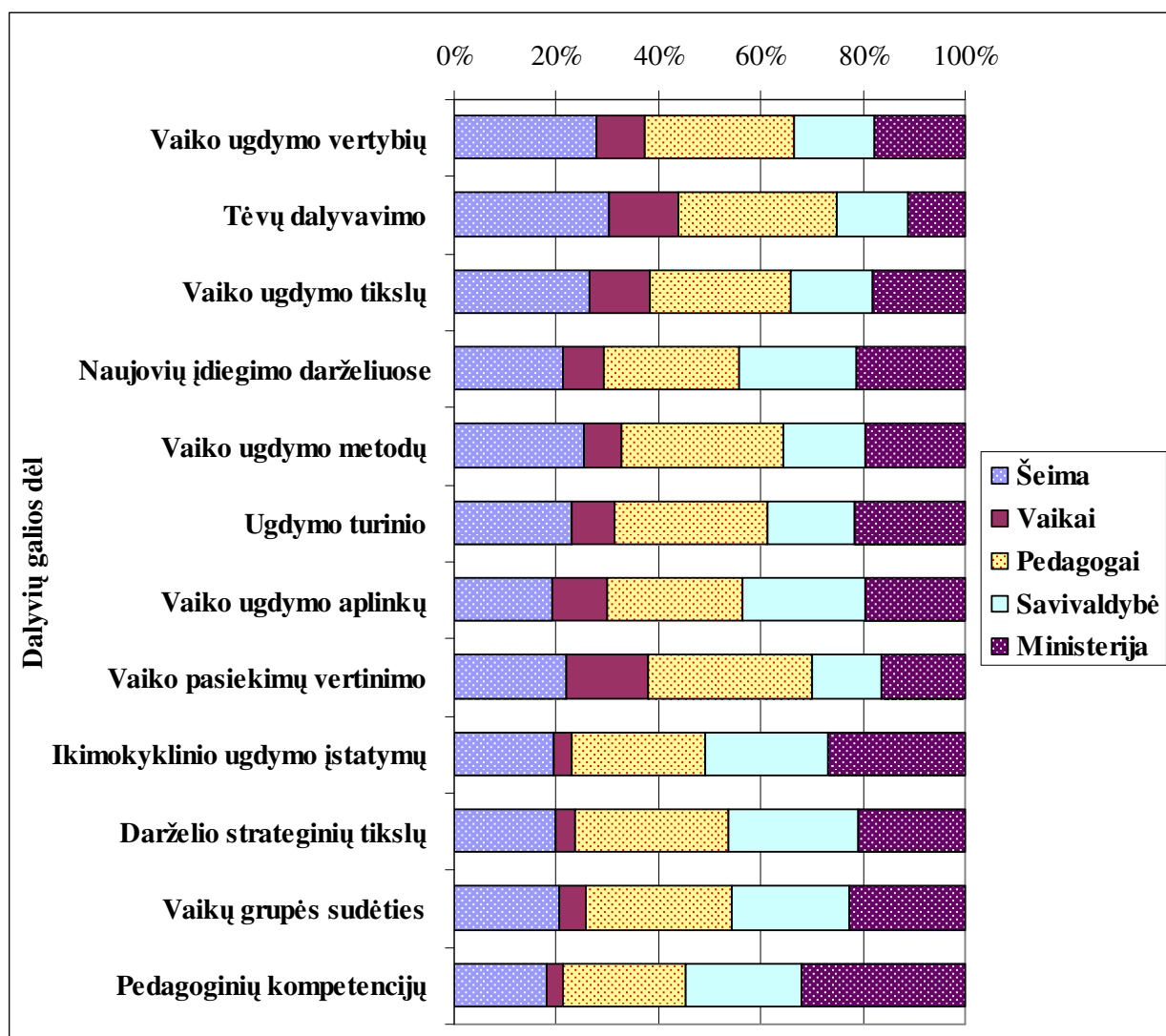
Vaikų galios nėra išvystytos priimančioms sprendimus įvairiais darželio klausimais. Siekiamybės modelyje vaikų galios taip pat nėra didelės. Akivaizdu, kad Lietuvoje iki šiol tebėgyvenama įsitikinimu, kad kuo mažesnis ir jaunesnis žmogus, tuo mažiau jis ką supranta ir gali. Toks suaugusiųjų dominavimo modelis yra ypač žalingas vaiko intelektinei ir psichinei sveikatai, nes vaikas nėra

stimuliuojamas elgtis kūrybiškai, priiminėti sprendimus, būti savarankišku, būti dialogišku, svarstančiu ir mąstančiu. Netikima mažo vaiko nuomonės tinkamumu. Tenka pastebėti, kad suaugusiųjų dominavimas gali būti grindžiamas vaiko teisių ir pareigų argumentacija. Interviu metu viena pedagogė teigia: *vaikas turi žinoti kas galima, kas negalima, kaip jis turi elgtis. Teisės ir pareigos. Kad jis turi gerbti suaugusius. Kad jis vis tiek yra vaikas. Kažkokios ribos tai turi būti. Kad reikia ir tėvų, ir auklėtojų klausyti. <...>Bet aš tai sakau, kad vaikas turi žinoti kas yra galima ir kas yra negalima. Ir tėvai turi tą skiepyti vaikui. Jeigu vaikas spjauna, jeigu mamai duoda, tai vis tiek kažkaip nėra gerai. Šito neturėtų būti. Ir tėveliai turi išsireikalauti, kad vaikai juos gerbtų.* Stebime akivaizdų vaiko ir suaugusiojo galių disbalansą. Pedagogai, dirbdami su vaikais, save atskiria nuo vaikų save priskirdami suaugusiųjų pasauliui, dominavimu reikalaudami iš vaiko pagarbos, paklusnumo. Vaiko agresijos apraiškos yra traktuojamos kaip per didelių laisvių ir teisių vaikui suteikimas, o ne kaip vaiko pozityvių prigimtinių galių išlaisvinimas ir ugdymas.

3.7.1 pav. Santykis dalyvių galių pasiskirstymas: realus modelis (N=4690)

Čia pravarti būtų ne tik į vaiką orientuoto ugdymo paradigma, bet socialinio darbo kaip mokslo srities žinojimas, kur teigiama, kad žmonės turi būti įgalinti ir išlaisvinti iš dominavimo santykių taip užtikrinant jų gerovę, tai pasiekama plėtojant interaktyvų ir lygiavertišką žmonių santykį su aplinka, pripažįstant žmogaus teises bei socialinį teisingumą (pagal tarptautinį socialinio darbo apibrėžimą).

3.7.2 pav. Santykis dalyvių galių pasiskirstymas: siekiamybės modelis (N=4690)

Siekiamybės modelyje stebimas akivaizdus Švietimo ir mokslo ministerijos (arba bent jau tai, kaip tai supranta respondantai, kad sprendimai priimami būtent ten) galių mažinimas. Siekiamybės modelis daugiau nei realybės atitinka demokratinę dvasią. Vis dėl to tas faktas, kad vaiko balsas nėra aktualizuojamas, kelia klausimų dėl ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių suvokimo apie tai, kiek ir kodėl svarbu įtraukti vaikų, net ir labai mažų, balsą į sprendimų priėmimą.

3.8. IKIMOKYKLINIŲ IR PRIEŠMOKYKLINIŲ ĮSTAIGŲ ATVEJŲ APŽVALGA

Kadangi atliekant *focus* gupių tyrimo procedūras buvo aplankyta 13 Lietuvos ikimokyklinio ir priešmokyklinio institucijų, todėl šiame skyriuje pateiksime trijų savo patirtimis ir veikla unikalių darželių atvejo apžvalgas bei tyrimo reprezentantų atvirus pasisakymus. Tyrimo etikos sumetimais kiekvieną atvejį įvardinome A, B, C raidėmis.

3.8.1. „A“ į vaiko prigimtinių galių, saviraiškos ir orumo ugdymą orientuotas ikimokyklinės priešmokyklinės įstaigos atvejis

„A“ lopšelis – darželis savo praktikoje vadovaujasi Reggio Emilia ikimokyklinio ugdymo filosofija. Reggio Emilia – tai ikimokyklinio ugdymo centras, įkurtas Šiaurės Italijoje pokario metais. Ši filosofija paneigė nuomonę, kad vaikai silpnos ir reiklios būtybės ir teigia, kad vaikai turi milžinišką galią ir savo teises, tad gali išaugti pajėgiais ir kompetentingais piliečiais. Laikydamasis šios nuostatos, darželis siekia ir palaiko glaudų ryšį su šeima, bendruomene, mano, kad kiekvienas turi turėti atsakomybės jausmą ir žinoti, kas, kaip ir kodėl daroma. Šalia tiesioginio vaikų ugdymo ir brandinimo siekio, darželis yra Vilniaus kolegijos ir Vilniaus pedagoginio universiteto ikimokyklinio ugdymo pedagogų rengimo bazė, taip pat dalyvauja tarptautiniuose mokymuose.

Darželyje dėmesio centre - vaikas, komanda sutelkta vieningam darbui su vaiku, ir kad jis čia šiandieną jaustųsi saugus, siekiama, kad pedagogas būtų atviras priimti vaiką, <...> nes tik saugus vaikas, emociškai gerai besijausdamas psichologine prasme, žymiai daugiau priima žinių, informacijos ir visa ko. <...> Kalbant apie ugdymo procesą, vaikas svarbiausias, čia lygybės ženklą dėčiau vaikas = pedagogas, nes jeigu iš tikrųjų pedagogas kūrybingai žvelgia į savo misiją, tai ir yra tai, apie ką mes šiandien kalbam.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje siekiama pasitikėjimu grįstų santykių: *vaikas pasitiki šiandieną tais žmonėmis, pas kuriuos ateina ugdytis. Jis praleidžia didelę savo gyvenimo dalį čia. Jeigu jis pasitiki, jeigu jam saugu, jeigu jis jaučiasi nesuvaržytas, juk ir mes suaugę jaučiamės gerai, kai jaučiamės saugūs. Jeigu aš pasitikiu ta aplinka, aš geriau realizuoju save, atiduodu daugiau žinių, gebėjimų, negu, kad, jei aš būčiau suvaržyta. Tai liečia visą mūsų komandą. Ugdymo procese mes esame pedagogai ir vaikas.*

Svarbu paminėti, kad darželyje siekiant demokratiškų ir įgalinančių santykių bei sąveikos, vaikai pedagogus vadina vardais: *vaikai mus vadina vardais, tad kai kurie nauji tėvai sako: kaip čia taip - nemandagu. Tai yra mūsų susitarimas, bendravimo stilius, esame žmonės, visi turime savo vardus ir vaikai su mumis bendrauja natūraliai draugiškai ir jie taip pat yra ramūs saugūs, kad nebus pabarti, sukritikuoti. Yra žavu, kai vaikas nebijo prieiti prie tavęs, yra šilti santykiai ir jie atpalaiduoja vaiką ir*

sąlygoja gerą savijautą. Mūsų filosofija - gera vaiko būseną, emocinę sveikatą. Matosi, kad vaikai atsipalaidavę.

Vaiko saugumo siekiama įvairiais lygmenimis. Šalia pasitikėjimu grįstų ir saugumą užtikrinančių tarpusavio santykių, siekiama, kad ugdytinis saugus jaustųsi ir veiklose, ugdyme: *konkretus pavyzdys apie vaikų saugumą - tai buvo valgyklėlės atsiradimas. Kai anksčiau nebaigtą statinį ar aplikaciją vaikas turėdavo nuimti nuo stalo, o dabar jis gali tęsti ir nesitrukdyti, per kelias dienas gimsta projektai. Atsirado valgyklėlė, kad vaikas galėtų saugiai žaisti, kurti, draugauti ir mes nepaprastai džiaugiamės. Suaugęs taip pat tampa visapusiškai saugesniu.*

Neretai darželyje nutinka taip, kad veiklos yra organizuojamos laikantis vaikų pateiktų ar padiktuotų idėjų, temų: *jeigu vaikas susikuria temą, tai mes tiesiog imam vaikų idėjas ir dirbame.* Veikla ir ugdymas(is) saugioje aplinkoje, palaikant demokratiškus, saugius ir lygiaverčius santykius, tiesiogiai siejami su vaiko galimybėmis tobulėti, pasiruošti mokyklai: *tame saugume gimsta vaiko kūryba. Pasidaro kūrybiškas, laisvų minčių, laisvo ir saugaus elgesio. Jis gali sau laisvai ir kūrybiškai įgyvendinti norus, poreikius ir jeigu taip jaučiasi ir gauna dar žinių bagažą būdamas laisvas kūrybiškas (mes pedagogai dar duodam žinių), tai manau, puikiai gali eiti į kitą etapą – į mokyklą. Čia toks siekis, bent jau mano pedagoginėje praktikoje, visada laisvas, kūrybiškas ir su žiniom. Suprastas, išgirstas.*

Daug dėmesio skiriama vaiko kaip asmens įgalinimui. Pedagogai nesiekia būti vaiko situacijos ekspertais, geriausiai išmanančiais ko ir kaip reikia vaikui: *dažniausiai jie patys sprendžia konfliktus, nes tu gali nesuprasti ir būti neobjektyvus, išklausai nuo ko prasidėjo, tada jis pats pradeda jaustis išgirstu, suprastu, saugiu. <...> buvo tokių atvejų - susipyko, kuris kaltas. Nueina, susitaria ir patys sprendžia. Nebijoti leisti vaikui pačiam pasijausti šiek tiek atsakingu už save, ne imti ir viską ant lėkštutės paduoti. Vaikai tikrai gali tai padaryti tik reikia leisti ir sudaryti sąlygas.*

Būdamas tradiciniu, tačiau kartu ir remdamasis užsienio patirtimi, Reggio Emilia ikimokyklinio ugdymo filosofijos grįstomis idėjomis, darželio personalas džiaugiasi turėdamas galimybę savarankiškai kurti savo veiklas, programas: *džiaugiamės, kad patys galėjome parengti savo programą. Jau kokie treči metai dirbame pagal savo programą. <...> tai integruoto ugdymo programa ir ypatingai džiaugiuosi, kad ta programa gavo dabar dar realesnę išraišką – kiekvienai temai auklėtojos ruošia tuos vadinamus priedus, kaip tą temą realizuoti. Pvz.: tema apie Lietuvą, pavasario pranašus, tautodailę: ateina kopijuoja iš knygų kūrinėlius ir į vieną segtuvą įdeda visus priedus tai temai pilnai atskleisti, ne taip kaip pamoką – turi temą, tai iš čia tą paimsiu, o kitą iš savo galvos. Čia aš turiu savo segtuve savo idėjas. Toks darbo principas atsirado iš „apačios“, vienos auklėtojos turi didelę patirtį, ir kaip danai pasakė, kad jos yra vaikščiojančios enciklopedijos, ateina jaunesnės, kurios neturi patirties, bet turi didelius norus. Kad ugdymas būtų kryptingas, kad būtų ugdyme tęstinumas, kad nenueitum į lankas, tie priedai padeda pedagogui gerai jaustis, gerai ir užtikrintai, ir eiti labai atsakinga integruoto ugdymo kryptimi. Tokiu būdu darželyje atsiranda visuminis veiklų*

integravimas į vieną, kai *pirmadienį pradėtos veiklos ar idėjos vystosi ir plėtojasi*. Tuo pat metu sukuriama pedagogam palanki aplinka, kuomet *jūs nebijo nežinoti, yra skatinamos bendradarbiauti*. Vaiko atėjimui į darželį ir saugumo pojūčio kūrimui ruošiamasi iš anksto, į šį procesą įtraukiant ir tėvus: *šeima pareiškia ketinimą, kad vaikas lankytų mūsų darželį, mes dovanojam lankstinuką kaip padėti vaikui pasiruošti lankyti darželį. Skatiname <...> iki rugsėjo susipažinti su aplinka, <...> supažindiname su auklėtojomis. Siūlysiame, kad valandą kitą ateitų pas būsimas auklėtojas, ir vaikas lauktų rugsėjo ir žinotų, kas jo lauks mūsų darželyje. Po to, kai ateina rugsėjo mėnesį, mes bandome, kad nesueitų visi iš karto, kad vaikui neatrodytų tiek daug veidų, kad nebūtų sunki adaptacija ir, kad auklėtojom nebūtų sunku prieiti prie kiekvieno vaiko, nes norisi pajauti vaiką. Tolesniame vaiko darželio lankymo procese tėvų įtraukimas taip pat yra itin svarbus: tėvai jaučiasi svarbūs, žino kas vyksta, jaučiasi prisidėję prie ugdymo. Buvo parodėles „Aš ir mano šeima statome namą“, kuomet vaikai su tėveliais namuose statė savo svajonių namus ir aplink darželį išdėliojo. Tie maži dalykai yra labai svarbūs, nes tai yra indėlis į didelius dalykus, kada jie jaučia, kad gali prisidėti, jie iš tikrųjų gali prisidėti. Jie suorganizuoja žaidimus, kaip vaikus nustebinti. <...> Buvo Advento staigmenos ir visą mėnesį tėveliai darė staigmenas vaikučiams, kiekvienas sugalvojo tokių originalių! Jautėm tėvų palaikymą dirbant. Kiekvieną dieną sumanė labai įdomių dalykų ir aktyviai įsitraukė, ir į gaisrinę, į mišką vežė ir į namus, į svečius pasikvietė. Ateina močiutė, iškepa pyragą, mes turim senele. Reikia iniciatyvos.*

Auklėtojos, turinčios darbo patirties kitose ikimokyklinio ugdymo įstaigose konstatuoja įvairiapusę tarptautinių institucijos santykių reikšmę ir vertę: *man tai pačiai smagu todėl, kad tai pirmas darželis ir pirmą instituciją, kur aš pamačiau prošvaistę, gražų saulės spindulį, kad yra bendraujama su užsieniu, kad yra tarptautiniai projektai. Kad tas šviesos spindulys plėtėtų.*

3.8.2. „B“ bendruomenės kūrimą ir tobulinimą orientuotas ikimokyklinės priešmokyklinės įstaigos atvejis

„B“ - tradicinis jaukus lopšelis-darželis, įsikūręs ne didmiestyje, bet miestelyje, skleidžia ir įgyvendina originalias idėjas – orientuotas į individualius vaiko ir tėvų poreikius. Stebėtinai įstaigos vadovo liberalus ir kūrybiškas eksperto vaidmuo apjungiant ir skatinant bendruomeniškumą, buriant komandą, atskleidžia pavyzdį, kuriuo galėtų sekti daugelis kitų Lietuvoje veikiančių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų pedagogų. Darželis jungdamas tradicinį ir netradicinį ugdymo metodą, suteikia laisvę kūrybiškumui ir šeimos poreikių savirealizacijai. Galbūt tai ir ugdymo laisvės paslaptis, kuri priklauso nuo bendruomeniškumo jausmo, tarpusavio santykių, tolerantiško požiūrio į tobulintinus ugdymo proceso ir kasdieninio įstaigos gyvenimo aspektus. To siekdamas lopšelis – darželis, atlieka bendruomenės vidaus mikroklimato tyrimus: *„<...> toliau bendruomenės vidaus tarpusavio santykius, bendruomenės mikroklimatą dviem etapais tyrėme. Tų tyrimų daugybė yra,*

kadangi antrą kategoriją turiu tai tokie dalykai yra. <...> Kaip žmonės vertina kas yra teigiama, kokios sritys, kas yra taisytina, kaip žmonės jaučiasi, kaip jie yra laisvi, kokio lygio yra bendruomenė. Mes pagal tą tyrimą sužinojome, jog einame į sužinojimo bendruomenę. <...> Tai vat, mūsų bendruomenė yra gan sutelkta. Stipri, bet mes išvelgiame ir problemų, nes problemos mūsų draugai. Problemos yra mūsų. <...> Mes reaguojame į kiekvieną dalyką, todėl mūsų bendruomenė tokia yra: nebijo atvirai išsakyti, jeigu yra skaudulys jį keliame ir jį operuojame.“

Žmoniškumas kaip vertybė ugdymo įstaigoje, sutelktas vadovo, kaip puikaus vadybininko pastangomis bei pedagogų personalo yra vertinamas ir laikomas bendruomenės stiprybe: „<...> na, gyvuojam, sako gerai gyvuojam, bet tai yra per kruviną darbą, per žmonių sutelktumą, nes tokios bendruomenės niekam neatiduočiau. Žmonės, kurie per etatų mažinimą atsisijojo ir dabar nei vieno nenorėčiau atsisakyti. Žmonės yra dirbantys kaip sakoma ir keliais, alkūnėmis ir medžio viršūnėmis...“

Pedagogų požiūris ir iniciatyvos yra orientuotos ne tik į vaiką, bet ir į tėvų dalyvavimą ugdymo procese. Ieškodami inovatyvių sprendimų ir kelių kaip tai įgyvendinti, įstaigos specialistai pasitelkia kolegų, teikiančių švietimo paslaugas patirtį: „Mes vykstame į priė Šiaulių universiteto kvalifikacijos tobulinimo institutą, o daugiau turime švietimo centrą. Bet jis neseniai pas mus veikia, tik trys metai. <...> šį mėnesį užsakėm <...> kaip šeimas įtraukti.“

Pokalbio metu atsiskleidė, jog ugdymo įstaigos pedagogai yra dirbantys su vaiku, vaiko lygmenyje, darantys ir besistengiantys dėl vaiko. Išsako neigiamus dalykus, sugeba žvelgti iš pozityvo, nebijo keistis ir dirbti vardan ugdytinio – toks išpūdis liko po be galo jautraus ir šilto pokalbio su „B“ lopšelio – darželio pedagogais. Dalinimasis kūrybinių idėjų ir metodų laisve, sugeba pedagogus suburti į komandą, atliekančią iš ties nors atrodo ir mažus, tačiau turinčius didelę vertybinę vertę darbus. Pedagogų personalas orientuotas į vaiką, kaip augančią asmenybę, sugeba prisiimti ir įvardinti, kad jie šiame amžiuje yra vaikų asmenybių kalviai, turintys tobulėti patys kartu su vaiku, dėl kurio keliamas šis ugdymo tikslas: „<...> turėtume mes išugdyti naują žmogų, visiškai naują, kuris kurtų mūsų šalį, padarytų taip, kad mūsų šalis būtų žinoma, kad būtų stipri valstybė. Mes visą laiką sueiname ir sakom, iš tų žmonių gal išaugs būsimi vadovai, gal jie sėdės teisme, gal jie mums vadovaus ir nuo mūsų priklausys kokią pagrindą jie gaus. Juk ne paslaptis ką sakė: ką vaikas įgis nuo trijų iki devynių ar aštuonių metų - liks visam gyvenimui“. Kaip tai įgyvendinti pedagogai atskleidžia per patirtį, apie kurią jau galima kalbėti įvardinant pedagoginio darbo rezultatus: komandinį darbą, metodų įvairovės taikymo laisvę bei vykdomas veiklas ne tik darželio viduje, bet ir išeinant už jo ribų:

„Įstaigoje vyksta aktyvus komandinis darbas. Įstaiga turi susidariusi savo ugdymo sistemą: bendravimo - bendradarbiavimo tarpusavyje sistemą, kuri palengvina mums tą darbą. Sakyčiau, kad čia yra tokia varomoji jėga, kad mes susišnekam visais ugdymo klausimais.“

„Mes tokį sprendimą padarėm vien dėl to, kad kuo daugiau metodų, tuo daugiau mes pačios ugdymės ir antras dalykas, kad didesnė laisvė vaikams yra rinktis. Tam ugdytiniui, kuris pasirenka mūsų darželį yra didesnė laisvė rinktis metodą, nes šiuo metu tėvai yra apsiskaitę, jie žino, kad gali

rinktės tarp vienokių ar kitokių metodų, kaip ir mūsų darbuotojos gali rinktis kokią metodą nori dirbti.”

<...> rengiam kiekvieną rudenį didžiulias konferencijas tėvams. Tai yra diskusijų pobūdžio konferencijos. Kada susirenka visos priešmokyklinio ugdymo pedagogės ir vadovai, mes tėvams padarom parodą ugdymo priemonių ir pristatome visas penkias kompetencijas. Kiekviena atskirai ruošiamės, pristatom kompetenciją su vaizdinėmis priemonėmis, su programomis visokiomis, ir naudojame aukščiausias technologijas, kad tėvai suprastų kaip tas asmenybės ugdymas yra vykdomas. Mes net esame susitarusios, kad tėvams viską reikia aiškinti jų kalba. Ne pedagogiška kalba, bet taip, kad jie suprastų. Ir bandom išaiškinti, kas ta meninė kompetencija, kas yra komunikavimo kompetencija, bandom juos įjungti į tą veiklą - žaidžiam, imituojam. Kiekvieną kompetenciją lydi praktika. Iš tos kompetencijos paimam kokias nors užduoteles ir rodom, kad jie suprastų, kaip vyksta tas ugdymas, kviečiam į veiklas. Visą laiką atvirų durų dienos yra, bet mes dabar žinome, kad į atvirų durų dienas yra sunkiau tėvelius pakviesti, tai mes vis tiek ką nors sugalvojame. Darom temines savaites. Tėvams įdomiau, nes vyksta nuo pirmadienio iki šeštadienio ir per teminę savaitę vyksta daug veiklos. Paskutinė tema buvo – „baltos spalvos karalystė“ ir tėvai buvo įtraukiami gaminti viską kas yra balta, kažką su vaiku kartu pagaminti, kad įsijungtų į tą veiklą. Ir esant galimybei sudalyvauti rytmetų ar veiklų“.

Patys pedagogai pripažįsta, kad viskas yra jų rankose, ugdant mažąjį pilietį: <...> „kad su tuo mažu žmogiuku tu dirbtum norimą darbą bet tai dar nereiškia, kad Montessori yra pirmoji vieta, o tradicinis antroji. Ne, šitie metodai ir ne tik šitie metodai yra lygiaverčiai. Aš manau, kad metodas sau pats neegzistuoja – viskas priklauso nuo mokytojo. Jeigu Montessori dirbs mokytojas, kuris neatsiduos pilnai tam metodui, tai tas metodas jokio rezultato neduos. Visos tos pasakys: mes juk nesam geležinės, mes irgi turim jausmus ir išveda iš kantrybės kitą kartą, ypač dabartiniai vaikučiai, bet jeigu tu išmoksi suvaldyti save, tu patiksi vaikams ir galėsi puikiai bendrauti su vaikais. Čia nuo pedagogo, nuo auklėtojos priklauso – tikrai nuo to.”

3.8.3. „C“ į vaiko konkurencingumą orientuotas ikimokyklinės priešmokyklinės įstaigos atvejis

Darželis „C“, esantis atokiau nuo didmiesčio centro, apsuptas žaluma ir nuosavų namų kvartalu, atrodė šviesus ir paprastas. Tyrėjų komandą pasitiko įstaigos vadovas, kuris interviu buvo pasiruošęs bei dalyvavo visuose pokalbiuose: tiek su pedagogais, tiek su tėvais.

Ugdymo tikslas, kaip atskleidė visa darželio bendruomenė, yra orientuotas ne į vaiko individualius poreikius ir saviraišką, o į gebėjimą varžytis ir kovoti už save ugdymo įstaigoje: <...> *tėvai patenkinti vaikų paruošimu mokyklai, nes ruošiami nuo lopšelio per žaidimą, integruotas veiklas; <...> darželis gerai paruošia mokykliniam ugdymui; <...> vaikai turi mokėti varžytis. Tėvai nori, kad būtų mišrios grupės. Nes mažesni vaikai mokosi iš didesnių: jaunesnis skatinamas mokytis, vyresnis rūpintis.*

<...>Kaip jis pasiruošia mokyklai, tai labai svarbu.“ „Nori, kad 3, 4 metų vaikas jau skaitytų ir pan. Dėl to kaltas laikmetis. Taip, atimam iš vaiko vaikystę. Vaikai perkrauti. Tėvams neužtenka ką vaikai gauna darželyje.“ Stebimas atimtos vaikystės fenomenas, kuomet tėvai, būdami jauni, konkurencingi, darantys karjerą, to paties reikalauja ir iš savo atžalų. Vaikas tampa ne savo interesų, lūkesčių, svajonių, norų vaikystėje savininku, o robotuku: „<...>yra tėvų, kurie nuo pietų vaikus veža į kitas estetinio lavinimo mokyklėles. Nėra emocinio ryšio tarp vaikų ir tėvų. Atimta vaikystė. Tėvams neužtenka to, ką gauna darželyje.” Vadinasi, ne tėvai suinteresuoti dirbti su vaiku, o ieško pedagogų, kurie lavintų jų vaikus: <...> „Visi, tik ne aš“ – tėvų pozicija – teigia darželio pedagogai, pridurdami, jog <...> tėvai per mažai laiko skiria vaikams. Tėvų ir vaikų santykių atšalimas. Darbas – pagrindinė priežastis. „Geriau išėsiu su šunimi, negu su vaikais“. Vaikučiui turint specialiųjų poreikių, tėvai kaip įmanydami tai slepia, bijodami būti „kitokiais“ nei kitas lyderiaujantis tėvas, o pedagogai teigia, kad: „<...>tėvai slepia vaikų diagnozes – jiems gėda. „Pakenks vaiko likimui. Tėvai nesutinka su diagnoze.“

Kalbantis tiek su tėvais, tiek su pedagogais stebėjome, kaip ryškėja tėvų ir pedagogų komandos ekspertiškumas, kurio subjektu tampa vaikas. Vertinimo sistemoje, apie vaiką žino pedagogas, tėvai, duodantys leidimą, o vaikas kaip auganti asmenybė yra apsprendžiamas suaugusiųjų: <...> vertinimo kriterijus peržiūri tėvai, jie aptariami iš anksto su jais. Tėvai turi duoti sutikimą. Su tėvais aptariamas vaiko pokytis. Aptariama, ko jam trūksta, kur turėtų pasitempti. Pats vaikas vertinimo nemato. Nėra aptarimo su vaikais. Ekspertas pedagogas leidžia sprendimus priimti pats sau ir uždėti vaikui etiketę, taip tikėdamasis teigiamo pokyčio: „<...> aš jam pasakau, kad tu tinginys ir tada jis stengiasi.“ Vaiko poilsio klausimas taip pat patikėtas pedagogui, kuris kategoriškai nusprendžia dėl vaiko noro miegoti: „<...>aš kategoriškai prieš nemiegojimą. Vaikas privalo pailsėti.“ Taip pat išskiriamas mišrių grupių privalumas: *mažiukai tempiasi, o didieji nenori nusileisti mažiukams <...> Gerai, kad vaikai taip mokosi rungtyniauti. Mokykloje ima varžytis. Dideli ne tiek praranda, kiek mažiukai atranda. Elementarių socialinių įgūdžių mokosi. Tiek tėvų, tiek pedagogų nuomone, vaikai turi mokėti varžytis. Ikimokyklinio ugdymo pedagogės akcentuoja, kad daugelis tėvų nori mišrių grupių, nes mažesni vaikai mokosi iš didesnių. Taip pat svarbus ne vien varžymasis, bet ir įvairovė. Jei pradeda varžytis, toje vietoje atsiranda lyderystė. Svarbiausias tėvų lūkestis renkantis darželį: kaip jis bus pasiruoštas mokyklai, tai labai svarbu. Specialiųjų poreikių vaikų integravimas tėvų vertinamas kritiškai: turėtų būti jiems speciali mokykla, arba dirbtų specialiai paruošti žmonės. Dabar gi socialinės pedagogės jaunos ir nepasiruošę dirbti su tokiais vaikais. Pedagogų nuomone, pradinis lūkestis padėti vaiką į šiltą gerą vietą.*

Tėvai nėra linkę priskirti sau vaiko situacijos ekspertiškumo teisių ir galių, vienareikšmiškai pasitiki ir tiki specialistais: *mes ne specialistai. <...> Nemanau, kad aš kaip mama, esu specialistė. Va, jei psichologas, psichiatras, tai kitas dalykas. Dažnai būna, kad mamai sakoma, kad skauda pilvą, o čia darželyje vaikai mažiau dejuoja ir t.t.*

3.9. EKSPERTINIO INTERVIU REZULTATAI

Pasirinkti ekspertai, susipažinę su tyrimo ataskaita, pateikė savo siūlymus ir kritines pastabas. Švietimo skyriaus inspektorė pasigedo detalesnių rekomendacijų švietimo politikos įgyvendintojams t.y. ką ir kaip daryti, siekiant gerinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybę. *Ataskaitoje labai daug kalbama apie tėvų švietimo trūkumą, įvairius ugdymo realybės „įtampas laukus“ ir kitas problemas, tačiau pateiktos rekomendacijos pakankamai lakoniškos ir nekonkrečios. Juk šią ataskaitą daugiausiai skaitys švietimo politikai ir praktikai t.y. švietimo paslaugos tiekėjai, o ne gavėjai. Kai kurie „švietimiečiai“ paskaitę šią ataskaitą gali pasakyti „tu matai - mes nekalti, tėvai kalti“.* Ekspertė sutinka su tyrėjų mintimis, kad išsiskiria tos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigos, kurios savo veiklą grindžia viena ar kita pedagogine koncepcija (Valdorfo, Montesori ir kt.). Būtent šiose įstaigose žymiai lengviau sprendžiasi bendradarbiavimo ir tėvų įtraukimo į vaiko ugdymą veikla. Ekspertės nuomone, *unikalios lietuviškos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo koncepcijos diegimas buvo ne itin sėkmingas. Kartais galime stebėti net tokį reiškinių, kuomet įstaigos etiketė lyg ir nieko „va mes unikalūs, dirbam štai tokia metodika“, tačiau jei pažiūrime giliau, pasirodo jog visa tai tik išorinė imitacija, slepianti pasenusį ir unifikuotą įstaigos veiklos pobūdį. Dažnai įstaigos orientuotos tik į aplinkų ir išorinio įvaizdžio kūrimą „maloniai šypsosi“, tačiau realiai praktikuojama transformuota sovietmečio pedagogika.* Taip pat ši ekspertė pastebėjo, jog nelygiavertės kvalifikacijos kėlimo galimybes turi auklėtojos ir darželyje dirbantys kiti pedagogai ar specialistai. Auklėtoja praktiškai negali pasitraukti nuo vaikų, o kiti pedagogai ar specialistai gali lengviau planuoti savo laiką, kelti kvalifikacija ir t.t.

Kita ekspertė, dirbanti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijos auklėtojos pareigose, taip pat pateikė kritines pastabas. Jos teigimu šioje ataskaitoje per mažai kalbama apie nereikalingos dokumentacijos auklėtojo darbe pildymą. Kartais būna taip, kad *popierius pildomas dėl popieriaus arba atvykstantiems tikrintojams, o realiai viskas vėliau būna išmetama arba keliauja kur nors į archyvą. Ne visada žiūrima kaip tu dirbi, svarbu, kad popieriai būtų tvarkingi.* Ekspertė abejoja ar tikrai visų ikimokyklinio amžiaus grupių vaikai gali būti, kaip teigiama ataskaitoje, ekspertais. Jos nuomone veiksmingas *„vaikų balso“ ar „ekspertavimo“ išgirdimas gali būti 5-6 metų amžiaus grupėje, o mažesni vaikai vargiai tai gali atlikti. Nors ataskaitoje kalbama, kad kaip „negatyvas“ dominuoja konkurencingumas, tačiau pažiūrėkime kokia mūsų visuomenė. Jei žmogus nuolaidus ir geras, sunku jam būnq gyventi, o jei išūlus ir kovojantis - nueina toli. Žinoma, teigė ekspertė - aš savo vaikams ir ugdytiniams visuomet stengiuosi skiepinį gėrį, grožį, meilę ir tiesą, tačiau kartais matau, kad realus gyvenimas padiktuoja visai kitas sąlygas.* Ekspertė išskyrė dar vieną ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo problemą, tai garbaus amžiaus pedagoginis ir ne pedagoginis įstaigų personalas. Ekspertė mano, kad *vyresnio amžiaus senesnės pedagoginės mokyklos auklėtojai labiau orientuoti į „muštros“ ir „pakazūchos“ pedagogiką, kas beje ataskaitoje ir matyti. Įdomu ir tai, kad*

neretai tėvai net prašo „auklėtoja, būkite su juo griežtesnė“. Iš dalies panašią nuomonę pateikė ir kita tyrimo ataskaitos ekspertė, į ikimokyklinę įstaigą savo vaiką vedanti mama. Kartais auklėtojos yra pensijinio amžiaus ir tarkim negali užtikrinti tinkamo vaikų fizinio aktyvumo. Ydinga situacija yra ir tame, kad šiuo metu darželiuose net trūksta vietų ir darželių personalas mažai jaučia švietimo rinkos poveikį. Kam čia jiems per daug stengtis - vis tiek tų vaikų yra ir darbo bus - teigė vaiko mama. Susipažinusi su tyrimo išvadomis ir rekomendacijomis dar viena ekspertė (ikimokyklinės įstaigos vadovė), teigė, jog tyrimo ataskaitos išvados per daug pesimistinės ir per daug negatyviai „nuspalvina“ ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo realybę. Kadangi ekspertė nuolat kontaktuoja su kitomis įstaigomis, dalinasi su jomis patirtimi, veda seminarus, mokymus, dėsto universitete, todėl jaučia situaciją ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sektoriuje ir mano, kad ji yra žymiai geresnė, nei pristato šio tyrimo autoriai. Ji tikrai mano, kad „stagnuojančių“ darželių tikrai nėra daug ir tėvai pakankamai pedagogiškai išprusę. Ekspertė jau ne vienus metus stebi pakankami dinamišką gerąją ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kaitą, tiek pedagogų kompetencijose, tiek tėvų požiūryje bei bendradarbiavime.

3.10. IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO DALYVIŲ ELGSENOS STRATEGIJOS

Klasterinės analizės būdu (K-Mean metodas), kiekvieno respondento atsakymus sugrupuojant pagal panašumą, buvo nustatytos keturios ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių elgsenos strategijos.

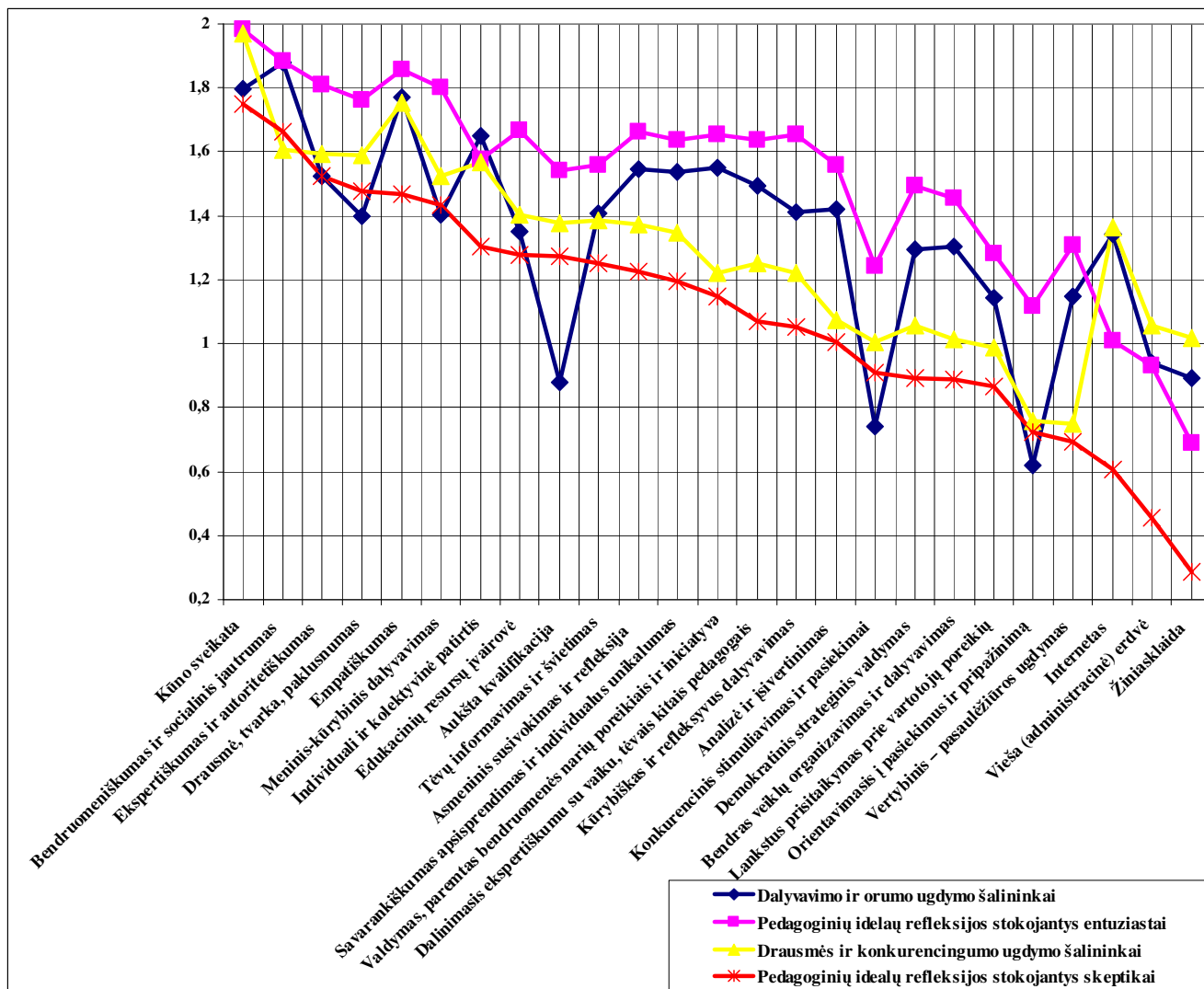
a) dalyvavimo ir orumo ugdymo šalininkai, tai tie respondentai, kurie ryžtingai pasisako už į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos požymius ir ryžtingai pasisako prieš į konkurencingumą ir drausmę orientuoto ugdymo požymius. Tai – aiškiai apibrėžtų ugdymo vertybių respondentai.

b) pedagoginių idealų refleksijos stokojantys entuziastai, tai tie respondentai, kurie ryžtingai pasisako ir už į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos požymius, taip pat ryžtingai pasisako už į konkurencingumą ir drausmę orientuoto ugdymo požymius. Tai – neapibrėžtų ugdymo vertybių respondentai. Šio tipo žmonėms viskas tinka, jie yra nekritiški jiems teikiamoms arba jų pačių teikiamoms pasiūlomoms, jie pasitenkina minimaliu paslaugų užtikrinimo lygiu ir nekelia jokių aukštesnių ir subtilesnių reikalavimų paslaugoms.

c) drausmės ir konkurencingumo ugdymo šalininkai, tai tie respondentai, kurie ryžtingai pasisako prieš į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos požymius ir ryžtingai pasisako už į konkurencingumą ir drausmę orientuoto ugdymo požymius. Tai – aiškiai apibrėžtų ugdymo vertybių respondentai.

d) pedagoginių idealų refleksijos stokojantys skeptikai, tai tie respondentai, kurie ryžtingai pasisako ir prieš į vaiką orientuotos ugdymo paradigmos požymius, taip pat ryžtingai pasisako prieš į konkurencingumą ir drausmę orientuoto ugdymo požymius. Tai – taip pat neapibrėžtų ugdymo vertybių respondentai. Šio tipo žmonės nepatenkinti teikiamomis paslaugomis, tačiau patys vargu ar gali apibrėžti, kokios tos paslaugos turėtų būti.

Elgsenos tipų pavadinimai ir jų statistinis profilis (pagal ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių elgseną) pateikti 3.10.1 pav.

3.10.1 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių keturi elgsenos tipai (N=4690)

Papildoma analizė parodė, kad didžioji dalis respondentų, santykinai pavadinti refleksijos stokojantys entuziastai, sudaro 73% visos populiacijos.

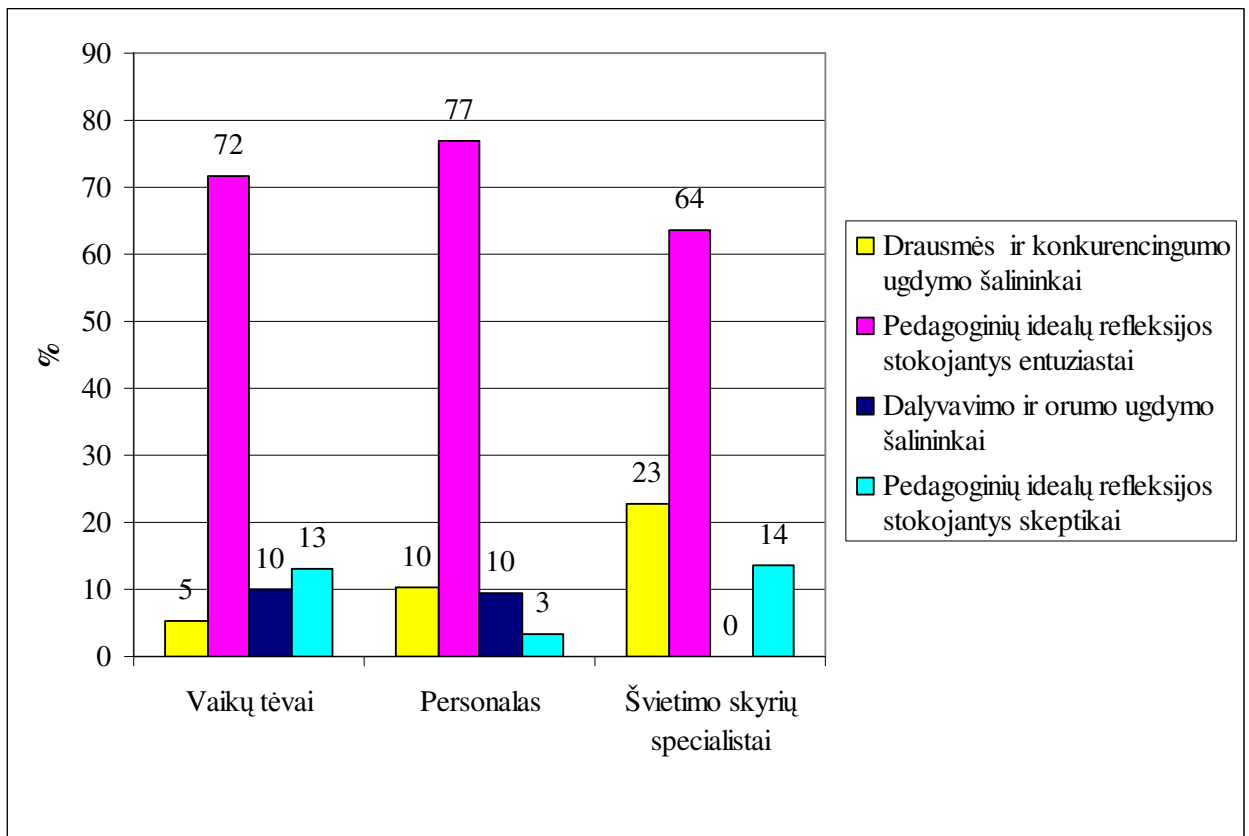
3.10.1 lentelė

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių keturių elgsenos tipų pasiskirstymas pagal dažnius ir procentus (N=4690)

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių keturi elgsenos tipai	N	%	% iš nustatytų atvejų
Pedagoginių idealų refleksijos stokojantys entuziastai	3006	64	73
Drausmės ir konkurencingumo ugdymo šalininkai	284	6	7
Pedagoginių idealų refleksijos stokojantys skeptikai	403	9	10
Dalyvavimo ir orumo ugdymo šalininkai	411	9	10
Nenustatyta	586	12	

3.10.2 pav. pateikti duomenys atskleidžia, kad dalyvavimo ir orumo šalininkų yra vienodai tėvų ir pedagogų populiacijose (po 10 %); jų visiškai nėra švietimo skyrių specialistų populiacijoje (0 %).

Drausmės ir konkurencingumo ugdymo entuziastų daugiausia yra švietimo skyrių specialistų populiacijoje (23 %), kiek mažiau – pedagogų populiacijoje (10 %), dar mažiau – tėvų populiacijoje (5 %). Pedagoginių idealų refleksijos stokojančių entuziastų daugiausia yra pedagogų tarpe (77 %), vaikų tėvų tarpe – kiek mažiau (72 %), o švietimo skyrių atstovų – dar mažiau (64 %). Pedagoginių idealų refleksijos stokojančių skeptikų daugiausia yra tarp tėvų (13 %) ir tarp švietimo skyrių atstovų (14 %), mažiausia – tarp pedagogų (3 %).

3.10.2 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių keturi elgsenos tipai dalyvių populiacijose (N=4690)

3.11. APIBENDRINIMAS. IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO VADYBOS KOKYBĖS MODELIS

3.11.1 pav. pateikiamas brėžiniu apibendrintas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikos modelis.

3.11.1 pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybės modelis

Jame atsispindi esminės vadybos kokybės dimensijos, nagrinėjamos šiame tyrime, pateikiami probleminiai klausimai, kurie nurodo kiekvienos kokybės vadybos dimensijos prieštaravimus ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje.

Išvados

Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas Lietuvoje patiria siekių ir realybės prieštaravimus. Šie prieštaravimai yra sisteminiai, nes jie būdingi ne tiek atskiriems asmenims ar įstaigoms, kiek pačiai ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistemai.

Teorinis prieštaravimų įvardinimo ir įvertinimo atskaitos taškas yra reglamentuojančios Europos Sąjungos bei Lietuvos teisinės nuostatos, taip pat teoriniai vaikų ugdymo ir bendruomenių vadybos modeliai. Čia nedviprasmiškai į vaiko orumą ir prigimtines galias nukreiptas ugdomasis veiksmas yra įvardinamas kaip pedagoginės veiklos pagrindas. Be to, kaip būtinybė ir siekiamybė nurodomas demokratinis valdymo modelis kuo labiau didinant tėvų ir vaikų dalyvavimą ir galias ugdant vaiką ir priimant institucinius sprendimus. Vis dėl to net ir teisiniuose reglamentuojančiuose dokumentuose stebimas tam tikras prieštaravimas, kai, viena vertus, akcentuojamas vaiko rengimas mokyklai (LR dokumentai), kita vertus, akcentuojamas vaiko prigimtinių galių ir demokratinį įgūdžių ugdymas (ES dokumentai). Tai, kad šios dvi nuostatos gali būti sunkiai suderinamos ir gali būti prieštaraujančios, atskleidžia ir ikimokyklinio bei priešmokyklinio ugdymo realybės prieštaravimai Lietuvoje.

Empirinis prieštaravimų įvardinimo ir įvertinimo atskaitos taškas yra šis 2009 m. Lietuvoje atliktas reprezentatyvus tyrimas. Tyrimu buvo siekiama atskleisti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo vadybos kokybę įvertinant tokius du esminius ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą apibrėžiančius parametrus, kaip a) vaiko ugdymo idėjos (paradigmos, filosofijos), nusakančios ugdymo prasmingumą, kryptingumą ir veiksmus, bei b) demokratinio valdymo - bendruomenių organizavimo - principai, numatantys visų dalyvių didesnę dalyvavimą, tuo būdu, įgalinimą. Abu parametrai yra tarpusavyje susiję, ikimokyklinio ir priešmokyklinio įstaigoje vadyba negali būti analizuojama be ugdymo, o ugdymas be vadybos.

Tyrimu atskleista, kad Lietuvos ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas pasižymi tam tikru prieštaravimu tarp politiškai ir teoriškai suformuluotų siekių, idealų, nuostatų bei ugdymo ir vadybos realybės, kasdieninės praktikos. Siekių ir praktikos neatitikimas gali būti apibrėžiamas šiais tyrimu nustatytais įtampų laukais:

1. Didžioji dalis ugdymo dalyvių (tėvų, pedagogų ir švietimo skyrių specialistų) santykinai mažai tereflektuoja vaikų ugdymo idealus, mažai tediferencijuoja savo prigimtimi ir siekais skirtingas ir nesuderinamas ugdymo idėjas ir, tuo pačiu, pedagoginius veiksmus. Tai reiškia, kad Lietuvoje ugdymo dalyviai pasitenkina minimalaus vaiko ugdymo lygio užtikrinimu: svarbu yra tai, kad vaikas yra užimtas ir saugus ugdymo patirtį bei kvalifikaciją turinčių žmonių – pedagogų – priežiūroje. Tačiau tenka konstatuoti, kad tikslai, kuriais veikloje įprasminama ugdomoji ir vadybos veikla, neretai yra už ugdymo dalyvių suvokimo ribų. Vaiko orumo ir susivokimo ugdymas, jo prigimtinių galių ar interesų skatinimas, lygiavertiškas suaugusiojo ir vaiko santykis (į vaiką orientuota ugdymo paradigma)

ugdymo dalyvių yra komponuojamas kartu su autoritarinio ir konkurencinio pobūdžio ugdymu, kur prioritetas yra drausmė, tvarka ir paklusnumas bei rengimas konkurencinėms mokymosi sąlygomis ir sąlygoms. Tokia skirtingų ugdymo tikslų supainiojimas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo praktikoje atspindi ne tik ugdymo dalyvių pedagoginės misijos susivokimo stoką, tačiau ir ugdomosios veiklos ribotą ir eklektišką tikslingumą

2. Lietuvoje stebima savita situacija tėvų interesų požiūriu. Senos demokratijos šalyse yra įprasta, kad tėvų interesas yra grindžiamas vaiko orumo ir saviraiškos poreikiais, tėvai „spaudžia“ institucijas, kad jos kuo labiau pedagoginę veiklą orientuotų į vaiko smalsumo, prigimtinių galių skatinimą, lygiavertiškus pedagogo ir vaiko santykius, vaiko orumą. Tuo tarpu Lietuvoje toks tėvų interesas yra visos tėvų populiacijos mažuma. Didelė tėvų dalis arba neturi jokių labiau apibrėžtų edukacinių interesų arba yra stipriai orientuoti į konkurencinį ugdymo modelį. Tėvai „spaudžia“ ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijas, kad jos rengtų vaikus mokyklai mokydamos rašyti, skaityti, o taip pat gebėti grumtis dėl „vietos po saule“. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų paskirtis, tokiu tėvų supratimu, yra ne tiek vaiko orumo, susivokimo, saviapsisprendimo, kiek rengimo mokyklai vieta. Konkurencingumo principų diegimas nuo pat ankstyvojo amžiaus nėra palankus vaiko psichikai, nes tikėtina, kad vaikas labiau išplėtos nesaugumo, agresyvumo jausmus, o ne socialinio jautrumo ir bendruomeniškumo. Tikėtina, kad toks tėvų orientavimasis ne į vaiko orumą, bet mokyklinį konkurencingumą atspindi tėvų nerimą dėl vaiko ateities ypač konkurencingoje švietimo sistemoje bei visuomenėje.

3. Dažnai tėvų edukacinis susivokimas, skirtingų ugdymo tikslų ir būdų atpažinimas yra ribotas. Tenka pripažinti, kad didžioji tėvų populiacijos dalis stokoja bent minimalaus pedagoginio išprusimo, jų žinios apie vaiko ugdymą remiasi tik asmenine patirtimi ir labai subjektyviu supratimu. Šį subjektyvų supratimą formuoja viešasis diskursas (žiniasklaidoje pasirodantys įvairūs pranešimai, diskusijos). Net ir neatlikus viešojo diskurso analizės galime pastebėti, kad vaiko ugdymo vertybės, tikslai, metodai yra labai retas, veikiau išimtinis, viešojo diskurso objektas. Kone vienintelis dalykas, dažnai aptariamasis žiniasklaidoje, yra vaiko fizinė sveikata, ir tai tiesiogiai formuoja ne tik tėvų, bet ir pedagogų ypač išreikštą dėmesį fizinei vaiko sveikatai. Reikia atkreipti dėmesį, kad vaiko fizinė sveikata ugdymo dalyviams yra svarbesnė, dažniau patiriama, be to, laikoma didžiausiu ugdymo praktikos poreikiu, nei bendruomeniškumas ir socialinis jautrumas, vaiko asmeninis susivokimas ir refleksija, savarankiškas apsisprendimas ir individualus unikalumas.

4. Tėvų ribotas ugdymo tikslų suvokimas yra apspręstas ne tik viešojo diskurso siaurumo, tačiau ir demokratinių dalyvavimo tradicijų ugdymo įstaigose stokos. Maža dalis tėvų yra aktyvūs vaiko ugdymo darželiuose dalyviai. Reta, kad tėvai būtų visaverčiai vaiko ugdymo darželiuose dalyviai, jų dalyvavimas dažniausiai apsiriboja informacijos gavimu, taip pat vaikų ugdymo rezultatų stebėtoju. Tuo tarpu aktyvus tėvų įsijungimas į ugdomasias veiklas būnant ne stebėtojais, o dalyviais, aptariant ir

vertinant vaiko pasiekimus, individualius vaiko ugdymo tikslus yra labiau išimtis nei taisyklė. Ribotą tėvų dalyvavimą apsprendžia keletas veiksnių. Problemišku laikytinas mažas tėvų edukacinis susivokimas, o ypač – edukacinio bejėgiškumo jausmas deleguojant vaiko ugdymo galias pedagogams.

5. Yra tėvų grupių, kurios neatitinka pagrindinės tėvų populiacijos savybių. Tos grupės turi labai aiškų ir kryptingą edukacinį susivokimą, yra labiau stipriai orientuotos į vaiko orumą, saviapsisprendimą, lygiavertiškus vaiko ir suaugusiojo santykius. Šios tėvų grupės turi stipriai išreikštą vertybinį ir institucionalizuotą pagrindą. Tai tėvai, kurie savo turimiems vaiko ugdymo interesams išreikšti ir formuoti remiasi plačiai pripažintomis pasaulėžiūromis. Konkrečiai tyrimo atveju, šias tėvų grupes reprezentavo Valdorfo darželio ir Katalikų tėvų asociacijos tėvai. Būtent šių alternatyviomis tradicinėms vadinamų grupių tėvai ypač stipriai išreiškė į vaiką orientuotos pedagogikos principus ir atmetė suaugusiojo dominavimu grįstos pedagogikos principus, nors šios grupės ir nėra labai tapačios kitais vertybiniais klausimais. Tuo tarpu pagrindinė tėvų populiacija yra linkusi, kaip minėta, priimti minimalius vaikų ugdymo ir saugumo principus nesigilinant ir nediferencijuojant pedagoginių idėjų, tuo būdu, ir jų vaikų ugdymo principų. Akivaizdu, kad aukštą tėvų edukacinį išprusimą ir susivokimą apsprendžia ne tiek jų individuali patirtis ar viešasis diskursas, kiek asociatyvinėje humanistinė pasaulėžiūra paremtoje veikloje institucionalizuotos asmeninės vertybės.

6. Jei tėvų edukacinio išprusimo stoka, pasireiškianti minimaliu vaikų užimtumo ir saugumo užtikrinimu suplakant į vieną skirtingas ugdymo idėjas ir tikslus, yra suprantama ir pateisinama, tai tokia pedagoginio personalo pozicija yra mažai tesuprantama ir tepateisinama. Didžioji dalis pedagogų, kaip ir tėvų, nediferencijuoja ugdymo prioritetų, neižvelgia prieštaravimo tarp vaiko orumo ir saviapsisprendimo, lygiavertiškų pedagogo ir vaiko santykių ir drausmės, tvarkos ir paklusnumo, konkurencingumo ugdymo. Vertinant šias tendencijas kaip pedagoginio personalo kompetencijas, verta pažymėti, kad aukšto edukacinio cenzo, aukštos kvalifikacijos pedagogai labiau atpažįsta skirtingas ugdymo paradigmas, tikslus ir būdus, nei žemo edukacinio cenzo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigos personalas. Žemo edukacinio cenzo arba žemutinės grandies personalas yra labai reikalingas darželiuose kaip pagalba auklėtojui. Tačiau tenka pripažinti, kad vien tik gyvenimiška patirtis ir pedagoginio išsilavinimo, o ypač pedagoginių idėjų nežinojimas ir neatpažinimas, turi įtakos vaikų ugdymo kokybei, tuo būdu, ir vaikų darželyje įgyjamoms emocinei intelektinei bei santykių patirtims.

7. Ypač problemišku vertintinas vaikų balso, dar vadinama vaikų perspektyvos arba matymo, nebuvimas darželiuose. Vaikų savarankiškumo, apsisprendimo, interesų bei prigimtinių galių išreiškimo, galų gale, orumo ugdymas neatsiejamas nuo nuomonės formavimo. Akivaizdu, kad drausmė ir tvarka grįsta pedagogika mažai tėra orientuota į vaikų saviraišką, nuomonės reiškimą, apsisprendimą. Į vaiką orientuota laisvojo ugdymo paradigma drausmę susieja ne su suaugusiųjų dominavimu, o su pačių vaikų savivoka ir savidisciplina. Tyrimo duomenys rodo, kad vaiko nuomonė

nėra ugdymo dalyvių – tėvų ir pedagogų – laikoma svarbi priimant sprendimus dėl ugdymo tikslų ir organizavimo. Vaikai neturi galių dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, jie nėra laikomi savosios situacijos ekspertais. Neįmanomas vaikų įgalinimas, prigimtinių galių ugdymas be galimybės priimti sprendimus. Vaikų balso nebuvimas, jų traktavimas kaip neturinčių tam tikrų ekspertinių galių yra hierarchinio pobūdžio, kur dominuoja suaugusieji, santykių ir vadybos indikatorius. Akivaizdu, kad suaugusiųjų vaiko galias nuvertinančio požiūrio klausimas čia esminis.

8. Tai, kad demokratinis ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo institucijų valdymas yra žemame lygyje, rodo tai, kad maža tradicijų bendrai priimti sprendimus. Darželių tarybos netapo ta vieta, kur diskutuojami įvairūs darželių strateginių sprendimų, veiklos organizavimo ir vaikų ugdymo klausimai, kur kartu visi dalyviai – pedagogai, tėvai ir vaikai – išklauso vieni kitus, išsako savo interesus, derina visų interesus ir kartu ieško bendro sprendimo. Daugiausia institucinių sprendimų atsakomybės tenka įstaigų vadovams, o pedagoginių sprendimų – pedagogams. Tuo tarpu tėvams (dažniausiai) ir vaikams (visuomet) tenka vykdytojų vaidmuo. Toks galių ir vaidmenų nelygiavertiškas pasiskirstymas perkrauna vienus ir atskiria kitus dalyvius, atitinkamai paskirsto ir atsakomybes. Mažiausiai įtraukti ir dalyvaujantys jaučiasi mažiausiai atsakingi.

9. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistema turi uniformizmo, t.y. vienodumo bruožų, tebėra stipriai išreikštas tradicinis institucinis ugdymo modelis, grįstas drausmės, paklusnumo ir konkurencingumo principais arba, kaip minėta, eklektišku ugdymo tikslų suvokimu, savo ruožtu lemiančiu elementarų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo supratimą orientuojantis į užimtumą ir saugumą, bet paliekant nuošalyje orumo, saviraiškos ir lygiavertiškumo vertybes. Kita vertus, toje pačioje sistemoje yra ne viena įstaiga, kur vaiko orumas, saviraiška ir saviapsisprendimas yra pagrindinės vertybės, puikiai realizuojamos praktikoje, atsisakyta paklusnumo ir konkurencingumo vertybių. Pavyzdžiu galima paminėti darželį Vilniuje, kuris, remdamasis Reggio Emilia pedagoginėmis idėjomis, labai sėkmingai realizuoja į vaiką orientuotą ugdymo paradigmą, kurios principai gali ir privalo būti nurodomas kaip siektinas pavyzdys. Tenka pastebėti, kad labiausiai į vaiko prigimtinių galių, saviraiškos ir orumo, ugdymą yra orientuoti tie ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyviai, tos įstaigos, kurios remiasi viena ar kita vaiko ugdymo koncepcija ar pasaulėžiūra (Reggio Emilia, Valdorfo, krikščioniška ir pan.). Tuo tarpu įstaigos, kurios savo veiklos nėra pasigrindusios viena ar kita vaiko ugdymo koncepcija ar pasaulėžiūra, gali stokoti į vaiko orientuotų ugdymo principų suvokimo, atitinkamai labiau būti orientuotos į drausmę, paklusnumą ir konkurencingumą.

10. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistema nepasiūlo didelių ugdymo galimybių (vertybių, formų, metodų, aplinkų, priemonių ir t.t.) pasirinkimo įvairovės. Vienas įvairovės siekimo kelių yra įstatyminis ir institucinis tėvų iniciatyvų kuriant alternatyvias ugdymo formas rėmimas. Deja, tai nėra šiandieninė realybė. Kitoms, ne tradicinėms, ugdymo formoms motyvuotiems tėvams nėra palaikančių struktūrų, kurios įgalintų tėvus inicijuoti ir plėtoti naujas inovatyvias ugdymo formas. Tik turintiems

ypač ryškų vertybinį tapatumą ir institucinį palaikymą pavyksta įveikti biurokratinis bei psichosocialinius barjerus ir įkurti alternatyvias ugdymo formas, kurios, pasiremdamos į vaiką orientuoto ugdymo vertybėmis, tuo yra inovatyvios ir pažangios, galinčios tapti tradicinių ugdymo formų pokyčių kelrodžiu.

11. Svarbi kliūtis didinti demokratinį valdymą ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse įstaigose yra šeimų ir institucijų ritmų nesutapimai. Tėvai dažniausiai negali dalyvauti darželių veiklose dėl savo užimtumo, dėl to, kad dirba darbo dieną. Kita vertus, tėvams yra patogiu, kad vaikas būna darželiuose tuo metu, kai jie užimti. Tačiau yra atvejų, kai darželiai sugeba prisitaikyti prie tėvų poreikių ir organizuoti tas savo veiklas, kur reikalingi tėvai, taip, kad tėvams sudaromos galimybės kuo labiau įsijungti į vaikų gyvenimą darželiuose. Vis dėl to darželių prisitaikymas prie vartotojų – tėvų – poreikių ir ritmų yra dar pakankamai problemiškas. Tai yra tėvų dalyvavimą pedagoginėse ir valdymo veiklose mažinantis veiksnys.

12. Socialinis jautrumas ir bendruomeniškumas aptariamose ugdymo įstaigose vis dar yra neišspręstas. Šiame tyrime apčiuoptas neįgalių vaikų integracijos klausimas, o turint galvoje vis augiantį kitokių - kitų tautybių, reemigrantų - vaikų skaičių, tolerancija kitokiems vaikams yra potenciali problema. Ypač nepalankus tolerancijos ugdymui stipriai išreikštas konkurencingumo ugdymas, kuris numano, kad vertinami ir toleruojami stipriausieji, geriausieji. Silpniesiems vietos iš esmės nėra. Nėra atpažintas galimas jų vaidmuo, jų galimybės, jų ugdymo principai – tai palikta konkurencingumo mąstysenai ir sąlygoms. Vargu ar ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų raidai toks modelis yra palankus, kai visos didžiosios pedagoginės idėjos ir praktikos akcentuoja vaiko augimo svarbą bendruomeniškumo sąlygomis, plėtojant jų individualius polinkius, prigimtines galias.

Rekomendacijos

1. Privalu didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo dalyvių – tėvų, pedagogų ir švietimo skyrių specialistų – į vaiką orientuoto ugdymo susivokimą ir išprusimą, geresnį vaiko ugdymosi poreikių ir edukacinių galimybių pažinimą. Vaikų ugdymo dalyvių – tėvų, pedagogų ir švietimo skyrių specialistų – **ŠVIETIMAS** yra prioritetinga pokyčių ašis. Švietimas, arba į vaiką orientuoto ugdymo susivokimo ir išprusimo, geresnio vaiko ugdymosi poreikių ir edukacinių galimybių pažinimo didinimo gairės ir, atitinkamai, veiklos, turėtų būti plėtojamos keliomis kryptimis:
 - a) Plėtoti vaikų ugdymo *gerosios patirties* pasidalinimą. Gerą patirtimi traktuoti tas įstaigas, kurios savo veiklą išreikštai grindžia į vaiką orientuota ugdymo paradigma. Tokios įstaigos, pasidalindamos savo turima ugdymo samprata ir patirtimi, praturtintų kitas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigas. Kitos alternatyviomis laikomos ugdymo įstaigos taip pat turi turiningos patirties, kuri būtų naudinga pažinti visoms kitoms ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigoms, taip pat, visiems tėvams ir pedagogams. Lietuvai būtina kuo didesnė vaikų ugdymo formų įvairovė, kuo didesnė šių formų tarpusavio komunikacija ir pažinimas. Edukacinės patirties dalinimasis tarp skirtingų tipų įstaigų, pasirinkimo įvairovės didinimas sudaro prielaidas didinti ugdymo prioritetų susivokimą, vaiko ugdymo principus, taip pat galimybes tėvams rinktis kuo įvairesnes ugdymo formas vietas, laiko, pedagoginių idealų požiūriais. Gerosios patirties pasidalinimas turėtų vykti kuo labiau lokaliu, vietiniu – instituciniu ar bendruomeniniu - lygmeniu. Čia svarbus vadybinis vaidmuo tenka savivaldybių švietimo skyriams. Tyrime atskleisti požymiai sudaro prielaidas atpažinti gerą ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo patirtį. Švietimo skyriai, atpažinę gerą patirtį turinčias įstaigas, gali inicijuoti gerą, į vaiko orumą ir saviapsisprendimą orientuoto ugdymo, patirtį turinčių tėvų, pedagogų ir vaikų vedamus diskusijų forumus. Jokios „iš viršaus nuleistos“ metodikos ar paskaitos nepadės keisti savo suvokimo, plėsti savo supratimo apie vaiko ugdymą, jei nebus tėvų, pedagogų ir vaikų gerosios patirties aptarimuose.
 - b) Plėtoti *viešąjį diskursą* pasitelkiant žiniasklaidos priemones ir internetą, taip didinant pažinimą apie tokius vaiko ugdymo tikslus, kaip vaiko smalsumo ir pažintinių interesų skatinimas, susivokimas ir refleksija, apsisprendimas ir orumas, laisvė ir atsakomybė - visa tai grindžiant lygiavertiškais suaugusiųjų (tėvų, pedagogų) ir vaiko santykiais. Būtina didinti suaugusiųjų supratimą, kad tik į vaiko prigimtinių galių atsiskleidimą bei laisvą apsisprendimą nukreipti ugdymo tikslai, o ne konkurenciniai ar paklusnumo, yra pagrindas brandžiai, gebančiai apsispręsti, todėl atsakingai asmenybei formuoti. Viešojo diskurso plėtotė galima pasitelkiant šviečiamąsias TV laidas, socialines reklamas, viešus diskusijų forumus, patrauklius gerosios patirties aprašymus ir pan. Į vaiko orumo ir saviapsisprendimo ugdymą orientuota pedagogika turi būti ryškus vertybinis viešojo diskurso pagrindas. Būti viešojo diskurso turinio dalyviais

turėtų būti pakviesti visi: pedagogai, mokslininkai, politikai, tėvai ir vaikai, kurie kiekvienas pateiktų savo argumentus, kodėl svarbu ugdyti vaiko laisvę, išlaisvinti smalsumą, skatinti jo pasirinkimus ir t.t. Toks edukacinio pobūdžio viešasis diskursas turėtų būti inicijuojamas viešojo administravimo struktūrų (Švietimo ir mokslo ministerija, savivaldybės) ir nevyriausybinų organizacijų panaudojant socialinio pobūdžio projektų galimybes.

- c) Plėtoti kuo įvairesnes tėvų, pedagogų ir vaikų *dialogo* formas, nes dialogas leidžia išsakyti savo poreikius ir nuomones, išgirsti kitų dalyvių poreikius ir nuomones. Dialogas, įsiklausymas į kitų dalyvių patirtis, žinojimus, gali tapti tinkama švietimo – geresnio tarpusavio pažinimo, taip pat ugdymo tikslų ir turinio – forma. Tėvai gali išgirsti patirtimi ir koncepcijomis pagrįstas pedagogų patirtis, pedagogai gali išgirsti apie vaikų ugdymo patirtis namuose, vaikai gali išsakyti savo supratimą, o taip pat išgirsti tėvų ir pedagogų sprendimų paaiškinimus. Abipusis lygiavertiškas ugdymosi dalyvių dalinimasis patirtimi yra perspektyvi, dalyvius įgalinanti, švietimo forma. Dialogas įprasmina ugdymo metodikas, jas įveiksmia, nes nesant dialogo ir, tuo būdu, refleksijos, net ir geriausios metodikos gali likti neatpažintos ir nepanaudotos.

2. Privalu didinti **TĖVŲ IR VAIKŲ DALYVAVIMĄ BEI GALIAS** ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigose priimant įvairiausias sprendimus dėl įstaigų valdymo, vaiko ugdymo tikslų ir turinio. Tėvų dalyvavimo, įsitraukimo ir įsipareigojimų didinimas galimas plėtojant šias veiklų kryptis:

- a) Į *sprendimų priėmimo* procesus ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse ugdymo įstaigose visuose lygmenyse (pedagoginiuose, administraciniuose) įtraukti tėvus ir vaikus, suteikiant jiems didesnes galias apsisprendžiant dėl ugdymo tikslų, ugdymo turinio, ugdymo proceso. Tokiu būdu individualizuojamas ugdymas, išdiskutuojami interesai ir sutariama dėl bendrų vaiko ugdymo interesų. Vaikas, dalyvaudamas sprendimų priėmime, geriau gali suprasti pedagoginių veiklų prasmę, prisiimti atsakomybę. Akivaizdu, kad vaiko, o ir tėvų, įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus yra susijęs su tuo, ar tėvams ir vaikams yra priskiriamos ekspertinės galios, kitaip tariant, požiūris į tėvų ir vaikų galimybes čia yra esminis. Aukščiau aptartas ugdymo dalyvių švietimas yra su tuo tiesiogiai susijęs: švietimo tikslas yra padėti susivokti, kad vaikas ir jo tėvai, nedalyvaudami sprendimų priėmime, nesijaučia įtraukti ir reikšmingi, todėl ir jų atsakomybės jausmas yra mažiau išplėtotas. Būtina didinti *ekspertines vaiko ir šeimos galias*. Šeimos ir vaiko balso išgirdimas yra svarbi šeimos ir vaiko įgalinimo ir dalyvavimo prielaida. Būtina didinti suaugusiųjų (tėvų ir pedagogų) suvokimą, kad išgirstas vaiko balsas, į kurį atsižvelgiama priimant sprendimus, ugdo savarankišką ir atsakingą už savo veiksmus vaiką. Ekspertinės vaiko ir šeimos galios yra didinamos kuriant lygiavertiškus pedagogų, tėvų ir vaikų santykius.

- b) Ugdyti *pedagogų gebėjimus įtraukti tėvus ir vaikus* į ugdymo procesą, kurti lygiavertiškus santykius su tėvais ir vaikais, didinti jų galias. Pedagogai turėtų sužinoti apie įvairius tėvų ir vaikų įtraukimo metodus ir procedūras. Patirtis rodo, kad pedagogai būna labai patenkinti tėvų dalyvavimu, nes tuomet gerėja tarpusavio susipratimas, pasidalinama atsakomybėmis. Ypač būtina didinti nepedagoginės grandies personalo (auklėtojų padėjėjų) pedagogines kompetencijas, ugdymo tikslų ir ugdomosios veiklos sampratą, nes būtent tokie darbuotojai vaidina svarbų vaidmenį kasdieninėse ugdymo įstaigų veiklose. Demokratinėms valdymo procedūroms inicijuoti ir palaikyti svarbu ne tiek rezultatas, kiek procesas: kaip kiekvienas ugdymo dalyvis įsitraukia ir dalyvauja derinant interesus ir priimant sprendimus. Todėl būtina mokytis dalyvavimo, interesų pasidalinimo, bendrų sprendimų priėmimo metodų išmanymą. Užsienio šalyse, taip pat Lietuvoje, yra sukurta daug dalyvavimo metodų, aprašytas kiekvienas žingsnis, kaip realizuoti dalyvių įsitraukimą, tuo pačiu ir jų atsakingumą. Metodiškai pagrįstos procedūros didina ne tik tarpusavio supratimą, atlieka šviečiamąją funkciją, tačiau ir ugdo kiekvieno dalyvio savarankiškumą ir atsakomybę. Iki šiol Lietuvoje buvo skirta daug dėmesio, kokias vaiko kompetencijas ugdyti, tačiau mažiau dėmesio – kokiais pedagoginiais principais šių kompetencijų siekti. Lygiavertiškas suaugusiojo ir vaiko bendravimas, vaiko balso (matymo perspektyvos) reikšmingumas, tėvų įsitraukimas ir dalyvavimas – šie principai dažnai lieka metodikas kuriančių žmonių nuošalyje. Rekomenduotina išbandyti belgų mokslininkų J.J.Detraux ir kolegų sukurtos metodikos adaptaciją Lietuvoje (Ruškus, Mažeikis, 2007³⁴). Tai metodika, orientuota neįgalių vaikų tėvų įtraukimui, tačiau jos principai yra bendri ir tinkantys įvairiausioms ugdymo situacijoms. Metodikos esmė yra dalyvių įsiklausymas į vienas kito poreikius ir interesus, vaiko ugdymo tikslo nusistatymas, bendros veiklos siekiant tikslo, įsivertinimas. Būtina kurti ir adaptuoti dalyvavimo metodikas, didinančias interesų įvairovę ir derinimą, dalyvavimą ir atsakomybes. Panaudojant užsienio patirtį kurti ir adaptuoti įvairaus vaiko ugdymo, orientuoto į vaiko prigimtines galias, saviapsisprendimą ir orumą, *metodikas*. Tradicines vaikų ugdymo metodikas būtina tobulinti procedūrine prasme: svarbu, kad vaikai patys dalyvautų apsisprendžiant dėl ugdomųjų tikslų ir veiklų, skirti laiko reflektuoti ugdomajam procesui, pasiekimams ir vidinei emocinei būsenai. Svarbu kurti ir pasitelkti jau sukurtas ne tiek į pasiekimus, bet į dalyvavimo ir įsitraukimo procedūras orientuotas ugdymo metodikas.
- c) Plėtoti ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų bendruomeniškumą. Svarbu ugdyti ikimokyklinių įstaigų vadovų vadybinius gebėjimus organizuoti bendruomenę, paremtą visų dalyvių (ne tik pedagogų, bet ir tėvų bei vaikų) dalyvavimu priimant sprendimus. Tačiau neužtenka vien tik vadovų gebėjimo bendruomenei atsirasti. Būtinai pačių bendruomenės narių

³⁴ Ruškus J., Mažeikis G. (2007). Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Šiaulių universiteto leidykla.

refleksijos procesas, susivokimas, esamų problemų, poreikių ir plėtotės prioritetų atpažinimas. Tai - bendruomeninė strateginio plano rengimo forma. Strateginis planas nėra savitiksliis dalykas, svarbu, kad strateginis planas būtų visų dalyvių, o taip pat įtraukiant ir vaikų matymą, kuriamas dialoguojant, argumentuojant, išskiriant pagrindinius prioritetus. **Bendruomenės įgalinimas** numano bent kelias naudas. Pirma, galima tikėtis didesnio visų dalyvių įsitraukimo, ir todėl –ir jų atsakomybės. Antra, galima tikėtis didesnio bendruomenės narių reflektyvumo, susivokimo ugdymo tikslų požiūriu. Trečia, galima tikėtis kiekvienos įstaigos unikalumo, kadangi prioritetai bus „užauginti“ iš vidaus, pačių bendruomenės narių, o tai numano, kad ugdymo įstaigos pasirinks savitus tikslus, prioritetus, veiklas. Labai tikėtina, kad tuomet ugdymo įstaigų įvairovė neapsiribos didžiaja dalimi konkurencingumu grįstais ugdymo principais, bet labiau diferencijuosis ir bus neišvengiamai, jei vaiko balsas bus lygiavertiškas, grindžiamos į vaiką orientuotomis ugdymo vertybėmis. Todėl bendruomenės įgalinimo metodikų rengimas, adaptavimas, kūrimas yra dar vienas ikimokyklinių ir prieš mokyklinių įstaigų vadybos kokybės plėtotės prioritetu.

- d) Įvardintas tėvų ir vaikų įtraukimo bei bendruomenės vadybos metodikos turėtų būti kuriamos, adaptuojamos, rengiamos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo **įstaigoms kooperuojantis** su universitetais, kitomis pedagogus rengiančiomis institucijomis. Teorinių principų derinimas kartu su gerąja patirtimi konkrečiose įstaigose yra potencialus kelias veiksnio metodikoms kurti. Todėl Švietimo ir mokslo ministerija turėtų paskatinti universitetus inicijuoti naujo tipo tyrimus, vadinamuosius **dalyvaujančius veiklos tyrimus** (*Participative Action Research*). Tikėtinas esminis kokybinis šuolis pedagogų rengimo ir ugdymo praktikoje perėjus nuo diagnostinio pobūdžio konstatuojamųjų tyrimų prie eksperimentinių, lokalių, praktiką keičiančių tyrimų. Tikėtina, kad toks eksperimentinio pobūdžio mokslininkų ir praktikų bendradarbiavimas gali būti ypač veiksmingas einant link dalyvaujančio ir į vaiko prigimtines galias orientuoto vaiko ugdymo bei bendruomenės kūrimo modelio. Ypač veiksmingas, nes vienu metu remiamasi teoriniais principais bei vietinės bendruomenės poreikiais, atsižvelgiama į unikalias įstaigos patirtis ir sąlygas, kartu kuriama ir realizuojama nauja patirtis, be to, visi dalyviai kartu įvertina ir reflektuoja naują patirtį. Tokių eksperimentinių veiklos tyrimo projektų didinimas, tikėtina, esant sėkmingai tyrimo patirčiai ir rezultatų viešinimui, gali sukurti daug naujų ir sėkmingų precedentų, kurie sėkmingai realizuoti, būtų perkelti ir į kitas įstaigas. Sunku tikėtis, o greičiausiai ir neįmanoma, rasti tokių sprendimų, kurie vienu ypu pakeistų visą sistemą. Todėl toks, kooperuojantis mokslininkams ir praktikams, eksperimentavimas remiantis dalyvaujančio veiklos tyrimo principais vietinėse bendruomenėse laikytinas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo sistemos tobulinimo instrumentas. Kadangi taip eksperimentuojant yra derinami mokslinė ir praktinė patirtis, tikėtina, kad naujoji

sukurtoji patirtis nebus traktuojama kaip primesta iš šalies, o pačių sukurta, reflektuota, pagrįsta bei išbandyta. Dalyvaujantys veiklos tyrimai traktuotini kaip esminis bendruomenių vadybos mokymosi ir realizavimo būdas, nes vienu metu realizuojami dialogas ir pokyčiai, sprendimų priėmimo dalyvauja bendruomenė, sprendimai ir pokyčiai yra grindžiami įrodymais.

- e) Privalu didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybes. Būtina išlaisvinti ir paremti tėvų ir pedagogų iniciatyvas kuriant inovatyvias, į vaiką orientuotas, ugdymo formas, didinant ugdymo formų įvairovę, suteikiant galimybes steigiant įvairiais ugdymo interesais ir tikslais grįstas grupes. Tam būtina sukurti ne ribojančias, o **įvairovę skatinančias teisinės ir administracines procedūras**. Rekomenduojame atlikti ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą reglamentuojančių dokumentų analizę, kad būtų identifikuotos teisinės bendruomeninių iniciatyvų kliūtys, kad būtų sukurtos teisinės normos, įgalinančios bendruomenes kurti įvairoviškas vaikų ugdymo formas. Svarbu, kad šios normos sukurtų sąlygas tėvų ir pedagogų bendruomenėms orientotis į vaiko prigimtinių galių, tuo būdu, laisvės ir atsakomybės, ugdymą. Ši, į vaiką orientuota ugdymo paradigma, tinkamai administraciškai ir teisiškai sureguliuota, sudaro prielaidas įvairiausiai - dalyvaujančiai, kūrybinei, pedagoginei – veiklai, realizavimui tokių vertybinių nuostatų, kaip pagarba vaiko orumui, lygiavertiškas suaugusiojo ir vaiko santykis, vaiko kūrybinių galių išlaisvinimas, tuo būdu, brandžios asmenybės ugdymas.

LITERATŪRA

1. Adomaitienė, J., Teresevičienė, M. (2001). Veiklos kompetencijos svarba ir raiška profesiniame rengime. *Pedagogika*, 51, p. 70-80.
2. Bendrojo lavinimo mokyklų 2003-2005 metų bendrieji ugdymo planas. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/ugdymas/bendrasis>.
3. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius.
4. Bitinas, B. (1996). Apie edukologijos mokslo objektą. *Socialiniai mokslai. Edukologija*. Nr.1(5), Kaunas, Technologija.
5. Bitinas, B, Rupšienė, L. Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Klaipėda, S. Jokužio leidykla-spaustuvė. 156 psl.
6. Craig G. *Community capacity-building: Definitions, scope, measurements and critiques*. A paper prepared for the OECD, Prague, Czech Republic December 8, 2005.
7. De Vaus, D.A. (1993), *Surveys in Social Research* (3rd edn.), London: UCL Press.
8. Demokratiškos pedagogikos matai: danų autorių straipsnių rinkinys kuriančiam pedagogui (2005)/sud. Mathiasan Ch.R.; Staerfeldt, E. – Vilnius: Vilniaus kolegija.
9. Dewey, J. (1961). *Democracy and Education*. New York: The Macmillian Company.
10. Dobranskienė R. *Mokyklos bendruomenės vadyba*. Klaipėda, 2002
11. Foucault M. (1961). *Histoire de la folie à l'âge classique. Folie et déraison*. Paris: Gallimard.
12. Foucault M. (1982). Afterword: the subject and power. In Dreifus H.L., Rabino P. (Eds.), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (p. 208–226). 2nd ed. Brighton: The Harvester Press.
13. Foucault M. (1991). Polemics, politics and problematizations. In Rabinow P. (Ed.), *The Foucault Reader* (p. 381–390). London: Penguin
14. Frankland, J. and Bloor, M. (1999), Some issues arising in the systematic analysis of focus group material, In: Barbour, R. and Kitzinger, J. (eds) *Developing Focus Group Research: Politics, Theory & Practice*, London: Sage
15. Freire, P. (2000). *Kritinės sąmonės ugdymas*. Vilnius: Tyto Alba
16. Gage, N. L., Berliner D. C. *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma litera, 1994. 48-88.
17. Gardner, H. *Frames of mind*. New York: Basic Books, 1983.
18. Healy, L.M. (2001). *International social work: professional action in an interdependent world*. New York: Oxford University Press.
19. Juodaitytė A. (2004). Vaikystės pedagogo pasaulėžiūrinė koncepcija: "laisvojo" ugdymo kontekstas. *Pedagogika*, 70, 87-91,
20. Juodaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius

21. Kaluinaitė K. V-VII klasių mokinių kūrybingumo raida diferencijuoto dailės mokymo procese: daktaro disertacija (Socialiniai mokslai, edukologija, 07S). VPU, Vilnius, 2002.
22. Kvieskienė, G. Pozityvioji socializacija: monografija. Vilnius, VPU, 2005.
23. Kvieskienė, G. Socializacija ir vaiko gerovė: monografija. Vilnius: VPU, 2003.
24. Kvieskienė, G. Socializacijos pedagogika. Vilnius: Baltijos kopija, 2000.
25. Ledwith M. *Community Development. A Critical Approach*. Great Britain, 2005
26. Legkauskas, V. (2008). Socialinė psichologija. Vilnius.
27. Lietuvos „švietimo visiems“ veiksmų planas http://www.uneco.lt/dakaro_planas.htm.
28. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.: Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28) [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2003 [žiūrėta 2004 m. spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/istatymai/i-1489.htm>.
29. Lietuvos socialinė raida/Statistikos Departamentas, 2005.
30. Makauskienė, V. (2008). Designing intervention for stuttering pupils within the child centered education paradigm. Summary of the Doctoral Dissertation. Šiauliai.
31. Marzano R. J. (2005). *Naujoji ugdymo tikslų taksonomija*. Vilnius: Žara.
32. Monkevičienė, O. (2008). Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo(si) turinio kaitos tendencijos. *Pedagogika*, 91, 66-72.
33. Narkevičienė B. Gabių vaikų ugdymo sąlygų modelis ir jo raiška Lietuvoje: daktaro disertacija (Socialiniai mokslai, edukologija, 07S). KTU, Kaunas, 2000.
34. Neill A.S. (1960). *Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing*. New York: Hart Publishing Company.
35. Neill, A.S. (1964). *Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing*. New York: Hart Publishing Company.
36. Pečeliūnas R. Vaikų vokalinės kultūros ugdymo popamokiniu metu optimizavimas: daktaro disertacija (Socialiniai mokslai, edukologija, 07S). ŠU, Šiauliai, 2001.
37. Polit, D.F., Beck, C.T. and Hungler, B.P. (2001), *Essentials of Nursing Research: Methods, Appraisal and Utilization*. 5th Ed., Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
38. Smith F.F., Smith A. *A Tool to Build a Community Capacity*. The Community Development Handbook. 1999.
39. Smith, A. *Accelerated Learning in the Classroom*. Network Educational Press Ltd, 1999.
40. Strategic framework for Community Development Introduction, 2001)
41. Tashakkori, A and Teddlie, C. (1998), *Mixed Methodology: Combining Qualitative & Quantitative Approaches*, Sage.
42. Teijlingen van, E., Hundley, V. (2001) The importance of pilot studies. *Social Research Update*, 35.

43. Teijlingen van, E., Rennie, A.M., Hundley, V., Graham, W. (2001), The importance of conducting and reporting pilto studies: the example of the Scottish Births Survey, *Journal of Advanced Nursing* 34: 289-295.
44. Tījūnaitienė R. Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijose motyvacijos raiška ir plėtojimas: daktaro disertacija (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03 S). KTU, Kaunas, 2009.
45. Tilindienė J. Sportinė veikla kaip paauglio santykio su savimi formavimosi sąlyga: daktaro disertacija (Socialiniai mokslai, edukologija, 07S). VPU, Vilnius, 2000.
46. Watkins, Ch., Carnell, E., Lodge, C., Wagner, P., Whalley, C. *Learning about Learning*. London, New York, 2000.
47. Žydžiūnaitė, V. (2001). Slaugos mokslinių tyrimų metodologijos pagrindai. Mokomoji knyga. Vilnius: Slaugos darbuotojų tobulinimosi ir specializacijos centras.

Internetiniai šaltiniai:

1. A Strategic Framework for Community Development, 2001. [žiūrėta 2009-06-30]. Prieiga per Internetą: <http://www.cdx.org.uk/files/u1/sframepdf.pdf>
2. Parent and community involvement in rural schools. [žiūrėta 2009-06-30]. Prieiga per Internetą http://www.education.com/reference/article/Ref_Parent_Community/
3. What Research Says On Parental Involvement in Children's Education: Epstein's Framework. [žiūrėta 2009-06-30]. Prieiga per Internetą: <http://educationload.com/?p=561>
4. What Schools Want Parents to Know. [žiūrėta 2009-06-30]. Prieiga per Internetą: http://www.education.com/reference/article/Ref_What_Schools_Want/

Priedai